

Popularizirana filozofija i filozofija popularnih pojava u srednjoškolskom obrazovanju

Matišić, Martina

Doctoral thesis / Disertacija

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:772280>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZADRU

POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
HUMANISTIČKE ZNANOSTI

Martina Matišić

**POPULARIZIRANA FILOZOFIJA I FILOZOFIJA
POPULARNIH POJAVA U
SREDNJOŠKOLSKOM OBRAZOVANJU**

Doktorski rad

Zadar, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZADRU
POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
HUMANISTIČKE ZNANOSTI

Martina Matišić

**POPULARIZIRANA FILOZOFIJA I FILOZOFIJA
POPULARNIH POJAVA U
SREDNJOŠKOLSKOM OBRAZOVANJU**

Doktorski rad

Mentor

izv. prof. dr. sc. Kristijan Krkač

Komentor

izv. prof. dr. sc. Ante Periša

Zadar, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZADRU

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

I. Autor i studij

Ime i prezime: Martina Matišić

Naziv studijskog programa: Poslijediplomski doktorski studij Humanističke znanosti

Mentor: izv. prof. dr. sc. Kristijan Krkač

Komentor: izv. prof. dr. sc. Ante Periša

Datum obrane: 2. rujna 2022.

Znanstveno područje i polje u kojem je postignut doktorat znanosti: humanističke znanosti, filozofija

II. Doktorski rad

Naslov: Popularizirana filozofija i filozofija popularnih pojava u srednjoškolskom obrazovanju

UDK oznaka: 1:37.091.33

Broj stranica: 329

Broj slika/grafičkih prikaza/tablica: 12/33/22

Broj bilježaka: 565

Broj korištenih bibliografskih jedinica i izvora: 543

Broj priloga: 0

Jezik rada: hrvatski

III. Stručna povjerenstva

Stručno povjerenstvo za ocjenu doktorskog rada:

1. doc. dr. sc. Damir Mladić, predsjednik
2. doc. dr. sc. Nives Delija Treščec, članica
3. izv. prof. dr. sc. Josip Ćirić, član

Stručno povjerenstvo za obranu doktorskog rada:

1. doc. dr. sc. Damir Mladić, predsjednik
2. doc. dr. sc. Nives Delija Treščec, članica
3. izv. prof. dr. sc. Josip Ćirić, član

UNIVERSITY OF ZADAR

BASIC DOCUMENTATION CARD

I. Author and study

Name and surname: Martina Matišić

Name of the study programme: Postgraduate doctoral study in Humanities

Mentor: Associate Professor Kristijan Krkač, PhD

Co-mentor: Associate Professor Ante Periša, PhD

Date of the defence: 2 September 2022

Scientific area and field in which the PhD is obtained: Humanities, Philosophy

II. Doctoral dissertation

Title: Popularized philosophy and philosophy of popular phenomena in high school education

UDC mark: 1:37.091.33

Number of pages: 329

Number of pictures/graphical representations/tables: 12/33/22

Number of notes: 565

Number of used bibliographic units and sources: 543

Number of appendices: 0

Language of the doctoral dissertation: Croatian

III. Expert committees

Expert committee for the evaluation of the doctoral dissertation:

1. Assistant Professor Damir Mladić, PhD, chair
2. Assistant Professor Nives Delija Treščec, PhD, member
3. Associate Professor Josip Ćirić, PhD, member

Expert committee for the defence of the doctoral dissertation:

1. Assistant Professor Damir Mladić, PhD, chair
2. Assistant Professor Nives Delija Treščec, PhD, member
3. Associate Professor Josip Ćirić, PhD, member

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Martina Matišić**, ovime izjavljujem da je moj **doktorski** rad pod naslovom **Popularizirana filozofija i filozofija popularnih pojava u srednjoškolskom obrazovanju** rezultat mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mogega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mogega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 19. rujna 2022.

Sadržaj

Predgovor	II
Zahvala	III
Uvod	1
1. Pojemovna analiza popularne filozofije	8
1.1. Pojam, vrste i sadržaj popularne filozofije	11
1.2. Popularizirana filozofija	39
1.2.1. Strip i filozofija: „Wittgenstein za početnike“	39
1.2.2. Film i filozofija: „Wittgenstein“	52
1.3. Filozofija popularnih pojava	73
1.3.1. Facebook i filozofija	73
1.3.2. Filozofija filma: House M. D.	97
1.3.3. Filozofija mode	144
1.3.4. Filozofija glazbe	166
1.3.5. Filozofija sporta	170
1.4. Zaključak prvog dijela	180
2. Remodeliranje Godišnjeg plana i programa Filozofije	183
2.1. Pregled i procjena postojećih inačica Godišnjeg plana i programa Filozofije	186
2.2. Prijedlog povezanosti Filozofije s drugim predmetima	212
2.3. Prijedlog nove inačice Godišnjeg plana i programa Filozofije	229
2.4. Zaključak drugog dijela	235
3. Anketiranje učenika o postojećem i predloženom modelu nastave Filozofije	237
3.1. O važnosti mišljenja učenika o odgojno-obrazovnom sustavu	240
3.2. Anketa učenika srednjih škola u Republici Hrvatskoj	251
3.3. Zaključak trećeg dijela	281
Zaključak	283
Popis korištenih izvora i literature	287
Sažetak rada i ključne riječi na hrvatskom i engleskom jeziku	323
Prilozi	326
Životopis	329

Predgovor

S obzirom na trenutačnu aktualnu kurikularnu reformu školstva, tema doktorske disertacije čini se važnom jer je usko vezana uz nastavu Filozofije u srednjim školama u Republici Hrvatskoj, tj. bavi pitanjem srednjoškolskog odgoja i obrazovanja te novitetima u nastavi. Budući da niz godina radim kao profesorica Filozofije, upoznata sam s problemima i izazovima tijekom procesa podučavanja navedenog predmeta. Sukladno postojećim neadekvatnim metodama, planovima i programima te udžbenicima koji se koriste, učenici teško shvaćaju nastavno gradivo, odnosno percipiraju ga kao apstraktno te nepovezano s drugim predmetima i svakodnevnim životom. Upravo iz tog razloga nisu previše motivirani za sudjelovanje u nastavi ili dublju analizu sadržaja, a kamoli da pokazuju zainteresiranost za natjecanja, državnu maturu te kasnije za studij filozofije (čast manjem broju izuzetaka). Nastavni sadržaj učenici uče napamet bez imalo razumijevanja, što nije ni svrha ni cilj Filozofije kao ni ostalih predmeta, a na kraju krajeva niti samog obrazovanja. Ovim istraživanjem pokušala se istražiti eventualna mogućnost promjene vezano za podučavanje predmeta Filozofija u srednjim školama, tako da se ona učenicima prezentira na zanimljiviji, lakši, razumljiviji i pristupačniji način te da se pokaže kako je moguća međusobna povezanost predmeta koje učenici uče u školi uključujući njihove interese, aktivnosti itd. Također, posljednjih nekoliko godina u srednjoškolskom obrazovanju sve se više raspravlja o usmjeravanju na STEM područja pa se stoga i u ovom radu na neki način želi filozofija povezati sa znanostima i umjetnostima. Dakle, predlaže se novi plan i program koji uključuje nove metode podučavanja kao i sam sadržaj predmeta Filozofija. S obzirom na činjenicu kako ovakvo istraživanje vezano za nastavu Filozofije u Republici Hrvatskoj dosad nikad nije provedeno, ponuđeno ili opravdano, ostaje kao mogućnost eksperimentalno preispitati sam model podučavanja u praksi, u nadi pozitivnih promjena odgojno-obrazovnog sustava.

Doktorska disertacija se djelomično nastavlja na moje već neke objavljene radove u znanstvenim časopisima. Rad *Sternov Wittgenstein. Tumačenje Filozofskih istraživanja Ludwiga Wittgensteina od strane Davida Sterna* (2010.) objavljen na internetskim stranicama Udruge za promicanje filozofije Filozofija.org, 2018.,¹ ovdje se koristi u djelu o popularizaciji

¹ Matišić, Martina: „Sternov Wittgenstein, Tumačenje Filozofskih istraživanja Ludwiga Wittgensteina od strane Davida Sterna“, u: Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org, 2018., Vidi URL: <http://www.filozofija.org/clanci/clanci/>, pristupljeno 13. 6. 2018.

filozofije. U članku Heather Widdows, *Perfect Me: Beauty as an Ethical Ideal*. Princeton i Oxford: Princeton University Press, 2018, u: *Obnovljeni život* Vol. 73, No. 4 (2018.) daje se recenzija navedene knjige, a u radu se odnosi na dio filozofije popularnih pojava, točnije mode.² Zatim, članak *Filozofija glazbe kao filozofija popularne pojave*, u: časopis za kulturu, društvo i politiku *Obnova*, Vol. 12, No. 1 (2019.) odnosi se na dio disertacije vezan uz filozofiju glazbe u kojem su predstavljeni rezultati provedenog istraživanja, a u radu se istraživanje sukladno toj problematici produbljuje i nastavlja.³ Nadalje, u suradnji sa svojim mentorom objavljen je članak *Possibilities of popularizing Philosophy course in high-schools: The case of Croatia*, u: „Transitioning to Quality Education“ (ed. Jeronen, E.), *SDG- Series: Vol. 4*, MDPI Books, Switzerland (2021.) koji globalno govori o mogućnostima popularizacije filozofije u srednjim školama u Republici Hrvatskoj.

Zahvala

Prvenstveno zahvaljujem mentoru, prof. dr. sc. Kristijanu Krkaču na pruženoj potpori, savjetima, razumijevanju, uloženom trudu i vremenu, kao i na svom prenesenom znanju tijekom pisanja doktorske disertacije. Također, zahvaljujem i svom komentoru, prof. dr. sc. Anti Periši na pruženim komentarima i prijedlozima prilikom izrade rada. Puno hvala i prof. dr. sc. Mirni Koričan Lajtman te prijatelju Davoru Javorčeku koji su mi pomogli u izradi anketnog upitnika. Iskreno hvala i Filipu Vranešiću te Kristijanu Gašljeviću koji su također pridonijeli vezano uz anketni upitnik.

Hvala ravnateljima srednjih škola, stručnim suradnicima i kolegama u Republici Hrvatskoj koji su na bilo koji način doprinijeli da se anketa provede odnosno uspije realizirati.

Zahvaljujem i kolegama iz škola u kojima radim, a koji su direktno sudjelovali u nekim istraživanjima te svim učenicima koji su pridonijeli ostvarivanju ovog rada.

Zatim, hvala i Jurju Ozmecu, Vanji Krčar, Ivanu Konjiću i Tomislavu Purgariću koji su mi pomogli oko tehničkih ili administrativnih stvari tijekom studija.

Na kraju, ali ne manje važno, veliko hvala mojoj obitelji i prijateljima na pruženoj podršci, razumijevanju i svoj danoj pomoći.

² Usp. Matišić, Martina: „Heather Widdows, *Perfect Me: Beauty as an Ethical Ideal*. Princeton i Oxford: Princeton University Press, 2018., 341. str.“, u: *Obnovljeni život*, Vol. 73, No. 4, 2018., str. 562-564.

³ Usp. Matišić, Martina: „Filozofija glazbe kao filozofija popularne pojave“, u: časopis za kulturu, društvo i politiku *Obnova*, Vol. 12, No. 1, 2019., str. 260-281.

Uvod

U skladu s prihvaćenom temom i obranjenim sinopsisom disertacije⁴ ovdje ću sažeto prikazati sljedeće: sažetak teme, ciljeva, hipoteza, metode i istraživačka pitanja, zatim sadržaj rada i na kraju opravdati taj sadržaj, njegove dijelove i poredak.

Tema

Tema doktorskog rada nosi naslov:

(T) „Popularizirana filozofija i filozofija popularnih pojava u srednjoškolskom obrazovanju“.

Tema je dosad istraživana pod pojedinačnim vidovima popularne filozofije u nastavi, ali nikad kao cjelina i u odnosu kako na svoje dijelove, tj. populariziranu filozofiju i filozofiju popularnih pojava, tako i na njezinu tehničku primjenu i prihvatljivost od strane interesnih dionika nastave (ovdje samo pod vidom jedne skupine interesnih dionika, tj. učenika).

Ciljevi

U skladu s naslovom proizlaze ciljevi, hipoteze i metode istraživanja te istraživačka pitanja. Ciljevi postavljeni prilikom istraživanja su sljedeći:

- (C1) opisati, definirati te analizirati popularnu filozofiju s obzirom na njezin sadržaj
- (C2) opisati, definirati te analizirati moguću povezanost Filozofije⁵ s ostalim predmetima i s popularnim pojavama preko filozofija tih popularnih pojava
- (C3) primijeniti analiziranu popularizaciju i povezanost s drugim predmetima na prijedlog izmjena postojećeg modela Godišnjeg plana i programa Filozofije i
- (C4) u skladu s prethodnim ciljevima putem anketnog upitnika ispitati mišljenje učenika o predloženom izmijenjenom modelu sadržaja, metode, didaktike i pedagogije Filozofije u srednjim školama.

⁴ Vidi vijesti na stranici Sveučilišta u Zadru (2019.) „Obrane sinopsisa disertacija“, 9. prosinca 2019., Sveučilište u Zadru, URL: <https://www.unizd.hr/obavijesti/view/artmid/18146/articleid/40528/obrane-sinopsisa-disertacija>.

⁵ Riječ filozofija u daljnjem će tekstu bit pisana velikim početnim slovom, tj. kao Filozofija, ako se radi o nazivu srednjoškolskog predmeta. Ako se filozofija uzima u bilo kojem drugom značenju, bit će pisana malim početnim slovom.

Metode

Metode koje su se koristile prilikom istraživanja su naredne:

(M1) sukladno (C1): kvalitativna, tj. filozofsko konceptualno istraživanje popularizacije filozofije načelno (s obzirom na suvremenu literaturu) i na konkretnim primjerima pojedinih tema (npr. iz ontologije, epistemologije, etike itd.)

(M2) sukladno (C2): vidi (C1)

(M3) sukladno (C3): metoda primjene i poredbe, tj. izrada izmijenjenog Godišnjeg plana i programa i poredba s postojećim te

(M4) sukladno (C4): kvantitativna, tj. metoda anketnog upitnika za učenike četvrtog razreda srednjih škola sa strukturiranim pitanjima o zanimljivosti poboljšanja sadržaja, metode, didaktike i pedagogije nastave Filozofije.

Hipoteze

Nadalje, hipoteze istraživanja su sljedeće:

(H1) (*pomoćna, potvrđena prethodnim istraživanjima*): Popularizacija Filozofije pomaže usvajanju nastavnih sadržaja

(H2) (*pomoćna, potvrđena prethodnim istraživanjima*): Povezanost Filozofije s ostalim predmetima pomaže usvajanju nastavnih sadržaja Filozofije

(H3) ($H1+H2$): Zadani okvir nastave Filozofije u Republici Hrvatskoj dopušta remodeliranje postojećeg Godišnjeg plana i programa Filozofije na način da uključuje popularizaciju i povezanost s drugim predmetima i

(H4) (*glavna hipoteza*): Srednjoškolski učenici prihvataju takav novi model ako je bliži njihovim svakodnevnim školskim, izvannastavnim, izvanškolskim i osobnim interesima, hobijima i aktivnostima.

Istraživačka pitanja

(P1) Što je popularna filozofija, je li ona dio filozofije i pridonosi li filozofiji ne samo metodom nego i sadržajem?

(P2) Je li uvođenjem popularne filozofije moguće remodelirati nastavu Filozofije, tj. je li primjenjiva u srednjoškolskoj nastavi?

(P3) Pod uvjetom postojanja popularne filozofije i remodeliranja nastave Filozofije, kako takve metodičke i sadržajne promjene percipiraju sami učenici?

Motiv

Motiv odnosno razlog bavljenja ovom temom kojoj odgovara naslov rada je taj što što niz godina predajem Filozofiju u srednjim školama i susrećem se s neadekvatnim i zastarjelim sadržajem, gradivom, metodama rada te planovima u nastavi, koji učenicima predstavljaju određenu prepreku u shvaćanju sadržaja i gradiva.

Prethodna istraživanja

Temeljem proučavane literature na hrvatskom, a zatim i radova na svjetskim jezicima uvidjelo se kako ovakvog istraživanja dosad nije bilo. Postoje radovi koji se bave nekim dijelom te teme, npr. pojmom popularne filozofije, popularizirane filozofije putem stripa ili filma te pojedinačnim temama filozofije popularnih pojava; npr. filozofijom filma, glazbe, sporta i sl. Pregled dosadašnjih istraživanja bit će dan u svakom od tri dijela rada, tj. u prvom uz svako poglavlje, a u drugom i trećem uz dijelove. Uz prvi dio treba kazati kako je kolikoća i kakvoća istraživanja od strane hrvatskih filozofa mala, ali kako su teme (ipak samo kao zasebne) dostupne od strane svjetskih autora pa će se tim slijedom i prikazivati. Uz drugi i treći dio postoji nešto više rasprava, napose uz temu kurikula i nastavnih planova, ali se rijetko o njima provodi analitička i argumentirana rasprava.

Ograničenja istraživanja

Ograničenja istraživanja su ta da se tema obrađuje načelno i na primjerima, a ne sveobuhvatno te se novi model podučavanja Filozofije provjerava samo na mišljenju učenika (ne i ostalih interesnih dionika obrazovnog procesa, npr. nastavnika Filozofije ili drugih predmeta, roditelja, uprave škola itd.).

Specifična ograničenja su sljedeća. Obraduje se samo pojam popularne filozofije, a pojam nepopularne ne, ali se njega dotičem na početku prvog dijela rada. Naime, opis filozofije u mnogočemu određuje to koliko će netko široko shvatiti filozofiju i dopustiti ili ne kao njezin

legitiman dio i popularnu filozofiju. Obrađuje se remodeliranje nastavnog plana Filozofije, ali ne u odnosu na remodeliranje planova ostalih predmeta (što bi u cjelovitom i dobrim dijelom ne filozofskom istraživanju bilo važno).

Na koncu, ispituje se mišljenje učenika i to samo u jednoj školskoj godini. Ovo ograničenje grana se u dva, tj. istraživački nacrt bi se iz transverzalnog promijenio u longitudinalni (povećala bi se količina uzorka), te na to kako su uključeni samo učenici, a za pretpostaviti je kako nastavnici, uprave škola i ostale nadležne institucije ne bi bile spremne prihvatiti remodelirani plan temeljem opće inertnosti na promjene.

Navedena ograničenja istraživanja ne čine ga lošim, ali ga čine takvim da bi ga trebalo nastaviti. Kako je rijedak slučaj da filozofsko istraživanje uz pojmovno analitičko-argumentativno uključuje i istraživanje remodeliranja plana djelovanja (ovdje nastavnog plana Filozofije), a još manje kvantitativno istraživanje (ovdje anketiranje učenika), treba reći kako je ovaj rad, iako većinski filozofski, ipak dijelom i takav da temeljem filozofskih zaključaka remodelira plan nastave i takav da remodelirani plan provjerava na mišljenju sudionika nastavnog procesa. Tako dijelom zasigurno graniči s istraživanjem iz područja metodike i didaktike nastave Filozofije, ali i iz pedagogije Filozofije.

Treba li ovo posljednje navedeno shvatiti kao ograničenje ili prednost nije sasvim jasno, ali pod vidom teme i pitanja istraživanja svakako bi se čisto pojmovno istraživanje bez primjene zaključaka na model nastave i testiranje modela na mišljenju barem nekih sudionika nastave moglo činiti nepotpunim ili krnjim. U najširem smislu tema se može pripisati području koje se preliminarno može nazvati – filozofijom nastave Filozofije.

Sadržaj

Rad se sastoji od tri poglavlja:

- (1)** Pojmovna analiza popularne filozofije
- (2)** Remodeliranje Godišnjeg plana i programa Filozofije i
- (3)** Anketiranje učenika o postojećem i predloženom modelu nastave Filozofije.

Prvi dio (1) rada bavi se istraživanjem popularne filozofije (pojmom, sadržajem), tj. njezinom podjelom na populariziranu filozofiju (putem stripa i filma) i na filozofiju popularnih pojava (filozofijom društvenih mreža, filozofijom filma, mode, glazbe i sporta).

U drugom dijelu (2) istraživanja riječ je o remodeliranju Godišnjeg plana i programa Filozofije, koji uključuje pregled i procjenu postojećih inačica Godišnjeg plana i programa te novog kurikulumu prema Cjelovitoj kurikularnoj reformi *Škola za život*, zatim prijedlog povezanosti Filozofije s drugim predmetima (Likovnom umjetnošću, Fizikom, Hrvatskim jezikom i književnošću te Politikom i gospodarstvom) te prijedlog nove inačice Godišnjeg plana i programa Filozofije (koji u sebi uključuje populariziranu filozofiju, filozofiju popularnih pojava i moguću povezanost Filozofije s drugim predmetima).

Na koncu, treći dio (3) govori o anketiranju učenika srednjih škola u Republici Hrvatskoj koji pohađaju predmet Filozofija i njihovom mišljenju o postojećim inačicama koje se koriste u nastavi te novom predloženom modelu podučavanja Filozofije, a uključuje i samu važnost mišljenja učenika o odgojno-obrazovnom procesu, kao i dosadašnja provedena istraživanja, prednosti i ograničenja anketiranja. Svaki od navedenih dijelova rada u skladu je s jednom od postavljenih hipoteza.

Opravljanje teme

Temeljem motiva, cilj je istražiti mogućnost kako pomoću popularne filozofije učenicima olakšati i približiti često apstraktno gradivo iz Filozofije tako da je ono bliže njihovom svakodnevnom životu (životom stilu, društvenom i privatnom životu) i interesima te ostalim nastavnim predmetima. Dakle, želi se istražiti može li popularna filozofija imati pozitivnu vezu s temama iz nepopularne filozofije i pomoći u shvaćanju sadržaja, olakšati prezentaciju informacija te pružiti razumljiviji, pojednostavljeniji i zanimljivi način tumačenja gradiva.

Naime, zašto npr. udžbenik iz Filozofije ili uvod u filozofiju barem djelomično ne bi bili dani u stripu ili filmu. Također, nije jasno zašto se u teške probleme nepopularne filozofije u udžbenicima ne bi uvodilo putem problema popularne filozofije, primjerice problem estetike putem filozofije mode, same mode ili estetike djela popularne kulture (glazbe ili filma).

S jedne strane, nastava Filozofije uglavnom se svodi na učenje činjenica i pojmova napamet bez razumijevanja i zanimanja za predmet. S druge pak strane, naglasak bi se mogao staviti na logičko povezivanje sadržaja, razvoj kritičkog mišljenja i argumentacije, kreativnost te veću motivaciju kod učenika koja se može postići pomoću dostupne literature popularne filozofije.

Slijedom rečenog, ovaj rad se bavi istraživanjem teorijsko-filozofskoga, tj. analizom popularne filozofije i njezinom podjelom na populariziranu filozofiju i filozofiju popularnih pojava,

primjerom povezanosti Filozofije s drugim predmetima i izradom novog modela podučavanja Filozofije u srednjim školama koji se provjerava odnosno ispituje na mišljenju učenika koji pohađaju predmet Filozofija.

Opravljanje dijelova rada i njihova poretka

Navedene teme prvog dijela (1) odabrane su zbog činjenice jer zanimaju srednjoškolske učenike, tj. učenici gledaju filmove, slušaju glazbu, aktivni su na društvenim mrežama, čitaju stripove, bave se sportom itd. Teme drugog i trećeg dijela (2 i 3) proizlaze iz istraživačkih pitanja.

Nadalje, predmeti koji su korišteni kao primjeri za povezanost s Filozofijom, uzeti su iz razloga jer se željelo pokriti svako pojedino područje predmeta odnosno prirodna i društvena skupina predmeta, jezično područje te umjetnost (a o izabranim predmetima moguće je bilo pronaći najviše dostupne literature prilikom istraživanja).

Poredak dijelova (1) – (3) proizlazi iz samog pojma filozofije i popularizirane filozofije. S obzirom na činjenicu kako popularne filozofije nema u hrvatskom školstvu u nastavi Filozofije, nastojalo se odgovoriti na pitanje može li se osmisliti nova inačica koja bi to sadržavala. Nakon što se uvidjelo da se može ubaciti u postojeću inačicu, postavljeno je pitanje zanima li takav način podučavanja učenike više od onoga što postoji sada.⁶

Također, može se postaviti pitanje pogoduje li se učenicima takvim novim načinom podučavanja Filozofije jer bi se u tom slučaju teške teme zamijenile lakšima ili je pak to legitimno s obzirom na definiciju popularne filozofije (povezivanje teorijskih dijelova filozofije s popularnom).

Moguća daljnja istraživanja

Prijedlog za daljnja istraživanja sastoji se u generacijskom ponavljanju remodeliranog modela podučavanja Filozofije u srednjim školama u više navrata i dobivanja povratnih informacija nastavnika Filozofije, kao i ostalih predmeta o povezanostima i popularizaciji njihovih predmeta pod vidom Filozofije. Ako bi se ovakav model pokazao konzistentnim i s dobrobitima

⁶ Postoji izborni predmet „Mala filozofija” koji približava filozofske sadržaje mlađim uzrastima pa je vjerojatno po definiciji popularna. Predmet je izborni i održava se niz godina u osnovnim školama diljem RH. Ovaj rad, s druge strane, bavi se Filozofijom u srednjoj školi.

većim od onih koje proizvodi postojeći, onda bi daljnja istraživanja mogla ići kako u smjeru daljnje razrade ove teme pod filozofskim vidovima, ali i pod vidovima ostalih predmeta (što nije filozofska tema), no prije svega bilo bi kudikamo najdjelotvornije provesti praktični eksperiment s ovakvom remodeliranom nastavom Filozofije i usporediti rezultate (kakvoću izlaznosti) s nastavom Filozofije koja ne bi bila remodelirana na ovaj način (dakle, na način na koji se trenutačno odvija).

Napomena

Zbog složenosti istraživačkih pitanja, metode i prikaza rezultata ovdje se daje tablica u kojoj se prikazuju dijelovi rada u odnosu na pitanja i metode, ali i njihov međusoban odnos, tj. način na koji se povezuju zaključci svakog dijela s ostalim zaključcima. Time će (nadam se) biti preglednije gdje se čitatelj nalazi u odnosu na dio koji je proučio i na dio koji još treba proučiti u cjelini istraživanja i rada. Tablica će se ponavljati na početku, tj. kao uvod u svaki od tri glavna dijela s istaknutim dijelom koji slijedi.

Pitanja	Dijelovi rada		
	Uvod		
(P1) Što je popularna filozofija, je li ona dio filozofije i pridonosi li filozofiji ne samo metodom nego i sadržajem?	(1) Pojmovna analiza popularne filozofije		
	(1.1) Popularizirana filozofija		
	(1.2) Filozofija popularnih pojava		
(P2) Je li uvođenjem popularne filozofije moguće remodelirati nastavu Filozofije? Je li primjenjiva u školskoj nastavi?		(2) Remodeliranje Godišnjeg plana i programa Filozofije	
		(2.1) Postojeći plan	
		(2.2) Prijedlog povezanosti	
		(2.3) Remodelirani plan	
(P3) Pod uvjetom postojanja popularne filozofije (P1) i remodeliranja nastave Filozofije (P2), kako takve promjene percipiraju učenici?			(3) Anketiranje učenika o postojećem i predloženom modelu nastave Filozofije
			(3.1) O mišljenju učenika
			(3.2) Anketa i rezultati
Odgovori	Zaključak (1)	Zaključak (2)	Zaključak (3)
	Zaključak (1–2)		
	Zaključak (1–2) + (3)		

Tablica 1. Pregledni prikaz strukture i slijeda rada (izradila autorica rada).

1. Pojemna analiza popularne filozofije

Prvi dio rada bavi se pojamovnom analizom popularne filozofije.

Ovo poglavlje odgovara na istraživačka pitanja (P1) i (P2) te pomoćnu hipotezu (H1).

U prvom dijelu **(1.1.) Pojam, vrste i sadržaj popularne filozofije** istražen je odnos filozofije i popularnog pod vidovima popularne i znanstvene filozofije, srednjoškolske i popularne filozofije te je definiran pojam popularne filozofije i razlika između popularizacije filozofije i filozofije popularnih pojava.

Slijedi podjela na **populariziranu filozofiju (1.2.)** i **filozofiju popularnih pojava (1.3.)**. Unutar poglavlja o populariziranoj filozofiji obrađuju se primjeri popularizacije putem stripa i filma, dok se vezano za filozofiju popularnih pojava spominju primjeri društvenih mreža, filma, mode, glazbe i sporta.

Prvi primjer popularizirane filozofije (1.2.1.) Strip i filozofija: „Wittgenstein za početnike“.

U danom primjeru istražen je odnos stripa kao popularne filozofije s nepopularnom filozofijom. Opisuje se strip kao vrsta medija, uspoređuju se informacije iz stripa i Wikipedije, zatim se prikazuje popularizacija stripa na izdvojenim primjerima, uspoređuju se pojmovi iz primjera u popularnoj i nepopularnoj filozofiji te se prikazuje pojam jezičnih igara na Wikipediji i u nepopularnoj filozofiji.

Drugi primjer popularizirane filozofije (1.2.2.) Film i filozofija: „Wittgenstein“.

Ovaj primjer vezan je uz film „Wittgenstein“ koji uključuje: opis filma kao medija, prikaz informacija o filmu koje se mogu pronaći na Wikipediji i relevantnih scena iz filma, zatim prikaz recenzija o filmu te se daje filozofska analiza filma (ona sadrži uspoređivanje podataka koje se mogu pronaći na Wikipediji, u stripu i filmu, prikaz prednosti i nedostataka uvođenja u filozofiju putem filma te prikaz odnosa filozofije i filma u nepopularnoj i popularnoj filozofiji).

Primjer filozofije popularnih pojava (1.3.1.) Facebook i filozofija.

Prvi primjer filozofije popularnih pojava govori o odnosu između društvene mreže Facebook i filozofije, a koji sadrži: opisivanje Facebooka, prikaz stranica i grupa na Facebooku kojima je tema filozofija, prikaz recenzija knjige „Facebook and Philosophy: what's on your mind?“ te prikaz filozofije Facebooka kao popularne i nepopularne filozofije, odnosno uspoređivanje problema koji proizlaze iz filozofije Facebooka s problemima nepopularne filozofije.

Primjer filozofije popularnih pojava (1.3.2.) Filozofija filma: House M. D.

Drugi primjer filozofije popularnih pojava odnosi se na TV seriju „House M. D.“ i govori o odnosu filozofije filma kao filozofije popularne pojave i nepopularne filozofije. On u sebi sadrži sljedeće: definiranje i razvoj filozofije filma, opisivanje serije „House M. D.“, uspoređivanje Housea s izdvojenim filozofima iz knjige „House and philosophy: everybody lies“, zatim prikaz recenzija o navedenoj knjizi te prikaz i analizu filma na temelju izdvojenih primjera, tj. uspoređivanje filozofskih problema koji proizlaze iz filozofije filma s onima iz nepopularne filozofije.

Primjer filozofije popularnih pojava (1.3.3.) Filozofija mode.

Treći primjer filozofije popularnih pojava bavi se odnosom filozofije mode kao filozofije popularne pojave i nepopularne filozofije na primjeru knjige „Perfect me: Beauty as an Ethical Ideal“. Opisuje se i definira moda i filozofija mode te pojam ljepote, daje se kratki prikaz navedene knjige te prikaz recenzija knjige kao i informacije o autorici knjige Heather Widdows.

Primjer filozofije popularnih pojava (1.3.4.) Filozofija glazbe.

Četvrti primjer filozofije popularnih pojava vezan je uz filozofiju glazbe (rock-glazbu) i nepopularnu filozofiju. Definira se i opisuje (rock) glazba i filozofija glazbe, prikazuju se i analiziraju rezultati provedene ankete među srednjoškolskim učenicima o poznavanju rock i turbo-folk glazbe te se pokušava povezati turbo-folk glazba s nepopularnom filozofijom temeljem turbo-folka kao primjera filozofije glazbe i rocka kao primjera filozofije glazbe.⁷

Primjer filozofije popularnih pojava (1.3.5.) Filozofija sporta.

Posljednji primjer filozofije popularnih pojava odnosi se na filozofiju sporta i pokušaj povezivanja s nepopularnom filozofijom na primjeru nogometa. Definira se i opisuje filozofija sporta te pojam nogometa, daje se kratki prikaz knjige „Filozofija nogometa“ te analiza problematike (pitanja i problema) vezanih za filozofiju sporta.

Ovaj rad je vezan za srednjoškolsku nastavu Filozofije, stoga su upravo ove teme istraživanja izabrane jer one zanimaju učenike, tj. one sačinjavaju njihovu svakodnevicu. Učenici gledaju filmove, koriste se društvenim mrežama, slušaju glazbu itd. te se odabrani primjeri (navedene teme) čine prikladnima, razumljivima i zanimljivima za pokušaj povezivanja tema iz nepopularne filozofije. Također, s obzirom da je rad iz područja filozofije, ovakav poredak

⁷ Vidi Matišić, Martina: „Filozofija glazbe kao filozofija popularne pojave“, u: časopis za kulturu, društvo i politiku Obnova, Vol. 12, No. 1, 2019., str. 260-281.

poglavlja i podpoglavlja slijedi iz samog pojma filozofije, zatim iz pojma popularne filozofije i na koncu njezine podjele na populariziranu filozofiju i filozofiju popularnih pojava. U tablici je masnije obrubljeno na kojem se koraku istraživanje trenutačno nalazi u ovom dijelu prikaza.

Pitanja	Dijelovi rada		
	Uvod		
(P1) Što je popularna filozofija, je li ona dio filozofije i pridonosi li filozofiji ne samo metodom nego i sadržajem?	(1) Pojmovna analiza popularne filozofije (1.1) Popularizirana filozofija (1.2) Filozofija popularnih pojava		
(P2) Je li uvođenjem popularne filozofije moguće remodelirati nastavu Filozofije? Je li primjenjiva u školskoj nastavi?		(2) Remodeliranje Godišnjeg plana i programa Filozofije (2.1) Postojeći plan (2.2) Prijedlog povezanosti (2.3) Remodelirani plan	
(P3) Pod uvjetom postojanja popularne filozofije (P1) i remodeliranja nastave Filozofije (P2), kako takve promjene percipiraju učenici?			(3) Anketiranje učenika o postojećem i predloženom modelu nastave Filozofije (3.1) O mišljenju učenika (3.2) Anketa i rezultati
Odgovori	Zaključak (1)	Zaključak (2)	
	Zaključak (1–2)		Zaključak (3)
	Zaključak (1–2) + (3)		

Tablica 2. Pregledni prikaz strukture i slijeda rada (izradila autorica rada).

1.1. Pojam, vrste i sadržaj popularne filozofije

1. Uvod

Ovaj rad predstavlja rezultate istraživanja pojma i pojave popularne filozofije. Nakon ovog uvoda (1.) slijedi središnji dio u kojem se prikazuju rezultati istraživanja (2.) i (3.) i zaključak iz rezultata (4.).

Dio rada „Filozofija i popularno“ (2.) sastoji se od sljedećih dijelova: (2.1.) Poredba udžbeničkih, uvodnih, rječničkih i znanstvenih definicija filozofije i to u srednjoškolskim udžbenicima i povijestima filozofije korištenima kao udžbenicima, uvodima u filozofiju (izbor), rječnicima i leksikonima i znanstvenim člancima i filozofskim knjigama (izbor), (2.1.1.) Usporedba navedenih definicija – sličnosti i razlike, (2.1.2.) Definicije popularne filozofije, (2.1.3.) Poredba i razlikovanje udžbeničkih, uvodnih, rječničkih i znanstvenih definicija filozofije i definicija popularne filozofije, (2.2.) Popularna filozofija, temelj njezine diobe i njezini dijelovi, (2.2.1.) Razlikovanje popularne filozofije na popularizaciju filozofije i filozofiju popularnih pojava.

Poglavlje (2.) podijeljeno je na dva dijela; prvi (2.1.) koji analizira definicije nepopularne i popularne filozofije i međusobno ih uspoređuje te nastoji istražiti hipotezu o razlici među njima i drugi (2.2.) koji analizira pojam popularne filozofije te nastoji istražiti hipotezu o razlikama među vrstama popularne filozofije.

Definicije filozofije preuzete su iz udžbenika odobrenih u Republici Hrvatskoj,⁸ te iz radova s portala Hrvatska znanstvena bibliografija i s portala Hrčak, Portala znanstvenih časopisa Republike Hrvatske, dok su pojmovi popularizirane filozofije i filozofije popularnih pojava većinom uzeti iz stranih bibliografskih jedinica i mrežnih izvora, jer ih je u Republici Hrvatskoj ima relativno malo (najčešće se koriste nizovi svjetskih nakladnika koji obuhvaćaju knjige tih pristupa, tj. popularne filozofije; K. Krkač pruža negativne definicije u svojim knjigama „Filozofija nogometa“ i „Krava na Mjesecu“).⁹

⁸ Ovaj dio rada istražen je prije odluke o donošenju novog kurikulumu za predmet Filozofija u gimnazijama, stoga nisu uzeti u obzir novi odobreni udžbenici za Filozofiju.

⁹ Krkač, Kristijan: „Filozofija nogometa. Ogledi o srži igre“, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2012.

Krkač, Kristijan: „Krava na mjesecu, Filozofija znanstveno-fantastičnih horor filmova: estetika, filozofija emocija, ontologija, epistemologija i etika“, Filozofija.org, Zagreb, 2013.

Ovo su neka ograničenja primarnog istraživanja koja su sukladna predmetu i ciljevima šireg istraživanja, a koji se tiču popularne filozofije u nastavi Filozofije u Republici Hrvatskoj. S obzirom na popularnu filozofiju kao popularizaciju filozofije i filozofiju popularnih pojava u nedostatku iscrpne bibliografije na hrvatskom jeziku i od strane hrvatskih filozofa daljnje će istraživanje biti ograničeno na izvore na svjetskim jezicima (napose na engleskom jeziku na kojem je najveći dio takve literature i objavljen).¹⁰

Treće poglavlje (3. Tri argumenata za postojanje popularne filozofije) podijeljeno je na dva dijela: Podjela popularne filozofije (3.1.) i Analogija pojma *popularno* (3.2.). Prvi dio govori o mogućim podjelama (najvažnijim disciplinama) filozofije, a drugi dio o analogiji pojma *popularno* među znanostima. Također, želi se opravdati mogućnost postojanja popularne filozofije, tj. popularizirane filozofije i filozofije popularnih pojava.

2. Filozofija i popularno

Izraz „popularna filozofija“ nema sadržaja. Zamislimo da „popularno“ znači „narodno“ (lat. *popularni*, *populist* = narod, etrurskog podrijetla). Ako je tako, onda ne postoji „narodna filozofija“. Moguće je postojanje npr. „narodne mudrosti“ koja se može nazvati „narodnom filozofijom“ u metaforičkom smislu riječi u kojem svatko može imati „poslovnu filozofiju“ ili „nogometnu filozofiju“, ali ne i „filozofijom nekog naroda“ barem ne u strogom znanstvenom smislu filozofije u kojem postoji npr. „austrijska filozofija“, „finska filozofija“ ili „irska filozofija“ (pri čemu se ne misli na sve filozofije svih filozofa koji pripadaju zajedničkoj nacionalnoj filozofiji).¹¹ Zamislimo sad da „popularno“ znači neznatstvo, neuvodno i neudžbenički. Što to znači? Popularno u ovom značenju može značiti masovno, moderno, općeprihvaćeno, pristupačno i pojednostavljeno koje se tiče filozofije kao znanosti.

- **Značenje riječi popularno:** *Popularan* – 1. lako shvatljiv i najširim nar. slojevima; namijenjen narodu, puku; 2. omiljen u narodu.¹² *Popularno* je ono što se *svidi velikom broju ljudi*, *popularno* kao suprotnost između visoke i popularne kulture, *popularno* kao

¹⁰ Najpoznatija literatura vezano za popularnu filozofiju na engleskom jeziku je niz serija knjiga „Popular Culture and Philosophy“ (Open Court) (Vidi URL: <https://www.amazon.com/Popular-Culture-and-Philosophy-125-book-series/dp/B0897GS1YK>, pristupljeno 2. 8. 2022.) i „The Blackwell Philosophy and Pop Culture Series“ (Wiley-Blackwell) (Vidi URL: <https://andphilosophy.com/books/>, pristupljeno 2. 8. 2022.). Ukupan broj objavljenih knjiga je 185, a neka djela su prevedena i na hrvatski jezik.

¹¹ Krkač, Kristijan: „Hrvatska filozofija i skolastička epistemologija 20. stoljeća, Odabrana predavanja 1998.-2008.“, e-book, Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org, Zagreb, 2012., str. 8-21.

¹² Vidi URL: <https://www.hrleksikon.info/definicija/popularan.html>, pristupljeno 5. 4. 2018.

pojam koji se koristi za opisivanje kulture koju su *ljudi proizveli sami za sebe* (prema Raymondu Williamsu), *popularno* označava masovne medije koji su ljudima nametnuti komercijalnim interesima (prema Anthonyu Easthopeu).¹³ „Prema Fiskeu (2003) *popularno* je ono što pripada ljudima (dakle, kulturna forma zadovoljava interes potrošača, a popularno služi ljudima za ostvarenje njihovih vlastitih interesa) te ono što prihvaća velik broj ljudi.“¹⁴ „Uzmimo, dakle, ono najuobičajenije: stvari se nazivaju '*popularnima*' jer ih mase ljudi slušaju, kupuju, čitaju, konzumiraju i, čini se, bez ograničenja u njima uživaju.“¹⁵

Popularna filozofija može značiti ili nepopularna filozofija izložena na način koji je prihvatljiv i shvatljiv interesima za filozofiju izvan kruga onih koji se bave nepopularnom filozofijom ili ne znači ništa pa je razborito preliminarno držati se prvog roga dileme.

2.1. Poredba udžbeničkih, uvodnih, rječničkih i znanstvenih definicija filozofije

Prije poredba definicija filozofije navedimo neke od njih (temelj diobe primjeren je postavljenoj hipotezi o popularizaciji filozofije (H1) i prvom cilju disertacije (Cilj 1). Uzorak definicija temelji se na izboru iz dostupnih udžbeničkih, dovoljno različitih uvodnih, oskudnog broja leksikonskih i rječničkih i dovoljno različitih znanstvenih izvora, tj. onih iz znanstvenih članaka na hrvatskom jeziku od strane hrvatskih filozofa (uz nekoliko iznimaka u slučajevima kad sličnih definicija od strane hrvatskih filozofa nema).

Naime, čini se kako filozofi nekih filozofskih škola prežu od definiranja filozofije čak i u uvodima (primjerice analitički filozofi nisu skloni definiranju, iako B. Jalšenjak i K. Krkač u njihovom „Uvodu u filozofiju i kritičko mišljenje“¹⁶ pružaju neku definiciju filozofije, ali upitno je koliko su oni analitički filozofi (Krkač je u najmanju ruku wittgensteinovac i branitelj postanalitičke filozofije, dok je Jalšenjak kritički tradicionalist). U slučaju definicija popularne filozofije, a u nedostatku definicija od strane hrvatskih filozofa koriste se strani izvori (K. Krkač u svom djelu iz filozofije filma „Krava na Mjesecu“¹⁷ negativno definira popularnu filozofiju, no ovdje nije citiran).

¹³ Vidi URL: https://hr.wikipedia.org/wiki/Popularna_kultura, pristupljeno 5. 4. 2018.

¹⁴ Mihovilović, M.; Labaš, D.: „Masovni mediji i semiotika popularne kulture“, u: Kroatologija: časopis za hrvatsku kulturu, Vol. 2 No. 1, 2011., str. 97.

¹⁵ Vidi kolumnu Hall Stuart: *Bilješke uz dekonstruiranje „popularnog“*, 26. prosinca 2014., URL: <http://slobodnifilozofski.com/2014/12/stuart-hall-biljeske-uz-dekonstruiranje.html>, pristupljeno 5. 4. 2018.

¹⁶ Krkač, K.; Jalšenjak, B.: „Uvod u filozofiju i kritičko mišljenje“, ZSEM, MATE d.o.o., Zagreb, 2015.

¹⁷ Krkač, K.: „Krava na Mjesecu“, Filozofija.org, Zagreb, 2013., str. 25.

Ovdje od (a) do (d) slijede izabrane definicije filozofije u četiri skupine. Izbor je načinjen kako bi se što više zadovoljila dva mjerila, tj. raznolikost definicija (ukupna varijabilnost) i njihova pojava tijekom duljeg razdoblja (kontinuitet). Dakako, s razlogom su većina definicija baš od strane hrvatskih filozofa. Naime, s njima se učenici najčešće susreću u srednjoškolskoj nastavi Filozofije, a i izvan nje ako čitaju dostupnu literaturu iz filozofije. Uz definicije su dane i kratice prema početnim slovima prezimena autora, a ako se neki autor pojavljuje više od jednom, onda je uz definiciju dan i broj (npr. Filipović 1. Df. = Fil1).

(a) U srednjoškolskim udžbenicima (i povijestima filozofije korištenima kao udžbenicima)

(Ba) „Filozofija kao najopćenitija nauka na osnovi znanstveno utvrđena nazora u svijetu, koji mora zadovoljavati zahtjevima uma, stvara nazor o životu, koji će zadovoljiti potrebama čudi i srca.“¹⁸

(Fil1) „Filozofija nastoji (..) kritički osvijetliti sve znanje ljudsko i sve ocijenjivanje njegovo i spojiti tako sliku svijeta i ocjenu života, znači izgraditi svoj nazor o svijetu i životu.“¹⁹

(Ve) „[Filozofija] proučava najopćenitije odnose u svekolikoj stvarnosti.“²⁰

(Pe) „Filozofija je i kritička analiza pretpostavki spoznavanja i djelovanja, i spoznaja najdubljih tajni bivstovanja, i najviši (pa prema tome i usmjeravalački) oblik stvaralačkog, doista ljudskog djelovanja.“²¹

(An) „Filozofija je kritička umna znanost o uvjetima mogućnosti iskustvene zbilje kao cjeline.“²²

(ČU) „Filozofija - kritička, univerzalna znanost o uvjetu mogućnosti znanja o čovjeku i bićima što ih on spoznaje.“²³

(ČG) „Filozofija je, kao i umjetnost i znanost, misaona aktivnost, način mišljenja.“²⁴

(Re) „Filozofija pokušava *istražiti* kako stvari doista stoje.“²⁵

¹⁸ Bazala, Albert: „Povijest filozofije: povijest kroz narodne filozofije Grčke“ (sv. 1), Matica hrvatska, Zagreb, 1906., str. 11.

¹⁹ Filipović, Vladimir: „Logika“, Školska knjiga, Zagreb, 1941., str. 103.

²⁰ Vejnović, Nevenka: „Povijest filozofije s odabranim filozofskim tekstovima, udžbenik za gimnaziju“, Školska knjiga, Zagreb, 1968., str. 7.

²¹ Petrović, Gajo: „Logika“, Školska knjiga, Zagreb, 1987., str. 232.

²² Anzenbacher, Arno: „Filozofija. Uvod u filozofiju“, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 20.

²³ Čehok, I.; Uzelac, M.: „Mali rječnik filozofskih pojmova“, u: Hirschberger, J.: „Mala povijest filozofije“, priručnik za gimnazije od 1995., Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 210.

²⁴ Čehok, I.; Grgić, F.: „Filozofija, udžbenik za 4. razred gimnazije“, Profil, Zagreb, 2001., str. 11.

²⁵ Reškovac, Tomislav: „Filozofija, udžbenik filozofije za 4. razred gimnazije“, Profil, Zagreb, 2008., str. 37.

(Ka1) „Filozofija je pitanje o bitku, svijetu i istini, a u svojim je rezultatima ona nazor o svijetu i životu.“²⁶

(Ze) „Filozofija ne istražuje pojedinosti, nego ono što je *najbitnije* i *najopćenitije* u svijetu i čovjeku.“²⁷

(b) U uvodima u filozofiju (izbor)

(Zi1) „Jer filozofija, osim što se prvenstveno bavi pitanjem istine, nastoji da shvati sav svijet i život u najdubljim osnovima: dalje i dublje od pojavnih granica.“²⁸

(Ke) „Najkraćom formulom značila bi filozofija prema tomu nauku o naziranju na svijet i život.“²⁹

(Vr) „Filozofija je rješavala ne samo pitanje estetike, nego i problem čovjeka u društveno-moralnom smislu (etički problemi) i probleme društvenih zakonitosti (sociologija). Tako je filozofija sve do danas sjedinjavala u sebi istraživanja ne samo zakonitosti cjelokupnog prirodnog zbivanja, nego i zakonitosti društvenog razvitka, poglede ne samo na smisao i mjesto čovjeka u cjelokupnoj stvarnosti, nego i njegovo mjesto i zadatke u društvu itd.“³⁰

(Bo1) „Filozofija je način traženja i tumačenja smisla svijeta.“³¹

(De1) „[F]ilozofija upravo jest ono što je oduvijek bila: φιλοσοφία ('mudroljublje'), to jest osebujno zbivanje, gibanje, življenje, koje ni s kakvom 'filozofijom', 'dogmom', 'ideologijom', 'naukom', 'nazorom i pogledom', nema ništa zajedničko.“³²

(Mo) „Sve ću to kratko nazvati 'davanje općenitog opisa *cijeloga* svijeta' te ću stoga kazati da prvi i najvažniji problem filozofije jest: dati općeniti opis *cijeloga* svijeta.“³³

²⁶ Kalin, Boris: „Povijest filozofije“, Školska knjiga, Zagreb, 2010., str. 13.

²⁷ Zelić, Ivan: „Vodič kroz filozofiju“, Verbum, Split, 2017., str. 14.

Zanimljivo je kako se u ovoj definiciji rabi riječ „najbitnije“ kao sinonim za „najvažnije“, dakle u konotaciji, dok u denotaciji ili doslovnom značenju ne postoji „najbitnije“ jer se bit koja je potpuna po definiciji ne može komparirati.

²⁸ Zimmermann, Stjepan: „Temelji filozofije: historijsko kritička orijentacija“, Matica hrvatska, Zagreb, 1934., str. 5.

²⁹ Keilbach, Vilim: „Kratak uvod u filozofiju“, Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora, Zagreb, 1945., str. 14.

³⁰ Vranicki, Predrag: „Antologija filozofskih tekstova s pregledom povijesti filozofije“, Školska knjiga, Zagreb, 1958., str. 12.

³¹ Bošnjak, Branko: „Filozofija: uvod u filozofsko mišljenje i rječnik“, Naprijed, Zagreb, 1973., str. 19.

³² Despot, Branko: „Uvod u filozofiju“, Grafički zavod Hrvatske, Biblioteka Zora, Zagreb, 1988., str. 29.

³³ Moore, G. E.: „Neki glavni problemi u filozofiji“, 1953., str. 1., u: Strawson P. F.: „Analiza i metafizika: uvod u filozofiju“, Kruzak, Zagreb, 1999., str. 27.

Navodi se Moore, jer nema previše definicija filozofije prema analitičkoj filozofiji.

(Boc) „Ona istražuje, kako se kaže, nadrazumno - nedohvatljivo, ono što je iznad razuma ili barem na njenoj granici. Ona dakle sa znanošću, s razumom ima samo malo zajedničkoga. Njezino je područje izvanracionalnoga.“³⁴

(Ci) „Ona je sama najveće dobro za čovjeka jer je umno znanje i razboritost sama sebi svrhom. Filozofija daje ujedno odgovor na pitanje o smislu i svrsi ljudskog života.“³⁵

(c) U rječnicima i leksikonima

(Bo2) „(...) u filozofiji ne tražimo neke mudrosti kao zadnje istine svijeta, već misaoni način određenja bitka (svega što jest) u svim njegovim modusima, jasno na način filozofije.“³⁶

(Fi2) „Filozofija - filozof je prijatelj mudrosti, ali sam nije sophos-mudrac. Kao sophistes-znalac - on može biti i poznavalac praktičnih umijeća zgotovljavanja i djelovanja, pa i učitelj takvih vještina.“³⁷

(Mi) „Filozofija - mudroslovlje, spoznaja svih stvari po njihovim uzrocima, pomoću naravnog svjetla razuma (...) proučava cjelokupnu stvarnost.“³⁸

(Bal) „Filozofija - sustavno istraživanje osnovnih načela i kategorije zbilje, obilježja i strukture ljudskog mišljenja i spoznaje, kao i čovjekova odnosa prema drugima, samome sebi i svojim tvorevinama.“³⁹

(d) U znanstvenim člancima i filozofskim knjigama (izbor)

(Zi2) „Zato možemo reći s Aristotelom, da je filozofija sustavna cjelina obrazloženog znanja (= znanost) o svim stvarima (= objectum materiale) s obzirom na (= objectum formale) prvotna (gledeći na same stvari, a posljednja u tečaju našeg saznavanja) počela (principe) i uzroke.“⁴⁰

(Ša) „Filozofija je naime sistem istinitih odgovora na najdublja pitanja, koja se tiču čitavog svijeta i čovjeka napose: njegova podrijetla i njegove prirode i njegove svrhe.“⁴¹

³⁴ Bochenski, J. M.: „Uvod u filozofsko mišljenje“, Verbum, Split, 2001., str. 22.

³⁵ Cipra, Marijan: „Uvod u filozofiju“, Matica hrvatska, Zagreb, 2007., str. 14.

³⁶ Bošnjak, Branko: „Filozofija: uvod u filozofsko mišljenje i rječnik“, Naprijed, Zagreb, 1977., str. 7.

³⁷ Filipović, Vladimir (ur.): „Filozofijski rječnik“, Matica hrvatska, Zagreb, 1984., str. 107-8. [u daljnjem tekstu autor prikazuje povijesni disciplinarni pregled]

³⁸ Mišić, Anto: „Rječnik filozofskih pojmova“, Verbum, Split, 2000., str. 96.

³⁹ Balabanić, Josip: „Filozofija“, u: „Filozofski rječnik“, LZMH, Zagreb, 2012., str. 79.

⁴⁰ Zimmermann, Stjepan: „Sistematsko-didaktički uvod u filozofiju“, u: Bogoslovska smotra, Vol. 14, No. 2, 1926., str. 279.

⁴¹ Šanc, Franjo: „Filozofija borbenog ateizma“, u: Obnovljeni život, Vol. 18, No. 3, 1937., str. 97.

(Ka2) „Po jednom određenju zadaća je filozofije teoretička: (ili pretežno teoretička): filozofija je jezgra jedinstva ljudske spoznaje, najopćenitija znanost, koja u sustavnu cjelinu svodi sve ljudsko znanje. Po drugom određenju zadaća je filozofije praktička (ili pretežno praktička): težište je filozofije u praktičkim problemima; filozofija je 'svjetska mudrost' (Weltweisheit), praktički nazor o svijetu što valjano prosuđuje vrijednost života i životne potrebe ljudi.“⁴²

(Bo3) „Filozofija je duhovni razvoj koji u sebi sadrži vjekovno djelovanje svih progresivnih snaga neke zajednice.“⁴³

(De2) „Kao prava ljubav filozofija jest sloboda koja robuje onome što je ljubavi i slobode dostojno, onom mudrom.“⁴⁴

(Še) „Filozofija je pak opća znanost čiji objekt proučavanja može biti cjelokupna zbilja, ali i svaki njezin isječak, i to uvijek pod vidikom posljednjih uzroka do kojih se može doći naravnim svjetlom razuma.“⁴⁵

2.1.1. Poredba navedenih definicija – sličnosti i razlike

Ovdje će se usporediti definicije unutar sljedećih skupina: udžbeničkih, onih iz uvoda u filozofiju, zatim rječničkih i leksikonskih i znanstvenih (tj. onih iz preglednih, stručnih i izvornih znanstvenih članaka).

Za pretpostaviti je kako će prije navedene definicije kad ih se usporedi pokazati više sličnosti pod vidom višeg pojma i specifične razlike kod udžbeničkih, uvodnih i rječničkih, dok će znanstvene u nekoj mjeri pokazati razlike. Također, može se pretpostaviti kako je ta razlika uvjetovana samom naravi znanstvenih članaka i željom i nastojanjem pojedinog filozofa da svoju definiciju učini dosljednom svojim preciznijim filozofskim tvrdnjama i argumentima.

Ipak, čini se kako se već i letimičnim pregledom definicija sve četiri skupine može uvidjeti kako one dijele puno više sličnosti nego razlika pod vidom višeg pojma i specifičnih razlika, dok za razliku od navedenih pod vidom osobitih posebnosti pokazuju značajne razlike koje također ovise o preciznijim filozofskim tvrdnjama i argumentima.

⁴² Kalin, Boris: „Albert Bazala i nastava Filozofije“, u: Prilozi 27-28, 1988., str. 166.

⁴³ Bošnjak, Branko: „Filozofija i demokracija“, u: Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, Vol. 14, No. 1-2, 1988., str. 93.

⁴⁴ Despot, Branko: „Vjera i filozofija“, u: Bogoslovna smotra, Vol. 78, No. 4, 2008., str. 745.

⁴⁵ Šestak, Ivan: „Filozofsko utemeljenje odgoja za zrelu osobnost“, u: Obnovljeni život, Vol. 69, No. 4, 2014., str. 543.

No sve navedeno ipak treba provjeriti usporednom, tj. analizom definicija na način izdvajanja višeg pojma, specifičnih razlika i daljnjih posebnosti.

Df.	Viši pojam	Specifična razlika	Posebnosti definicije
Ba	znanost	najopćenitija	stvara nazor o životu, koji će zadovoljiti potrebama čudi i srca
Fi1	znanost	osvješćivanje, ocjenjivanje, spajanje	sliku svijeta i ocjenu života, znači izgraditi svoj nazor o svijetu i životu
Ve	proučavanje	najopćenitije	u svekolikoj stvarnosti
Pe	znanost	pretpostavki spoznavanja i djelovanja	spoznaja najdubljih tajni bivstovanja, i najviši oblik stvaralačkog, doista ljudskog djelovanja
An	znanost	o uvjetima mogućnosti	iskustvene zbilje kao cjeline
ČU	znanost	univerzalna, o uvjetu mogućnosti	znanja o čovjeku i bićima što ih on spoznaje
ČG	znanost	(misaona) aktivnost	način mišljenja
Re	metodologija	istraživanje	kako stvari stoje
Kal1	znanost	pitanje o bitku, svijetu i istini	u svojim je rezultatima ona nazor o svijetu i životu
Ze	istraživanje	općenitost (bitnost)	ne istražuje pojedinosti, nego ono što je najbitnije i najopćenitije u svijetu i čovjeku

Tablica 3. Udžbeničke definicije
(izradila autorica rada).

Tablica 3. ukazuje na veliku sličnost barem u uporabi termina, tj. znanost i sinonimi znanosti rabe se slično kao viši pojmovi. Nadalje, ista tablica pod vidikom specifične razlike najčešće navodi pojam općenitosti i sinonima poput univerzalnosti. Konačno, posebnosti izdvajaju stvarnost, svijet, stanja stvari i sl. kao prvi predmet filozofije. Iz navedenog slijedi da se udžbenički filozofija najčešće definira kao znanost koja je najopćenitija, a predmet joj je sveukupnost.

Df.	Viši pojam	Specifična razlika	Posebnosti definicije
Zi1	istina	shvaćanje svog svijeta i života	u najdubljim osnovima: dalje i dublje od pojava granica
Ke	znanost	naziranje	sviet i život
Vr	istraživanje, rješavanje	problem čovjeka u društveno-moralnom smislu i probleme društvenih zakonitosti i razvitka (općenitost)	pogled na samo na smisao i mjesto čovjeka u cjelokupnoj stvarnosti, nego i njegovo mjesto i zadatke u društvu
Bo1	metoda	traženja, tumačenja	smisla svijeta
De1	mudroljublje (sinonim)	osebujno zbivanje, gibanje, življenje	koje ni s kakvom „filozofijom“, „dogmom“, „ideologijom“, „naukom“, „nazorom i pogledom“, nema ništa zajedničko
Mo	davanje (svrhovitost, korisnost)	općenitost	opis cijelog svijeta
Boc	istraživanje	nadrazumno - nedohvatljivo	sa znanošću, s razumom ima samo malo zajedničkoga, njezino je područje izvanracionalnoga
Ci	znanost	najveće dobro za čovjeka (razboritost sama sebi svrhom)	odgovor na pitanje o smislu i svrsi ljudskog života

Tablica 4. Uvodne definicije
(izradila autorica rada).

Tablica 4. ukazuje na većinsku sličnost u uporabi termina, tj. znanost i sinonimi znanosti rabe se slično kao viši pojmovi. Nadalje, ista tablica pod vidikom specifične razlike najčešće navodi pojam općenitosti i razvitka. Konačno, posebnosti izdvajaju nadrazumnost (duhovnost), smisao svijeta i svrha života i sl. kao prvi predmet filozofije. Iz navedenog slijedi da definicije iz uvoda u filozofiju najčešće definiraju filozofiju kao znanost koja je najopćenitija, a predmet joj je sveukupnost te iracionalnost.

Df.	Viši pojam	Specifična razlika	Posebnosti definicije
Bo2	misaonost (traženje)	određenje bitka u svim njegovim modusima	ne tražimo neke mudrosti kao zadnje istine svijeta
Fi2	mudrost	filozof nije mudrac	kao znalac on može biti i poznavalac praktičnih umijeća zgotovljavanja i djelovanja, pa i učitelj takvih vještina
Mi	mudroslovlje	spoznaja svih stvari po uzrocima	pomoću naravnog svjetla razuma proučava cjelokupnu stvarnost
Bal	istraživanje	sustavnost	osnovnih načela i kategorija zbilje, obilježja i strukture ljudskog mišljenja i spoznaje, kao i čovjekova odnosa prema drugima, samome sebi i svojim tvorevinama

Tablica 5. Rječničke i leksikonske definicije
(izradila autorica rada).

Tablica 5. ukazuje na većinsku sličnost u uporabi termina, tj. znanost i sinonimi znanosti rabe se slično kao viši pojmovi. Nadalje, ista tablica pod vidikom specifične razlike najčešće navodi pojam sustavnosti i općenitosti. Konačno, posebnosti izdvajaju nemudrost, naravno svjetlo razuma te praktičnost djelovanja i sl. kao prvi predmet filozofije. Iz navedenog slijedi da rječničke i leksikonske definiraju filozofiju kao znanost koja je najopćenitija, a predmet joj je sveukupnost.

Df.	Viši pojam	Specifična razlika	Posebnosti definicije
Zi2	znanost	sustavna cjelina o svim stvarima (općenitost)	s obzirom na prvotna počela i uzorke
Ša	sistematičnost	istinitost odgovora na najdublja pitanja	koja se tiču čitavog svijeta i čovjeka napose: njegova podrijetla i njegove prirode i njegove svrhe
Ka2	znanost	općenitost (jezgra jedinstva ljudske spoznaje), sustavna cjelina, teorija, praksa	filozofija je „svjetska mudrost“, praktički nazor o svijetu što valjano prosuđuje vrijednost života i životne potrebe ljudi
Bo3	razvoj, napredak, (usavršavanje)	duhovnost	u sebi sadrži vjekovno djelovanje svih progresivnih snaga neke zajednice
De2	sloboda	robuje mudrom	kao prava ljubav
Še	znanost	općenitost, pojedinačnost	pod vidikom posljednjih uzorka do kojih se može doći naravnim svjetlom razuma

Tablica 6. Znanstvene definicije
(izradila autorica rada).

Tablica 6. ukazuje na većinsku sličnost u uporabi termina, tj. znanost i sinonimi znanosti rabe se slično kao viši pojmovi. Nadalje, ista tablica pod vidikom specifične razlike najčešće navodi pojam sustavnosti i općenitosti. Konačno, posebnosti izdvajaju prvotna počela i uzorke, ljubav, naravno svjetlo razuma i sl. kao prvi predmet filozofije. Iz navedenog slijedi da znanstvene definicije najčešće definiraju filozofiju kao znanost koja je najopćenitija, a predmet joj je sveukupnost i praktičnost.

- **Zaključak 1:** Sve skupine definicija filozofije pokazuju određene sličnosti unutar skupina pod vidom općeg pojma i specifične razlike, tj. barem prve specifične razlike, dok pod vidom ostalih ili kako ih se naziva posebnostima pokazuju razlike unutar skupina i među njima.

2.1.2. Definicije popularne filozofije

Pretraživanjem internetskih i tiskanih izvora utvrđeno je da na hrvatskom jeziku ne postoji definicija popularne filozofije, filozofije popularnog i popularizacije filozofije. Na engleskom jeziku mogu se pronaći sljedeće definicije popularne filozofije i s njom u vezi slične definicije koje se nazivaju definicijama praktične filozofije (ova skupina navedena je pod (e) u kontinuitetu s prethodne četiri skupine od (a) do (d), a kratica koja se koristi je Pf+broj definicije, tj. Definicija popularne filozofije 1 = Pf1).

(e) Definicije popularne filozofije

(Pf1) „Here are three main kinds of popular philosophy: first, general guidance about the conduct of life; secondly, amateur consideration of the standard, technical problems of philosophy; thirdly, philosophical popularization.”⁴⁶

(Pf2) „To the popular mind philosophy is concerned with the system of values by which a person lives, and their relationship.”⁴⁷

⁴⁶ Vidi URL: <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100337561>, pristupljeno 4. 4. 2018.

⁴⁷ Vidi URL: <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199754694.001.0001/acref-9780199754694-e-1685>, pristupljeno 4. 4. 2018.

(Pf3) „Practical Philosophy is also the use of philosophy and philosophical techniques in everyday life. This can take a number of forms including reflective practice, personal philosophical thinking, and philosophical counseling.“⁴⁸

(Pf4) „Practical Philosophy is the exploration of knowledge, wisdom and ideas you can use to make sense of your world. It’s about discovering the truth of things – not in theory, but in our own experience.“⁴⁹

Df.	Viši pojam	Specifična razlika	Posebnosti definicije
1	općenitost	popularno, amaterstvo, popularizacija filozofije	upravljanje ponašanjem (vladanjem) u životu, razmatranje o standardnim tehničkim (formalnim) problemima u filozofiji
2	zabrinutost	popularno	sustav vrijednosti po kojima čovjek živi i njegovim odnosima
3	korištenje filozofije, filozofskih tehnika	praktičnost	odražavajuća praksa, osobno filozofsko razmišljanje, filozofsko savjetovanje (konzultacije)
4	znanost, istraživanje, mudrost, ideje	ljudsko iskustvo	koje možemo koristiti za smisao vlastitog svijeta, pronalazak istine o stvarima - ne u teoriji, nego vlastitim iskustvom

Tablica 7. Popularna filozofija definicije
(izradila autorica rada).

Tablica 7. ukazuje na veliku sličnost u uporabi termina, tj. popularnost i praktičnost rabe se slično kao viši pojmovi. Nadalje, ista tablica pod vidikom višeg pojma najčešće navodi pojam filozofije ili neko svojstvo filozofije općenito. Konačno, posebnosti izdvajaju popularnost, upravljanje životom, sustav vrijednosti, smisao svijeta i sl. kao prvi predmet popularne filozofije. Iz navedenog slijedi da popularne filozofije najčešće definiraju popularnu filozofiju kao filozofiju koja je popularna, a predmet joj je praktičnost u svakodnevnom životu.

⁴⁸ Vidi URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Practical_philosophy, pristupljeno 4. 4. 2018.

⁴⁹ Vidi URL: <https://www.schooleconomicsscience.org/course/introductory-practical-philosophy/>, pristupljeno 4. 4. 2018.

2.1.3. Poredba i razlikovanje udžbeničkih, uvodnih, rječničkih i znanstvenih definicija filozofije i definicija popularne filozofije

Ovdje ćemo usporediti rezultate usporedbi pojedinih definicija u sve četiri skupine i pokušati dobiti neku preliminarnu svima zajedničku definiciju filozofije sve četiri skupine. Iz Tablice 3. slijedi da se udžbenički filozofija najčešće definira kao znanost koja je najopćenitija, a predmet joj je sveukupnost. Iz Tablice 4. slijedi da definicije iz uvoda u filozofiju najčešće definiraju filozofiju kao znanost koja je najopćenitija, a predmet joj je sveukupnost te iracionalnost. Iz Tablice 5. slijedi da rječničke i leksikonske definicije najčešće definiraju filozofiju kao znanost koja je najopćenitija, a predmet joj je sveukupnost. Iz Tablice 6. slijedi da znanstvene definicije najčešće definiraju filozofiju kao znanost koja je najopćenitija, a predmet joj je sveukupnost i praktičnost. Iz Tablice 7. slijedi da popularne najčešće definiraju filozofiju kao filozofiju koja je popularna, a predmet joj je praktičnost u svakodnevnom životu.

- **Zaključak 2:** Iz navedenih zaključaka uz Tablice 3. – 6. i poredbom tih ovdje navedenih zaključaka može se dalje zaključiti kako su navedene nepopularne definicije filozofije međusobno različite na način da su krenuvši od udžbeničkih do znanstvenih samo sve preciznije, ali kako su sve uzete zajedno međusobno dovoljno slične i istovremeno sve redom korjenito različite od definicija popularne filozofije dane u zaključku uz Tablicu 7.

Drugim riječima, čini se kako postoji značajna razlika između nepopularnih i popularnih definicija filozofije čak i usprkos tome da se te definicije unutar nekih skupina mogu razlikovati, tj. baš te razlike nikad ih ne čine nimalo sličnima definicijama popularne filozofije. Dakle, nepopularna i popularna filozofija se razlikuju.

2.2. Popularna filozofija, temelj njezine diobe i njezini dijelovi

Iz poredbe navedenih definicija slijedi da s jedne strane udžbeničke, uvodne, rječničke i znanstvene definicije filozofije i definicije popularne filozofije imaju malo zajedničkog. Prve ne uključuju niti pojam popularnog, ni popularne filozofije. Druge djelomično uključuju prve i kažu kako je ono što one definiraju primjena filozofije na svakodnevicu i popularno.

Riječ „primjena“ je ovdje dvojbena jer se implicira kako postoji nešto općenitije i načelno, tj. nepopularno kao teorijsko i visokoapstraktno koje se primjenjuje na nešto konkretno pa postaje manje općenito, više konkretno i primijenjeno. Čini se kao da se ovdje primjenjuje razlika između teorijske i praktične filozofije pri čemu se implicira kako se one ne razlikuju samo prema predmetu; npr. teorijska se bavi postojanjem, znanjem i sl., a praktična moralnom i sl., nego kako se razlikuju i prema apstraktnosti ili primijenjenosti te bi praktična bila manje apstraktna i više konkretna od teorijske koja bi bila više apstraktna i manje konkretna. No tako nešto iz standardne analize tih pojmova ne slijedi. Slijedi samo to kako se razlikuju prema predmetu, ali ne i u stupnju, a još manje u stupnju apstraktnosti ili konkretnosti.

Temeljem rečenog može se dalje reći kako postoji podjela (i razlika) filozofije na nepopularnu i popularnu. Nepopularna obuhvaća prve definicije, a popularna druge. Postojanje razlike između nepopularne i popularne filozofije vodi daljnjem pitanju o naravi te razlike. Razlika može načelno biti u vrsti ili stupnju. Pitanje je ovdje – O kakvoj je razlici riječ? (vidi Tablicu 6.).

FILOZOFIJA					
NEPOPULARNA			POPULARNA		
Znanstvena, teorijska, praktična			Neznanstvena, primijenjena		
Pitanje: RAZLIKUJU LI SE NEPOPULARNA I POPULARNA FILOZOFIJA U VRSTI ILI SAMO U STUPNJU?					
Fundamentalna pitanja (npr. što postoji?)	Disciplinarna pitanja (npr. problemi ontologije)	Uvod u filozofiju (s npr. uvodom u ontologiju)	Udžbenik iz Filozofije (s npr. uvodom u ontologiju)	Ontološka pitanja u praktičnom kontekstu (npr. ontologija i bioetika, ekoetika, socijalna etika)	Ontološka pitanja u primijenjenom kontekstu (npr. ontologija filma, sporta, glazbe, mode, društvenih mreža)
Pitanje: Je li udžbenik iz Filozofije (srednjoškolsko obrazovanje) uvod u filozofiju (visoko obrazovanje) s nadodanim i naglašenim pedagoškim, metodičkim i didaktičkim sredstvima nastave Filozofije?					
Da			Ne		
Pitanje: Ako je odgovor na prethodno pitanje – da, je li udžbenik iz Filozofije (srednjoškolsko obrazovanje) različit u stupnju ili vrsti (a) od tog istog udžbenika izrađenog u stripu ili filmu s jedne strane i (b) od tog istog udžbenika koji bi sadržavao filozofiju popularnih pojava koja bi se nadovezivala na filozofiju nepopularnih s druge strane?					
Da			Ne		
Da, razlikuju se i u stupnju (b, tj. popularnosti) i u vrsti (a, tj. medija)					

Tablica 8. Podjela filozofije na nepopularnu i popularnu (izradila autorica rada).

Ako je točno da se (nepopularan) udžbenik iz Filozofije razlikuje i u stupnju i u vrsti od tog istog udžbenika npr. u stripu koji bi imao i 100% više sadržaja koji bi se ticali popularnih pojava kao primjera nepopularnih tema, onda popularna filozofija ili spada u filozofiju ili taj udžbenik čini barem dijelom i udžbenikom iz popularne filozofije.

Temeljem rečenog može se postaviti preliminarna definicija popularne filozofije koja ju jasno dijeli od nepopularne.

- **Popularna filozofija (PF_{af})** = je filozofija koja u srži nije prvotno znanstvena, niti ona koja pripada udžbenicima (srednjoškolskim) i uvodima u filozofiju (barem onima za studente filozofije). Ona je svakako dijelom ili drugotno znanstvena (jer je popularizacija takva), ali ta znanstvenost je barem dijelom prikazana u popularnim medijima (npr. stripu ili filmu) i barem dijelom sadrži primjenu nepopularnih i znanstvenih tema na popularne teme koje su primjeri prvih.

- Čini se da je podjela filozofije na nepopularnu ili znanstvenu i popularnu ili neznanstvenu prihvatljiva. Pojam filozofije je uzet potpuno, tj. cjelovito. Načelo diobe pojam ili popularnost je načelo kojim se može podijeliti cijeli pojam bez ostatka. Na koncu, diobeni dijelovi dobiveni primjenom načela diobe pokrivaju sve dijelove filozofije.

Većina znanosti (matematika, logika, fizika, biologija itd.) pa i aktivnosti i vještina (liječništvo, inženjerstvo, sportovi itd.) imaju svoje područje popularizacije pa samim time i svoje popularne inačice (razne biblioteke pod nazivima „Za početnike“ i sl.). Ako je filozofija znanost (što je možda upitno jer nije poput prirodnih znanosti i istovremeno neupitno jer posjeduje logička oruđa i kritičko mišljenje pa je poput matematike), onda bi i ona morala moći imati svoje područje popularizacije i svoje popularne inačice. Ovo je teško dokazati, ali nije nerazumno uzeti kao vjerojatnu pretpostavku. Ono zanimljivije ovdje je razlika popularizacije filozofije i filozofije popularnih pojava koja ako je se ne primjeni, može izazvati nepreglednost pojma i prakse popularne filozofije.

2.2.1. Razlikovanje popularne filozofije na popularizaciju filozofije i filozofiju popularnih pojava

Popularna filozofija temeljem dostupnih načina, vrsta i oblika popularizacije, popularnih pojava itd. sugerira barem jedan način podjele popularne filozofije. Mogući su i drugi načini, ali ovaj se čini prikladnim temeljem istraživanja dostupne literature. U tom smislu i za razliku od nepopularne filozofije, popularna se filozofija može podijeliti na sljedeći način (vidi Tablicu 9.).

POPULARNA FILOZOFIJA (PF)	
POPULARIZACIJA FILOZOFIJE (POF) (npr. filozofija na filmu, filozofija u stripu i sl.)	FILOZOFIJA POPULARNIH POJAVA (FPP) (npr. filozofija društvenih mreža, popularne glazbe, filmova, sporta, mode i sl.)

Tablica 9. Dioba popularne filozofije
(izradila autorica rada).

U skladu s navedenom tablicom mogu se preliminarno definirati *popularizacija filozofije* i nasuprot nje *filozofija popularnih pojava*.

- **Popularizacija filozofije (POF_{df})** = PF koja znanstvenu, uvodnu, pa čak i udžbeničku filozofiju pojednostavljuje i reducira sadržaj na *važno* i koristi medij različit od znanstvenog kao sredstvo (npr. strip ili film).
 - Pitanje *važnosti* filozofskog sadržaja teško je odgovorivo. Dva suprotstavljena odgovora iskazuju prvo novovjekovno tradicionalno stajalište (počevši od Ch. Wolfa) koje kao važne ističe ontologiju, epistemologiju i etiku, ali i kozmologiju, antropologiju i teodiceju, a drugo novost ili izvornost filozofskog stajališta kao važno. Proturječje između tih odgovora nije nužno, ali nije niti lako ostvarivo.
- **Filozofija popularnih pojava (FPP_{df})** = PF koja znanstvenu, uvodnu, pa čak i udžbeničku filozofiju dovodi u odnos s *popularnim pojavama* (npr. glazba, filmovi, sportovi, moda itd.) na način da se na neki način *upotpunjuju* (moguće i doprinose boljem razumijevanju).
 - FPP zasigurno pridonosi sadržaju PF novim sadržajem, ali njegova uloga nije jasna. Naime, pitanje je koliko su filozofije popularnih pojava samo primjena nepopularne filozofije na popularne pojave, a koliko popularne pojave i filozofija o njima može pridonijeti nepopularnoj filozofiji.

S obzirom na navedene definicije potrebno je uvesti sljedeću razliku. Pod vidom pedagoških i metodičko-didaktičkih sredstava svaka na svoj način i popularizirana filozofija i filozofija popularnih pojava u najboljem slučaju predstavlja novost baš pod tim vidom. Naime, popularizirana filozofija samo koristi nov medij ili način uvodnog predstavljanja neke filozofske teme, npr. putem stripa ili filma. U tom smislu to su iako nova, ali ipak samo nova metodička sredstva, tj. u tome je možda sva novost.

Nasuprot populariziranoj filozofiji, filozofija popularnih pojava također donosi novost pod vidom didaktike nastave, ali možda donosi i barem relativnu novost pod vidom sadržaja.

- Npr. filozofija društvenih mreža daleki je rođak primjerice filozofije jezika, komunikacije, socijalne filozofije ili političke filozofije antike (npr. kod Platona ili Aristotela), ali ipak prema specifičnostima društvenih mreža donosi neke sasvim nove elemente, a moguće i da postavlja sasvim nova pitanja i pruža odgovore i time možda preformulira stara pitanja o jeziku, komunikaciji i npr. društvenosti. Drugim riječima, moguće je kako je npr. filozofija društvenih mreža kao filozofija popularne pojave svojom izvornošću, poteškoćama i rješenjima pridonosi nepopularnoj filozofiji i njezinim problemima npr. jezika, komunikacije i ljudske društvenosti.

Ako je to slučaj, onda popularna filozofija i kao popularizirana filozofija i kao filozofija popularnih pojava jest samo to što jest, tj. popularna u odnosu na nepopularnu, ali nije samo primjena nepopularne novim medijem ili na novu pojavu, nego i sadržajem novih pojava, problemima i rješenjima popularna filozofija može utjecati i na nepopularnu.

3. Tri argumenata za postojanje popularne filozofije

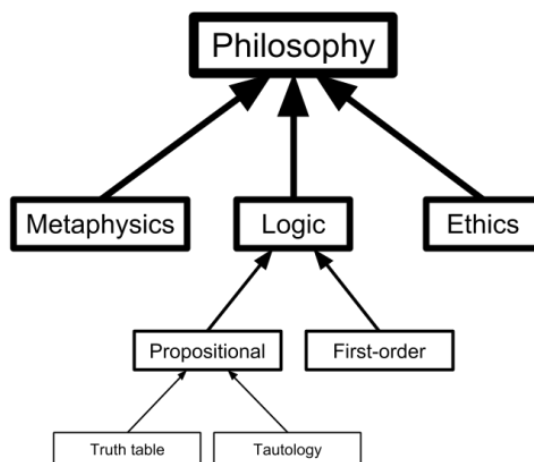
U ovom dijelu rada bit će riječi o argumentima za postojanje popularne filozofije. Prvi je već istražen činjenični dokaz, tj. odnosi se na sam pojam popularne filozofije (vidi 2.1.2. *Definicije popularne filozofije*), drugi predstavlja apriorni element (prikazan pomoću pronađenih tablica o podjeli filozofije, iz samog pojma filozofije),⁵⁰ dok se treći odnosi na analogiju pojma popularno.

3.1. Podjela popularne filozofije

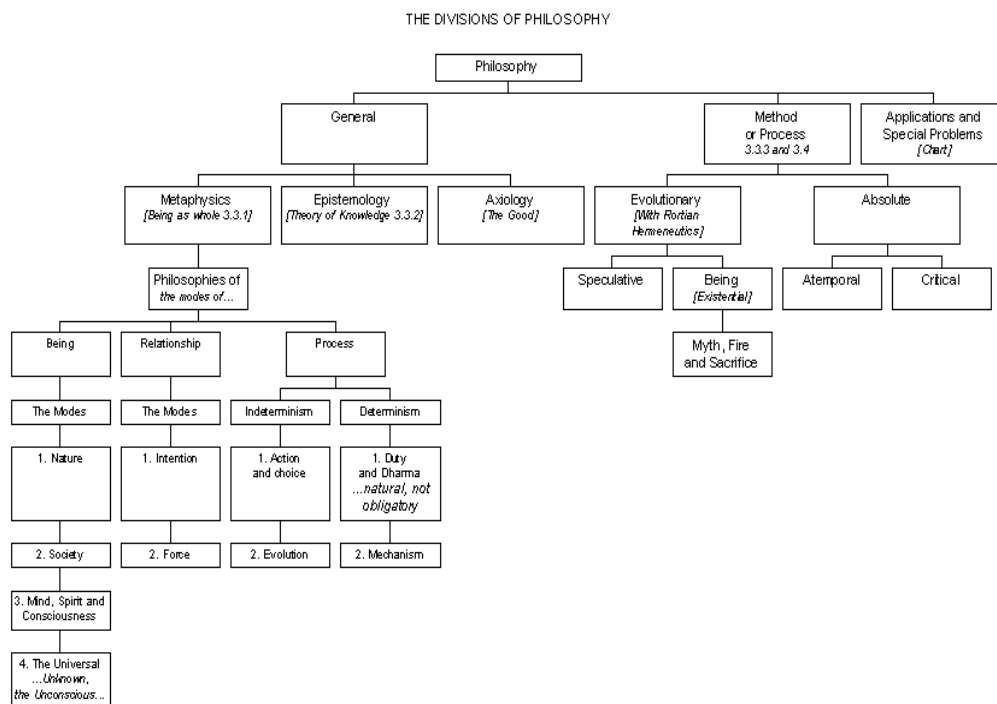
Pretraživanjem internetskih stranica pronađene su sljedeće tablice koje prikazuju podjelu, tj. moguće podjele filozofije:

⁵⁰ Uzorak je slučajan, tj. odnosi se na primjere koji se najčešće pojavljuju prilikom pretrage na internetu eng. izraza „Division of Philosophy“ (pretragom 200 izvora (slika) navedeni primjeri predstavljaju najčešće podjele).

Prikaz 1. Prikaz podjele filozofije⁵¹

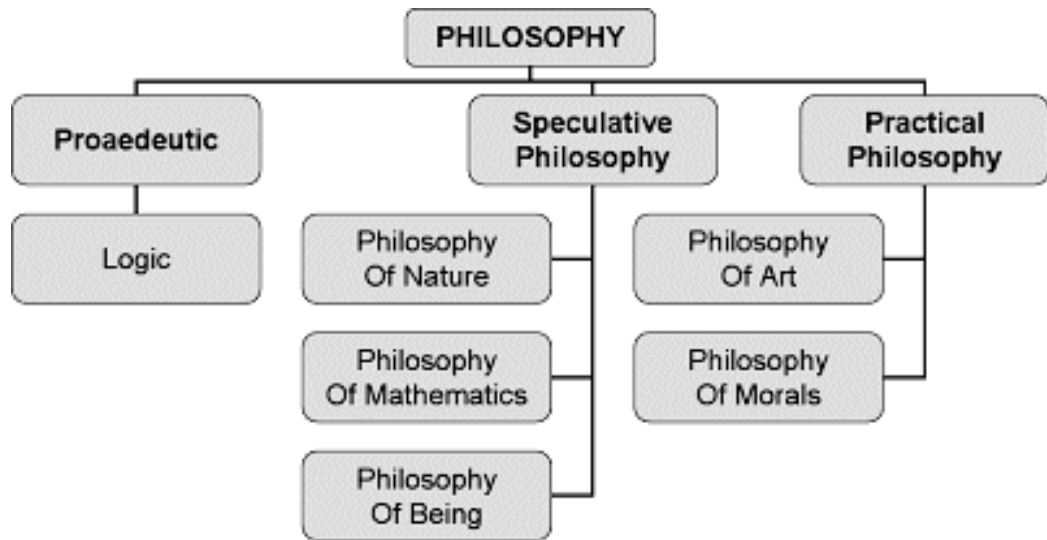
Prikaz 2. Prikaz podjele filozofije⁵²

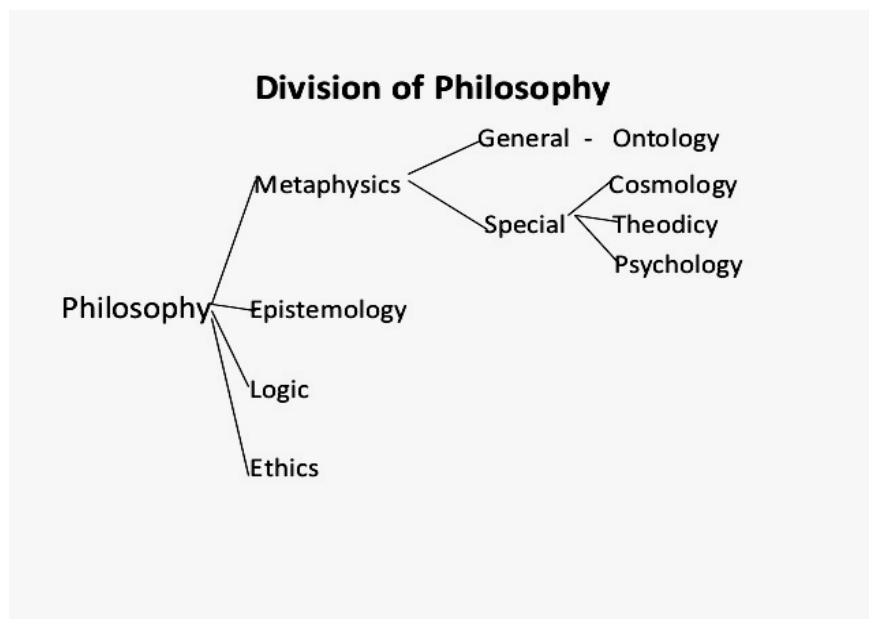
⁵¹ Vidi URL: <https://magiscenter.com/an-uncaused-being-can-philosophy-provide-evidence-for-gods-existence>, pristupljeno 20. 2. 2020. (J. G. Miller, „Can Philosophy Provide Evidence for God's Existence?“, 20. 12. 2017., magis center)

⁵² Vidi URL: <https://www.pinterest.com/pin/293859944414170593/>, pristupljeno 20. 2. 2020. (Jerome Powell, „The Divisions of Philosophy“, Pinterest)

Prikaz 3. Prikaz podjele filozofije⁵³

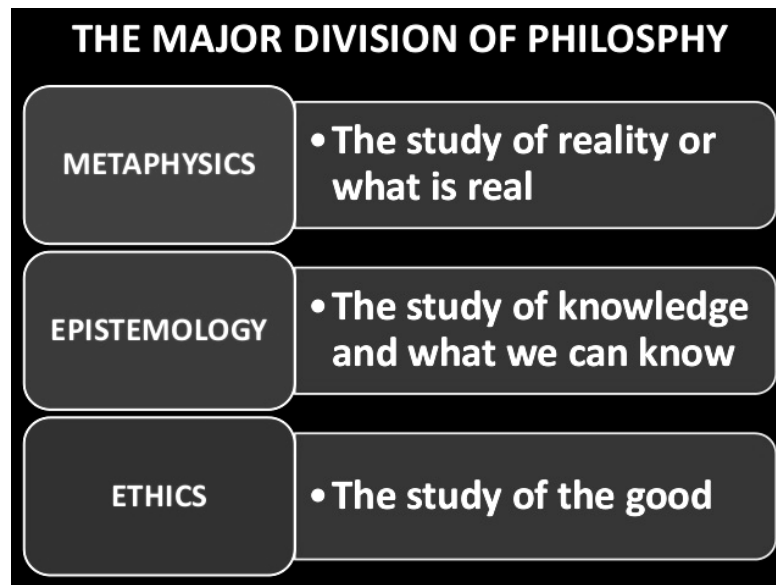
Prikaz 4. Prikaz podjele filozofije⁵⁴

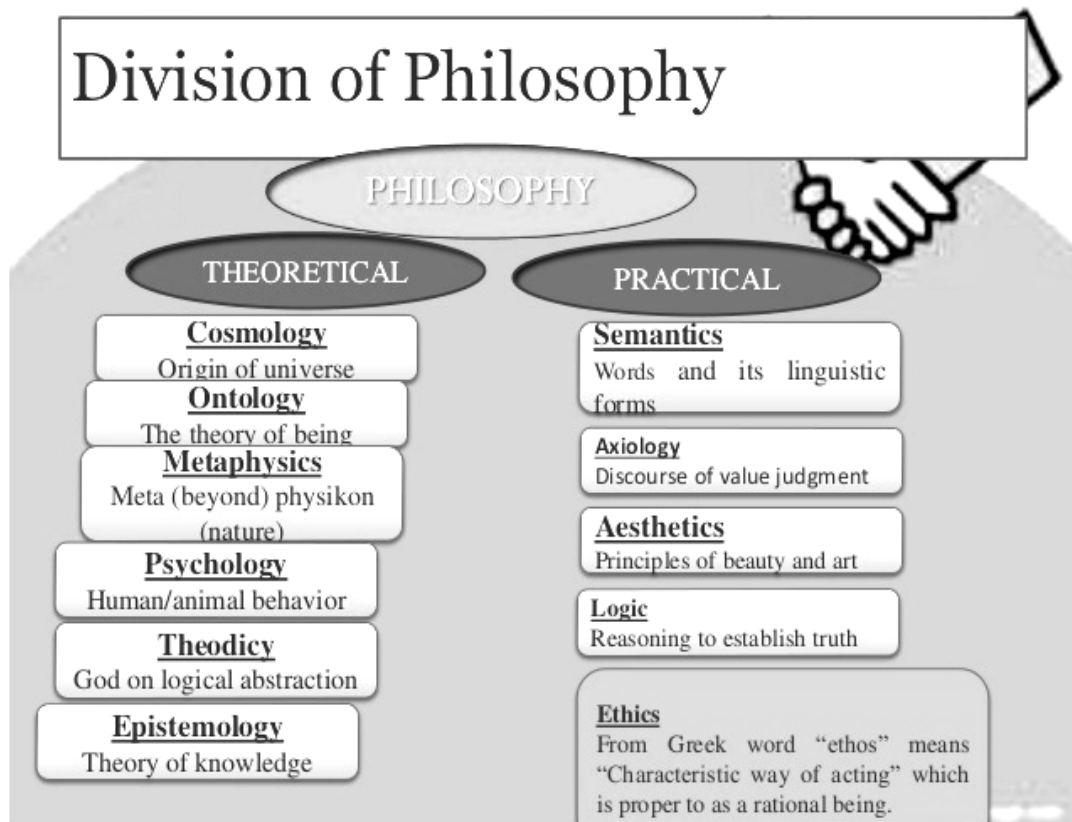
⁵³ Vidi URL: <http://vereiloqui.blogspot.com/2008/11/david-chalmers-at-fragments-of.html>, pristupljeno 20. 2. 2020. (David Chalmers, „The divisions of philosophy“, 11. 11. 2008., Martin Cothran blog)

⁵⁴ Vidi URL: <https://www.slideshare.net/cassandra0012345/philosophy-of-man-ppt-part-1>, pristupljeno 20. 2. 2020. (Cassandra0012345, „Philosophy of man ppt. part 1“, 20. 11. 2013., SlideShare)

Prikaz 5. Prikaz podjele filozofije⁵⁵

⁵⁵ Vidi URL: <https://www.slideshare.net/SircDb/philosophy-of-man-51413270>, pristupljeno 20. 2. 2020. (CD Balubayan, „Philosophy of man“, 8. 8. 2015., SlideShare)

⁵⁶ Vidi URL: <https://www.slideshare.net/DimpleRamnani/corporate-ethics-tpic-of-business-ethics>, pristupljeno 20. 2. 2020. (Dimple Ramnani, „Corporate ethics tpic of Business Ethics“, 23. 11. 2014., SlideShare)

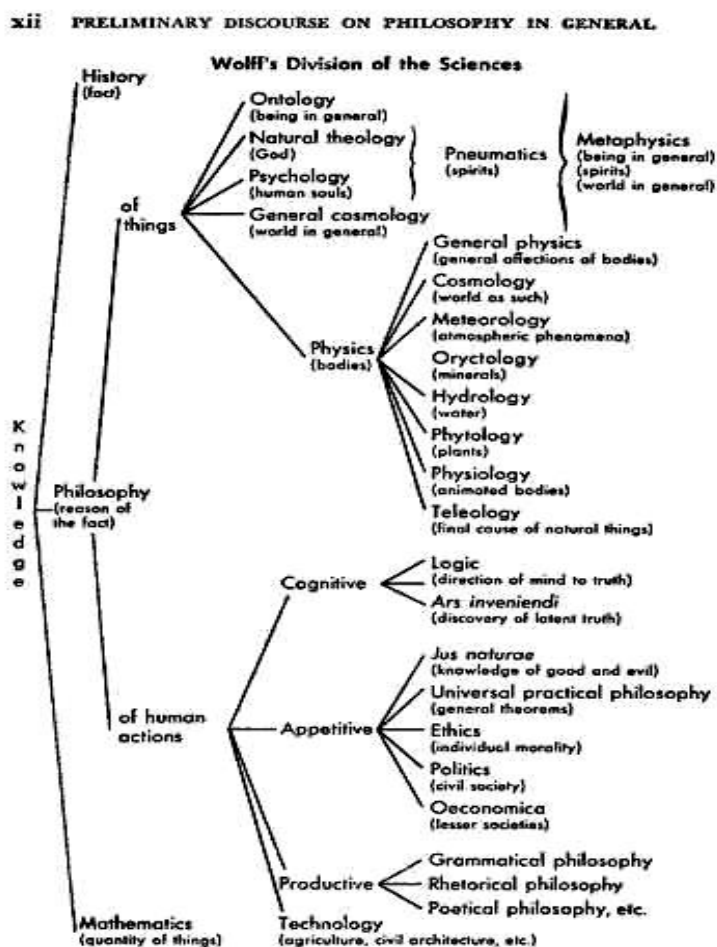
Traditional Divisions of Philosophy

- Epistemology—theory of human knowledge
- Metaphysics—nature and structure of reality
- Ethics—right and wrong; good and bad
- Logic—principles of reasoning

8

⁵⁷ Vidi URL: <https://slideplayer.com/slide/13305056/>, pristupljeno 20. 2. 2020. (Cecily Nichols, „Introduction to Philosophy Philosophy 1301“, SlidePlayer)

Prikaz 8. Prikaz podjele filozofije⁵⁸

Temeljem gornjih prikaza (Prikazi 1. – 8.), moguće je zaključiti sljedeće:

- S jedne strane, na tablicama su zajedničke sljedeće discipline (područja) filozofije: metafizika, logika, etika, epistemologija, kozmologija, teodiceja, psihologija, estetika i ontologija.
- S druge strane, razlike postoje kod sljedećih disciplina: fizika, politika, ekonomija, retorika, matematika, filozofija prirode i semantika (one se najmanji broj puta pojavljuju).

Dakle, iz prikazanih tablica može se iščitati što je srž odnosno bit filozofije, a to se odnosi na discipline koje se najviše puta pojavljuju u istima. U tablicama postoje sličnosti te se time

⁵⁸ Vidi URL: <https://www.pinterest.com/pin/251427591670415316/>, pristupljeno 20. 2. 2020. (Alexandra Dalavagas, „Division“, Pinterest)

dokazalo da se filozofija može dijeliti i da se dijeli s obzirom na različita načela diobe, s ciljem pokazivanja podjele pojma filozofije.

3.2. Analogija pojma popularno

Ovdje je cilj ispitati mogu li se popularizirati druge znanosti, tj. postoje li popularne znanosti. Pretraženi su sljedeći pojmovi na internetu: (1) popularna biologija, (2) popularna fizika, (3) popularna matematika, (4) popularna astronomija i (5) popularna kemija. Kod svih navedenih pojmova ustanovljeno je da iste postoje, tj. da se one mogu popularizirati.

Dakle, ukoliko je npr. popularna matematika dio matematike, zašto onda popularna filozofija ne bi bila dio filozofije. Za to ne postoji nikakav opravdan kontraargument.

Ako se pojavila popularna filozofija i ako se može pokazati da je dio filozofije, tada je moguća sljedeća tablica.

METAFIZIKA, LOGIKA, ETIKA, EPISTEMOLOGIJA, KOZMOLOGIJA, TEODICEJA, PSIHOLOGIJA, ESTETIKA, ONTOLOGIJA	POPULARNA FILOZOFIJA
Je li popularna filozofija zasebna disciplina ili dio svake od navedenih disciplina?	

Tablica 10. Problem popularne filozofije
(izradila autorica rada).

Pod vidom pitanja u Tablici 10. dvije su mogućnosti na raspolaganju.

- Prema prvoj mogućnosti popularna filozofija dio je svake pojedinačne discipline. To bi značilo kako je moguća npr. nepopularna metafizika ili ontologija kao visokostručna, znanstvena, formalna i apstraktna filozofska disciplina ontologije s jedne strane i kao primijenjena, znanstveno-popularna, neformalna i konkretnim primjerima ispunjena filozofska disciplina ontologije s druge strane (vidi Tablica 10.). Ne postoji argument protiv te mogućnosti popularne filozofije.

	METAFIZIKA	EPISTEMOLOGIJA	ETIKA
	Nepopularno	Nepopularno	Nepopularno
među- slučajevi	↓	↓	↓
	↓	↓	↓
	↓	↓	↓
	Popularno	Popularno	Popularno

Tablica 11. Popularna filozofija kao dio svake filozofske discipline (izradila autorica rada).

- Prema drugoj mogućnosti popularna filozofija bi bila zasebna disciplina filozofije koja bi dijelom bila popularizacija nepopularne filozofije putem popularnih medija poput stripa ili filma te bi time dijelom zadirala i u metodiku nastave Filozofije, a dijelom bi bila filozofija popularnih pojava i time izvorna filozofska disciplina poput filozofije mode, sporta, filma, glazbe i sl. (vidi Tablicu 11.).

NEPOPULARNA FILOZOFIJA	POPULARNA FILOZOFIJA	
METAFIZIKA, EPISTEMOLOGIJA, ETIKA itd.	Popularizacija (nepopularne) filozofije putem npr. stripa ili filma	Filozofija popularnih pojava

Tablica 12. Popularna filozofija kao zasebna disciplina (izradila autorica rada).

Ne postoji nikakva prepreka da se popularnu filozofiju ne postavi unutar podjele filozofije bilo na način stupnja popularizacije ili nepopularizacije pojedinih disciplina (Tablica 10.), bilo na način zasebne discipline (Tablica 11., Tablica 12.).

Ukratko, tri su moguća argumenta u prilog popularne filozofije kao dijela filozofije.

- **(1) Aposteriorni argument:** iz postojanja djela popularne filozofije (filozofija u stripu ili filmu i filozofija sporta, mode, filma, glazbe itd.)
- **(2) Apriorni argument:** iz postojanja elemenata popularne filozofije u nepopularnoj (na razini primjera u klasičnim djelima do prve polovice 20. st. jer se u drugoj polovici 20. st. počinje razvijati popularna filozofija, ali i na razini mogućeg stupnjevanja popularnosti svake filozofske discipline i dalje problema- npr. problem zbilje i privida tema je s jedne strane najtežih filozofskih djela, ali i filma kao popularne kulture pa time i filozofije filma).

- **(3) Argument iz analogije:** ako postoji u odnosu na fiziku, astronomiju, kemiju itd. popularizacija fizike, astronomije, kemije itd. i ako nema daljnjeg razloga protiv, onda u odnosu na filozofiju i filozofske discipline može postojati popularna filozofija i popularne filozofske discipline.

Sva tri argumenta (1 – 3) su podosta uvjerljiva i iz njih slijedi mogućnost popularne filozofije. Njima nisu pronađeni prigovori u literaturi o temi popularne filozofije. Ipak, oni argumentiraju samo u prilog mogućnosti popularne filozofije, a ne u prilog tome kakva je ona ili kakva bi trebala biti npr. kakvoćom, odnosom ili načinom.

Što se tiče argumenata protiv popularne filozofije, moguća su dva i oba su usmjerena ne protiv njezine mogućnosti nego protiv njezine kakvoće i načina.

- **(1) Argument iz neozbiljnosti:** jedino je znanstvena, akademska i profesionalna filozofija ona „prava“ dok su ostale „lažne“ ili samo „nalik“ filozofiji i time neozbiljna.
- **(2) Argument iz kakvoće:** djela popularne filozofije nisu osobite filozofske kakvoće i u poredbi s djelima nepopularne filozofije uglavnom su manje kakvoće.

Čak i ako bi ovi argumenti (1 – 2) bili konzekventni, oni bi značili samo to kako je popularna filozofija loša kakvoćom ili manje ozbiljna, ali ne i da je nemoguća. Dakle, oni su usmjereni neprigovoru je li ona moguća nego kakva jest. Ipak, čak je i ovdje moguće pokazati kako i u popularnoj filozofiji postoje djela različite kakvoće (primjerice popularna filozofija filma u hrvatskoj filozofiji znatno je nekvalitetnija od popularne filozofije filma koja se pojavljuje u svjetskim časopisima za filozofiju filma ili podučavanje filozofije kao što su *Film and Philosophy*⁵⁹ ili *Teaching Philosophy*).

4. Zaključak

Iz prethodno problematiziranog, istraženog i temeljem međuzaključaka može se izvesti nekoliko cjelovitih zaključaka.

- **Zaključak 3:** postoji odnos između **nepopularne i popularne filozofije** te je utvrđeno kako se taj odnos sastoji u najmanju ruku u relativnoj ako ne i u korjenitoj razlici. Ta razlika

⁵⁹ Vidi URL: <https://www.pdcnet.org/filmphil/Film-and-Philosophy#:~:text=Film%20and%20Philosophy%20is%20a,ideas%20and%20reward%20aesthetic%20analysis>, pristupljeno 25. 7. 2018.

sastoji se u očitim sličnostima među definicijama raznih oblika nepopularne filozofije i od očitih razlika svih tih definicija od definicija popularne filozofije.

- **Zaključak 4:** U skladu s istim ciljem, ali ne istraživanjem definicija, nego dostupne literature uglavnom u engleskom govornom području i na pojmovan način i diobom tog pojma utvrđena je vjerojatna razlika između **popularne filozofije** kao **popularizirane filozofije** i kao **filozofije popularnih pojava**.
- **Zaključak 5:** Na isti način utvrđeno je kako u obje vrste popularne filozofije, tj. u populariziranoj filozofiji i u filozofiji popularnih pojava, postoji novost koja se tiče **metodičko-didaktičkih sredstava**, a u filozofiji popularnih pojava utvrđeno je kako uz navedenu novost vjerojatno postoji i novost temeljem samog **novog sadržaja**.

Navedeni zaključci 3 - 5 putem zaključaka 1 - 2 pokazuju ne samo kako postoji razlika između nepopularne i popularne filozofije, nego i kako popularne uopće nema u nepopularnoj, a nije jasno zašto. Naime, zašto npr. udžbenici iz Filozofije ili uvodi u filozofiju barem djelomično nisu dani u stripu ili filmu?

Također, nije jasno zašto se u teške probleme nepopularne filozofije u udžbenicima i uvodima ne uvodi putem problema popularne filozofije. Za to ne postoji nikakav konkluzivan razlog osim implicitnog i ničime opravdanog vjerovanja kako su samo teški i apstraktni problemi nepopularne filozofije kao stručne i izvorno znanstvene (poput onih ontologije, epistemologije, filozofije jezika, uma i znanosti) jedina PRAVA I ISTINSKA FILOZOFIJA, dok su svi ostali neka druga možda MANJA (KRIVA I LAŽNA) FILOZOFIJA (poput problema etike, estetike, filozofije kulture i sl.).

U tom svjetlu niti popularna filozofija ne bi bila PRAVA, nego neka MANJA filozofija. No, za tu tvrdnju ne postoji nikakvo objašnjenje. Štoviše, popularna praktična filozofija u smislu teorije djelovanja, pitanja slobodne volje, etike, pa i primijenjene etike često predstavlja teška filozofska i nerijetko svakodnevna i životna pitanja.

U smislu daljnjeg istraživanja pojavila se mogućnost da popularna filozofija kao filozofija popularnih pojava u nekim oblicima čak i svojim novim sadržajem, problemima i rješenjima pridonosi sadržaju, problemima i rješenjima nepopularne filozofije koja ih očito ne sadrži (npr. filozofija društvenih mreža moguće pridonosi nekim novitetima filozofijama jezika, komunikacije, društva i sl.). Ta pitanja nisu predmet ovog istraživanja i najbolje ih je istražiti na odabranim primjerima popularizacije filozofije i primjerima filozofije popularnih pojava.

1.2. Popularizirana filozofija

U ovom dijelu rada bit će prikazana **popularna filozofija** kao **popularizirana filozofija**, tj. kao filozofija popularizirana nekim **medijem**, tj. ovdje **stripom** (1.2.1.) i **filmom** (1.2.2.). Odabrani su strip i film jer postoji i strip i film na istu temu, tj. temu filozofije L. Wittgensteina i oboje je usporedivo s najjednostavnijim tekstualnim uvodima u njegovu filozofiju koji su također dostupni. Cilj ovog dijela rada je pokazati kako popularizirana filozofija putem stripa i filma sadržajno ne zaostaje za općim tekstualnim natuknicama na istu temu, a moguće je kako ih metodičko-didaktički i nadilazi.

1.2.1. Strip i filozofija: „Wittgenstein za početnike“

1. Uvod

Ovaj rad predstavlja rezultate istraživanja odnosa stripa kao vrste popularne filozofije s nepopularnom filozofijom na primjeru stripa „Wittgenstein za početnike“ kao popularizacije filozofije. Metode istraživanja obuhvaćaju: opisivanje tog stripa kao vrste medija, uspoređivanje informacija koje se mogu pronaći u tom stripu i na Wikipediji (englesko izdanje) pod natuknicom „Ludwig Wittgenstein“, prikaz popularizacije stripa na temelju izdvojenih primjera, uspoređivanje pojmova iz primjera u popularnoj i nepopularnoj filozofiji, prikaz pojma jezičnih igara na Wikipediji (englesko izdanje) te u nepopularnoj filozofiji (knjige, časopisi).

Nakon ovog uvoda (1.) tema se prikazuje u dva dijela, tj. u dijelu strip i Wikipedija (2.) i pojmu jezičnih igara (3.). U drugom dijelu (2.) bit će riječi o korelaciji stripa i Wikipedije (2.1.), zatim o stripu kao popularnoj filozofiji s izdvojenim primjerima kao primjerima popularizacije filozofije (2.2.) te usporedbi pojmova iz primjera u popularnoj i nepopularnoj filozofiji (2.2.1.). U trećem dijelu (3.) bit će riječi o pojmu jezičnih igara na Wikipediji (3.1.), zatim o pojmu jezičnih igara u nepopularnoj filozofiji (3.2.), koja uključuje Wittgensteinovo tumačenje pojma jezičnih igara (3.2.1.) te pojam jezičnih igara u znanstvenim časopisima (3.2.2.).

2. Strip i Wikipedija

U ovom dijelu rada bit će riječi o usporedbi pojmova (tema) koji se mogu pronaći u stripu „Wittgenstein za početnike“ i onih na Wikipediji (2.1. Povezanost stripa i Wikipedije) te izdvojenih primjera iz samog stripa „Wittgenstein za početnike“ (2.2. Strip kao popularna filozofija) kao i usporedba tih istih pojmova sadržanih u popularnoj i nepopularnoj filozofiji (2.2.1. Usporedba pojmova iz primjera u popularnoj i nepopularnoj filozofiji).

2.1. Povezanost stripa i Wikipedije

Strip (engl. *comic strip*: *komična traka*, *niz crteža*) definira se kao oblik medija u kojem se neka priča prikazuje pomoću slika (crteža) kombiniranih s tekстом. Javlja se početkom 20. st., često nazivajući ga „devetom umjetnošću“. Njegove osnovne karakteristike su sažeto izražavanje, logičko-kognitivna utemeljenost i uzročno-posljedična povezanost.

Za primjer usporedbe informacija koje se mogu pronaći o Wittgensteinovoj filozofiji uzet je strip „Wittgenstein za početnike“⁶⁰ i natuknica „Wittgenstein“ na internetskoj stranici Wikipedija s obzirom da odgovara otprilike istom količinom informacija te opsegom i sadržajem teksta kao i strip. Wikipedija se čini kao najbliži usporediv materijal u tekstualnom obliku za provjeru može li strip pokriti sve sadržaje i opseg pomoću slikovnih prikaza.

TEMA	W	S
LOGIKA / PROPOZICIJE	+ (I)	+
JEZIČNE IGRE	+ (I)	+
ZNAČENJE I UPORABA JEZIKA (RIJEČI)	+ (I)	+
GRANICE JEZIKA	+ (I)	+
MATEMATIKA	+ (I)	+
LOGIČKA STRUKTURA JEZIKA	+ (I)	+
FILOZOFIJA	+ (II)	+
OBLICI ŽIVOTA	+ (II)	+
PROBLEM SEBSTVA (SOLIPSIZAM)	+ (II)	+
O IZVJESNOSTI	+ (II)	+
ČINJENICE	+ (II)	+
POKAZIVANJE	+ (II)	+
VIĐENJE ASPEKATA	+ (II)	+
MISAO/ MIŠLJENJE	+ (II)	+
OBITELJSKE SLIČNOSTI	+ (II)	+
TERAPIJA ILUZIJE	+ (II)	+
ETIKA /SREĆA	+ (II)	+
FILOZOFIJA I ZNANOST	+ (II)	+
NEEGZISTENCIJALNE ISTINE	+ (II)	+

Tablica 13. Usporedba pronađenih pojmova na Wikipediji i u stripu⁶¹
(izradila autorica rada).

⁶⁰ Heaton, J.; Groves, J.: „Wittgenstein za početnike“, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2003.

⁶¹ Pojašnjenje Tablice 13.: W = Wikipedija (engleska), S = strip, I = nalazi se u samoj natuknici Ludwig Wittgenstein, II = nalazi se u prvoj daljnjoj poveznici također na Wikipediji (engleskoj inačici).

Na temelju gornje tablice moguće je zaključiti kako strip pokriva sve teme, opsegom i sadržajem, jednako kao i one koje se mogu pronaći na Wikipediji. Informacije su veoma slične, odnosno u većini slučajeva identične.

Dakle, strip pokriva sadržajem i opsegom sve teme pomoću slikovnih prikaza (i tekstualnog dijaloga koji je u njima prisutan).

2.2. Filozofija u stripu kao popularna filozofija

Popularna filozofija, u ovom slučaju, prikazana je pomoću stripa i sadrži primjenu nepopularnih tema na popularne.

- „Sa ili bez super junaka, stripovi se mogu baviti filozofskim i etičkim pitanjima.“⁶²

Naime, pomoću popularizacije filozofije (kao vrste popularne filozofije) pojednostavljuje se i reducira sadržaj na ono što je bitno, tj. važno.

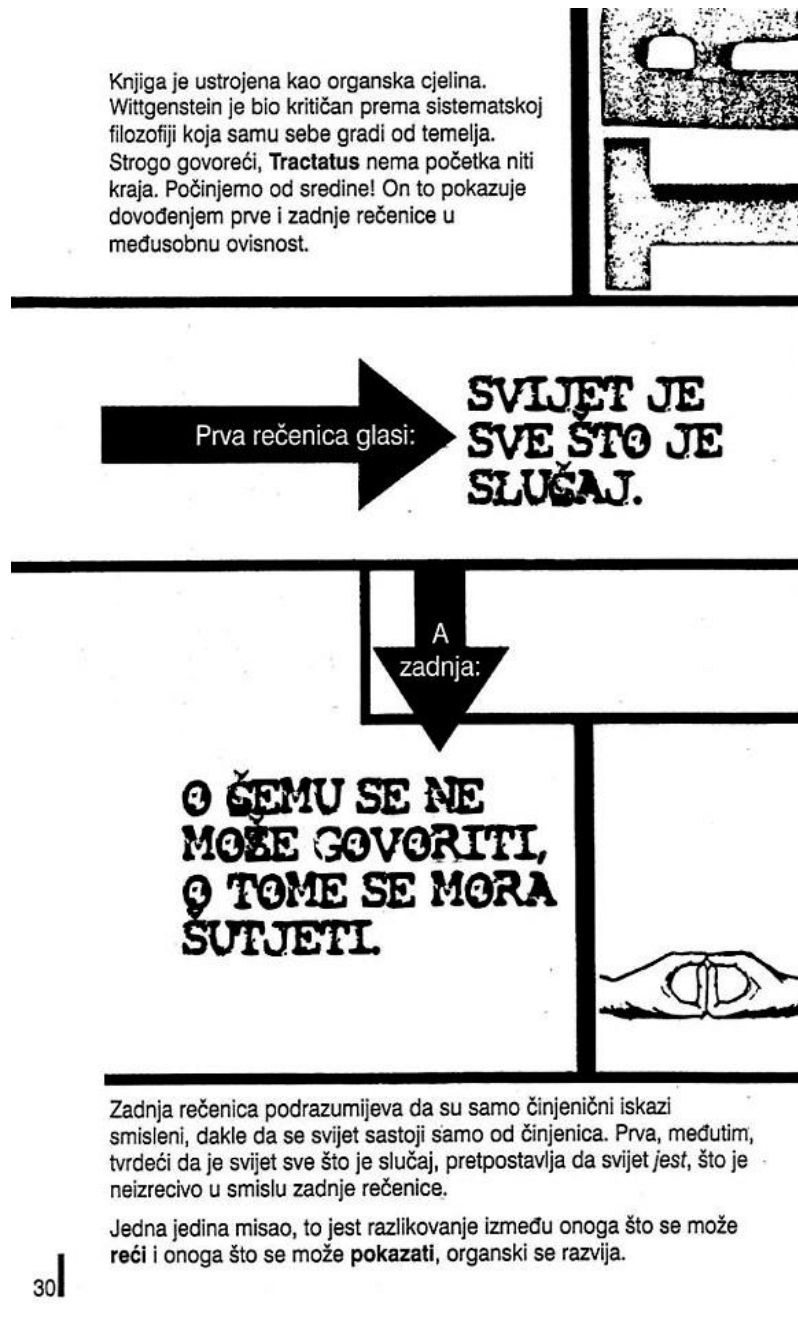
U svrhu popularizacije filozofije odabrano je sljedećih pet tema, tj. pojmova iz stripa „Wittgenstein za početnike“ (Heaton, Groves, 2003.):

- logička struktura jezika
- činjenice
- jezične igre
- viđenje aspekata
- obiteljske sličnosti.

Ove teme odabrane su između mnogih i zbog toga jer ih se drži kontroverznijima i težima za tumačenje u Wittgensteinovoj filozofiji. Naime, pretpostavka je da ako se njih kao teže može prikazati popularno, onda se može i one lakše.

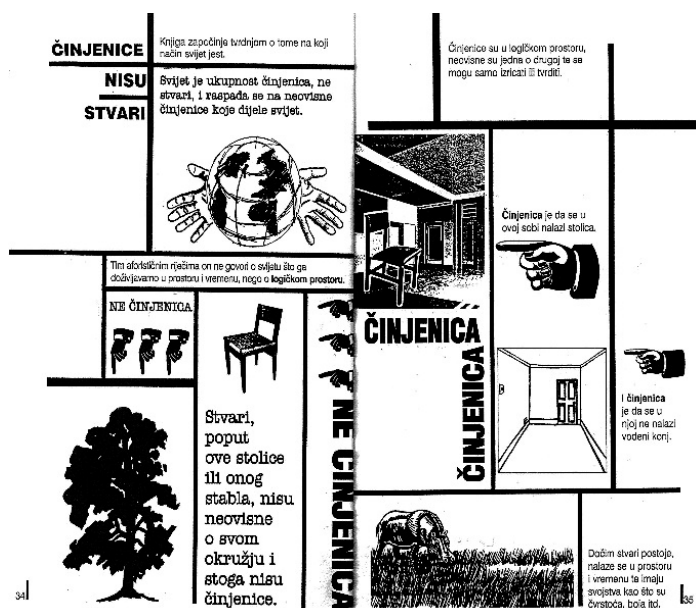
⁶² McLaughlin, J. (ur.): „Introduction“, u: „Comics as philosophy“, University Press of Mississippi/Jackson, 2005., str. xix.

Slika 1. Logička struktura jezika.

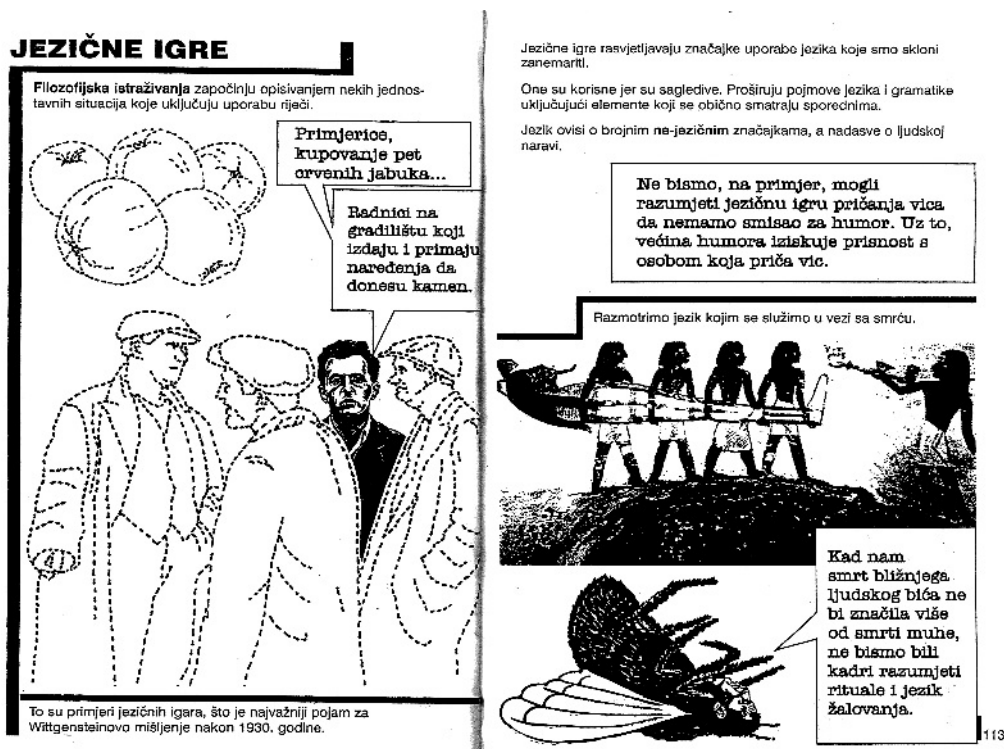
(Izvor: „Wittgenstein za početnike“, Heaton, Groves, 2003:30)

Slika 2. Činjenice.

(Izvor: „Wittgenstein za početnike“, Heaton, Groves, 2003:36-7)

Slika 3. Jezične igre.

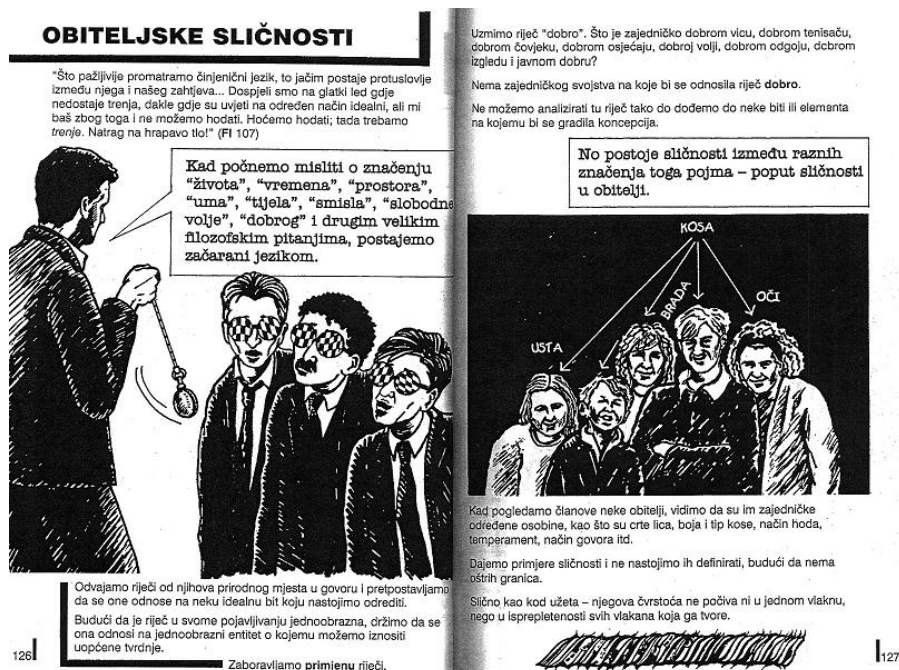
(Izvor: „Wittgenstein za početnike“, Heaton, Groves, 2003:112-3)

Slika 4. Viđenje aspekata.

(Izvor: „Wittgenstein za početnike“, Heaton, Groves, 2003:152-3)

Slika 5. Obiteljske sličnosti.

(Izvor: „Wittgenstein za početnike“, Heaton, Groves, 2003:126-7)

Na temelju gore prikazanih primjera mogu se postaviti sljedeća pitanja:

- (1) Može li se strip (kao vrsta popularne filozofije) koristiti kao sredstvo u nastavi Filozofije odnosno doprinosi li ono lakšem, pristupačnijem i razumljivijem usvajanju nastavnih sadržaja?
- (2) Nudi li strip bolje rješenje za objašnjenje gore navedenih (izdvojenih) primjera od teksta koji se nalazi u npr. udžbeniku ili nekoj drugoj stručnoj literaturi?
- (3) Zašto se strip ne bi koristio kao zanimljivija i možda bolje prihvaćena metoda (sredstvo) za učenje i razumijevanje sadržaja?

Moguće je za pretpostaviti kako bi se strip mogao koristiti kao sredstvo u nastavi sa svrhom boljeg, lakšeg i pristupačnijeg tumačenja nastavnog sadržaja s obzirom na pojednostavljenje i redukciju samog sadržaja. Ilustracije u stripu doprinose boljem opisu problema zahvaljujući vizualnoj predodžbi koja se u njemu nalazi.

Konačno, uvođenje stripa kao nastavnog sredstva može pripomoći u usvajanju sadržaja jer se čini kao bolja solucija vezana za objašnjenje pojmova od neke stručne literature, pa bi stoga trebalo razmotriti opciju njegovog konkretnog primjenjivanja. Ako strip uistinu pomaže, onda je to primjer da popularizacija filozofije pomaže lakšem razumijevanju nepopularne filozofije.

2.2.1. Usporedba pojmova iz primjera u popularnoj i nepopularnoj filozofiji

Za primjer usporedbe sadržanih pojmova (vidi 2.2.) u popularnoj i nepopularnoj filozofiji korišteni su sljedeći izvori: natuknica „Ludwig Wittgenstein“ na Wikipediji (engl. izd.), strip „Wittgenstein za početnike“, knjiga „Wittgensteinova teorija značenja“ (Macan, 1996.), knjiga „Uvod u čitanje Ludwiga Wittgensteina“ (Festini, 1992.) i knjiga „Filozofska istraživanja“ (Wittgenstein, 1998.). Koristi se natuknica o Wittgensteinu u engleskom izdanju Wikipedije jer je potpunija od hrvatske, ali i dalje je uvodnog karaktera i pokriva sve relevantne teme njegove filozofije.

	WIKIPE- DIJA	STRIP	MACAN	FESTINI	WITTGENSTEIN
LOGIČKA STRUKTURA JEZIKA (POKAZIVANJE/GO VOR)	+	30., 44-6., 68., 116-9., 166., 167., 169., 170. str.	31-37., 47-56., 63-8., 89-94., 111. str.	11-3., 19., 37-8., 43., 55-6., 75-83. str.	141., 198., 17., 63., 219., 140., 146., 215., 35., 26., 17-9., 34-5., 169., 52-3., 154., 82-3., 5-6., 127-8., 20-1. str.
ČINJENICE	+	30., 34-6., 39., 44-6., 57., 130-3. str.	22-3., 30-1., 34. str.	39., 55., 75-83., 98. str.	42., 134., 230., 112-3., 200., 125. str.
JEZIČNE IGRE	+	112-125., 129., 140-5., 150-1., 160-1., 164. str.	70-7., 82-9., 97., 108., 118-120., 122-4. str.	19., 24., 27-31., 43-5., 98-9., 106. str.	31-2., 101., 180., 61., 10., 16-8., 23., 5., 39., 34., 20-1., 162-3., 93., 10., 44., 216-7., 98-9., 29.-31., 24-6., 40., 56-7., 148., 72-3., 90., 224-5., 12., 190-2., 28., 200., 167., 50., 179-180., 169., 79., 108., 50., 36., 231., 15., 116., 216. str.
VIDENJE ASPEKATA	+	152-7. str.	77., 94.	22. str.	19., 193-219., 144-5. str.
OBITELJSKE SLIČNOSTI	+	126-9. str.	78-82., 94-7., 108., 121., 123-4. str.	23., 30-1., 106. str.	31-2., 36., 46-7., 72-3. str.

Tablica 14. Usporedba postojećih pojmova u popularnoj i nepopularnoj filozofiji (izradila autorica rada).

Iz gornje tablice moguće je zaključiti da je pojmove iz izdvojenih primjera (2.2.) moguće pronaći u svim navedenim izvorima, tj. pojavljuju se podjednako kako u popularnoj tako i u nepopularnoj filozofiji.

Dakle, strip i u ovom slučaju pokriva sve teme opsegom i sadržajem u usporedbi s pojmovima koje se nalaze u stručnoj literaturi. Dakako, oni su najviše prisutni u Wittgensteinovim „Filozofskim istraživanjima“ što je i za pretpostaviti s obzirom na zadane primjere.

3. Pojam jezičnih igara

U ovom dijelu rada bit će riječi o pojmu jezičnih igara, objašnjenju pojma i interpretaciji na Wikipediji (3.1. Jezične igre na Wikipediji), zatim u nepopularnoj filozofiji (3.2. Nepopularna filozofija o jezičnim igrama), koja uključuje Wittgensteinovo tumačenje jezičnih igara (3.2.1.

Wittgenstein o jezičnim igrama) te tumačenje pojma u znanstvenim filozofskim časopisima (3.2.2. Jezične igre u časopisima).

3.1. Jezične igre na Wikipediji

Na internetskoj stranici Wikipedija moguće je pronaći informacije o pojmu jezičnih igara kod L. Wittgensteina. Spominje se da je jezična igra filozofski koncept koji govori o primjerima uporabe jezika i kako se pojam jezičnih igara pojavljuje u Wittgensteinovom djelu „Filozofska istraživanja“. Nadalje, kako Wittgenstein smatra da jezik nije odvojen od stvarnosti i da se pojam jezičnih igara koristi za označavanje jezičnih oblika koji su povezani s obiteljskom sličnošću, s ciljem da se istakne činjenica kako je jezik djelatnost, tj. oblik života koji daje jeziku smisao.

Također, govori se i o uporabi pojma jezičnih igara, odnosno da se izraz koristi za (1) primjere jezika koji su jednostavniji od uobičajenog jezika, (2) učenje jezika, (3) granice i gramatiku jezika i (4) obitelj jezičnih igara (navedeno se međusobno prožima). Navodi se i kako su pravila jezika povezana s pravilima igre, tj. da riječi imaju značenje ovisno o kontekstu (koristi se primjer iz knjige „Filozofska istraživanja“ o primitivnom jeziku, §2, str. 3.).

Konačno, spominje se Wittgensteinov utjecaj na J. F. Lyotarda i postmodernističku interpretaciju jezičnih igara koja je sadržana u njegovoj knjizi „Postmoderno stanje: izvještaj o znanju“.⁶³ Podjednake informacije o pojmu jezičnih igara mogu se pronaći i u stripu „Wittgenstein za početnike“ (vidi 2.1., Tablica 13.).

3.2. Nepopularna filozofija o jezičnim igrama

Ovdje se navode izdvojeni citati iz Wittgensteinove knjige „Filozofska istraživanja“ u kojima se spominje pojam jezičnih igara i njihovo objašnjenje kao i neki primjeri jezičnih igara.

3.2.1. Wittgenstein o jezičnim igrama

Ovdje se daju za ovu temu važni citati iz „Filozofskih istraživanja“.

⁶³ Lyotard, J.-F.: „Postmoderno stanje: izvještaj o znanju“, Ibis grafika, Zagreb, 2005.

- „(...) Fundamentalna činjenica ovdje jest: mi utvrđujemo pravila, tehniku neke igre, a onda, kada slijedimo pravila nije tako kako smo pretpostavili. Mi se dakle, zaplićemo u svojim vlastitim pravilima. Ovo zaplitanje u našim pravilima je ono što hoćemo razumjeti, to znači sagledati.“⁶⁴
- „Možemo, također, zamisliti da je cijeli proces upotrebe riječi u (2) jedna od onih igara posredstvom kojih djeca nauče svoj materinji jezik. Te ću igre nazivati '*jezičnim igrama*', a i o nekom ću primitivnom jeziku ponekad govoriti kao o jezičnoj igri. (...) Također ću i cjelinu: jezika i djelatnosti kojima je on protkan nazivati '*jezičnom igrom*'.“⁶⁵
- „Razmotri npr. jednom procese koje nazivamo '*igramama*'. Mislim na igre na ploči, igre kartama, igre loptom, borilačke igre, itd. Što je svima njima zajedničko? - Nemoj reći: '*Mora* im nešto biti zajedničko jer se inače ne bi zvale '*igramama*' - nego *pogledaj* je li svima njima nešto zajedničko. - Jer kad ih pogledaš, nećeš, doduše, vidjeti nešto što bi bilo zajedničko *svima*, ali vidjet ćeš sličnosti, srodnosti, i to čitav niz. Kao što je rečeno: ne misli, nego gledaj!“⁶⁶
- „(...) A upravo se tako objašnjava, recimo, što je igra. Dajemo primjere i hoćemo da oni budu u određenom smislu shvaćeni. - Ali pod ovim izrazom ne mislim: on treba sad u tim primjerima vidjeti ono zajedničko koje ja - iz bilo kojeg razloga - nisam mogao izgovoriti. Nego: on treba sad ove primjere na određeni način *primijeniti*. Egzemplificiranje ovdje nije *indirektno* sredstvo objašnjenja, - u nedostatku nekog boljeg. Jer krivo se može razumjeti i svako općenito objašnjenje. *Tako* upravo igramo igru. (Pod riječju '*igra*' mislim na jezičnu igru).“⁶⁷
- „Jezičnoj igri s riječima '*on ima bolove*' pripada - reklo bi se – ne samo slika ponašanja, nego također i slika bola. Ili: ne samo paradigma ponašanja, nego i paradigma bola. – Reći: Slika bola nastupa u jezičnoj igri s riječju '*bol*' je nesporazum. Predodžba bola nije slika i *ta* predodžba također nije u jezičnoj igri zamjenjiva nečim što bismo nazvali slikom. Predodžba bola zacijelo u nekom smislu stupa u jezičnu igru; samo ne kao slika.“⁶⁸
- „Možemo se pri govorenju odnositi prema nekom predmetu tako što na njega pokazujemo. Pokazivanje je ovdje dio jezične igre.“⁶⁹

⁶⁴ Wittgenstein, Ludwig: „Filozofska istraživanja“, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1998., str. 50. (§125)

⁶⁵ Ibid., str. 5. (§7)

⁶⁶ Ibid., str. 31. (§66)

⁶⁷ Ibid., str. 34. (§71)

⁶⁸ Ibid., str. 101. (§300)

⁶⁹ Ibid., str. 169. (§669)

- „Jezična igra 'Mislim (ili mislio sam) na to' (naknadno objašnjenje riječi) sasvim je različita od ove: 'Mislio sam pritom o ...'. Ova je srodna s: 'To me podsjetilo na...’“⁷⁰
- „(...) Vrsta sigurnosti je vrste jezične igre. (...) Neizreciva različitost svih svakodnevnih jezičnih igara ne dolazi nam do svijesti jer ruho našeg jezika sve čini jednakim. Novo (spontano, 'specifično') je uvijek nova jezična igra.“⁷¹
- „Promotri ove dvije jezične igre:
 - a) Netko daje nekom drugom naredbu da napravi određene kretnje rukom ili da zauzme određene položaje tijela (Učitelj tjelovježbe i učenik). A jedna varijanta te jezične igre je ova: Učenik sebi samom daje naredbe i zatim ih izvršava.
 - b) Netko promatra određene pravilne procese - npr. reakciju različitih metala na kiseline - i zatim po tome proriče o reakcijama koje će nastupiti u određenim slučajevima.
 Između te dvije jezične igre očita je srodnost, a i temeljna različitost. U obje igre izgovorene bi se riječi moglo nazvati 'proricanjem'. No usporedi obuku koja vodi k prvoj tehnici s obukom za drugu!“⁷²

Wittgenstein spominje pojam jezičnih igara prvi put već u § I (koristeći primjer s jabukama, str. 2.). Oslanja se na problem jezika i upotrebu riječi, pojmova te rečenica. Drži da jezična igra predstavlja oblik života, neku djelatnost odnosno obrazac jezika. Ističe kako je važno poznavanje gramatike i pravila jezika te da se značenje jezičnih izraza veže za kontekst u kojem se upotrebljava.

3.2.2. Jezične igre u časopisima

Ovdje se daju za ovu temu važni citati iz članaka u filozofskim časopisima.

- „No kao što znamo, jezične igre su dio oblika života te su tako i ove uporabe 'razumljive' (tj. može ih se za određene prilike ili neprilike učiniti razumljivima, jasnima i preglednima) samo na pozadini našeg života, tj. oblika života kao kulture.“⁷³

⁷⁰ Ibid., str. 217., xi.

⁷¹ Ibid., str. 224., xi.

⁷² Ibid., str. 162. (§630)

⁷³ Krkač, Kristijan: „Čin. Uvod u problem djelovanja u analitičkoj filozofiji“, u: Obnovljeni život, Vol. 64, No. 4, 2009., str. 506.

- „(...) Čineći pregled određene jezične igre, mi zapravo stvaramo pregled jednog dijela određenog oblika života koji u načelu uključuje više od samo određene jezične igre, već i određene rutine, prakse, običaje, institucije, itd.“⁷⁴
- „Jezična igra je u suštini društvena pojava i vrsta društvene aktivnosti pa se stoga značenje temelji ne samo u nelingvističkom fenomenu, već i u praksi 'govorenja jezika' (jezične igre kao oblici života).“⁷⁵
- „Wittgenstein spominje zeca koji iznenada protrči ispred nas. Vidimo ga i uzviknemo: 'Zec!'. Uveo je razliku između percepcije (gledanje crteža patkozeca) i vizualnog doživljaja (gledanje crteža kao patkozeca). (...) Također tvrdi da je percepcija 'opisna', a iskustvo 'prezentirano'.“⁷⁶
- „Wittgensteinova poanta ovdje nije samo da mi interpretiramo na isti način kao što zapravo percipiramo patkozeca, nego da vidimo patkozeca kao što ga interpretiramo. Čini se da Wittgenstein postavlja dvije 'hipoteze', jednu koja govori da postoji promjena aspekta i drugu koja govori da postoji promjena tumačenja.“⁷⁷
- „Patkozec je percipiran, a aspekti patke i zeca su primijećeni ili prepoznati. S druge strane, ono što je primijećeno nije percipirano s posebnom pažnjom ili zabrinutošću.“⁷⁸
- „Wittgenstein želi napraviti analogiju između upotrebe jezika i razigrane djelatnosti, ali priroda analogije često nije bila cijenjena. Jezične igre nisu tu da omoguće bazu za novi, praktično orijentiran model jezika, nego da služe kao 'objekti usporedbe', primjeri koji pomažu u teškim slučajevima gledajući поближе na detalje, uspoređujući isto i različito među njima. Ne tvrdi da jezik nije ništa više od igre ili da možemo mijenjati jezik tako lako kao što možemo igru. On zagovara usporedbu između igre i jezika, usporedbu koja nam pomaže uvidjeti aspekte upotrebe jezika njegovu vezu s djelovanjem, raznolikosti i ulogu pravila koji su često pomračeni drugim pristupima.“⁷⁹

⁷⁴ Krkač, K.; Lukin, J.: „Wittgenstein the Morphologist I“, u: *Synthesis philosophica*, Vol. 46, No. 2, 2008., str. 433.

⁷⁵ Krkač, Kristijan: „Smells like pragmatism: Wittgenstein's *anti-sceptical weapons*“, u: *Prolegomena*, Vol. 2, No. 1, 2003., str. 50.

⁷⁶ Krkač, Kristijan: „Wittgenstein's Dubbit III: Caught in Kirchberg am Aspekt-Wechsel“, u: *Wittgenstein Studien*, De Gruyter, Vol. 1, 2010., str. 134-5.

⁷⁷ Ibid., str. 137.

⁷⁸ Ibid., str. 142.

⁷⁹ Vidi Matišić, Martina: „Sternov Wittgenstein. Tumačenje Filozofskih istraživanja Ludwiga Wittgensteina od strane Davida Sterna“, 2018., str. 9., Udruga za promicanje filozofije, URL: <https://www.filozofija.org/>, pristupljeno 13. 6. 2018.

- „Uporaba jezika je njezino značenje u iskazu, ali iskazi i jezična igra razumljivi su samo unutar oblika života kojima pripadaju i značenje riječi se očituje u obliku života.“⁸⁰

Gore navedeni citati (vidi 3.2.1., 3.2.2.) pružaju dojam težeg, tj. slabije razumljivog načina pisanja i interpretacije objašnjenja pojma jezičnih igara od npr. stripa kao vrste popularne filozofije. Kao što je ranije utvrđeno (vidi 2.2.1., Tablica 14.), strip kao vrsta popularne filozofije također u sebi sadrži informacije o pojmu jezičnih igara, ali su prezentirane na jednostavniji i lakši način.

Dakle, čini se da je za prezentaciju i objašnjenje samog pojma jezičnih igara mnogo pristupačniji pristup onaj u stripu od onog iz stručne literature (knjiga, časopisa i sl.).

4. Zaključak

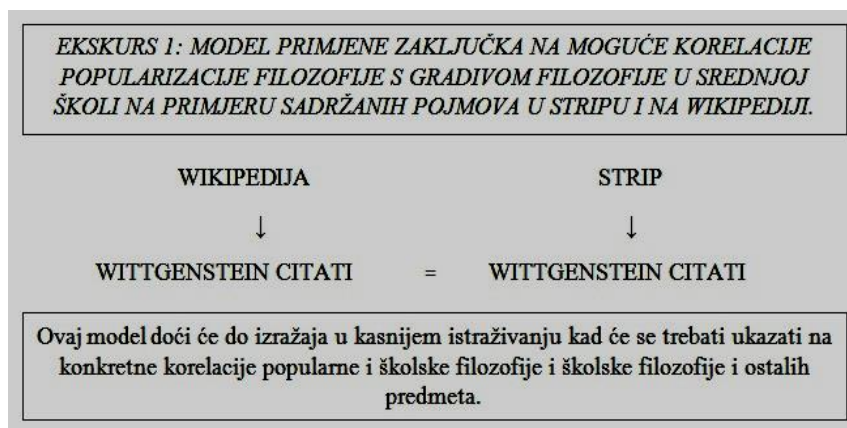
Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti hipotezu kako popularna filozofija kao popularizacija filozofije može imati pozitivnu vezu s bliskim temama nepopularne filozofije na primjeru stripa.

Rezultati istraživanja pokazuju da popularna filozofija može pripomoći nepopularnoj filozofiji i učiniti ju povezanom s popularizacijom filozofije te samim time i sebe samu razumljivijom i pristupačnijom učenicima, dakako, samo na ovim primjerima (izdvojenim primjerima iz stripa „Wittgenstein za početnike“), ali za pretpostaviti je kako bi slično bilo i s ostalim temama *ceteris paribus*.

Moguće je primijeniti i strip kao sredstvo u nastavi Filozofije s obzirom na veliku pokrivenost pojmova (kao onih što se nalaze u nepopularnoj filozofiji). Strip sam po sebi pruža mnogo zanimljiviji pristup i olakšanu prezentaciju sadržaja od npr. udžbenika ili neke druge vrste stručne literature jer je pisan mnogo razumljivijim, pojednostavljenim i pristupačnijim načinom. Naime, zašto npr. udžbenik iz Filozofije barem djelomično nije pisan u stripu? Zašto se u neke teške teme iz nepopularne filozofije ne uvodi pomoću popularne filozofije? Za to ne postoji nikakav opravdan argument.

⁸⁰ Melville, N.; Krkač, K.: „The Primacy of Function over Structure, Analogy Reading of Wittgenstein's „Meaning is Use“ Aphorism“, u: *Synthesis philosophica*, Vol. 60, No. 2, 2015., str. 298.

Prikaz 9. Model primjene zaključka
(izradila autorica rada).

Na način na koji strip kao popularna filozofija odnosno vrsta popularizacije filozofije otvara navedena pitanja nepopularne filozofije, za pretpostaviti je kako bi i druge vrste popularizacije filozofije mogle otvoriti druga pitanja nepopularne filozofije. To se tiče daljnjih istraživanja. Mogućnost povezivanja nepopularne filozofije sa sličnim temama u popularnoj filozofiji ne može se potpuno verificirati a priori nego praktičnim testom prije kojeg se mogu ispitati mišljenja profesora i učenika, a što će biti istraženo u daljnjem istraživanju.

1.2.2. Film i filozofija: „Wittgenstein“

1. Uvod

Ovaj dio predstavlja rezultate istraživanja odnosa filma kao vrste popularne filozofije s nepopularnom filozofijom na primjeru filma *Wittgenstein* (Jarman, 1993.) kao popularizacije filozofije. Metode istraživanja obuhvaćaju: opisivanje filma kao vrste medija, prikaz informacija o filmu koje se mogu pronaći na Wikipediji, prikaz relevantnih scena iz filma, prikaz recenzija o filmu, filozofsku analizu filma, tj. uspoređivanje informacija (pojmova) koje se mogu pronaći na Wikipediji, u stripu i filmu, prikaz prednosti i nedostataka uvođenja u filozofiju putem filma, te prikaz odnosa filozofije i filma u popularnoj i nepopularnoj filozofiji. Nakon ovog uvoda (1.) tema se prikazuje u četiri dijela, tj. u dijelu D. Jarman - film „Wittgenstein“ (2.), zatim u filozofskoj analizi filma „Wittgenstein“ (3.) i odnosu filozofije i filma u popularnoj i nepopularnoj filozofiji (4.). U drugom dijelu (2.) bit će riječi o nekim

informacijama o filmu općenito i onima koje se mogu pronaći na Wikipediji o filmu „Wittgenstein“ (2.1.), zatim o izdvojenim relevantnim scenama iz filma (2.2.), te pozitivnim i negativnim recenzijama o filmu (2.3.). U trećem dijelu (3.) bit će riječi o filozofskoj analizi filma „Wittgenstein“ (3.1.), usporedbi pojmova sadržanih u stripu, na Wikipediji i u filmu (3.1.), te o prednostima i nedostacima uvođenja u filozofiju putem filma (3.2.). U četvrtom dijelu (4.) bit će riječi o odnosu filozofije i filma u popularnoj i nepopularnoj filozofiji, koja uključuje izdvojene citate iz popularne filozofije (4.1.), izdvojene citate iz znanstvenih časopisa (4.2.), zatim izdvojene citate iz stručne literature (4.3.) i izdvojene citate iz internetskih filozofskih enciklopedija (4.4.).

2. Derek Jarman - film „Wittgenstein“ (Jarman, 1993.)

U ovoj dijelu rada bit će riječi o podacima koji se mogu pronaći na Wikipediji o filmu „Wittgenstein“ (2.1. Wikipedija o filmu „Wittgenstein“), zatim o određenim relevantnim scenama iz filma „Wittgenstein“ (2.2. Izdvojene relevantne (filozofske) scene u filmu), te o izdvojenim pozitivnim i negativnim recenzijama o filmu (2.3. Recenzije o filmu).

2.1. Wikipedija o filmu „Wittgenstein“

Film (engl. *film* - kožica, opna, tanki sloj) je niz (serija) fotografija koje, prikazujući se na ekranu, stvaraju iluziju pokretnih slika, najčešće ozvučenih (vizualna projekcija u pokretu).

- „(...) film je *sukcesivno nizanje statičnih slika na ekranu kontingentno popraćeno zvukom koje može prenositi značenje*.“⁸¹

Ime „film“ potječe od činjenice da je povijesno predstavljao medij za snimanje i prikazivanje slika. Drugi nazivi za film su pokretna slika, filmski scenarij, teatralni film, veliki ekran, srebrni zaslon te kino. Često se naziva i sedmom umjetnošću.

Film predstavlja optičku iluziju pomoću koje publika percipira kontinuirano gibanje između zasebnih objekata koji se gledaju u brzom slijedu. Stvara se fotografiranjem stvarnih scena pomoću kamere, fotografiranjem crteža ili minijaturnih modela pomoću tradicionalnih tehnika računalne animacije, kombinacijom nekih ili svih tehnika te drugih vizualnih efekata.

⁸¹ Prica, Ljubiša: „Film kao medij filozofskog mišljenja“, Naklada Jurčić, Zagreb, 2016., str. 63.

- „[F]ilm je fotografska i fonografska zabilježba izvanjskog svijeta ili umjetnost prizora uzetih iz stvarnosti i prenesenih na filmsku vrpču.“⁸²

Tri osnovne vrste filma su dokumentarni, igrani i animirani film. Prvi snimljeni filmovi sastojali su se samo od jedne statičke snimke koja se pokazivala kao neki događaj ili akcija, bez bilo kakvog uređivanja ili drugih filmskih tehnika. U 20. stoljeću u filmovima se počinje povezivati nekoliko scena kako bi se ispričala neka priča. Scene su kasnije „razbijene“ u više snimaka fotografiranih iz različitih udaljenosti i kutova. Filmovi su kulturni artefakti raznih kultura koji odražavaju te kulture i utječu na njih. Neki su filmovi postali svjetski poznati zahvaljujući prevođenju na druge strane jezike. Njegova vizualnost daje mu univerzalnu moć komunikacije.

- „Film je očito složeno područje. On je istovremeno osobno doživljajni i društveni fenomen, kulturni i gospodarski, elitan i populističan, zahtjevan i zabavan. Jednako ga gledaju u Sibiru, u New Yorku i u Zagrebu.“⁸³

Većina snimljenih filmova može se gledati u kinu ili kod kuće (mogu se preuzeti s interneta), te se mogu prodavati ili iznajmljivati na DVD-ima. Na film se može gledati kao na umjetnost, industriju, vrstu propagande, izvorom popularne zabave (film nas može nasmijati, ali i rasplakati, te utjerati osjećaj straha) te snažnim medijem u svrhu obrazovanja (tzv. „edukativni film“). Također, mogu se pronaći snimke raznih akademskih predavanja, kao i onih koji se temelje na nekom klasičnom romanu.

- „Film je auditivan i vizualan doživljaj na osjetilnoj, osjećajnoj i duhovno-umnoj razini.“⁸⁴
- Kritičari filma pak upozoravaju na veličanje nasilja u filmskoj industriji kao i negativan stav prema ženama.

Na internetskoj stranici Wikipedija moguće je pronaći informacije o filmu „Wittgenstein“. Navodi se da je film „Wittgenstein“ snimljen 1993. godine, od strane britanskog redatelja Dereka Jarmana. Film se zasniva na životu i filozofskom mišljenju filozofa Ludwiga Wittgensteina. Nadalje, da je primarni scenarij za film napisao književni kritičar Terry Eagleton, no Jarman je izmijenio stil i strukturu scenarija prije početka samog snimanja, ali je zadržao većinu napisanog dijaloga. Spominje se i kako je glavni producent filma Tariq Ali i da film traje 75 minuta, te da je sniman u Londonu. Pozadina cijelog filma nije tradicionalna nego crna, a glumci su postavljeni kao rekviziti u kazalištu.

⁸² Težak, Stjepko: „Metodika nastave filma na općeobrazovnoj razini“, Školska knjiga, Zagreb, 1990., str. 12.

⁸³ Mikić, Krešimir: „Film u nastavi medijske kulture“, Educa, Zagreb, 2001., str. 15.

⁸⁴ Šuran, Fulvio: „Glazba i mediji s posebnim osvrtom na film“, u: In Medias Res, Vol. 2, No. 2, 2013., str. 132.

Konačno, nabrajaju se i glavni glumci u filmu:

- Clancy Chassay kao mladi Wittgenstein
- Karl Johnson kao odrasli Wittgenstein
- Nabil Shaban kao Marsovac
- Michael Gough kao Bertrand Russell
- Tilda Swinton kao Lady Ottoline Morrell
- John Quentin kao Maynard Keynes
- Kevin Collins kao Johnny
- Lynn Seymour kao Lydia Lopokova.

Zaključno, da je film dobitnik nagrade Teddy, Berlinskog internacionalnog filmskog festivala, za najbolji igrani film 1993. godine. Ne spominju se neke detaljnije informacije o samoj radnji filma, prepričavanje nekih scena i sl.

Osim spomenutog filma, na internetu je moguće pronaći mnoštvo dokumentarnih filmova o Wittgensteinu ili pak kraćih isječaka o njegovu životu i filozofiji. Kao kvalitetan primjer filma, izdvojila bi onaj BBC-ov naziva „A Wonderful Life“ (1989.).⁸⁵

2.2. Izdvojene relevantne (filozofske) scene u filmu

Ovdje su izdvojene relevantne scene iz filma „Wittgenstein“ u kojima se govori o Wittgensteinovoj filozofiji (njegovoj teoriji o shvaćanju svijeta i jezika). Odabrane scene čine se najprikladnijima za objašnjenje i uvod u njegovu filozofiju.

Primjer 1: Scena u kojoj Wittgenstein drži seminar u predavaonici (30 - 34.15 min)

Scena u kojoj Wittgenstein drži seminar iz filozofije, a prisutni su njegovi učenici i Bertrand Russell. Wittgenstein na ploču nacrtava psa i govori kako pas ne može lagati niti govoriti istinu. Zatim postavlja pitanje posjeduje li pas jezik. Na postavljeno pitanje referira se na lava i govori da kad bi lav mogao govoriti mi ga ne bi razumjeli. Dalje govori da kada zamišljamo jezik zapravo zamišljamo određeni oblik života, odnosno kako riječi dobivaju svoje značenje zahvaljujući onome što smo i što radimo. Opet se vraća na već spomenutog lava i kaže kako ne

⁸⁵ Navedeni film moguće je pronaći na sljedećoj poveznici, URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=8BoKjQfMihs>, pristupljeno 15. 6. 2018.

može razumjeti jezik lava jer ne poznaje njegov svijet. Nakon toga na ploču nacrtava ananas i ispod napiše: „Ovo je veoma lijep ananas.“ Zatim postavlja pitanje sudionicima seminara što stoji iza njegovih riječi kada kaže: „Ovo veoma lijep ananas.“ Na pitanje odgovara jedan od učenika kako iza toga stoji neka misao. Wittgenstein postavlja pitanje koja je to misao koja se krije iza izgovorene rečenice i odgovara kako mi zamišljamo da je značenje onoga što kažemo mistično, sakriveno, ali zapravo ništa nije sakriveno, sve je otvoreno (širokog horizonta). Nakon toga, jedan od učenika udara se po licu i kaže Wittgensteinu da on ne može znati koju bol sada osjeća (jer to može znati samo on). Na to ga Wittgenstein upita je li siguran da zna kakvu bol osjeća, jer ako ne može raspravljati o sumnji ne može ni o znanju. Dalje govori kako nema smisla raspravljati o spoznaji nečega u kontekstu u kojem ne možemo sumnjati, pa je stoga reći kako znam da me nešto boli besmisleno. Nadalje, tvrdi kako je značenje riječi upotreba u životu. Russell ga upita želi li time reći da ne postoje filozofski problemi. Wittgenstein odgovara kako postoje lingvistički, matematički, metafizički i etički problemi, ali ne i filozofski jer je filozofija samo nusproizvod nerazumijevanja jezika.

Slika 6. Isječak kadra iz filma „Wittgenstein“ (Jarman, 1993.).

(dostupno na YouTubeu, URL: <https://www.youtube.com/watch?v=628eVJgHD6I>)

Primjer 2: Scena u predavaonici (42.12 - 44.40 min)

Wittgenstein ponovno drži predavanje. Govori kako je vjerovao da nam jezik pruža sliku svijeta, ali jezik ne daje sliku kako to čini (ne može sam sebe izraziti, to je misterija), jer jezik uopće nije slika. Na to ga Russell upita što je onda jezik. Wittgenstein odgovara da je jezik oružje (alat), instrument i da ne postoji samo jedna slika svijeta nego postoje jezične igre, različite forme života. Dalje govori da su granice jezika granice njegovog svijeta. U raspravu se uključuje jedan od učenika i govori kako je njemu prirodno reći da ga nešto boli. Wittgenstein mu postavlja protupitanje: Što znači da je nešto prirodno i zašto se ljudima čini prirodno da se

Sunce okreće oko Zemlje, a ne obrnuto? Učenik odgovara da vjerojatno zato što tako izgleda. Wittgenstein ga upita kako bi izgledalo da je obrnuto, na što učenik kaže da shvaća što želi reći.

Slika 7. Isječak kadra iz filma „Wittgenstein“ (Jarman, 1993.).

(dostupno na YouTubeu, URL: <https://www.youtube.com/watch?v=xfdutZhUQIE>)

Primjer 3: Scena u predavaonici (58.20 - 1:01:20 min)

Scena u kojoj Wittgenstein svoje tumačenje ovog puta započinje s tvrdnjom kako je u svom djelu „Tractatus“ govorio o tome što filozofija može reći, a to zapravo nije važno, važno je ono što ne može kazati. Zatim se osvrće na svoje novo djelo „Filozofska istraživanja“ i govori da je napustio ideju kako je jezik vrsta slike, te da je to samo metafora. Nadalje, spominje da je riječ „torba“ slika torbe i postavlja pitanje što je s riječima poput „možda“, „Bog“ i sl. te kakvu nam one daju sliku. Nakon toga, jedan učenik ga upita kako bi sada opisao odnos između jezika i svijeta. Na pitanje Wittgenstein odgovara da bi opisao na razne načine, jer smatra kako postoje jezične igre i da je značenje riječi samo način uporabe u određenoj jezičnoj igri (govori da ljudi miješaju jednu jezičnu igru s drugom, jedan način govora s drugim). Također, tvrdi da je cilj odnosno zadatak filozofije riješiti te jezične igre. Zatim učenik govori kako je ranije sam rekao da ne postoji privatni jezik. Wittgenstein mu na to odgovara da učimo upotrebljavati riječi jer pripadamo kulturi, obliku života (odnosno praktičnim načinom) i da na kraju krajeva, govorimo kako govorimo radi onoga što radimo.

Slika 8. Isječak kadra iz filma „Wittgenstein“ (Jarman, 1993.).

(dostupno na YouTubeu, URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ILlvG78ZldQ>)

Primjer 4: Dijalog između Marsovca i mladog Wittgensteina (23.20 - 24.00 min)

Scena se odnosi na razgovor koji se odvija u Engleskoj, a u njemu sudjeluju mladi Wittgenstein i gospodin Zeleni (Marsovac). Gospodin Zeleni pokaže na crveni poštanski sandučić i kaže: „Ovo je crveni poštanski sandučić.“ Wittgenstein ga na to upita kako to može znati. Gospodin Zeleni na pitanje odgovara da je učinio domaću zadaću i da je zeleno zeleno. Wittgenstein dalje tvrdi kako djeca uče tako što vjeruju roditeljima. Na to mu odgovara gospodin Zeleni kako zna u što vjeruje i da tamo otkud on dolazi nema odraslih, pa ni sumnje. Wittgenstein ga zatim upita, ako pošalje pismo u New York je li to dokaz Zemljine egzistencije. Gospodin Zeleni odgovara da Zemlja postoji, kao što postoje i Marsovci.

Slika 9. Isječak kadra iz filma „Wittgenstein“ (Jarman, 1993.).

(fotografija autorice rada)

Za primjer usporedbe informacija iz navedenih scena uzeta je internetska filozofska enciklopedija „Stanford Encyclopedia of Philosophy“⁸⁶ jer se čini kao najbliži usporediv materijal za provjeru može li film pokriti sve sadržaje opsegom i sadržajem pomoću vizualne projekcije, tj. sadrži li identičnu količinu informacija.

Internetska filozofska enciklopedija poklapa se s izdvojenim scenama iz filma u sljedećim točkama:

1. navode se oba Wittgensteinova djela: „Filozofsko-logički traktat“ i „Filozofska istraživanja“ (vidi primjer 3.)
2. područje Wittgensteinovog zanimanja problema filozofije kao što su jezik, svijet, mišljenje i pronalaženje „rješenja“ tih problema koji se temelje na logici, tj. uočavanje razlike između smisla i besmisla (vidi primjer 1., 2., 3. i 4.)
3. tvrdnji da imena imaju značenje samo u kontekstu logičke forme (vidi primjer 1., 2. i 3.) „Ukratko, kao što alat ne može biti shvaćen izvan svoje funkcije, tako i jezična igra/značenje ne može biti shvaćena izvan forme života/uporabe.“⁸⁷
4. tvrdnji da su propozicije logike granice jezika, mišljenja i svijeta (vidi primjer 1., 2. i 3.)
5. primjeru razlike između govora i pokazivanja, odnosno činjenici da se ono što se može pokazati ne može izreći, tj. da ono što se ne može formulirati u izrečenu propoziciju može samo pokazati, nazivajući to mističnim (vidi primjer 1. i 2.)
6. tvrdnji da je većina filozofskih problema i pitanja besmislena, te da filozofija ništa ne objašnjava jer se bavi onim što se može reći, odnosno kako je ona kritika jezika (vidi primjer 1. i 3.)
7. tvrdnji da je značenje riječi njegova upotreba u jeziku (vidi primjer 1. i 3.) „Riječi žive u uporabi i u uporabi imaju svoje značenje; u svojoj uporabi one su u organskoj cjelini sa svojim okruženjem.“⁸⁸
8. pojmu jezičnih igra koje određuje kao oblike života koje ukazuju na karakter jezika i predstavljaju ljudsku aktivnost, a služe za upotrebu i definiranje jezika (ne može se odrediti što je zajedničko svima pa se na njih mora gledati pojedinačno) (vidi primjer 2. i 3.)

⁸⁶ Vidi „Stanford Encyclopedia of Philosophy“, URL: <https://plato.stanford.edu/>, pristupljeno 23. 7. 2018.

⁸⁷ Melville, N.; Krkač, K.: „The Primacy of Function over Structure“, u: *Synthesis philosophica*, Vol. 60, No. 2, 2015., str. 291.

⁸⁸ Ibid., str. 290.

„To je neuskladivo s teorijom 'jezičnih igra', ali samo na prvi pogled jer je jezična igra u svojoj srži socijalni fenomen i vrsta društvene aktivnosti.“⁸⁹

9. pojmu obiteljskih sličnosti koji predstavlja analogiju značenja spajanja upotrebe iste riječi, a koje služe za rušenje barijera i odmak od točnosti koji karakterizira različitu upotrebu istog koncepta (vidi primjer 2. i 3.)
10. važnosti slijeđenja pravila koje se mogu primijeniti na značenje riječi, tj. pravilno upotrebljavanje riječi (vidi primjer 1., 2. i 3.)
11. tvrdnji da ne postoji privatni jezik, on se ne može provjeriti jer nema kriterija kojom se može utvrditi ispravnost (vidi primjer 3.)
12. važnosti gramatike koja uključuje pravila pomoću kojih se određuje smisao i besmisao, ona izražava norme značenja jezika, tj. govori kako pravilno upotrebljavati riječi (vidi primjer 1., 2. i 3.)
„Filozofska gramatika (skraćeno 'gramatika') opisuje *jezične igre*. Sastoji se od opaski poredanih u raznim poglavljima, opaski koje manifestiraju poznate, intimne i uobičajene sporazume znakova. Govori koji redosljed riječi ili kombinacija znakova daje značenje i koji ne daje značenje.“⁹⁰
13. pojmu oblika života za koje tvrdi da omogućavaju funkcioniranje jezika, a koje se mijenjaju ovisno o kulturi, kontekstu itd., tj. kako one omogućuju uporabu jezika (vidi primjer 1., 2. i 3.).

Na temelju gore navedenog moguće je zaključiti da je jednake informacije o Wittgensteinovoj filozofiji moguće pronaći u filmu i na internetskoj filozofskoj enciklopediji, tj. kako se informacije poklapaju. Dakle, film sa svojom tehnikom (umjetnošću) pokriva sadržajem i opsegom sve što i natuknica „Wittgenstein“ na internetskoj filozofskoj enciklopediji.

- „Globalno govoreći, neki su filmovi izvorno filozofični (primjerice za film *Lost in Translation* (S. Copolla, 2003.) iako mi nikad nije bilo jasno zašto), neki su čak filozofski (primjerice art-film *Wittgenstein* (D. Jarman, 1993.)).“⁹¹

⁸⁹ Krkač, Kristijan: „Smells like pragmatism: Wittgenstein's *anti-sceptical weapons*“, u: *Prolegomena*, Vol. 2, No. 1, 2003., str. 49.

⁹⁰ Krkač, Kristijan: „Ouid pro quo, Clarice“: Wittgenstein's Multiaspectual Notion of Clarity“, u: *Synthesis philosophica*, Vol. 52, No. 2, 2011., str. 370.

⁹¹ Krkač, Kristijan: „Krava na Mjesecu, Filozofija znanstveno-fantastičnih horor filmova: estetika, filozofija emocija, ontologija, epistemologija i etika“, Udruga za promicanje filozofije, *Filozofija.org*, Zagreb, 2013., str. 54-5.

2.3. Recenzije filma

Ovdje se navode izdvojene pozitivne i negativne recenzije o filmu „Wittgenstein“ pronađene na internetu.

Pozitivne recenzije o filmu:

- (1) „Reći da film ne prikazuje Wittgensteina čini se da ide malo predaleko (takav portret je, uostalom, bio ideja iza filma). Što se tiče otvaranja i to se čini debatnim. Jarman predstavlja viziju Wittgensteina, tumačenje čovjeka. To je zanimljiv scenarij (i napravljen je u zanimljiv film), i svakako je vrijedno za pročitati (...).“⁹²
- (2) „Jerman također čini zanimljiv posao pružanja portreta o tome kako filozofska osobnost (i možda njezino psihopatološko ponašanje) može potaknuti razvoj razmišljanja i oblikovati filozofski stav. Uživao sam. I to je činjenica koja je istinita.“⁹³
- (3) „Neke od najugodnijih scena, vjerovali ili ne, jesu kada Wittgenstein izričito govori o svojim teorijama. Za nešto tako komplicirano, film je vrlo dobar u davanju osnovne pozadine (...). Dobit ćete više iz filma, barem mislim, što više filozofije znate, ali ako ste spremni staviti mozak da radi pridonijet će nagrade.“⁹⁴
- (4) „Zanimljiviji nego što sam to zamišljao, predzadnji film Dereka Jarmana pokušava ispričati život rođenog bečanina, Cambridge obrazovanog akademika Ludwiga Wittgensteina, čovjeka za kojeg se vjeruje da je jedan od najvećih filozofa svih vremena (...).“⁹⁵
- (5) „Film je gotovo posve postavljen u crnoj pozadini, dajući mu jedinstveno kazališno okruženje.“⁹⁶
- (6) „Sam Wittgenstein zamišljen je u dinamičkim terminima, uključivši podvige i razgovore koji određuju njegovo razmišljanje, radije nego da služe kao predmet pasivnog portreta.“⁹⁷
- (7) „Ova značajna filmska biografija postiže naizgled nemoguće: u samo sat vremena, dramatizira sve glavne prekretnice u životu ekscentričnog filozofa (uključujući i njegovo

⁹² Vidi „Wittgenstein: The Derek Jarman Film, The complete review's Review“, URL: <http://www.complete-review.com/reviews/wittgen/djfilm.htm>, pristupljeno 13. 6. 2018.

⁹³ Vidi URL: <https://letterboxd.com/film/wittgenstein/>, pristupljeno 13. 6. 2018. (Disgustipated)

⁹⁴ Vidi URL: <https://letterboxd.com/film/wittgenstein/>, pristupljeno 13. 6. 2018. (Ashley Lane)

⁹⁵ Vidi URL: <https://letterboxd.com/film/wittgenstein/>, pristupljeno 13. 6. 2018., Mark Cunliffe

⁹⁶ Vidi URL: <https://letterboxd.com/film/wittgenstein/>, pristupljeno 13. 6. 2018., Magdi

⁹⁷ Vidi Maslin, Janet: „Review/Film; Painting a Philosopher in His Own Colors“, The New York Times, 17. 10. 1993., URL: <https://www.nytimes.com/1993/09/17/movies/review-film-painting-a-philosopher-in-his-own-colors.html>, pristupljeno 14. 6. 2018.

otvaranje kao homoseksualca, u rukama lijepog filozofskog studenta), razjašnjava glavne točke njegove otežane filozofije i često je urnebesno smiješno. (...) Uz ogromnu domišljatost, sjajne posvećene glumce i glumačku ekipu te bez budžeta - iako ne biste pogodili, od raskošnih kostima i raskošnih, ali malobrojnih, prigodnih rekvizita. Sada, u pripremi za ovu recenziju, ne samo da sam naučio o Wittgensteinu, već sam pročitao njegova glavna djela - autorov glas ili stil, može biti jednako vjerodostojan kao i njegov sadržaj - čini se da je ovaj film zaslužio najviše pohvale, od samog Ludwiga. Jarmanovo uvođenje dva odvojena Wittgensteina - neukrotivog djeteta i potisnute odrasle osobe - najvažniji je i dirljiv aparat.“⁹⁸

(8) „Imam samo malu predodžbu o Wittgensteinovu životu i radu. Možda je to glavna razlika koju imam s gledateljima koji mrze ovaj film. Cijenim slobodu pisaca i redatelja u tumačenju teme, osobito kreativnih i duhovitih interpretacija. Za ljubitelje nadrealnih i različitih filmova ovaj film je divan i inteligentno zabavan. Ton simbolizma – nenametljiv, šarolik, pametan, čaroban, očito ili ne, učinit će da cijenite redateljski stil i genijalnost scenarija te vam pomoći razumjeti filozofa na način koji vas neće uspavati kao da čitate jednu od njegovih rasprava.“⁹⁹

(9) „Jarman je ubacio mnogo vizualnih šala i općenito je povećao razinu humora, a rezultat je bio široko pohvaljen kao jedan od najizvornijih i misaonih filmova ikada napravljen o filozofu.“¹⁰⁰

(10) „WITTGENSTEIN predstavlja nešto od destilacije zaštitnog znaka Jarmanova stila, s prizorima koji se odigravaju iza crne pozadine, sjajnih šarenih kostima i prepoznatljivim perjanicama. Dovoljno zanimljivo, uspio je vratiti vizualni sjaj svog djela više nego ikada prije, istodobno postavši sve više slikovit.“¹⁰¹

Negativne recenzije o filmu:

(11) „Wittgenstein je zanimljiv i Derek Jarman isto, ali ovaj je film nažalost prazan.“¹⁰²

(12) „Jarman zasigurno ne dopušta da Wittgenstein bude predstavljen kao čisti intelekt kao što se ponekad čini; možda, međutim, ide predaleko u stvaranju slike osobe, Wittgensteina kao

⁹⁸ Vidi Jim's Reviews / Jarman, the films of derek jarman“, 24. 6. 2018., URL: <http://jclarkmedia.com/jarman/jarman10.html>, pristupljeno 14. 6. 2018.

⁹⁹ Vidi „Under-appreciated, perhaps misunderstood, unique surreal treat“ (moiestatz), 4. 12. 2009., URL: https://www.imdb.com/title/tt0108583/reviews?ref_=tt_urv, pristupljeno 14. 6. 2018.

¹⁰⁰ Vidi „Film/ Wittgenstein“, URL: <http://tvtropes.org/pmwiki/pmwiki.php/Film/Wittgenstein>, pristupljeno 14. 6. 2018.

¹⁰¹ Vidi URL: <http://www.tvguide.com/movies/wittgenstein/review/129386/>, pristupljeno 14. 6. 2018.

¹⁰² Vidi URL: <https://rateyourmusic.com/film/wittgenstein/>, pristupljeno 14. 6. 2018. (bartlebee, 16. 1. 2010.)

čovjeka. Neki od nedostataka filma - nesretni izbor glumca za ulogu mladog Wittgensteina, na primjer, te smiješan svemirac - lako se može previdjeti u samom scenariju.“¹⁰³

(13) „U filmu Wittgenstein razgovara sa zelenim Marsovcem. Istina ili laž? Je li u stvarnom životu Wittgenstein razgovarao sa zelenim Marsovcem? Istina ili laž? Zbunjen sam. Na temelju ovog filma je i sam Wittgenstein zbunjen. Rekavši to, ovo je razigrano ispitivanje Wittgensteinove filozofije koliko ja to mogu shvatiti.“¹⁰⁴

(14) „Filmska niskobudžetna produkcija i uporaba komedije daju neugodnu edukativnu filmsku vibraciju koja ne sjeda dobro za mene. Mnogo puta, njegovo postavljanje (ili nedostatak) daje praznu, beživotnu atmosferu, poput hrpe lijepih kostima i čudnih dijaloga okolo rasutog s malo povezanosti. Ovo je zanimljiv film, ali je najslabiji od Jarmanovih djela koje sam do sada gledao. Ako ste studirali filozofiju ili ste u analitičkoj filozofiji, onda ćete vjerojatno uživati u *Wittgensteinu* puno više nego što sam ja.“¹⁰⁵

(15) „(...) Gospodin Jarman pretpostavlja da je njegova publika upoznata sa životom subjekta i vremena. Jarmanov film razvija emocionalnu komponentu samo kada opisuje Wittgensteinove nježne odnose s muškim ljubavnicima i odjekuje s jezivim odjekom sadašnjosti.“¹⁰⁶

(16) „No ovaj film je motiviran političko-seksualnim programom (...), koje pripisuje potisnutoj krivnji njegove seksualnosti. Izvješće je, dakle, da nije kinematički zanimljivo, a odlična drama propuštena je kako bi se postigao manji - i možda neistiniti – smisao.“¹⁰⁷

(17) „Ako želite gledati ovaj film kako bi saznali nešto o Wittgensteinovim teorijama, nemojte se truditi. To se rješava površno i letimično, a naglasak je na njegovoj homoseksualnosti.“¹⁰⁸

(18) „Kako što su prethodni recenzenti istaknuli, ako (baš kao i ja) malo znate ili ne znate ništa o filozofskoj ili biografskoj pozadini Wittgensteina kao čovjeka, onda ovaj film stvarno nudi vrlo malo na putu prosvjetljenja; nikad ne daje publici šansu da dobije pravi uvid u karakter ili događaje njegovog života, osim možda, u nekoliko kratkih prizora.“¹⁰⁹

¹⁰³ Vidi „Wittgenstein: The Derek Jarman Film, The complete review's Review“, URL: <http://www.complete-review.com/reviews/wittgenl/djfilm.htm>, pristupljeno 13. 6. 2018.

¹⁰⁴ Vidi URL: <https://letterboxd.com/film/wittgenstein/>, pristupljeno 13. 6. 2018. (Disgustipated)

¹⁰⁵ Vidi URL: <https://letterboxd.com/film/wittgenstein/>, pristupljeno 13. 6. 2018. (Magdi)

¹⁰⁶ Vidi Maslin, Janet: „Review/Film; *Painting a Philosopher in His Own Colors*“, The New York Times, 17. 10. 1993., URL: <https://www.nytimes.com/1993/09/17/movies/review-film-painting-a-philosopher-in-his-own-colors.html>, pristupljeno 14. 6. 2018.

¹⁰⁷ Vidi „Missed the Interesting Part“, tegd, 29. 7. 2000., URL: <https://www.imdb.com/title/tt0108583/>, pristupljeno 14. 6. 2018.

¹⁰⁸ Vidi, „Mannerist biopic of Wittgenstein is not very deep but is not heavy either“, Andres Salama, 16. 12. 2011., URL: https://www.imdb.com/title/tt0108583/reviews?ref=tt_urv, pristupljeno 14. 6. 2018.

¹⁰⁹ Vidi „A flawed experiment in combining elements of theatre, performance art and cinema with the life of the esteemed academic“, Graham Greene, 20. 3. 2008., URL: https://www.imdb.com/title/tt0108583/reviews?ref=tt_urv, pristupljeno 14. 6. 2018.

(19) „Nemojte gubiti vrijeme na ovaj film. Neki su filmovi toliko loši da su zabavni. Ovaj je samo toliko loš da je dosadan.“¹¹⁰

(20) „Dobro obavljen posao oblikovanja nauke i životne priče Ludwiga Wittgensteina, ali je preplavljen amaterskom produkcijom i osjećajem praznine.“¹¹¹

Kao pozitivne strane filma gledatelji ističu: (1) zanimljiv scenarij, (2) sjajne glumce, (3) raskošne kostime, (4) dobro ispričan život i tumačenje glavnog lika, te (5) da film pruža dovoljno informacija o njegovoj filozofiji. S druge pak strane, negativne recenzije većinom se odnose na (1) ispraznost i beživotnost atmosfere u filmu, (2) loš izbor glumaca i nejasnoću oko pojave Marsovca na sceni, te (3) ističu da je naglasak na homoseksualnosti glavnog lika kao i (4) da se iz filma može vrlo malo saznati o filozofskim teorijama Wittgensteina.

Film „Wittgenstein“ redatelja D. Jarmana smatram vrhunskim i kvalitetnim, umjetničkim filmom koji na jedinstven kreativan način dočarava lik i djelo Ludwiga Wittgensteina. U filmu su sadržane sve relevantne teme, događaji iz njegova života te njegova filozofija. Moguće ga je razumjeti i shvatiti iako gledatelj nema neko predznanje o Wittgensteinu (bilo o životu ili pak filozofiji). Također, film može poslužiti i u obrazovne svrhe s ciljem upoznavanja Wittgensteina kao filozofa i čovjeka. Zaključno, film zaslužuje sve pohvale, počevši od scenarija, izbora glumaca, do zanimljive kostimografije i kazališnog „štiha“. Svakako ga preporučujem pogledati.

3. Filozofska analiza filma „Wittgenstein“

U ovom dijelu rada bit će o riječi o usporedbi informacija koje se o Wittgensteinovoj filozofiji mogu pronaći u stripu, u filmu i na Wikipediji (3.1. Usporedba stripa, filma i Wikipedije), zatim o prednostima i nedostacima filma kao primjera uvođenja u filozofiju (3.2. Prednosti i nedostaci uvođenja u filozofiju putem filma), te o međusobnom odnosu filozofije i filma (3.3. Povezanost filozofije i filma).

¹¹⁰ Vidi „Don't waste your time on time“, maardal, 25. 4. 2009., URL: https://www.imdb.com/title/tt0108583/reviews?ref=tt_urv, pristupljeno 14. 6. 2018.

¹¹¹ Vidi URL: <https://letterboxd.com/film/wittgenstein/>, pristupljeno 13. 6. 2018. (Magdi)

3.1. Usporedba stripa, filma i Wikipedije

Za primjer usporedbe informacija koje se mogu pronaći o Wittgensteinovoj filozofiji uzet je strip „Wittgenstein za početnike“ (Heaton, Groves, 2003.), natuknica „Ludwig Wittgenstein“ na *Wikipediji* (engl. izd.) s obzirom da odgovara otprilike istom količinom informacija kao i strip (opsegom i sadržajem), te film „Wittgenstein“ (Jarman, 1993.). Koristi se natuknica o Wittgensteinu u engleskom izdanju *Wikipedije* jer je potpunija od hrvatske, ali i dalje je uvodnog karaktera i pokriva sve relevantne teme njegove filozofije.

	FILM „WITTGENSTEIN“	STRIP	WIKIPEDIJA
LOGIČKA STRUKTURA JEZIKA (POKAZIVANJE/GOVOR)	+ 15.50-16.00 min, 18.35-19.20 min, 21.09-21.35 min, 30-34. min, 38.40-39.25 min, 56-57. min, 58.20-1:01.20 min, 1:04.56-1:05.07 min	+ 30.,44-6., 68., 116-9., 166., 167., 169., 170. str.	+
ČINJENICE	+ 8.40-9.00 min, 23.20-24.00 min	+ 30., 34-6., 39., 44-6., 57., 130-3. str.	+
JEZIČNE IGRE	+ 30-34. min, 43-44.40 min, 58.20-1:00.50 min	+ 112-125., 129., 140-5.,150-1., 160-1., 164. str.	+
VIĐENJE ASPEKATA	+ 30-34. min, 43.00-44.40 min	+ 152-157. str.	+
OBITELJSKE SLIČNOSTI	+ 30-34. min, 23.20-24.00 min, 43-44.40 min	+ 126-9. str.	+

Tablica 15. Usporedba pronađenih pojmova na Wikipediji, u stripu i filmu (izradila autorica rada).

Na temelju gornje tablice moguće je zaključiti kako film pokriva sve teme (izdvojene pojmove) opsegom i sadržajem, jednako kao i one koje se mogu pronaći u stripu i na Wikipediji. Dakle, film sadržajem i opsegom pokriva sve teme kao i strip i natuknica „Wittgenstein“ na Wikipediji (engl. izd.), na primjeru Wittgenstein.

3.2. Prednosti i nedostaci uvođenja u filozofiju putem filma

Kao i svaki medij, pa tako i film, posjeduje pozitivne i negativne strane. Naglasak je ovdje stavljen na prednosti i nedostatke uvođenja u filozofiju putem filma.

„(...) može li film, i ako da u kojoj mjeri, pored toga što je izvor zabave ili korisno metodičko sredstvo pri poučavanju filozofije, biti izvor znanja, 'otkrivati istinu' (...).“¹¹²

Ovdje su izdvojene neke prednosti i nedostaci filma sa svrhom uvođenja u filozofiju (filozofa ili određenih tema).

Pozitivne strane uvođenja u filozofiju putem filma:

- dobra pokrivenost sadržaja
- pristupačnost radi korištenja popularnog medija
- jednostavnost u objašnjenju pojmova
- doprinosi kvaliteti nastave (obogaćuje nastavni sadržaj)
- upotpunjuje i nadograđuje sadržaj
- učinkovitije i trajnije usvajanje sadržaja (lakše usvajanje znanja)
- razvoj kognitivnih sposobnosti (percepcije, opažanja, vizualne memorije)
- razvoj koncentracije, motivacije (aktivnije sudjelovanje) i kreativnosti
- autentičnost situacija i govora
- predstavlja odraz društva i vremena
- osvijestiti ili razbiti postojeće stereotipe
- razvoj kritičkog razmišljanja, usmenog i pisanog izražavanja.

„U prvom redu film može poslužiti kao izvrstan uvod u filozofiju koji će dati početni impuls za bavljenje filozofijom. (...) Film se može koristiti kao uvodno razmatranje, pokazno predavanje u kojem se učenici upoznaju s nekim od velikih tema povijesti filozofije, uz referiranje na, i u tom smislu upoznavanje, značajnih imena povijesti filozofije.“¹¹³

„Uporaba filma može učiniti zanimljivom nastavu i građu koja se daje učenicima, ali ju i 'osuvremeniti' i približiti, učiniti je poticajnom i privlačnom. Zabavnost filma omogućuje da se na nenametljiv način vrši uvođenje, uranjanje u filozofski ocean, ozanimljivanje i oprivlačenje nastavnog procesa. Povećava se učenička receptivnost, odnosno recepcijski potencijali, pa lakše prihvaćaju ponuđeno u filmu, a posredno i filozofske nastavne sadržaje. Film jest poticaj na promišljanje, kontemplaciju, te posebno na kreativnost u filozofskom izričaju, što kod učenika dovodi do poticanja spoznajnih recepcijskih i kreativnih potencijala.“¹¹⁴

¹¹² Prica, Ljubiša: „Film kao medij filozofskog mišljenja“, Naklada Jurčić, Zagreb, 2016., str. 8.

¹¹³ Škerbić, Matija Mato: „Metodička vrijednost i uporaba filma u nastavi filozofije“, u: Metodički ogledi, Vol. 16, No. 1-2, 2009., str. 69.

¹¹⁴ Ibid., str. 70.

Negativne strane uvođenja u filozofiju putem filma:

- film po svojoj naravi posjeduje pristranost redatelja
- izostavljenost nekih tema
- razvoj pasivnosti i demotiviranosti
- shvaćeno kao razonoda (zabava)
- predstavlja samo sredstvo za popunjavanje nastavnog sata
- trajanje filma (nedostatak vremena za provedbu predviđenih aktivnosti prije i nakon filma)
- slaba tehnološka opremljenost učionica
- odvlačenje pozornosti od samog sadržaja
- ne doprinosi kvaliteti predmeta
- otežava razumijevanje težih nastavnih sadržaja
- nedovoljna informiranost i edukacija nastavnika
- pad koncentracije.

„Je li mišljenje preneseno filmom tek u funkciji zabave u vremenu dokolice ili može imati i neke ozbiljnije edukativne, pedagoške i spoznajne funkcije?“¹¹⁵ Na ovo pitanje moguće je odgovoriti potvrdno, tj. da film može posjedovati edukativne, pedagoške i spoznajne funkcije. Dakle, na temelju gore navedenih pozitivnih i negativnih strana uvođenja u filozofiju putem filma, moguće je zaključiti kako film predstavlja vrijedno i korisno nastavno sredstvo kojeg valja primijeniti kao uvod u filozofiju (ili određenu filozofsku tematiku), odnosno može se upotrijebiti kao posrednik za filozofsko mišljenje. Često se kaže kako slika govori više od tisuću riječi, pa zašto onda ne bismo to shvatili doslovno, tj. uključili film kao medij s ciljem boljeg, lakšeg, zanimljivijeg i pristupačnijeg prijenosa nastavnog sadržaja.

Konačno, uvođenje filma kao nastavnog sredstva može pripomoći u usvajanju sadržaja jer se čini kao bolja opcija vezana za objašnjenje pojmova od neke stručne literature, pa bi stoga trebalo razmotriti soluciju njegovog konkretnog primjenjivanja. Ako film uistinu pomaže, onda je to primjer da popularizacija filozofije pomaže lakšem razumijevanju nepopularne filozofije.

¹¹⁵ Prica, Ljubiša: „Film kao medij filozofskog mišljenja“, Naklada Jurčić, Zagreb, 2016., str. 171.

4. O odnosu filozofije i filma u popularnoj i nepopularnoj filozofiji

Međusobnim odnosom filozofije i filma bave se mnogi književnici, umjetnici, te dakako i filozofi. Postavlja se pitanje može li film doprinijeti samoj filozofiji, aktivno „filozofirati“ i pomoći u njezinom izražavanju.

Ovdje su izdvojeni neki citati koji govore o tom problemu (pitanju), iz literature popularne filozofije (4.1. Izdvojeni citati iz popularne filozofije), zatim iz znanstvenih časopisa (4.2. Izdvojeni citati iz znanstvenih časopisa), stručne literature, tj. nepopularne filozofije (4.3. Izdvojeni citati iz stručne literature) i internetskih filozofskih enciklopedija (4.4. Izdvojeni citati iz internetskih enciklopedija).

4.1. Izdvojeni citati iz popularne filozofije

Ovdje se daju za ovu temu važni citati iz literature popularne filozofije.

- „Dok filozofija može doprinijeti važnim aspektima filma, film također može izazvati filozofiju da promisli o sebi i svojim pitanjima na nove načine.“¹¹⁶
- „(...) Film može biti učinkovit alat za uvođenje u filozofsku temu, jer omogućuje gledatelju da ispusti mnoge predrasude.“¹¹⁷
- „Štoviše, filmovi imaju svoje vlastite filozofske točke, vlastitu istinu za otkriti, vlastite uvide u ljudsku situaciju. Mogu se konkretno baviti filozofskim pitanjima.“¹¹⁸
- „Pokazat ću ne samo da film ima sposobnost ilustriranja filozofskih tvrdnji ili teorija na način koji pruža istinsko osvjetljenje, već i da film *može argumentirati, davati protuprimjere* filozofskim tvrdnjama i *iznijeti nove filozofske teorije*.“¹¹⁹
- „Filmska se scena koristi kao jedinstvena i emocionalna slika o filozofskim pitanjima i idejama, a kada su pozadinske pretpostavke na mjestu, refleksija o filmovima može pridonijeti

¹¹⁶ Wartenberg, Thomas E.; Freeland, Cynthia A. (ur.): „Philosophy and film“, Routledge, Taylor and Francis Group, New York, 1995., str. 2.

¹¹⁷ Litch, Mary M.: „Philosophy through film“, Routledge, Taylor and Francis Group, New York, 2010., str. 4.

¹¹⁸ Falzon, Christopher: „Philosophy goes to the movies. An introduction to philosophy“, Routledge, Taylor and Francis Group, 2002., str. 6.

¹¹⁹ Wartenberg, Thomas E.: „Thinking on screen. Film as philosophy“, Routledge, Taylor and Francis Group, New York, 2007., str. 9.

istraživanju specifičnih teza i argumenata, ponekad dajući pojačano filozofsko razumijevanje.“¹²⁰

4.2. Izdvojeni citati iz znanstvenih časopisa

Ovdje se daju za ovu temu važni citati iz članaka u filozofskim časopisima.

- „Zapravo, film je znakovit primjer kako filozofija ne mora biti samo čitanje knjiga promišljanje pročitano, već može biti izražena na još mnogo načina, prvenstveno ovisnih o našoj kreativnoj mogućnosti izričaja.“¹²¹
- „U filmovima prepoznamo svoja vjerovanja, želje, strahove, pa čak i svoj identitet. Kada gledamo film, mi zapravo 'čitamo' poruke s ekrana koje nam redatelj šalje. Kao što svaki redatelj ima svoj određeni stil i način pričanja priče, tako i svatko od nas percipira film individualno na više nivoa - vizualno, intelektualno, emocionalno. Filmovi se, dakle, mogu interpretirati na razne načine pa i filozofski analizirati. (...) Stoga, film i filozofija imaju dodirnih točaka i zajedničkih ciljeva poput pronalaženja i shvaćanja bitka u stvarnosti. Kada gledamo film, pobuđuje se zanimanje, potiče se osobno mišljenje, izgrađuje se vlastiti stav, vlastita filozofija. Film je tako dobar primjer kako filozofija ne mora biti samo čitanje knjiga i promišljanje pročitano, već može biti izražena na mnogo načina. (...) Kao umjetničko djelo, jedan je od nebrojenih načina izlaganja čovjekovog iskustva, jedan od mnoštva načina obistinjenja filozofije.“¹²²
- „Drugim riječima, filozofski je problem središnji dio radnje i zbog toga možemo reći da umjetničko djelo ilustrira filozofski problem. (...) Naposljetku, pretpostavlja se, umjetničko djelo može biti medij kroz koji se realiziraju nove filozofske ideje, odnosno filozofski problem (i rješenja) dobivaju svoju novu dimenziju obzirom na to kako su razrađeni u umjetničkom djelu.“¹²³

4.3. Izdvojeni citati iz stručne literature

Ovdje se daju važni citati iz literature nepopularne filozofije.

¹²⁰ Livingston, Paisley: „Cinema, philosophy, Bergman: on film as philosophy“, Oxford, New York, 2009., str. 11.

¹²¹ Škerbić, Matija M.: „Metodička vrijednost i uporaba filma u nastavi filozofije“, 2009., str. 69.

¹²² Šuran, Fulvio: „Glazba i mediji s posebnom osvrtom na film“, 2013., str. 131-2.

¹²³ Vidmar, Iris: „Film kao filozofija“, u: Kultura, Vol. 142, 2014., str. 14.

- „Sudeći po učeničkim izjavama, različitim anketama, film je u prednosti pred knjigom. (...) Film je povukao konopac pogrebnog zvona koji nagoviješta smrt najplemenitijoj od svih civilizacija - civilizaciji čitanja.“¹²⁴
- „Dakako, čini se očitim da je film ili neke njegove dijelove moguće iskoristiti u filozofske svrhe, motivirati filozofsku refleksiju ili, primjerice, uvesti čitatelja putem zanimljivog i životopisnog filmskog primjera u određenu filozofsku problematiku.“¹²⁵
- „Film, prema Wartenbergu, 'filozofira' stvarnim argumentiranjem i predlaganjem filozofskih teorija, pružajući ih, zbog naravi medija, življe i životnije nego pisani tekstovi.“¹²⁶
- „(...) slika može biti komponirana tako da gledaocima sugerira određen tijek mišljenja i izvjestan način zaključivanja. Te su mogućnosti još veće na filmu.“¹²⁷

4.4. Izdvojeni citati iz internetskih enciklopedija

Ovdje se daju važni citati iz filozofskih enciklopedija koji se nalaze na internetu.

- „Filozofi filma općenito su se suprotstavljali ovom stajalištu gledajući na film kao izvor znanja i čak kao potencijalni suradnik filozofije.“¹²⁸
- „Film se ne tumači kao objekt filozofskog razmišljanja nego kao medij za uključivanje u filozofiju. Postoje također i umjerenija mišljenja, prema kojima se film može smatrati privlačnim za određene prepoznatljive filozofske aktivnosti, poput eksperimenta mišljenja; ili da može predstavljati određenu vrstu filozofskog materijala bolje od standardnih filozofskih žanrova. Ideja da se radi, ili barem na neki način uključi filozofija kroz film može značiti barem dvije stvari. Prvo, to može značiti korištenje filma kao izvora, izvor primjera i ilustracija, kako bi se osvijetlili filozofski stavovi, ideje i pitanja. Drugo, to može značiti da se film sam treba shvatiti kao medij za filozofiranje - vršenje filozofije u filmu ili filozofiji kao filmu.“¹²⁹

Iz gore navedenih citata (4.1., 4.2., 4.3., 4.4.) moguće je zaključiti da je međuovisnost filozofije i filma ocijenjena pozitivno, kako u popularnoj tako i u nepopularnoj filozofskoj literaturi. Ističe

¹²⁴ Težak, Stjepko: „Metodika nastave filma na općeobrazovnoj razini“, 1990., str. 26.

¹²⁵ Prica, Lj.: „Film kao medij filozofskog mišljenja“, 2016., str. 7.

¹²⁶ Ibid., str. 201.

¹²⁷ Furlan, Ivan: „Film i psihološki problem učenja“, u: Metodike osnove za primjenu filma u nastavi, Knjiga III., Filmoteka 16, Zagreb, 1979., str. 9.

¹²⁸ Vidi URL: <https://plato.stanford.edu/entries/film/>, pristupljeno 11. 6. 2018.

¹²⁹ Vidi URL: <http://www.iep.utm.edu/phi-film/>, pristupljeno 11. 6. 2018.

se da je film učinkovito sredstvo za uvođenje u filozofiju, tj. da se može baviti filozofskim pitanjima te pridonijeti istraživanju i realizaciji novih filozofskih ideja, stavova i pitanja. Također, da uvođenje filma u nastavu predstavlja inovativan kreativan pristup filozofiji jer potvrđuje da filozofija može biti izražena na razne načine koji su popularniji od samih knjiga. Dakle, film može doprinijeti samoj filozofiji i pomoći u njezinom izražavanju jer se može korisno iskoristiti u filozofske svrhe.

4. Zaključak

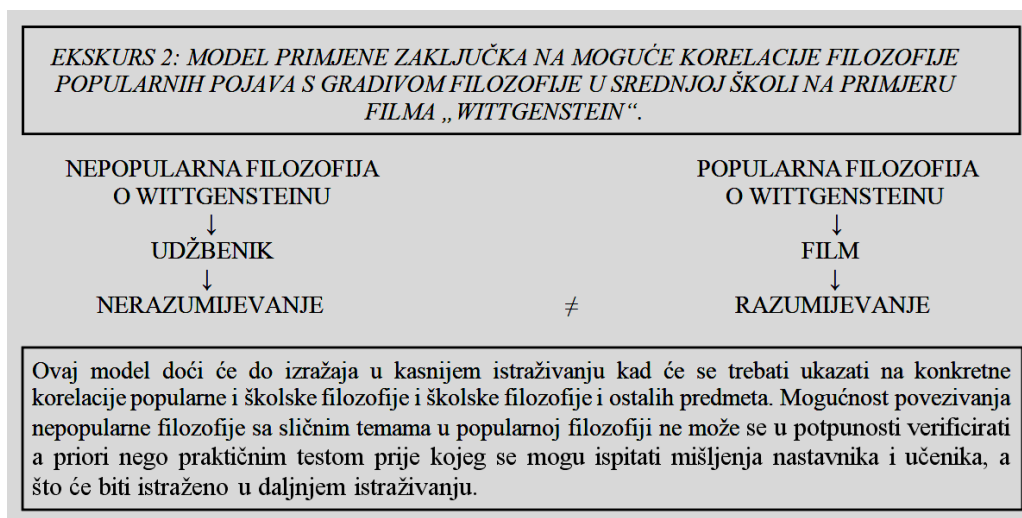
Cilj ovog dijela istraživanja bio je provjeriti hipotezu kako popularna filozofija kao popularizacija filozofije može imati pozitivnu vezu s bliskim temama iz nepopularne filozofije na primjeru filma.

Rezultati istraživanja pokazuju da popularna filozofija može pripomoći nepopularnoj filozofiji i učiniti ju povezanom s popularizacijom filozofije te samim time i sebe samu razumljivijom i pristupačnijom učenicima, dakako, samo na ovom primjeru.

Moguće je primijeniti film kao sredstvo u nastavi Filozofije s obzirom na veliku pokrivenost pojmova (tema) koji se nalaze u filmu, kao onih što se nalaze u nepopularnoj filozofiji, npr. udžbeniku ili nekoj drugoj stručnoj literaturi. Vizualno predodčuje sadržaj na razumljiviji, pristupačniji i pojednostavljeni način. Naime, zašto se uvođenje u filozofiju ne bi prikazalo (predočilo) putem filma? Za to ne postoji nikakav konkluzivan argument.

Konačno, film sam po sebi pruža zanimljiv, inovativan pristup samom sadržaju te olakšava prezentaciju informacija. Također, učenicima je privlačnije gledanje filma od čitanja knjige, kao što pokazuju mnoga provedena istraživanja.

Prikaz 10. Model primjene zaključka
(izradila autorica rada).

Ovaj model doći će do izražaja u kasnijem istraživanju kad će se trebati ukazati na konkretnu povezanost popularne i školske filozofije i školske filozofije i ostalih predmeta. Mogućnost povezivanja nepopularne filozofije sa sličnim temama u popularnoj filozofiji ne može se u potpunosti verificirati *a priori* nego praktičnim testom prije kojeg se mogu ispitati mišljenja nastavnika i učenika, a što će biti istraženo u daljnjem istraživanju.

1.3. Filozofija popularnih pojava

U ovom dijelu (1.3.) za razliku od prijašnjeg (1.2. gdje je popularna filozofija oprimjerena kao filozofija popularizirana stripom i filmom) popularna filozofija oprimjerena je kao **filozofija popularnih pojava, tj. društvenih mreža, filma, mode, glazbe i sporta.**

Navedeni primjeri izabrani su jer se čini kako su to popularne pojave koje najčešće zaokupljaju adolescente u dobi (4. razred srednjih škola) kad slušaju predmet Filozofija pa se zbog toga čini razumnim istražiti može li se filozofija popularizirati temeljem tih pojava, tj. postoji li i kakva je filozofija tih pojava.

1.3.1. Facebook i filozofija

1. Uvod

Ovaj dio rada predstavlja rezultate istraživanja odnosa društvenih mreža i filozofije na primjeru Facebooka na način Facebooka kao popularne pojave (za razliku od popularizacija filozofije, npr. stripom ili filmom). Nakon ovog Uvoda (1.), tema se prikazuje u dva dijela, tj. u dijelu Facebook i filozofija (2.) i Facebook kao filozofija popularne pojave (3.). U drugom dijelu (2.) bit će riječi općenito o Facebooku (2.1.), zatim o filozofiji „na“ Facebooku (2.2.) i o knjizi „Facebook and Philosophy: what’s on your mind?“ (ur. D. E. Wittkower) (2.3.). U trećem dijelu (3.) bit će riječi o nekoliko poglavlja i primjera iz njih kao primjera popularne filozofije na način filozofije popularne pojave (3.1.) i o vezi tih primjera s bliskim temama nepopularne filozofije (3.2).

2. Facebook i filozofija

U ovom dijelu rada prikazuje se Facebook općenito kao društvena mreža (2.1. Društvena mreža Facebook), filozofija na Facebooku, tj. pretraživanje Facebooka sa svrhom pronalaska same filozofije na toj društvenoj mreži (2.2. Filozofija na Facebooku) te filozofija Facebooka gdje se pruža prikaz knjige „Facebook and philosophy“ (2.3. Filozofija Facebooka).

2.1. Društvena mreža Facebook

„[Facebook] je online zajednica - mjesto gdje se ljudi mogu upoznati i međusobno djelovati; razmijeniti slike, videa i druge informacije; i općenito se povezati s prijateljima, obitelji, suradnicima, kolegama studentima, kolegama hobistima i entuzijastima, i s još mnogima drugima unutar društvene mreže.“¹³⁰

Facebook je američka društvena online mreža, socijalna internetska servisna kompanija sa sjedištem u Menlo Parku u Kaliforniji. Pokrenuo ju je 4. veljače 2004. godine Mark Zuckerberg zajedno s još nekoliko studenata i kolega s Harvarda. Ubrzo ju počinju koristiti i studenti s ostalih sveučilišta u Americi te učenici u srednjim školama.

Od 2016. godine svatko s navršenih 13 godina i e-mail adresom može postati članom Facebooka. Svoj naziv dobio je po online izdanju fotoalbuma (adresara) studenata (facebook). Facebook je danas veoma dostupan, dovoljno je imati pristup internetu kao npr. preko računala, laptopa ili mobitela. „Facebook zbližava svijet. Prerastao je u zajedničko kulturo iskustvo ljudi diljem svijeta, posebice mladih.“¹³¹

Nakon registracije korisnici stvaraju svoj profil u kojem otkrivanju neke svoje osobne podatke (ime, naziv škole, zanimanje, vlastite interese, mjesto rođenja itd.). Nadalje, svaki korisnik stavlja svoju profilu sliku, prikuplja „prijatelje“, izmjenjuje poruke s ostalim korisnicima, objavljuje statuse, slike, videa, koristi razne aplikacije, prima obavijesti o radnjama drugih članova na Facebooku i sl. Također, korisnik se može i priključiti raznim grupama ili igrati igre, kvizove itd. Svaki korisnik ima mogućnost kontrole informacija koje objavljuje na Facebooku preko reguliranja privatnih postavki. U tom vidu postoji i opcija za blokiranje ili brisanje određenih ljudi s liste prijatelja ukoliko je njihovo ponašanje neugodno ili neprimjereno.

Podaci iz siječnja 2018. godine navode da Facebook ima više od 2.2 bilijuna mjesečno aktivnih korisnika pa tako postaje vodećom društvenom internetskom stranicom. Mjesečno korisnici objavljuju otprilike 20 milijardi novih sadržaja, provodeći ukupno 8 milijardi minuta svakodnevno na društvenoj mreži. Djeluje na 75 jezika te je druga najposjećenija stranica na internetu, nakon Googlea.

¹³⁰ Kinkoph Gunter, S.: „Sams teach yourself Facebook in 10 minutes“, Pearson Education, Indianapolis, Indiana, 2010., str. 5.

Ovaj citat zvuči kao niz negdašnjih reklama prvi kućnih TV prijemnika koje se oglašavalo govoreći kako spajaju ljude, kulture i civilizacije.

¹³¹ Kirkpatrick, David: „Facebook efekt“, Lumen, Zagreb, 2012., str. 24.

Facebook snažno utječe na društvene živote ljudi i na samo djelovanje ljudi općenito. Omogućuje stalan kontakt s prijateljima i ljudima s drugih dijelova svijeta, pomaže u obnavljanju starih prijateljstava ili pronalasku izgubljenih članova obitelji. „Facebook se odnosi na prijateljstva. Odnosi se na ponovno spajanje sa starim prijateljima i održavanje bliskih prijatelja. O suradnji s privatnim malim grupama i dijeljenju sa svijetom.“¹³² „Facebook vas povezuje s osobama koje poznajete i brinete se o njima. Omogućuje vam komuniciranje, ažuriranje i održavanje veze s prijateljima i obitelji bilo gdje. Olakšava vaše odnose na mreži kako bi ih unaprijedili osobno.“¹³³ Dopušta izmjenu ideja, pruža informacije o lokalnim ili globalnim događajima, spaja ljude sa sličnim interesima i vjerovanjima. Samu komunikaciju može učiniti učinkovitijom, osjećaj bliskost snažnijim i ojačati intimnost. „Facebook su zapravo sve informacije sve vrijeme.“¹³⁴

Facebook mijenja način komunikacije među ljudima, odnosno razvija „virtualnu empatiju“. „Kad se Facebook upotrebljava na način na koji je prvotno i zamišljen, za razvijanje boljih načina za dijeljenje informacija među ljudima koji se već poznaju iz stvarnog svijeta, on može imati veliku emocionalnu snagu. Riječ je o novoj vrsti komunikacijskog alata koji se temelji na stvarnim odnosima između pojedinaca, a omogućuje nove vrste interakcija.“¹³⁵

Među korisnicima ne postoje geografske, religijske, jezične, političke ili pak neke druge razlike. Na dan 30. 6. 2017. godine Facebook ima 20 658 zaposlenika. Internetska stranica dobitnik je nekoliko nagrada: plasman u „Top 100 Classic Websites“ PC Magazina 2007. godine, pobjednik u „People's Voice Award“ od strane Webby Awardsa 2008. godine, nagrada za „Best Overall Startup Or Product“ od strane TechCruncha 2010. godine (treća godina zaredom). Uz svoje pozitivne strane, posjeduje i one negativne.

Zadnjih godina društvena mreža bori se protiv velikog broja lažnih informacija, govora mržnje i problema promoviranja nasilja od strane korisnika. „(...) efekt Facebooka može snažno utjecati i na oblikovanje sadržaja u medijima: na Facebooku svatko može biti urednik, stvaratelj sadržaja, producent i distributer.“¹³⁶

Kritičari Facebooka upozoravaju na problem kršenja privatnosti, manipulaciju osobnim podatcima, mogućnost razvoja negativnih psiholoških afekata kao npr. ljubomore, stresa i

¹³² Haydon, John: „Facebook Marketing For Dummies“, John Wiley & Sons., Hoboken, New Jersey, 2013., str. 21.

¹³³ Abram, C.; Pearlman, L: „Facebook For Dummies“, Wiley Publishing, Indianapolis, Indiana, 2010., str. 1.

¹³⁴ Kirkpatrick, D.: „Facebook efekt“, 2012., str. 20.

¹³⁵ Ibid., str. 21.

¹³⁶ Ibid., str. 17.

razvoja ovisnosti te razvoja negativnog utjecaja na emocionalno zdravlje, koje uključuje umanjeње samopoštovanja, razvoj narcisoidnosti, antisocijalnog ponašanja i agresivnosti kod srednjoškolaca. Nasuprot tome, „(...) Facebook se dubinski, suštinski bavi ljudima. To je platforma sa svrhom da ljudi izvuku više iz svojih života.“¹³⁷

2.2. Filozofija „na“ Facebooku

Pretraživanjem Facebooka, odnosno upisivanjem pojmova „philosophy“ i „filozofija“ pronađene su sljedeće stranice i grupe:

- Stranice pod nazivom „philosophy“: Philosophy Matters, Philosophy Now, Socrates, Philosophy Memes for Fantastic Philistines, Philosophy, Philosophy Quotes, Atheism, philosophy, and science; Philosophy Love, Philosophy (philo- "loving" + sophia "knowledge"), Philosophy Talk, Udruga za promicanje filozofije - Society for the Advancement of Philosophy, Night of Philosophy, Jordan University College (Salvatorian Institute of Philosophy & Theology), The University of Science and Philosophy, University of Philosophical Research, Babel College for Philosophy & Theology.
- Grupe pod nazivom „philosophy“: philosophy, Philosophy & Wisdom - (The Original & Authentic Forum); Deism, Atheism, Theism, Agnosticism, Philosophy, Discussion Group; Great Philosophical Problems, Philosophy, Ethics, Politics, Sociology & Psychology; Philosophy φ, Philosophy, Knowledge, Thought and Existence; Stoicism Group (Stoic Philosophy), Science, Philosophy, and Psychology Discussion; Psychedelics & Philosophy, Religion Science Philosophy Orientalism Atheism & Culture Politics-Debates, * * Politics/Philosophy Discussion/Debate Group * *, Buddhist philosophy and practice, Philosophy One-Liners, Philosophy of Science, Technology, and Mathematics; Science, Theology, History and Philosophy Discussion; * * Political/Philosophy Discussion/Debate Group * *, Analytic Philosophy, Philosophy Debate & Discussion Group, Philosophy of Mind & Being & Language, Zen Philosophy, Practical Ideas, Thoughts & Philosophies; Apologetics, Philosophy, Reason and Logic, Vegan Philosophy Forum, Unreasonable

¹³⁷ Ibid., str. 25.

U popularnoj kulturi može se pronaći velik broj literature tzv. uvoda u Facebook. Što se medija tiče, 2010. godine snimljen je film „Social Network“ (ur. David Fincher). Nadalje, iste godine Facebook se spominje kao parodija u američkoj animiranoj seriji „South Park“ u epizodi „You have 0 friends“. U području glazbe, snimljena je pjesma „My Facebook“ 2009. godine, a izvodi je bend Gigi iz Indonezije. Od poznatih ličnosti kao najpopularnija osoba na Facebooku navodi se Cristiano Ronaldo (podaci iz 2015.).

Philosophy, Philosophy Discussion and Debate Group, BBC Global Philosophy Club, Intellectual Discussion!!! and Philosophy, Political, Philosophical, and Religious Debate, Virginia Tech Department of Philosophy, Science Philosophy & Islam, Philosophy For A Better World.

- Stranice pod nazivom „filozofija“: Filozofija srca, Filozofija, Filozofija bez felera, Filozofija.freeforums.org, Mala filozofija, FILOZOFIJA.rs, Filozofija medija, Filozofija znanosti, FILOZOFIJA zaDAR, Filozofija i mediji, Filozofija Danas, Popularna kultura i filozofija, Filozofija je ljubav prema mudrosti, Vječna filozofija, Filozofija zdravlja i duhovnosti, Udruga za promicanje i unaprjeđivanje filozofije za djecu Mala filozofija, Filozofija i zbilja, Blog Praktična filozofija, Filozofija i društvene nauke, Filozofija - Samo za radoznale, Zen Budizam - Zen Buddhism, Filozofija turbo folka i narodne glazbe (očiti primjeri zlouporabe riječi filozofija na Facebooku).
- Grupe pod nazivom „filozofija“: Grupa za studente filozofije na Filozofskom fakultetu u Rijeci (Filozofija FFRi), grupa Filozofija i književnost, grupa za studente filozofije Hrvatskih studija u Zagrebu, Analitička filozofija: FFRZ (grupa za studente Fakulteta filozofije i religijskih znanosti u Zagrebu), grupa za studente filozofije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (Filozofija FFZg), grupa za studente filozofije na Filozofskom fakultetu u Splitu (FFST Filozofija), grupa za studente filozofije na Filozofskom fakultetu u Osijeku (FFOS Filozofija), Filozofija uma i kognitivna znanost.
 - Pretraženi su i drugi oblici riječi philosophy i filozofija (philosophical, filozofski, filozofska i sl.) i pokazala se konzistentnost s nalazima pretrage za riječi philosophy i filozofija.

Na temelju spomenutog se može zaključiti kako je filozofija u nekoj mjeri prisutna „na“ Facebooku, kako u engleskom, tako i u hrvatskom govornom području. Štoviše, s obzirom na broj filozofa u Republici Hrvatskoj, filozofije na Facebooku „na“ hrvatskom ima dosta, uzimajući u obzir da kad su grupe u pitanju misli se na studentske grupe, te da ne služe kao nastavno sredstvo.

2.3. Filozofija Facebooka

U ovom dijelu prikazuje se knjiga „Facebook and philosophy: what's on your mind?“ (2.3.1. Kratak prikaz knjige), zatim izdvojene pozitivne i negativne recenzije (2.3.2. Odabrane

recenzije) te ukupna ocjena knjige koja uključuje pohvale i kritike od strane recenzenata i zaključno mišljenje o knjizi (2.3.3. Ukupna ocjena knjige).

2.3.1. Kratak prikaz knjige

Knjigu „Facebook and philosophy: what's on your mind?“ izdaje 2010. godine izdavačka kuća Open Court unutar serije „Popular Culture and Philosophy“. Njezin je urednik D. E. Wittkower, prof. dr. sc. na Old Dominion University u Americi. Uz gore navedenog, knjiga bilježi još 30 autora članaka. Knjiga se sastoji od predgovora (uvoda) i 5 dijelova:

1. „facebook Itself“,
2. „The Profile and the Self“,
3. „facebook Friends“,
4. „Social Networking“ i
5. „Activity and Passivity“

što zajedno čini 25 članaka, svaki pojedini dio sadrži 4 odnosno 5 članaka.

U uvodu autori se osvrću na Facebook nazivajući je novom vrstom interakcije među ljudima kojoj je glavna svrha dijeljenje informacija, sklapanje i održavanje prijateljstva te koja je uloga, odnosno značenje naših radnji na društvenoj mreži.

U prvom dijelu „facebook Itself“ govori se o problemu privatnosti (pristupnosti informacija) i zaštiti podataka na Facebooku, postavljajući pitanja mare li korisnici uopće za privatnost i uništava li Facebook našu privatnost te pitanje veze medija i komunikacije. Nadalje, u pitanje se dovodi i etika online komunikacije te etičko značenje igara na Facebooku.

U drugom dijelu „The Profile and the Self“ autori se bave pitanjem značaja samog profila, tj. profilne stranice i profilne slike na Facebooku, ističući kako nas profilna slika čini stvarima jer odražava našu osobnost te je vizualni simbol našeg online života. Također, raspravlja se i o vrstama prijateljstva koju nudi društvena mreža, dovodi li na taj način do zbližavanja ljudi ili udaljavanja od stvarnosti, potičući razvoj pasivnosti.

Treći dio „facebook Friends“ u svojoj srži posjeduje sam pojam prijateljstva i njegove glavne karakteristike. Postavlja se pitanje razlike između pravog i virtualnog prijateljstva, kao i može li se uopće preko Facebooka ostvariti pravo prijateljstvo te može li nam Facebook pomoći da budemo više etične osobe. Autori ističu kako je virtualno prijateljstvo bez ikakvih zahtjeva, dubine, uloženog truda i vremena, koje ne posjeduje nikakvu emocionalnu komponentu te

dovodi do depersonalizacije i površnosti, dok je za pravo prijateljstvo potrebno ulaganje sebe u vezu. Napominju i kako zahvaljujući razvoju i utjecaju tehnologije Facebook predstavlja nov način upoznavanja ljudi koji dovodi u pitanje intimnost same komunikacije.

U četvrtom dijelu „Social Networking“ središnji pojam je društveno umrežavanje. Neki članci bave se temama poput evolucije Facebooka kao nove vrste medija i komunikacije, pitanjem dijeljenja informacije te korisnosti samih informacija, dok drugi raspravljaju o problemu odnosa privatnog i javnog, negativnom utjecaju Facebooka u smislu održavanja veza među ljudima, problemu drugačijeg doživljavanja samih sebe te pitanjem imaju li statusi koje objavljujemo na Facebooku ikakvu vrijednost.

Posljednji dio, „Activity and Passivity“ u svojem fokusu ima problem nadzora i moći od strane institucija i države nad pojedincima. Ističe se kako vlade posjeduju mogućnost korištenja, iskorištavanja privatnih informacija i zadiranja u privatnost građana, kao i pitanje motrenja i kontrole. Također, obrazlaže se pojam prijateljstva i stvaranja identiteta na Facebooku, pitanje prezentacije samih sebe pomoću razmijene mišljenja i ideja kao i pitanje može li Facebook doprinijeti poboljšanju u vezi socijalnih pitanja u društvu.

Zaključno, autori navode kako nas Facebook oslobađa dužnosti, smanjuje potencijal za aktivizam, promovira pasivnost i služi isključivo zadovoljenju vlastitih interesa te je zapravo vrsta profitnog biznisa u kojem mi kao pojedinci produciramo njegovu ekonomsku vrijednost.

2.3.2. Odabrane recenzija

Negativne recenzije

(1) „Ova knjiga ima zavodljiv naslov i kupio sam stotine knjiga iz Amazona i ovo je prvi put da pišem tako strašnu recenziju! Jednostavno su to dvije stranice priča iz fikcije koje je sastavio autor o takozvanim ovisnicima o FB-u i kako je FB utjecao na njihove živote. Autor kaže da su fiktionalne pred KRAJ knjige i nakon svake priče oglašava web-mjesto autora da dobije podršku. Online podrška za ovisnike o internetu ?! haha ...(...) Bacanje novaca, nema nikakve vrijednost...“¹³⁸

¹³⁸ Vidi „No value at al.. don't buy this junk“, Photo Buff, 12. 8. 2012., URL: <https://www.amazon.com/Facebook-Philosophy-Whats-Popular-Culture/dp/0812696751>, pristupljeno 7. 5. 2018.

(2) „Ovo je zabavno za čitati onima koji se pitaju što je filozofija; manje zabavno za one koji se pitaju što je Facebook.“¹³⁹

(3) „Odlučio sam da nisam prava publika za ovu seriju pop-kulture i filozofije. Iako sam uživao u nekim od eseja povezanih s Facebookom - što je specifičnije područje, to je bolje - bilo je previše ponavljanja / preklapanja za moj ukus (Vjerojatno sam trebao shvatiti da pošto je fokus bio Facebook, koji je sa svim svojim zvončićima i zvižducima samo web-stranica umjesto knjige ili filmske serije, mnogi dijelovi neprestano raspravljaju o vijestima i prijateljima. I ne volim argumente od slonovače koji imaju više veze s autorovim vlastitim mišljenjem i predrasudama nego bilo kakva konkretna razmatranja (poput onoga što kažu sami korisnici Facebooka). Kada se svodi na to, bilo koji društveni medij ili tehnologija u tom smislu je alat čiju upotrebu djelomično određuju njezini dizajneri, a dijelom i njezini korisnici. Ali pretpostavljam da bi to bilo prekratko za knjigu!“¹⁴⁰

(4) „Čini se kao da Wittkower proturječi svojim uvodnim riječima kasnije u svojem suautorskom eseju o tome kako naši životi postaju 'naočale' na Facebooku, više ne živi izravno živeći (98). Je li Facebook zabavna emisija, ili je dio mojeg tekućeg života i način na koji komuniciram sa svojim prijateljima i obitelji? Možda je tako teško reći razliku, kako objašnjava Wittkower, jer na Facebooku, druženje 'uglavnom preuzima oblik jednostavnog konzumiranja zajedno s drugima (p.99)'.“¹⁴¹

Pozitivne recenzije

(5) „Dobra knjiga, gdje se filozofija uzima kao alternativni pristup, recimo, više kreativniji, labaviji, kako bi analizirala Facebook. Osim uznemiravanja digitalne platforme, Facebook ima mnoge atraktivne strane i predstavlja novi horizont interaktivnosti.“¹⁴²

(6) „*Facebook i filozofija* zabavno je, multifunkcionalno istraživanje onoga što Facebook znači za nas i naše odnose. S raspravama koje se kreću od prirode prijateljstva i njezinog odnosa prema 'prijateljstvu', (debatnoj) djelotvornosti 'online aktivizma', ova je knjiga najopsežniji i sustavniji pokušaj razumijevanja Facebooka dosada. Uz puno novih perspektiva na Twitteru i

¹³⁹ Vidi „But who are you really?“, David Lupo, 3. 3. 2018., URL: <https://www.amazon.com/Facebook-Philosophy-Whats-Popular-Culture/dp/0812696751>, pristupljeno 7. 5. 2018.

¹⁴⁰ Vidi URL: <http://www.librarything.com/work/9979166/reviews/137479349>, pristupljeno 7. 5. 2018. (bostonian71, 6. 5. 2015.)

¹⁴¹ Vidi Weber, Juliana: „Facebook and Philosophy“, Humanum Issues in Family, Culture & Science, 2013., URL: <http://humanumreview.com/articles/wittkower-facebook-and-philosophy>, pristupljeno 7. 5. 2018.

¹⁴² Vidi „Philosophying Facebook“, Pedro Demo, 28. 8. 2014., URL: <https://www.amazon.com/Facebook-Philosophy-Whats-Popular-Culture/dp/0812696751>, pristupljeno 7. 5. 2018.

Web 2.0-u na putu, ova zabavna knjiga koja izaziva misao predstavlja ozbiljan i značajan doprinos svakome tko radi s društvenim medijima, bilo u akademskoj zajednici, novinarstvu, odnosima s javnošću, aktivizma ili poslovanja. Istražuje dalekosežna pitanja: Može li nam naša interakcija na Facebooku pomoći da više marimo jedni o drugima? Je li Facebook signal smrti privatnosti, ili (možda još gore) smrti naše želje za privatnošću? *Facebook i filozofija* od vitalnog su značaja za svakoga tko je danas uključen u društvene mreže.“¹⁴³

(7) „Zanimljiva i pravovremena knjiga. Facebook i filozofija predstavlja nekoliko članaka koji se odnose na filozofske teme, poput identiteta, jastva, odnosa stvarnosti naspram virtualnosti, na vrhuncu društvene mreže: Facebook. Također se rješavaju etičke i političke posljedice korištenja Facebooka, što čini ovo kolektivno djelo preporučenim za čitanje.“¹⁴⁴

(8) „Ovo je briljantna knjiga: ne propustite je. Facebook i filozofija smiješna je i inteligentna, konceptualno duboka i prosvjetljujuća. Svijet se radikalno mijenja pomoću informacijskih i komunikacijskih tehnologija, a poglavlja u ovom svesku pomažu u osmišljavanju nekih novih intelektualnih izazova s kojima se čovječanstvo suočava.“¹⁴⁵

(9) „Fascinantno i inteligentno istraživanje o mnogim aspektima Facebooka. Ona otkriva svakodnevno iskustvo društvenog umrežavanja, kao i duboke filozofske ideje i pitanja na kojima se temelje ta iskustva. Mora se pročitati (...).“¹⁴⁶

(10) „Facebook se razvio u značajnu kulturnu platformu (...). Facebook i filozofija pruža pronicav pregled naših posredovanih života. Ova je knjiga neophodna za sve one koji sumnjaju u društvenu važnost Facebooka (i dijele zadovoljstvo s onima koji su opsjednuti ažuriranjem svojih statusa).“¹⁴⁷

2.3.3. Ukupna ocjena knjige

Negativne kritike:

(1) služi kao podrška za ovisnike o Facebooku

¹⁴³ Vidi URL: <https://www.amazon.com/Facebook-Philosophy-Whats-Popular-Culture/dp/0812696751>, pristupljeno 7. 5. 2018. (Paperback, 1. 10. 2010.)

¹⁴⁴ Vidi URL: <https://www.goodreads.com/book/show/7256238-facebook-and-philosophy>, pristupljeno 7. 5. 2018. (Helder, 4. 3. 2012.)

¹⁴⁵ Vidi URL: https://books.google.hr/books/about/Facebook_and_Philosophy.html?id=290I3uyqx2IC&redir_esc=y, pristupljeno 7. 5. 2018. (Luciano Floridi)

¹⁴⁶ Vidi URL: http://www.opencourtbooks.com/books_n/facebook.htm, pristupljeno 7. 5. 2018. (John Suler)

¹⁴⁷ Vidi URL: http://www.opencourtbooks.com/books_n/facebook.htm, pristupljeno 7. 5. 2018. (Danah Boyd)

- (2) veća pozornost stavljena na filozofiju nego na Facebook
- (3) previše ponavljanja/preklapanja tema
- (4) urednik proturječi sam sebi (vidi prije 2.3.2. (4)).

Pozitivne kritike:

- (5) filozofija kao alternativa za analiziranje Facebooka
- (6) najopsežniji i sustavniji pokušaj razumijevanja Facebooka
- (7) zanimljiva i pravovremena knjiga
- (8) smiješna, inteligentna, konceptualno duboka i prosvjetljujuća
- (9) fascinantno i inteligentno istraživanje o aspektima Facebooka
- (10) pregled naših posredovanih života.

Knjiga je svojevrsan prikaz pozitivnih i negativnih strana Facebooka, ali i povezanosti društvene mreže Facebook i filozofije, u kojoj se obrađuje raznovrsna tematika i njoj shodan pristup - s jedne strane praktična razmatranja, kao npr. pitanje etičnosti, komunikacije i politike, dok s druge strane autori problematiku dovode u svezu s filozofskim svjetlom, odnosno navode određene filozofe s namjerom „boljeg“ razumijevanja članka. Kako bi čitatelji mogli popratiti tekst potrebno je prethodno znanje o filozofiji, barem u člancima koji se referiraju na platonizam ili analitičku filozofiju. Nisu svi članci pisani jasnim i razumljivim stilom za nekoga tko se ne bavi s filozofijom. Nadalje, knjiga previše stavlja naglasak na pojedine teme (npr. pitanje prijateljstva i problem privatnosti) odnosno nekolicina članaka govori o jedno te istom problemu neprestano se ponavljajući pa stoga zaključujem kako je sam pristup plitak. Što se tiče kategoriziranja poglavlja, nije sasvim jasno koja je logika samih naziva poglavlja budući da neke teme koje se nalaze unutar pojedinih poglavlja nemaju prevelike veze s nazivom poglavlja u kojem se nalaze te je stoga sam pregled cjelokupne knjige nesustavan.

Usprkos navedenom, članci u knjizi ukupno su veoma aktualni pošto se bave temama koji zaokupljaju suvremenog čovjeka u vrtlogu tehnologije. Sadržajno donose funkcionalne prikaze nekih poteškoća koje razvoj društvenih mreža donosi sa sobom. Također, može se pronaći nekoliko članaka koji u sebi uključuju povezivanje raznih kulturoloških, socioloških i religijskih stajališta što doprinosi pozitivnim stranama kako samog Facebooka tako i filozofije te onih koji ukazuju na značaj (važnost) prepoznavanja i njegovanja istinskih vrijednosti u životu pojedinca.

Zaključno, može doprinijeti promišljanju o informacijama koje objavljujemo na društvenim mrežama, ali i općenito na internetu - nas samih, a pogotovo mlađih generacija čiji svijet odnosno način života danas sve više nalikuje onom virtualnom nego realnom.

3. Facebook kao filozofija popularne pojave

U ovom dijelu prikazuje se veza između Facebooka i filozofije, odnosno filozofski vid Facebooka (3.1. Filozofija Facebooka kao popularna filozofija) te povezivanje tema na konkretnim primjerima iz popularne filozofije (filozofije popularnih pojava) s onima iz nepopularne (3.2. Filozofija Facebooka kao nepopularna filozofija).

3.1. Filozofija Facebooka kao popularna filozofija

Povezanost između Facebooka i filozofije prikazana je unutar 6 različitih područja (disciplina): (1) etika, (2) metafizika, (3) epistemologija, (4) analitička filozofija, (5) filozofija uma i (6) socijalna filozofija.

(1) Etika

1.1. „(...) na Facebooku 'prijatelj' je metafora. U mom slučaju, to su ljudi koje nisam upoznao u izvanmrežnom svijetu, ali s kojima dijelim neku vrstu online veze. Je li to osobna komunikacija?“¹⁴⁸

1.2. „(...) To zahtijeva da razmislimo o etici mrežne komunikacije. Tko dobiva pristup materijalima koje generiramo kada koristimo Facebook? Što im je dopušteno s njima činiti? Kako mi kao korisnici tretiramo materijal koji su stvorili naši prijatelji?“¹⁴⁹

1.3. „Mia Consalvo tvrdi kako većina igrača vara u online igrama i da 'varanje' nije nužno sebično ponašanje u zajednicama gamera, jer igrači redovito dijele šifre kao prijateljski način suradnje i zajedničkog igranja s drugima.“¹⁵⁰

1.4. „Prava prijetnja Facebook okoline jest to što ne vodi do istinskog povezivanja (s jedne strane) i istinskog političkog otpora neželjenim oblicima društvenih odnosa (s druge strane) - oblika društvenog života koji su dostupni samo *licem u lice*. Provođenje naših društvenih

¹⁴⁸ Meikle, G.: „It's Like Talking to a Wall“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010., str. 18.

¹⁴⁹ Ibid., str. 20.

¹⁵⁰ Losh, E.: „With Friends Like These, Who Needs Enemies?“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010., str. 40.

interakcija u okruženju u kojem ne možemo formirati i reformirati naše društvene odnose - gdje nema dovoljno 'kanaliziranja' jer sve ostaje na izboru - iscrpljuje naše društvene resurse i ljudske potencijale.“¹⁵¹

1.5. „Kako djelujemo i komuniciramo u relativno anonimnom mrežnom okruženju? Mijenjamo li se na bolje ili na gore dok se ponovno stvaramo?“¹⁵²

1.6. „Jesu li virtualna prijateljstva uopće prijateljstva (...)? *Zašto ne možemo biti virtualni prijatelji?*“¹⁵³

1.7. „(...) Aristotel identificira prijateljstvo kao 'najveće vanjsko dobro', što znači da nitko ne bi odlučio živjeti bez prijatelja čak i ako ima sva ostala dobra.“¹⁵⁴

1.8. „Kao takav, Facebook ne može stvoriti ni u potpunosti njegovati istinsko prijateljstvo (...).“¹⁵⁵

1.9. „U tom svjetlu, prijateljstvo koje postoji na Facebooku vrlo je čudno: to je prijateljstvo bez zahtjeva (...). Je li ono zapravo 'prijateljstvo' uopće?“¹⁵⁶

1.10. „Facebook je zabavan i pruža mi mnogo takozvanih prijatelja, ali može li mi pomoći da budem etičnija osoba? Treba li?“¹⁵⁷

1.11. „Olakšava li Facebook više brizi na svijetu ili ju sprječava? Ili nijedno?“¹⁵⁸

1.12. „Važna je stvar da je *znanje* ključno za brizinu.“¹⁵⁹

1.13. „Etika brizi i društveno umrežavanje na Facebooku slažu se da su ljudi fundamentalno društveni.“¹⁶⁰

1.14. „Facebook i etika brizi također dijele zajednički cilj: vrednovanje i širenje bogatih odnosa.“¹⁶¹

¹⁵¹ Thalos, M.: „Why I Am Not a Friend?“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010., str. 84.

¹⁵² Wandel, T.; Beavers, A.: „Playing Around with Identity“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010., str. 89.

¹⁵³ Condella, C.: „Why Can't We Be Virtual Friends?“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010., str. 112.

¹⁵⁴ Ibid., str. 115.

¹⁵⁵ Ibid., str. 117.

¹⁵⁶ Tedesco, M.: „The Friendship that Makes No Demands“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010., str. 123.

¹⁵⁷ Hamington, M.: „Care Ethics, Friendship, and facebook“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010., str. 136.

¹⁵⁸ Ibid., str. 137.

¹⁵⁹ Ibid., str. 139.

¹⁶⁰ Ibid., str. 144.

¹⁶¹ Ibid., str. 144.

- 1.15. „To je bio Heideggerov najveći strah za čovječanstvo: da u budućnosti u društvu više neće postojati 'ja', nego samo 'jedan'.“¹⁶²
- 1.16. „U našim zauzetim i zapakiranim životima nemamo vremena za moralnu refleksiju mjerljivom među prijateljima koju Aristotel smatra bitnom za moralni razvoj.“¹⁶³
- 1.17. „Heideggerova zabrinutost bila je da u ovoj fazi našeg razvoja, naša kultura ne nudi sredstva koja bi nam omogućila da pobjegnemo od opasnosti koje pruža tehnologija kako bismo vodili autentičan život.“¹⁶⁴
- 1.18. „(...) ažuriranje statusa također otkriva punu ljudskih iskustava, emocija, misli i prosudbi - onih koje su postavili naši prijatelji.“¹⁶⁵
- 1.19. „Nazivajući ih 'prijateljima', većina korisnika Facebooka priznaje da ima mnogo ljudi na popisu prijatelja koji nisu prijatelji u pravom smislu te riječi.“¹⁶⁶
- 1.20. „Dakle, za Humea, naoko površno iskustvo prirodnog suosjećanja zapravo je podrijetlo ljudskog morala.“¹⁶⁷
- 1.21. „Facebook je važan za naš moralni život upravo zbog jedinstvene prilike koju ona predstavlja vodeći nas u opću sferu ljudskog osjećaja, uklonjenog iz lokalnih interesa redovnog života.“¹⁶⁸
- 1.22. „(...) unaprijeđuje li ažuriranje statusa empatiju? Ako da, ima li to moralno značenje?“¹⁶⁹
- 1.23. „Facebook je postao jedno od najpopularnijih internetskih stranica za društvenu interakciju.“¹⁷⁰

(2) Metafizika

- 2.1. „Glaukon je tvrdio kako se ljudi više brinu da izgledaju kao dobri nego što zaista jesu dobri.“¹⁷¹

¹⁶² Bloor, C.: „What Are Friends For?“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010., str. 153.

¹⁶³ Ibid., str. 156.

¹⁶⁴ Ibid., str. 157.

¹⁶⁵ Fairweather, A.; Halpern, J.: „Do Status Updates Have Any Value?“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010., str. 193.

¹⁶⁶ Ibid., str. 194.

¹⁶⁷ Ibid., str. 194.

¹⁶⁸ Ibid., str. 195.

¹⁶⁹ Ibid., str. 198.

¹⁷⁰ Bar-tura, A.: „Wall to Wall or Face to Face“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010., str. 234.

¹⁷¹ Marinucci, M.: „You Can't Front on Facebook“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010., str. 65.

2.2. „S disocijativnom maštom, međutim, zamagljuje se granica između fantazije i stvarnosti.“¹⁷²

2.3. „Samo tekst ne čini osobu. Slike nas čine stvarnima. Drugi možda ne znaju ništa o vama, ali vas vide. Kao što zvuči banalno, vaša vidljivost čini vas stvarnom. Ali, te slike uništavaju očekivanja onoga što bi portret trebao biti.“¹⁷³

2.4. „Ali ovo očigledno sudjelovanje u predstavi svakodnevnog života moglo bi se shvatiti kao zavođenje, udaljavajući nas od stvarne akcije kroz iluziju virtualne akcije.“¹⁷⁴

2.5. „Ne mora sve u životu biti 'za' nešto (...). Neki aspekti života jednostavno *jesu* i ne smiju se uzimati zdravo za gotovo niti previdjeti.“¹⁷⁵

2.6. „Stoga je važno razmotriti predstavlja li online socijalna interakcija olakšavanje ili iskorjenjivanje autentične društvenosti.“¹⁷⁶

(3) Epistemologija

3.1. „(...) najutjecajnija tvrdnja jest da je pravilan objekt proučavanja u medijima *oblik*, a ne *sadržaj*. Za McLuhana, činjenica da se roman pročita u tišini i samostalno važnije je od konkretne priče (...). U slučaju Facebooka, McLuhan bi se više brinuo o servisnoj sposobnosti organiziranja mreže ljudi, nego s određenim djelima koje ljudi vrše nakon što se pridruže.“¹⁷⁷

3.2. „Spektakl uništava dijalog i preoblikuje stvarni svijet u slike, koje postaju 'stvarne' jer ostaju kao jedina istina. To nas ograničava da doživljavamo bilo što stvarno i prisiljavamo nas da vjerujemo u slike koje je nametnuo spektakl.“¹⁷⁸

3.3. „Facebook pruža ljudima interaktivnu platformu za razgovor o samima sebi i time tako utvrđuju ono što smatraju istinitim.“¹⁷⁹

¹⁷² Ibid., str. 69.

¹⁷³ Sarachan, J.: „Profile Picture, Right Here, Right Now“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010., str. 51-2.

¹⁷⁴ Wittkower, D. E.; Vejby, R.: „Spectacle 2.0?“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010., str. 107.

¹⁷⁵ Bloor, C.: „What's Are Friends For?“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010., str. 148.

¹⁷⁶ Butera, V. M.: „Gatekeeper, Moderator, Synthesizer“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010., str. 203.

¹⁷⁷ Bogost, I.: „Ian Became a Fan of Marshall McLuhan on facebook and Suggested You Became a Fan Too“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010., str. 23.

¹⁷⁸ Wittkower, D. E.; Vejby, R.: „Spectacle 2.0?“, str. 99.

¹⁷⁹ Doyle, W.; Fraser, M.: „Facebook, Surveillance and Power“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010., str. 222.

3.4. „Bez obzira na izbore koje radimo na Facebooku, mi ih činimo u okviru ideja i znanja koje sami ne biramo.“¹⁸⁰

(4) Analitička filozofija

4.1. „Sadržaj medija je uvijek drugi medij.' McLuhan podrazumijeva pod tim da pravi karakter medija nije ono što prenosi, već kako to radi: način na koji mijenja, usvaja ili raspolaže prethodnim medijima. 'Sadržaj pisanja je govor', tvrdi McLuhan, 'baš kao što je napisana riječ sadržaj tiska, a tisak je sadržaj telegrafa.' McLuhanov poznatiji aforizam glasi 'Medij je poruka.' (...) za njega su bilješke i slike objavljene na zidu Facebooka nevažne.“¹⁸¹

4.2. „Dakle, pojavljivanje društvenih mrežnih stranica kao što je Facebook označava poboljšanje učinkovitosti društvenog povezivanja koje odražava razvoj ljudskog jezika općenito.“¹⁸²

4.3. „Facebook je nov oblik komunikacije, a ne samo novo sredstvo komunikacije.“¹⁸³

4.4. „Razvoj tekstualne poruke predstavlja novo sredstvo komunikacije pisanog jezika.“¹⁸⁴

4.5. „Nov oblik komunikacije, s druge strane, potpuno je nov simbolički sustav.“¹⁸⁵

4.6. „Ažuriranje statusa poseban je oblik komunikacije koji dominira ovim medijem.“¹⁸⁶

(5) Filozofija uma

5.1. „Osim toga, Facebook, često olakšava ono što se najbolje opisuje kao integracija identiteta, a ta integracija identiteta djeluje kao nešto što faktor inhibira. Iako je inhibicija obično povezana s neautentičnošću, integracija identiteta koja se pojavljuje na Facebooku zapravo nas može spriječiti od namjernog pogrešnog predstavljanja samih sebe. Drugim riječima, ono što se zapravo zabranjuje različiti su autentični oblici samoizražavanja.“¹⁸⁷

5.2. „(...) također nas spriječava od prezentiranja samih sebe nadajući se da ćemo biti shvaćeni u samo jednoj od mnogih različitih uloga koje zauzimamo.“¹⁸⁸

¹⁸⁰ Ibid., str. 229.

¹⁸¹ Bogost, I.: „Ivan Became a Fan of Marshall McLuhan on facebook and Suggested You Became a Fan Too“, str. 24.

¹⁸² Cuonzo, A. M.: „Gossip and the Evolution of Facebook“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010., str. 177.

¹⁸³ Ibid., str. 177.

¹⁸⁴ Ibid., str. 177.

¹⁸⁵ Ibid., str. 177.

¹⁸⁶ Butera, V. M.: „Gatekeeper, Moderator, Synthesizer“, str. 206.

¹⁸⁷ Marinucci, M.: „You Can't Front on Facebook“, str. 73.

¹⁸⁸ Ibid., str. 74.

- 5.3. „Kako možemo biti autentični u svijetu u kojem moramo birati svoje lice iz kataloga?“¹⁸⁹
- 5.4. „Online društvene mreže nas, u nekom smislu, oslobađaju od zahtjeva okolnosti 'stvarnog svijeta' i dopuštaju nam da isprobamo različite koncepcije samih sebe kako bismo pronašli one koje odgovaraju onome što bismo željeli biti u eksplicitnom društvenom kontekstu onoga što nam drugi dopuštaju i očekivaju da budemo.“¹⁹⁰
- 5.5. „Mogu isprobavati identitete koje želim, ali moraju se uklopiti s potrebama i očekivanjima drugih.“¹⁹¹
- 5.6. „Kao što je Platon rekao: 'Život se mora živjeti kao igra.'“¹⁹²
- 5.7. „Ako je vaša profilna stranica oblik vašeg identiteta, ažuriranje statusa postaje sadržaj.“¹⁹³
- 5.8. „(...) kada me netko susretne na Facebooku, susreće li *mene* ili samo *moj* profil? I što znači ta razlika?“¹⁹⁴
- 5.9. „Naš profil na mreži može biti nova i poboljšana verzija onoga što zaista želimo biti (...).“¹⁹⁵
- 5.10. „(...) Facebook me lišava mojih osjećaja i reakcija, tako da moj Facebook 'ja' odgovara umjesto mene.“¹⁹⁶
- 5.11. „Na taj način prenosim uvjerenja i osjećaje nekome 'tko to čini umjesto mene' neovisno o mojem 'stvarnom' postojanju.“¹⁹⁷
- 5.12. „Nisi ti uživao niti se brinuo, bio je to Facebook.“¹⁹⁸

(6) Socijalna filozofija

- 6.1. „Jesu li Google i Facebook samo virtualno proširenje sustava moći baziranih na novim oblicima nadzora koji protežu u najintimnija područja našeg osobnog prostora?“¹⁹⁹
- 6.2. „(...) Ili su zapravo pružili državi učinkovitiju tehniku nadzora i kontrole?“²⁰⁰
- 6.3. „Dok konstruiranje osobnog identiteta u transparentnoj društvenoj mreži može predstavljati oslobađajući oblik prezentiranja samih sebe, ona također postavlja ozbiljna pitanja o osobnoj

¹⁸⁹ Thalos, M.: „Why I Am Not a Friend“, str. 83.

¹⁹⁰ Wandel, T.; Beavers, A.: „Playing Around with Identity“, str. 90.

¹⁹¹ Ibid., str. 93.

¹⁹² Ibid., str. 96.

¹⁹³ Butera, V. M.: „Gatekeeper, Moderator, Synthesizer“, str. 206.

¹⁹⁴ Bar-tura, A.: „Wall to Wall or Face to Face“, str. 237.

¹⁹⁵ Muhr, S. L.; Pedersen, M.: „Faking It on Facebook“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010., str. 266.

¹⁹⁶ Ibid., str. 268.

¹⁹⁷ Ibid., str. 269.

¹⁹⁸ Ibid., str. 275.

¹⁹⁹ Doyle, W.; Fraser, M.: „Facebook, Surveillance and Power“, str. 216.

²⁰⁰ Ibid., str. 218.

privatnosti, osobito u odnosu na moćne institucije koje upravljaju našim životima i oblikuju naše izbore.“²⁰¹

6.4. „Države mogu koristiti stranice poput Facebooka i Twittera kako bi *špijunirale* svoje građane.“²⁰²

6.5. „Ako online društvene mreže mogu izazvati državnu moć, možda bi građani trebali iskoristiti moć mreža za upravljanje samih sebe, zamjenjujući prisilu intenzivne moći s uvjerljivim učincima opsežne moći.“²⁰³

6.6. „Moć ne zabranjuje ljudima raditi stvari, nego također dopušta ili potiče da rade stvari.“²⁰⁴

6.7. „To ih ne sprječava da budu kakvi jesu, nego ih oblikuje. Za Foucaulta, društvene mreže poput Facebooka su platforme raširene moći jer daju ljudima kategorije s kojima se definiraju i time utvrđuju što je istina.“²⁰⁵

6.8. „Postoje i dokazi da društvene mreže poput Facebooka, Twittera i YouTubea pružaju platforme za osobnu slobodu i samoorganizaciju koja može izazvati centralizirane oblike moći.“²⁰⁶

6.9. „Uostalom, sada je poznato da su online prijateljstva postala snažan marketinški alat.“²⁰⁷

6.10. „Uvjeti za idealni diskurs povezani su s uvjetima za idealni oblik života i imaju posljedice za to kako definiramo (i redefiniramo) tradicionalne ideje poput slobode i pravde.“²⁰⁸

6.11. „Zapravo, neki smatraju kibernetiku javnu sferu kao obećanje za demokratizaciju našeg društva, uistinu slobodnog javnog diskursa.“²⁰⁹

6.12. „Ali ne smijemo zaboraviti da je Facebook profitna tvrtka.“²¹⁰

6.13. „Postoje mnoge web-stranice koje se mogu posjetiti i dobiti informacije o pitanjima socijalne pravde, uključujući i načine kako se uključiti. Mnogi od njih su blogovi koji pozivaju na kritičko razmišljanje i društvene promjene.“²¹¹

6.14. „Facebook može olakšati političku akciju i druge oblike javnog zajedništva (...)“²¹²

²⁰¹ Ibid., str. 220.

²⁰² Ibid., str. 221.

²⁰³ Ibid., str. 226.

²⁰⁴ Ibid., str. 227.

²⁰⁵ Ibid., str. 227.

²⁰⁶ Ibid., str. 229.

²⁰⁷ Bart-tura, A.: „Wall to Wall or Face to Face“, str. 231.

²⁰⁸ Ibid., str. 234.

²⁰⁹ Ibid., str. 235.

²¹⁰ Ibid., str. 238.

²¹¹ Ibid., str. 238.

²¹² Scholz, T.: „Facebook as Playground and Factory“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010., str. 241.

6.15. „Postajemo 'socijalni radnici'. Mi smo društveni i radimo u smislu proizvodnja ekonomske vrijednosti (...).“²¹³

6.16. „Socijalno sudjelovanje je nafta digitalne ekonomije.“²¹⁴

6.17. „Pretvoreni smo u prenositelje poruka korporativne otpreme, najvećim dijelom, bez našeg znanja ili pristanka. Mi smo brend.“²¹⁵

6.18. „Stranica pomaže razbijanju zemljopisnih, političkih i društvenih granica, omogućujući suradnju ljudima koji su tisuću kilometara udaljeni.“²¹⁶

6.19. „[Facebook] nije dizajniran posebno za aktivizam (...).“²¹⁷

Na temelju gore izdvojenih (navedenih) citata, moguće je zaključiti kako postoji povezanost Facebooka kao društvene mreže i filozofije. Najčešći pojmovi koji se dovode u međuovisnost su sljedeći:

- prijateljstvo (1.1., 1.6., 1.7., 1.8., 1.9., 1.19.)
- komunikacija (1.2., 1.4., 1.5., 4.3., 4.4., 4.5., 4.6.)
- brižnost (1.11., 1.12., 1.13., 1.14.)
- moral (1.16., 1.20., 1.21., 1.22.)
- iluzija/privid (2.1., 2.2., 2.3., 2.4.)
- moć (6.1., 6.5., 6.6., 6.7., 6.8.)
- identitet (5.1., 5.4., 5.5., 5.7.)
- sloboda (6.8., 6.10., 6.11.)
- autentičnost (1.17., 2.6., 3.2., 3.3., 5.1., 5.3., 6.7.).

Postavlja se pitanje: „Može li rečeno u citatima pomoći u lakšem razmišljanju onoga što se o prijateljstvu, npr. kod Aristotela kaže u filozofskoj znanstvenoj literaturi?“ Čini se da bi moglo jer služe kao primjer filozofije popularnih pojava koja je pristupačnija i razumljivije pisana naspram teških tekstova u nepopularnoj filozofiji, npr. udžbeničkoj, znanstvenoj i sl.

²¹³ Ibid., str. 242.

²¹⁴ Ibid., str. 242.

²¹⁵ Ibid., str. 244.

²¹⁶ Morgan, R.; Clulow, J.: „The Proles and Cons of Facebook“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010., str. 258.

²¹⁷ Ibid., str. 264.

3.2. Filozofija Facebooka kao nepopularna filozofija

Ovdje će biti izdvojena dva primjera filozofije Facebooka kao nepopularne filozofije, tj. kao popularne filozofije koja može pomoći lakšem razumijevanju nepopularne. Prvi primjer je iz etike (3.2.1.), a drugi iz filozofije uma (3.2.2.).

3.2.1. Primjer iz praktične filozofije: etika

Etika vrline jedna je od najstarijih, najraširenijih i najzastupljenijih etičkih teorija u povijesti hrvatske filozofije (uz manje zastupljenu etiku dužnosti i utilitarističku etiku) te ćemo se radi toga ovdje ograničiti na razmišljanje prijateljstva u etici vrline i uže Aristotelovoj etici.

U hrvatskoj filozofiji, između ostalih, o Aristotelovu pojmu prijateljstva govorili su sljedeći filozofi (navode se autori Koprek, Tadić i Vučetić).

- „Aristotel je rekao da nitko ne bi odabrao da živi bez prijatelja (...). Prema tome, glavno obilježje iskrenog i zrelog prijateljstva bilo bi *zajedništvo*.“²¹⁸
- „Prijatelji nam dakle pomažu pronaći i ustaliti središte, ravnotežu života. U tom smislu prijateljstvo je *krepost*.“²¹⁹
- „Prijateljstvo je, dakle, obostrana dobrohotnost koja proizlazi iz brige za drugoga.“²²⁰
- „Premda prijateljstvo (φιλία) ne nalazimo među čudorednim ni umnim krjepostima, ipak ga on određuje kao nekakvu krjepost ili kao ono što sadržava krjepost.“²²¹
- „Jedna od glavnih značajka prijateljstva je zajednički život, jer ako su u oskudici treba im pomoć, a ako su sretni, žele zajedno provoditi dane.“²²²
- „Aristotel ističe da prijateljstva nema bez dobrohotnosti, ali ona sama nije prijateljstvo, premda može biti počelo prijateljstva.“²²³

²¹⁸ Koprek, Ivan: „Kao dio mene: Etika- prijateljstvo-krepost“, Biblioteka Filozofska istraživanja, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1995., str. 72.

²¹⁹ Ibid., str. 76.

²²⁰ Ibid., str. 77.

²²¹ Tadić, Ivan: „Ogled o Aristotelovoj etici (II)“, u: Crkva u svijetu, Vol. 38, No. 4, 2003., str. 473.

²²² Ibid., str. 477.

²²³ Ibid., str. 474.

- „Prijateljstvo se naprosto događa u susretu, u zajedništvu osoba koje su osposobljene od drugoga i zbog drugoga da tome drugome budu prijatelji. Prijateljstvo se na određeni način izjednačava sa zajedništvom, djelatnim zajedništvom.“²²⁴
- „Prijateljstvo u dimenziji susreta poprima i dimenziju dobrohotnosti, i to uzajamne, obostrane dobrohotnosti.“²²⁵
- „Prijateljstvo je neodvojivo od kreposti, a krepostan čovjek ne treba nekog drugog dobra, iako ga može primiti, osim onoga koje proizlazi iz kreposti. Pravo, istinsko prijateljstvo jest ono koje svoje utemeljenje pronalazi u sličnosti prema kreposti, te se stoga ostvaruje u blagotvornoj sličnosti prema dobroti.“²²⁶

Autori se slažu u tome da je prijateljstvo neodvojivo od čovjeka, odnosno kako je satkano u samoj ljudskoj naravi te da čovjek ne može živjeti prijatelja jer je ono nužno za naš život. Također, mišljenja se podudaraju i u smislu značajke prijateljstva kao zajedništva, dobrohotnosti i brige za drugoga, te kao određenja kreposti.

S druge strane, Aristotel o prijateljstvu kaže sljedeće:

- „Jer ono je nekakva krepost ili sadržava krepost, a uz to je najnužnije za život. Naime, nitko ne bi izabrao živjeti bez prijatelja, pa čak kad bi imao i sva ostala dobra.“²²⁷
- „Kad su ljudi prijatelji ne treba im pravednosti; dočim kad su pravedni, treba im prijateljstva. I od pravednih stvari čini se da je najviše tako ono što je prijateljstvo!“²²⁸
- „Međutim, prijatelju, kažu, treba željeti dobro radi njega samoga.“²²⁹
- „Stoga je posve ispravna izreka 'Sve su stvari zajedničke prijateljima', jer prijateljstvo je u zajedništvu.“²³⁰
- „Postoji dakle ograničena množina prijatelja, i vjerojatno bi to bio najveći broj s kojim tkogod može zajednički živjeti (jer se to pokazalo glavnom značajkom prijateljstva); a posve je bjelodano, da čovjek ne može zajednički živjeti s mnogima i dijeliti sebe s njima.“²³¹

²²⁴ Vučetić, Marko: „Prijateljstvo u Aristotelovoj etici“, u: Filozofska istraživanja, 107 god. 27, sv. 3, 2007., str. 576.

²²⁵ Ibid., str. 572.

²²⁶ Ibid., str. 574.

²²⁷ Aristotel: „Nikomahova etika“, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1982., (pr. Ladan, Tomislav), str. 165., VIII 1, 1155a 5.

²²⁸ Ibid., str. 166., VIII 4, 1155a 25-30.

²²⁹ Ibid., str. 167., VIII 3, 1155b 31.

²³⁰ Ibid., str. 178., VIII 2, 1159b 32.

²³¹ Ibid., str. 210., IX 4, 1171a 1-5.

Postavlja se pitanje pomaže li rečeno o filozofiji Facebooka kao popularnoj filozofiji (3.1. (1) Etika) učeniku da bolje shvati etiku, Aristotelovu etiku, djelo „Nikomahova etika“ i pojam prijateljstva u „Nikomahovoj etici“. Ako pomaže, onda je to primjer da filozofija popularne pojave pomaže lakšem razumijevanju nepopularne filozofije.

Opisivanje, analiziranje i razumijevanje prijateljstva na društvenoj mreži pomaže ne samo razumijevanju prijateljstva u novom kontekstu (na društvenoj mreži), nego možda pomaže i razumijevanju prijateljstva u nepopularnoj filozofiji.

(1) Filozofija Facebooka kao filozofija popularne pojave otvara filozofsko pitanje o prijateljstvu kao vrlini pružajući raznolike odgovore.

(2) Odgovori o prijateljstvu iz filozofije Facebooka kao filozofije popularne pojave pomažu boljem razumijevanju prijateljstva u nepopularnoj filozofiji (npr. Aristotel o prijateljstvu).

(3) Dakle, filozofija Facebooka kao filozofija popularne pojave postavljajući pitanja o popularnoj pojavi može pomoći razumijevanju te pojave u nepopularnoj filozofiji.

(Ad. 3) Npr. filozofiranje o prijateljstvu na društvenim mrežama (npr. Facebooku) može pomoći razumijevanju pojma prijateljstva u etici općenito, ali i uže u etici vrline i najuže u Aristotelovoj etici.

3.2.2. Primjer iz teorijske filozofije: filozofija uma

Filozofija uma, tj. odnos uma i tijela (u povijesti kao odnos smrtnosti i zagrobnog života u religijama ili kao odnos duše i tijela u antičkoj srednjovjekovnoj filozofiji) je uz problem determinizma i slobodne volje, naravi ljudskog djelovanja i opisa čovjeka središnja tema filozofske antropologije kao teorijske filozofije.

Pitanja filozofije uma kao i tradicionalni odgovori ponuđeni različitim teorijama (Aristotelov i Putnamov funkcionalizam, Descartesov dualizam, Spinozin i Russellov neutralni monizam, Ryleov bihevizizam itd.) nerijetko su vrlo složeni i teško shvatljivi.

Filozofija Facebooka otvara niz pitanja iz filozofije uma, poput odnosa uma i tijela, problem osobnog identiteta, tj. mjerila tog identiteta, izvornosti subjekta itd. Time ona može pomoći boljem razumijevanju teških teorijskih problema nepopularne filozofije (vidi prije 3.1. (5)).

Pogledajmo nekoliko stručnih stajališta o pitanju osobnog identiteta (iz možda najbolje knjige o tom problemu na hrvatskom jeziku, one D. Pećnjaka „Aspekti osobnog identiteta“).

- „Identitet je relacija koja ima određeni formalni karakter.“²³²
- „(...) pitanje osobnog identiteta se možda može formulirati, običnijim riječima, u smislu što se ili koliko toga se kod osobe može promijeniti, a da ona ostane ista osoba.“²³³
- „Uglavnom, Shoemaker je htio reći da bi bilo apsurdno predložiti da je identitet mozga naš kriterij osobnog identiteta, nego da o identitetu sudimo na osnovi psiholoških činjenica.“²³⁴ „To bi značilo da je ono što bi činilo osobni identitet, kontinuitet postojanja mozga. To bi bio novi, ispravljeni, fizički kriterij.“²³⁵
- „Ono što ja jesam je ono što može objasniti psihološki tijek mentalnog života. Ako su određena stanja i procesi u mozgu temelj ovih mentalnih kapaciteta, tj. ako ih uzrokuju, onda je mozak (u tim i takvim stanjima) ono što ja jesam. (...) uništenjem svog mozga ne postojim više kao osoba.“²³⁶
- „Prirodna je ideja da se pokuša formulirati kriterij ili uvjet za očuvanje osobnog identiteta koji bi se bazirao ili bi uključivao pamćenje kao osnovni pojam.“²³⁷
- „Kako se osobama, općenito govoreći, pridaju fizički i psihološki predikati tako postoje i dvije glavne vrste u koje možemo klasificirati kriterije za osobni identitet - fizički i psihološki.“²³⁸
- „Prvi kriterij osobnog identiteta koji smo ispitali bio je fizički kriterij. Osobe prepoznajemo i individuiramo prema tijelima koje one imaju.“²³⁹
- „(...) pokazalo se da prostorno-vremenski kontinuitet cijelog tijela nije nužan uvjet za očuvanje osobnog identiteta.“²⁴⁰
- „John Locke je smatrao da je upravo iskustvena memorija ono što može poslužiti kao kriterij osobnog identiteta.“²⁴¹

²³² Pećnjak, Davor: „Aspekti osobnog identiteta“, Biblioteka Scopus, Zagreb, 2006., str. 18.

²³³ Ibid., str. 20-1.

²³⁴ Ibid., str. 56.

²³⁵ Ibid., str. 57.

²³⁶ Ibid., str. 59.

²³⁷ Ibid., str. 65.

²³⁸ Ibid., str. 102.

²³⁹ Ibid., str. 102.

²⁴⁰ Ibid., str. 104.

²⁴¹ Ibid., str. 66.

S druge strane J. Locke u „Ogledu o ljudskom razumu“ piše sljedeće:

- „Kada uočimo da se bilo što nalazi na bilo kojem mjestu u bilo kojem vremenskom trenutku, mi smo sigurni (što god to bilo) da je to upravo ta ista stvar, a ne neka druga koja istodobno postoji na nekom drugom mjestu, koliko god slična i nerazpoznatljiva ona biva u svakom drugom smislu, i u tome se sastoji *istovjetnost*, kada se *ideje* koje joj se pripisuju uopće ne razlikuju od onoga što su bile u trenutku u kojemu razmatramo njihovo prijašnje postojanje, a s kojim uspoređujemo sadašnjost. Jer, budući da mi nikada ne otkrivamo ili poimamo mogućim to da dvije stvari iste vrste mogu postojati na istom mjestu u isto vrijeme, mi ispravno zaključujemo da, štogod postoji bilo gdje i bilo kada, isključuje sve drugo iste vrste, te da se tamo nalazi ono samo. Pa kada inzistiramo na tome da je bilo što istovjetno ili nije, onda uvijek pomišljamo na nešto što je postojalo u tom vremenu i na tom mjestu, i koje je bilo sigurno, u tom trenutku, istovjetno sa samim sobom, a ne s nečim drugim. Iz toga proizlazi da jedna stvar ne može imati dva začetka postojanja, kao ni to da dvije stvari imaju jedan začetak: nemoguće je da dvije stvari iste vrste budu ili postoje u istom trenutku baš na istom mjestu, ili pak jedna te ista stvar na različitim mjestima. Ono, dakle, što je imalo jedan začetak u vremenu i na mjestu drugačijem od nje, nije ista, nego je od nje različita stvar.“²⁴²

Iz navedenog teksta J. Lockeja jasno je da će biti kao opće mjerilo i mjerilo memorije kao osobnog identiteta podosta teško shvatljiv npr. učenicima, ali ako ga se poveže s općim problemom osobnog identiteta i preko njega s pitanjima o tom identitetu koja se postavljaju promišljanjem identiteta pod vidom društvenih mreža, čini se kako ga se može učiniti razumljivijim. Argument u prilog tom lakšem razumijevanju u ovom će slučaju biti sličan prethodnom argumentu u slučaju razumijevanja prijateljstva u Aristotelovoj „Nikomahovoj etici“.

²⁴² Locke, John: „Ogled o ljudskom razumu“, Naklada Breza, Zagreb, 2007., I:318, II:XXVII.

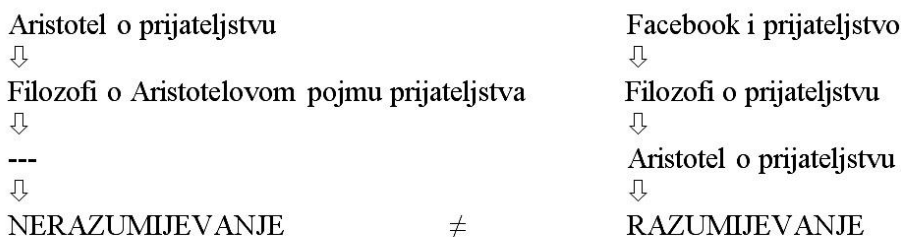
4. Zaključak

Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti hipotezu kako popularna filozofija kao filozofija popularnih pojava može imati pozitivnu vezu s bliskim temama nepopularne filozofije na primjeru Facebooka.

Rezultati istraživanja pokazuju da popularna filozofija može pripomoći nepopularnoj filozofiji i učiniti je povezanom s popularnim pojavama i filozofiji o njima te samim time i sebe samu razumljivijom i životnijom učenicima, dakako, samo na ovim primjerima, tj. na primjeru pojma prijateljstva i pamćenja kao mjerila osobnog identiteta.

Prikaz 11. Model primjene zaključka
(izradila autorica rada).

EKSKURS 3: MODEL PRIMJENE ZAKLJUČKA NA MOGUĆE KORELACIJE FILOZOFIJE POPULARNIH POJAVA S GRADIVOM FILOZOFIJE U SREDNJOJ ŠKOLI NA PRIMJERU PRIJATELJSTVA.

Ovaj model doći će do izražaja u kasnijem istraživanju kad će se trebati ukazati na konkretne korelacije popularne i školske filozofije i školske filozofije i ostalih predmeta.

Na način na koji Facebook i popularna filozofija Facebooka možda i po samoj svojoj naravi društvene mreže otvara navedena pitanja nepopularne filozofije, za pretpostaviti je kako bi i filozofije drugih popularnih pojava mogle otvoriti druga pitanja nepopularne filozofije. To se tiče daljnjih istraživanja. Mogućnost povezivanja nepopularne filozofije sa sličnim temama u popularnoj filozofiji ne može se u potpunosti verificirati *a priori* nego praktičnim testom prije kojeg se mogu ispitati mišljenja nastavnika i učenika, a što će biti istraženo u daljnjem istraživanju.

1.3.2. Filozofija filma: House M. D.

1. Uvod

Ovaj dio predstavlja rezultate istraživanja odnosa filozofije filma kao filozofije popularne pojave i nepopularne filozofije na primjeru serije „House M. D.“²⁴³ kao popularizacije filozofije. Metode istraživanja obuhvaćaju: definiranje i opisivanje filozofije filma kao grane filozofije, prikaz razvoja filozofije filma, opisivanje serije „House M. D.“, prikaz informacija koje se mogu pronaći na internetu i u raznoj literaturi o seriji, prikaz informacija o glavom liku serije dr. Gregoryju Houseu na društvenim mrežama i internetskim stranicama, prikaz ostalih likova iz serije i metode rada Houseova tima, uspoređivanje Housea s izdvojenim filozofima iz knjige „House and philosophy: everybody lies“ („House i filozofija: svi lažu“), prikaz recenzija o knjizi, prikaz i analiza filma kao filozofije popularne pojave na temelju izdvojenih primjera, uspoređivanje filozofskih problema koji proizlaze iz filozofije filma s problemima nepopularne filozofije. Nakon uvoda (1.) tema se prikazuje u četiri dijela, tj. u dijelu o filozofiji filma (2.), seriji „House M. D.“ (3.), zatim o knjizi „House and philosophy: everybody lies“ (4.) i filmu kao filozofiji popularne pojave (5.). U drugom dijelu (2.) bit će riječi općenito o filozofiji filma (2.1.), filmu kao obliku mišljenja (2.2.) i o povijesti razvoja filozofije filma (2.3.). U trećem dijelu bit će riječi općenito o seriji „House M. D.“ (3.1.), nominacijama, priznanjima i dobivenim nagradama za seriju (3.2.), zatim o članovima Houseova tima u seriji (3.3.), opisu metode rada Housea i njegova tima (3.4.), opisu i karakteristikama glavnog lika serije dr. Housea (3.5.) i usporedbi Housea i detektiva Holmesa (3.5.1.), likovima koji se pojavljuju u najviše sezona serije (3.6.) i likovima koji se pojavljuju u više epizoda serije (3.6.1.), te o pojmu „House M. D.“ na društvenim mrežama i internetskim stranicama (3.7.). U četvrtom dijelu bit će riječi o kratkom prikazu knjige „House and philosophy: everybody lies“ (4.1.), međusobnom odnosu Housea i izabranih filozofa navedenih u knjizi (4.2.), usporedbi i sličnostima između Housea i Sokrata (4.2.1.) i usporedbi Houseova i Nietzscheova poimanja nadčovjeka (4.2.2.), zatim o pronađenim recenzijama na internetu o knjizi (4.3.), te ukupnoj ocjeni knjige (4.4.). U petom dijelu bit će riječi o nekoliko primjera iz serije „House M. D.“ kao primjera popularne filozofije na način filozofije popularnih pojava (5.1.) i o vezi tih primjera s bliskim temama

²⁴³ Vidi URL: <https://www.imdb.com/title/tt0412142/>, pristupljeno 22. 7. 2018. (Shore, David: *House M. D.* (2004.-2012.))

nepopularne filozofije (Primjer iz filozofije znanosti: Ockhamova (Occamova) britva (5.1.1) i Primjer iz metodologije: Sokratova metoda (5.1.2.)).

2. Općenito o filozofiji filma

U ovom dijelu rada bit će riječi općenito o filozofiji filma kao grani filozofije, njezinim pitanjima i problemima, te o odnosu filozofije i filma (2.1. Filozofija filma), zatim o percipiranju filma pojedinih filozofa kao obliku mišljenja (2.2. Film kao mišljenje), te o povijesti razvoja filozofije filma u svijetu i njezinoj perspektivi (2.3. Povijest razvoja filozofije filma).

2.1. Filozofija filma

Filozofija filma je grana suvremene filozofije umjetnosti (estetike) koja se razvila 80-tih godina 20. stoljeća, a bavi se širokim rasponom pitanja glede filma.

- „Filozofija filma počela se sistematičnije razvijati u posljednjim desetljećima nakon što je porasla svijest o kulturalnoj ulozi filma.“²⁴⁴

Film postaje predmet filozofskog mišljenja, odnosno filozofija filma postaje područje istraživanja estetike. Filozofi ne moraju opravdavati svoj interes za film budući da se estetika ne bavi samo umjetnošću općenito, nego i s njezinim oblicima.

- „Konačno, temeljna pitanja u filmu su uvijek estetska, emotivna, epistemološka, ontološka i etička.“²⁴⁵ „Filmovi nas također mogu motivirati da saznamo ono što ne znamo ili da provjerimo što mislimo da znamo.“²⁴⁶

Pitanja koje postavljamo o filmu mogu se odnositi na film kao umjetničkom mediju (tada je riječ o filozofiji filma), ili pak s druge strane na filozofski sadržaj filma (u tom slučaju riječ je o filmu kao filozofiji.)

- „(...) polazim od pretpostavke da je filozofija filma kao refleksija o filmu temelj za daljnju raspravu o filozofskim mogućnostima filma i filmu kao mediju filozofskog mišljenja.“²⁴⁷

²⁴⁴ Šuran, Fulvio: „Glazba i mediji s posebnim osvrtom na film“, u: In Medias Res, Vol. 2, No. 2, 2013., str. 131.

²⁴⁵ Krkač, Kristijan: „Krava na Mjesecu, Filozofija znanstveno-fantastičnih horor filmova: estetika, filozofija emocija, ontologija, epistemologija i etika“, Udruga za promicanje filozofije, Filozofija.org, Zagreb, 2013., str. 57.

²⁴⁶ Russell, Bruce: „The Philosophical Limits of Film“, u: „Philosophy of film and motion pictures: an anthology“ (Carroll, Choi ur.), Blackwell Publishing, 2006., str. 390.

²⁴⁷ Prica, Ljubiša: „Film kao medij filozofskog mišljenja“, Naklada Jurčić, Zagreb, 2016., str. 287.

„Ideja da se radi, ili barem na neki način uključi filozofija kroz film može značiti barem dvije stvari. Prvo, to može značiti korištenje filma kao izvora, izvor primjera i ilustracija, kako bi se osvijetlili filozofski stavovi, ideje i pitanja. Drugo, to može značiti da se film sam treba shvatiti kao medij za filozofiranje, vršenje filozofije u filmu ili filozofiji kao filmu.“²⁴⁸

- „Zato u tumačenju filma valja obuhvatiti i one njegove sastavnice koje zasijecaju u filozofiju, psihologiju, sociologiju, biologiju, geografiju, druge umjetnosti i medije.“²⁴⁹

Filozofija filma može značiti da (1) film prolazi filozofsko preispitivanje i da (2) film pomaže razviti određenu vrstu filozofskog razmišljanja koja će se kasnije nametnuti nekim drugim temama istraživanja.

- „Prvi način na koji film može filozofirati je ilustracija filozofskih stajališta ili teorija.“²⁵⁰ „[F]ilm posjeduje veliki spektar audiovizualnih mogućnosti putem kojih može eksplicitno i implicitno prenijeti filozofsko mišljenje.“²⁵¹ „Ipak, film je i dalje obilježen obećanjem da će ponuditi svima, bez ili gotovo bez truda, pristup istini. (...) Ako se filmska umjetnost obraća, poput filozofije, svim ljudima, nije li onda istina da ona također svakim filmom postavlja pitanje: 'Što je čovjek?'“²⁵² „U filmu postoji galaksija predstavljanja likova, događaja i situacija, u kojima filozofske ideje, teme i zabrinutost pronalaze konkretnu povezanost i na koje se možemo osloniti kako bismo osvijetlili i izazivali filozofsko mišljenje.“²⁵³ „Filmovi se mogu upotrijebiti da bi izazvali snažne emocionalne i privlačne ilustracije filozofskih tema i ideja (...)“²⁵⁴ „Razmišljajući filozofski, reflektivno o filmovima, može se pridonijeti osjećaju dubine i važnosti filmova koje ljudi gledaju, što bi pomoglo pridonijeti osjećaju dubine i važnosti, smislu značenja našeg života kao cjeline.“²⁵⁵

Filozofija može gledati na film kao na jedan od svojih subjekata, ali film također može biti njegov objekt, odnosno film može biti filozofija kroz koju mislilac pokušava vidjeti svijet. Drugim riječima, film može uspostaviti vlastite stavove o esenciji, istini ili ljepoti.

²⁴⁸ Vidi URL: <https://www.iep.utm.edu/phi-film>, pristupljeno 23. 7. 2018.

²⁴⁹ Težak, Stjepko: „Metodika nastave filma na općeobrazovnoj razini“, Školska knjiga, Zagreb, 2002., str. 59-60.

²⁵⁰ Wartenberg, Thomas E.: „On the Possibility of Cinematic Philosophy“, u: „New Takes in Film-Philosophy“, (Havi, Tuck ur.), Palgrave Macmillan, 2011., str. 17.

²⁵¹ Prica, Ljubiša: „Film ako medij filozofskog mišljenja“, str. 297.

²⁵² Pourriol, Oliver: „Filmozofija“, Meandarmedia, Zagreb, 2010., str. 230.

²⁵³ Falzon, Christopher: „Philosophy goes to the movies: an introduction to philosophy“, Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 2002., str. 5.

²⁵⁴ Livingston, Paisley: „Cinema, philosophy, Bergman: on film as philosophy“, Oxford, New York, 2009., str. 11.

²⁵⁵ Gilmore, Richard A.: „Doing philosophy at the movies“, State University of New York Press, Albany, 2005., str. 8.

- „Čini se da postoji neka stroža međuovisnost umjetnosti i filozofije, tako reći preklapanje ta dva područja.“²⁵⁶ „Štoviše, snažnije preklapanje sastoji se u tome da je filozofija filma eksplicirani filozofski aspekt filmografije dok su filmovi eksplicirani umjetnički i estetski aspekt filozofije. Filozofija filma je u tom smislu cjelina koja ima mnoge vidike ili aspekte. (...) Ta cjelina koju ovdje provizorno nazivam filozofija filma ima dakle svoje umjetničke aspekte, same filmove kao estetske aspekte filozofije i svoje filozofske aspekte, samu filozofiju kao filozofski aspekt umjetnosti.“²⁵⁷ „Dok filozofija može izvući važne aspekte filma, film također može izazvati filozofiju kako bi promislila o samoj sebi i svojim pitanjima na nov način.“²⁵⁸

Teoretski, to se može učiniti s bilo kojim umjetničkim oblikom, npr. moguće je prikazati slikarstvo, književnost ili ples kao filozofsku aktivnost. No, film je mnogo pogodniji za takve modele jer njezin integrativni način vremena, prostora, slika i pokreta doprinosi mnogo više razmišljanju.

- „Film je tekst koji se sastoji od verbalnih i neverbalnih znakova. Zbog kombiniranja slike, glazbe i naracije film, u usporedbi s ostalim medijima, stvara najsnažnije predodžbe.“²⁵⁹ „Filozofima se stoga nametnula potreba da film promatraju ne samo kao umjetnički i društveni fenomen, nego da u njemu i analiziraju i interpretiraju određene filozofske teme. (...) Stoga, film i filozofija imaju dodirnih točaka i zajedničkih ciljeva poput pronalaženja i shvaćanja bitka u stvarnosti.“²⁶⁰

S obzirom da je film značajan umjetnički oblik u današnjem svijetu, može se konstatirati kako filozofija ima čak odgovornost istražiti njezinu prirodu, tj. kako je pitanje prirode filma filozofsko pitanje.

- „Posrijedi je problem *prirode filma*; kako pristupiti pitanju prirode filma i kako odgovoriti na postavljeno pitanje. (...) Pitanje o prirodi filma shvaća se kao pitanje o *biti, esenciji* filma, a očekuje se da ta bit bude *specifična, posebna*, jedinstvena, drugdje neponovljiva, nesvodiva na druge pojave.“²⁶¹

²⁵⁶ Krkač, Kristijan: „Krava na mjesecu“, Zagreb, filozofija.org, str. 26.

²⁵⁷ Ibid., str. 27.

²⁵⁸ Freeland, Cynthia A.; Wartenberg, Thomas E.: „Introduction“, u: „Philosophy and film“ (Freeland, Wartenberg ur.), Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 1995., str. 2.

²⁵⁹ Labaš, D.; Mihovilović, M.: „Masovni mediji i semiotika popularne kulture“, u: Kroatologija, Vol. 2, No. 1, 2011., str. 117.

²⁶⁰ Šuran, Fulvio: „Glazba i mediji s posebnim osvrtom na film“, str. 131.

²⁶¹ Turković, Hrvoje: „Razumijevanje filma, ogledi iz teorije filma“, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1988., str. 141.

Što se tiče odnosa filma prema društvu, filozofi filma tvrde da popularni filmovi ne trebaju podupirati društvenu nadmoć, nego da čak mogu izraziti društveno kritičke stavove.

- „Film tada funkcionira kao konkretan primjer koji filozofi oduvijek koriste za ilustraciju svojih koncepcija vrline, ili političkih i socijalnih interakcija.“²⁶² „Ako film može dobiti neku kulturnu težinu zahvaljujući povezanošću s filozofijom, tada filozofija može dobiti širu publiku i veći društveni utjecaj zahvaljujući povezanosti s filmom.“²⁶³ „Na koncu, film ponekad uz to što je reakcija na trenutna kulturna zbivanja i previranja također potiče nova istraživanja i razumijevanja, pruža, tako reći, novu perspektivu na neku poznatu ali mučnu situaciju.“²⁶⁴

Nailazimo i na one filozofe koje smatraju da se filozofija filma ne mora znanstveno proučavati. Pojedini filozofi oslanjajući se na spise pragmatičara, npr. Williama Jamesa, doveli su u pitanje ideju da prirodna znanost pruža koristan način razmišljanja o filmu. Nasuprot tome, oni naglasak stavljaju na posebnost filma kao umjetničkog djela, umjesto same teorije filma.

Drugi pak filozofi, referirajući se na Wittgensteina i hermeneutiku, također postavljaju pitanje znanstvenog pristupa filozofskog promišljanja o filmu. Oni smatraju da se film kao humanistička disciplina pogrešno shvaća ako se pridružuje znanosti. Kako bi opravdali tvrdnju da je film samostalan umjetnički oblik, istražuju ontološku strukturu filma (koja se temelji na spoznaji - analizi kretanja, realizmu, prirodi filmskog zastupanja i objašnjenja našeg emocionalnog angažmana s prividom).

- „Odnos između jezika i filma je problem koji dugo dominira unutar dva fokusa: pitanja značenja stvorenog kroz dijalog i pitanja je li film sam po sebi jezik.“²⁶⁵

2.2. Film kao mišljenje

Ovdje su izdvojeni filozofi koji gledaju na film kao na vrstu mišljenja. Jacques Aumont u svom članku „A Quoi pensent les films“ govori da „film ima moć mišljenja.“ Jean Epstein smatra da je film vrsta umjetne inteligencije. U svom najvećem djelu „L'Intelligence d'une machine“

²⁶² Freeland, C. A.; Wartenberg, T. E.: „Introduction“, u: „Philosophy and film“ (Freeland, Wartenberg ur.), Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 1995., str. 7.

²⁶³ Wartenberg, Thomas E.: „Thinking on screen: film as philosophy“, Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 2007., str. 141.

²⁶⁴ Krkač, Kristijan: „Krava na mjesecu“, str. 56.

²⁶⁵ Vaughan, Hunter: „Where film meets philosophy: Godard, Resnais, and experiments in cinematic thinking“, Columbia University Press, New York, 2013., str. 103.

(1921.) prikazuje film kao stroj mišljenja, koji je sposoban osloboditi nas od ograničenja logike kako bi stvorio pjesničku i bajkovitu stvarnost. Za Gillesa Deleuzea film je superiorniji od ostalih umjetnosti jer kombinira vrijeme i kretanje. Tvrdi da se film mora smatrati filozofijom jer konstruira vlastite „koncepte“. Također, govori da film nije primijenjena filozofija koja je podvrgnuta tradicionalnim filozofskim konceptima, nego da on razvija „kinematografske“ koncepte. Nadalje, da film ne predstavlja samo stvarnost, nego je sam po sebi i ontološka praksa. Stoga je film iznad umjetnosti. U tom smislu, Deleuze se nije bavio ni filmskom teorijom ni estetikom, nego filmom kao filozofijom. Daniel Frampton u svojoj knjizi „Filmosophy“ (2006.) konstatira da film *misli* o stvarima i karakterima, tj. kako gledajući film opažamo misaoni proces.

- „Film, kao i drugi oblici fikcije, može čak olakšati prijelaz na filozofsko mišljenje.“²⁶⁶

2.3. Povijest razvoja filozofije filma

Francuska

Najveći značaj ovom području doprinijeli su Francuzi. Navest ću najznačajnije predstavnike. Henri Bergson, kao prvi filozof koji je prihvatio film kao konceptualni model filozofske misli. Film mu pomaže u ideji razlike između vremena i trajanja, koja će ostati bitna za cijelu njegovu filozofiju. Gilbert Cohen Séat, koji objavljuje prvu monografiju filozofije filma naziva „Essai sur les Principes d'une philosophie du film“ (1946.). Jean Epstein objavljuje iste godine „L'Intelligence d'une machine“, filozofsku knjigu o filmu. U 1960-ima i 1970-ima razvijene su mnoge rasprave o filmu u pariškom časopisu „Les Cahiers du cinéma“, koju 1951. osniva André Bazin. U ovom francuskom časopisu filozofija filma uzrokuje mješavinu strukturalizma, semiotike, psihoanalize i marksizma. Povezanost filozofije filma sa semiotikom i psihologijom omogućilo je filozofiji filma put k sveučilištu u 1960-ima.

Ostale europske zemlje i razna tumačenja

U Italiji najznačajniji predstavnici su Umberto Eco i Pier Paolo Pasolini, koji objavljuju spise o filmu 60-tih godina 20. stoljeća. Racionalistički pristup filmu zagovarao je Galvano Della Volpe. U Njemačkoj se 1957. pokreće časopis „Filmkritik“. Najistaknutiji filmolog

²⁶⁶ Litch, Mary M.: „Philosophy through film“, Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 2010., str. 4.

(Filmwissenschaft) bio je Thomas Elsaesser. Razvijaju se uspoređujući književnost, kazališnu znanost i povijesti umjetnosti. Djelatnosti Filmwissenschafta su raznolike. Dominantna tendencija može se okarakterizirati kao sociološka, a sustavna analiza filma je vrlo empirijska. Estetičari koji rade u njemačkim filozofskim odsjecima također se bave filozofskim razmatranjem o filmu, iako je hermeneutička analiza filma imala svoj određeni utjecaj. Njemačko-američki filozof i psiholog Hugo Münsterberg napisao je prvu knjigu filozofije filma „Photoplay: Psychological Study“ (njem. „Das Lichtspiel: eine psychologische Studie“, 1916.).

- „[F]ilozofija filma - započinje u ranim godinama dvadesetog stoljeća možda nedvojbeno s izdanjem knjige 1916. 'Photoplay: Psychological Study' Huga Münsterberga (harvardskog profesora filozofije i psihologije na odjelu Wiliama Jamesa) (...).“²⁶⁷

Najistaknutiji Rusi s formalističkim pristupom filmu su: Sergei Eisenstein, Vsevolod Pudovkin, Lev Kuleshov, Yuri Lotman i Mikhail Bakhtin.

Béla Balász najpoznatiji je mađarski filmski estetičar (također formalist). Njegove knjige „Der sichtbare Mensch“ (1924). i „Der Geist des Films“ (1930.) bile su prve teorijske knjige o filmu nakon Münsterbergovog „Photoplaya“. On je pokušao opisati (prikazati) film kao jezik.

Semiotičkim pristupom filmu bavili su se Roland Barthes i Christian Metz, te već spomenuti Pier Paolo Pasolini i Gilbert Cohen-Séat.

Najznačajniji predstavnici fenomenološkog pristupa filmu su Maurice Merleau-Ponty i Amédée Ayfre. Godine 1945. Merleau-Ponty ističe mogućnosti fenomenološkog tumačenja filma u „Le cinéma et la nouvelle psychologie“, gdje prikazuje film kao vremenski fenomen.

Realizam su razvili Balzac, Flaubert i Zola, a ističu se još André Bazin, Siegfried Kracauer i Dziga Vertov.

U egzistencijalizmu svoj doprinos dao je Alexandre Astruc's *Caméra-Style*. Još neki predstavnici koji su dali svoj doprinos ovom području su: Rudolf Arnheim („Film als Kunst“, 1932.), Bruce F. Kavin („Mindscreen: Bergman and First-Person Film“, 1978.), Slavoj Žižek, te Walter Benjamin i Theodor W. Adorno kao predstavnici frankfurtske filozofske škole.

Pitanjem filozofije filma bavili su se i znanstvenici koji nisu po struci filozofi. Kako film i digitalni mediji sve više šire svoj utjecaj na živote ljudi, za filozofiju filma može se očekivati kako će postati još važnije područje filozofskog istraživanja, tj. kako se nov i inovativan

²⁶⁷ Carroll, Noël: „The Philosophy of Motion Picture“, Blackwell Publishing, 2008., str. 1.

doprinos ovom području sve se više povećava. „Poslije svega, film sadrži dijalog, pa zašto dijalogu ne bismo dali filozofski sadržaj.“²⁶⁸

- „U SAD-u, Velikoj Britaniji i Australiji postoji niz recentnih autora s prestižnih sveučilišta koji mnogo pažnje posvećuju filmu kao filozofskom izričaju, te se bave filmom na način filozofije.“²⁶⁹

„Postoje i međunarodni filozofski časopisi posvećeni samo toj tematici s kvartalnim tempom izlaženja, od kojih treba apostrofirati dva: Film and Philosophy i Journal of the Society for the Philosophic Study of the Contemporary Visual Arts (SPSCVA) (...). Naposljetku, tu su i sveučilišta s ponuđenim interdisciplinarnim zajedničkim programima studija filma i filozofije, od kojih vrijedi istaknuti Pennsylvania State University, University of Tennessee at Martin u SAD-u, Australian National University u Australiji, te posebno Hrvatskoj najbliži The University of Edinburgh.“²⁷⁰ „Na kraju treba navesti i nekoliko izvrsnih web stranica posvećenih isključivo filmu i filozofiji: <http://www.lhup.edu/~dshaw/journal/html>; www.filmosophy.com; www.filmphilosophy.com; www.film-philosophy.com/journal; www.arts.anu.edu.au/philosophyandFilm/videodata.“²⁷¹

3. Serija „House M. D.“

U ovom dijelu rada bit će riječi općenito o seriji „House M. D.“ (3.1. House M. D.), nominacijama, priznanjima i osvojenim nagradama za seriju (3.2. Nominacije, priznanja i nagrade), zatim o članovima Houseova tima kroz sve sezone serije (3.3. Članovi Houseova tima), opisu metode rada, tj. postavljanja dijagnoze Housea i njegovog tima (3.4. Opis metode rada (postavljanje dijagnoze) Housea i njegova tima), karakteristikama i opisu glavnog lika serije dr. Gregoryja Housea (3.5. Glavni lik serije - dr. House), usporedbi, tj. sličnostima između dr. Housea i detektiva Holmesa (3.5.1. Usporedba Housea i Holmesa), likovima koji su, uz Housea, prisutni u najviše sezona serije (3.6. Likovi koji se pojavljuju najviše sezona (epizoda) u seriji), sporednim likovima koji se pojavljuju u nekoliko epizoda serije (3.6.1. Ostali likovi koji se pojavljuju u više epizoda serije), te o pretraživanju internetskih stranica i društvenih

²⁶⁸ Jarvie, Ian: „Philosophy of the Film: Epistemology, Ontology, Aesthetics“, Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 2003., str. 250.

²⁶⁹ Škerbić, Matija Mato: „Metodička vrijednost i uporaba filma u nastavi filozofije“, u: Metodički ogledi, Vol. 16, No. 1-2, 2009., str. 65.

²⁷⁰ Ibid., str. 66.

²⁷¹ Ibid., str. 76.

mreža za naziv „House M. D.“ (3.7. „House M. D.“ na izdvojenim internetskim stranicama i društvenim mrežama).

3.1. „House M. D.“

„House M. D.“ ili skraćeno „House“ je američka televizijska serija koja se izvorno prikazivala na mreži Fox, od 16. studenog 2004. do 21. svibnja 2012. godine. Serija broji ukupno osam sezona (177 epizoda). Glavni lik serije je dr. Gregory House (Hugh Laurie), mizantrop, medicinski genij koji se ne pridržava nikakvih pravila, te koji unatoč svojoj ovisnosti, vodi tim dijagnostičara u fiktivnoj bolnici Princeton - Plainsborou Teaching Hospital (PPTH) u New Jerseyju. Pilot serije snimljen je u Vancouveru u Kanadi.

Premijera serije potekla je od Paula Attanasioa, a autor serije je David Shore, koji je odgovoran za predodžbu glavnog lika. Izvršni producenti serije bili su Shore, Attanasio i Katie Jacobs, dok je redatelj Bryan Singer. Film je sniman uglavnom u Century Cityju, poslovnoj četvrti u Westsideu koja se nalazi Los Angelesu. Serija se često snimala tehnikom „šetnje i razgovora“.²⁷²

Tema otvaranja serije je pjesma „Teardrop“, britanske grupe Massive Attack. Korištena je zbog svog ritma koji otprilike oponaša zvuk ljudskog srca.²⁷³ Kako je Hugh Laurie pristupio audiciji za snimanje pilot-epizode serije „House M. D.“ te postao doktor „House“ također je moguće je vidjeti na internetskoj stranici YouTubea.²⁷⁴

3.2. Nominacije, priznanja i nagrade

Američki filmski institut (AFI) svrstao je seriju „House M. D.“ 2005. godine među deset najboljih serija u SAD-u. Prikazivala se u 66 zemalja svijeta, a bila je najgledaniji televizijski program na svijetu u 2008. godini. Nadalje, bila je deveti najpopularniji primetime program među ženama.

²⁷² Primjer navedene tehnike može se vidjeti linku „Walk And Talk | House M. D.“ (izbor scena iz raznih epizoda), URL: https://www.youtube.com/watch?v=pgN_6iDziO0, pristupljeno 27. 7. 2018.

²⁷³ Pjesma „Teardrop“ se može pronaći na linku YouTubea, URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ovU4ESybz-U>, pristupljeno 27. 7. 2018.

²⁷⁴ Vidi URL: <https://www.youtube.com/watch?v=90sTPYNz4Oc>, pristupljeno 27. 7. 2018.

Svoj vrhunac serija postiže u trećoj sezoni, privlačeći prosječno 19.4 milijuna gledatelja po epizodi, što iznenađuje sam producencki tim. Najveći broj gledatelja serija je postigla za epizodu „Frozen“ (S4 E11), koju je preko noći gledalo više od 29 milijuna gledatelja.

U petoj sezoni emisija je privukla 12 milijuna gledatelja po epizodi i pala ukupno na devetnaesto mjesto. Uz „Američki idol“ serija „House M. D.“ postala je najpopularniji šou na FOX-u, s publikom od preko 81.8 milijuna diljem svijeta (prema izdanju svjetskog Guinness rekorda 2012. g.).

„Amerika ne voli ništa više od hiperartikulirajućeg tabletomana, emocionalno oštećenog mizantropa.“²⁷⁵

„Zašto fanovi vole izmišljenog lika kojeg vjerojatno ne bi voljeli da je stvarna osoba?“²⁷⁶

Također, bila je najgledanija televizijska serija na svijetu, te je daleko nadmašila broj gledatelja vodećih TV drama prethodnih godina („CSI“ i „CSI: Miami“). Po popularnost u Kanadi bila je treća 2008. godine. Te je iste godine „House M. D.“ bio vrhunski televizijski program u Njemačkoj, na drugom mjestu u Italiji i trećem mjestu u Češkoj. Uz navedeno, bila je vrlo popularna u Francuskoj, Španjolskoj, Švedskoj i Nizozemskoj.

Nadalje, serija je ocijenjena drugom najvišom ocjenom za prvih deset godina na IMDb.com (Internet Movie Database), internetskoj filmskoj bazi podataka (2002.- 2012.).

Dobitnik je brojnih nagrada, uključujući (1) pet Primetime Emmy nagrada (među kojima su npr. autor serije David Shore koji je osvojio nagradu 2005. godine, zatim režiser Greg Yaitanes, te nagrada za kreativnu umjetnost, tj. protetsku šminku 2007. g.), (2) šest nominacija Golden Globe nagrade (od kojih je dvije osvojila), (3) Peabody nagradu za „neobičnog glavnog lika - mizantropskog dijagnostičara“, zatim (4) četiri nagrade People's Choicea (za omiljenu TV dramu, omiljene dramske glumce - Laurie i Edelstein, te za omiljenog TV liječnika), (5) tri nominacije za NAACP Image Award za najbolju dramsku seriju, (6) dvije nagrade NAACP Image za Omara Eppsa kao najboljeg sporednog glumca, te (7) dvije nagrade Writers Guilda za najbolju epizodnu dramu (epizode „Broken“ i „Autopsy“). 2005., 2007., 2008., 2009., 2010. i 2011. godine Hugh Laurie nominiran je za nagradu Emmy u kategoriji najboljeg glumca u dramskoj seriji, te šest puta za nagradu Zlatni globus koji je osvojio 2006. i 2007. godine.²⁷⁷

²⁷⁵ McDonald, Gleen: „House, T. B. A.“, u: „House unauthorized: vasculitis, clinic duty, and bad bedside manner“ (Wilson ur.), Benbella books, Dallas, Texas, 2007., str. 18.

²⁷⁶ Fitzpatrick, John R.: „House and the Virtue of Eccentricity“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby, H. ur.), John Wiley & Sons, New Jersey, 2009., str. 187.

²⁷⁷ Dodjelu nagrade Zlatnog globusa Hughu Laurieu za najboljeg glumca 2007. može se vidjeti na sljedećoj poveznici, URL: <https://www.youtube.com/watch?v=TDJNUst6A10>, pristupljeno 27. 7. 2018.

2008. godine serija je dobila prvu nominaciju za nagradu Zlatni globus za najbolju televizijsku seriju u kategoriji najbolje TV drame. Sljedeće godine ponovno je bila nominirana za najbolju dramsku seriju, ali nije pobijedila u kategoriji. Glumac Hugh Laurie osvojio je nagradu Screen Actors Guilda za izvanrednu izvedbu muškog glumca u dramskoj seriji 2007. i 2009. godine. „Gregory House je vrsta supermana, više kao Nietzsche nego Clark Kent.', napisala je Mary McNamara za *Los Angeles Times* u odličnoj analizi zašto karakter tako dobro funkcionira na malim ekranima.“²⁷⁸ Gregory House je 2008. godine proglašen najseksipilnijim televizijskim liječnikom, odmah poslije doktora iz „Hitne službe“ Douga Rossa kojeg je glumio George Clooney.

3.3. Članovi Houseova tima

Gregory House je stručnjak za infektivne bolesti, nefrolog i voditelj Odjela za dijagnostičku medicinu. U prve tri sezone Houseov dijagnostički tim čine dr. Robert Chase, internist (Jesse Spencer), dr. Allison Cameron, imunologinja (Jennifer Morrison) i dr. Eric Foreman, neurolog (Omar Epps).

Krajem treće sezone se prvotni tim raspada, pa je House primoran zaposliti nove članove. Od ukupno 40 koliko ih se prijavilo za navedeni posao, House odabire tri nova finalna člana tima: dr. Remy „Trinaest“ Hadley, internisticu (Olivia Wilde), dr. Chrisa Tauba, plastičnog kirurga (Peter Jacobson) i dr. Lawrencea Kutnera, stručnjaka za sportsku medicinu (Kal Penn).

Pored troje izabranih, ostala četiri finalista su bili genetičar dr. Jeffrey Cole (Edi Gathegi), epidemiolog dr. Travis Brennan (Andy Comeau), bivši službenik medicinskog fakulteta koji se prijavio kao liječnik, Henry Dobson (Carmen Argenziano) i dr. Amber „Cut-throat Bitch“ Volakis (Anne Dudek), interventni radiolog.

Foreman se ipak vraća natrag u tim jer nije u mogućnosti naći ili zadržati posao u nekoj drugoj bolnici, a Chase i Cameron i dalje se pojavljuju u različitim ulogama u bolnici. Cameron radi kao liječnik u hitnoj službi, a Chase kao kirurg.

U S5 E20 dr. Kutner je pronađen mrtav u svom stanu. Nije pronađeno oproštajno pismo, pa se tragedija tretirala kao samoubojstvo. No, House je bio sumnjičav u vezi s njegovom smrću.

Također, dodjelu nagrada People Choisea 2010. za najbolju dramsku seriju i najboljeg glumca moguće je vidjeti na sljedećem linku, URL: https://www.youtube.com/watch?v=NUPykOJ_QuU, pristupljeno 27. 7. 2018.

²⁷⁸ Challen, Paul: „The House and the Hugh Laurie built: an unauthorized biography and epizode guide“, ECW Press, Toronto, Ontario, 2007., str. 42.

Kada afrički diktator Dibala umre radi Chaseova namjernog pogrešnog liječenja, Cameron i Chase odluče napustiti bolnicu, no Chase se kasnije ipak vraća u tim (nakon što se njihov brak raspao).

„Trinaest“ u sedmoj sezoni odlazi navodno u Rim na eksperimentalno liječenje (kasnije se vraća, ali joj House daje otkaz), pa na njeno mjesto dolazi dr. matematike i povijesti umjetnosti, te studentica medicine Martha M. Masters (Amber Tamblyn). No, ona ostaje samo kratko (ne može se prilagoditi Houseovom ignoriranju medicinske etike), a odlazi i dr. Cuddy prije zadnje sezone. Tada novi dekan medicine (ravnatelj) postaje Foreman, a Houseu se u tim pridružuje dr. Jessica Adams (liječnica koje je radila u zatvoru gdje je House boravio) i dr. Chi Park, neurologinja (Charlyne Yi). Tako na kraju zadnje sezone njegov tim čine dr. Taub, dr. Chase, dr. Adams i dr. Park.

3.4. Opis metode rada (postavljanje dijagnoze) Housea i njegova tima

Većina je epizoda fokusirana na postavljanje dijagnoze pacijentu. House i njegov tim pokušavaju dijagnosticirati i izliječiti pacijentovu bolest, koju često ne uspijevaju sve dok stanje bolesnika nije kritično. Pacijenti su obično ljudi kojima drugi liječnici nisu mogli ili znali dijagnosticirati njihovu bolest. Dijagnoze koje se postavljaju su u principu vrlo složene i rijetke bolesti. Sam House odbacuje slučajeve koji mu nisu zanimljivi. Nespecifični slučajevi predstavljaju mu izazov koje vidi kao zagonetke (puzzle) koje treba riješiti.

- „Zaraženi bolestima koje drugi liječnici nisu mogli uspostaviti ili liječiti, oni ovise o Houseu za svoje preživljavanje.“²⁷⁹

House u postupku postavljanja dijagnoze ne poštuje medicinsku etiku i ne posjećuje svoje pacijente (jer smatra „da svi lažu“). Važna mu je samo istina, tj. otkriti što se krije iza bolesnikovih simptoma.

- „House ne mari za svoje pacijente (...).“²⁸⁰

House smatra da je kod liječenja bolje činiti bilo što nego ništa i kako su važne samo posljedice, pri čemu je krivnja nebitna. Smatra da ima pravo odlučiti što je najbolje za pacijenta (tvrdi da

²⁷⁹ McMahon, Jennifer L.: „House and Sartre: „Hell Is Other People““, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby, H. ur.), John Wiley & Sons, New Jersey, 2009., str. 22.

²⁸⁰ Winters, Jill: „Dysfunctional family in residence“, u: „House unauthorized: vasculitis, clinic duty, and bad bedside manner“ (Wilson ur.), Benbella books, Dallas, Texas, 2007., str. 33.

zna bolje nego njihova obitelj)). Pacijenti ne dobivaju što žele nego što House smatra da je ispravno.

- „House će radije učiniti ono što je dobro za pacijenta, ono što će im stvarno pomoći, nego učiniti ono što pacijenti žele.“²⁸¹
- „Informirani pristanak je beznačajan ritual i još gore, potencijalna zapreka pružanja pacijentu testova, medicinskih procedura i lijekova za koje vjeruje da su im potrebni.“²⁸²

Kako bi otkrili od čega boluje pacijent, House i njegov tim služe se metodom diferencijalne dijagnoze, pri čemu navode moguće uzroke nastanka i razvoja bolesti, te simptome koje zapisuju na bijelu ploču, a zatim uklanjaju većinu njih (obično zato što jedan od članova tima, najčešće House, daje logičke razloge za njihovo isključivanje).

- „House u većini slučaja isključuje simptome upotrebom standardnih znanstvenih metoda: identificira hipoteze koje odgovaraju pacijentovim simptomima (npr. 'to je lupus', 'to je vaskulitis'), zatim testira te hipoteze kako bi otkrio koje je ispravna.“²⁸³

Služi se logikom u kojoj (1) određuje uzroke, (2) postavlja hipotezu i (3) naručuje testove kako bi se provjerio je li u pravu, a ako nije barem ima novu informaciju ili dokaz za novu dijagnozu. House iskazuje nezadovoljstvo djelomičnim odgovorima ili teorijama, jer smatra da uvijek postoji znanstveni razlog za pacijentovo zdravstveno stanje (simptomi imaju uzroke koji se mogu objasniti). Njegove metode prikupljanja dokaza dovode do istine, kao npr. provaljivanje u domove pacijenata. Budući da svoje hipoteze temelji na kontroverznim uvidima i instinktima, često za obavljanje određenih pretraga mora tražiti dopuštenje svoje šefice, bolničke administratorice i dekanice medicine (ravnateljice bolnice) dr. Cuddy (posebno kada su pretrage rizične ili neetične). Ono što otežava postavljanje pravilne dijagnoze je sakrivanje simptoma kod nekih bolesti, neke određene okolnosti, te nedostupnost ili nepotpunost povijesti bolesti pacijenta. House uzima u obzir karakter i ponašanje pacijenta, te njihov životi stil. Pacijent je pogrešno dijagnosticiran barem jednom u epizodi i dobiva tretmane koji su u najboljem slučaju beskorisni, a to obično uzrokuje daljnje komplikacije. Na taj način prikupljaju nove simptome i dokaze koji im pomažu kako bi na kraju ispravno dijagnosticirali bolest pacijenta.

²⁸¹ Stock, Barbara A.; Burke, Teresa B.: „To Intubate or Not to Intubate: House's Principles and Priorities“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby, H. ur.), John Wiley & Sons, New Jersey, 2009., str. 140.

²⁸² Wicclair, Mark R.: „House and Medical Paternalism: „You Can't Always Get What You Want““, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby, H. ur.), John Wiley & Sons, New Jersey, 2009., str. 151.

²⁸³ Stock, Barbara A.: „It Explains Everything!“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby, H. ur.), John Wiley & Sons, New Jersey, 2009., str. 71.

Što se tiče postavljanja dijagnoza, House je u većini slučajeva u pravu. Iako se ostatak tima s njim ne slaže oko dijagnoze, iznimno ga poštuju kao liječnika. Za njega je bitan rezultat, pa je spreman čak i nauditi pacijentu ne bi li mu to na kraju pomoglo.

- „House se poziva na rezultate svog djelovanja, govoreći da ako će oni na kraju funkcionirati, sve će biti dobro.“²⁸⁴

Osim što vodi Odjel za dijagnostičku medicinu House je prisiljen raditi i u ambulanti, što nevoljko prihvaća ili izbjegava.

- „Odbija svaku administrativnu ili kliničku dužnost.“²⁸⁵

3.5. Glavni lik serije - dr. House

Karakteristike koje se općenito pripisuju dr. Gregoryju Houseu su sljedeće: briljantan um, tvrdoglav, znatiželjan, iritantan, mizantrop, introvertiran, usamljen, agresivan, bezobrazan, neodgovoran, arogantan, sarkastičan, pesimističan, ciničan, odličan dijagnostičar, opsjednut sa slučajevima, spašava živote, ateist, ne poštuje pravila, ruga se i ismijava druge, lažljivac, racionalist, mrzovoljan, ovisnik, antisocijalan, ogorčen, jadan, depresivan, drzak, destruktivan i nesretan.

Dr. Gregory House završio je sveučilište John Hopkins i kao veoma cijenjenom dijagnostičaru dolaze mu ljudi iz raznih krajeva kako bi pronašao dijagnozu za njihovu bolest.

„House je besprijekoran autoritet medicinske dijagnostike.“²⁸⁶

Stalo mu je samo do rješavanja zagonetki (puzzli), tj. do otkrivanja istine, što se krije iza bolesnikovih simptoma.

„(...) ustalom, mari za pronalaskom istine (riješanjem zagonetke) (...).“²⁸⁷

„Više mari za istinom, nego je li u pravu.“²⁸⁸

Nadalje, živi samo za posao i negira viši autoritet (šeficu Cuddy).

„(...) ta opsesija je sve što ima. To je cijeli njegov život (...).“²⁸⁹

²⁸⁴ Dryden, Jane: „House and Moral Luck“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby, H. ur.), John Wiley & Sons, New Jersey, 2009., str. 47-8.

²⁸⁵ Frappier, Melanie: „Being Nice Is Overrated“: House and Socrates on the Necessity of Conflict“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby, H. ur.), John Wiley & Sons, New Jersey, 2009., str. 98.

²⁸⁶ Ehrenberg, Kenneth: „House vs. Tritter: On the Clash of Theoretical and Practical Authority“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby, H. ur.), John Wiley & Sons, New Jersey, 2009., str. 175.

²⁸⁷ Battaly, H.; Coplan, A.: „Diagnosing character: a House divided?“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby, H. ur.), John Wiley & Sons, New Jersey, 2009., str. 226.

²⁸⁸ Ibid., str. 233.

²⁸⁹ Ibid., str. 237.

Zatim, ismijava tuđe ideje i ne poštuje medicinsku etiku, te je spreman na rizik kod postavljanja dijagnoza. Važni su mu samo rezultati, ne opravdava svoje postupke i ne sluša tuđa mišljenja.

„Nepotrebno je okrutan prema pacijentima i njihovim obiteljima, te prema kolegama i prijateljima.“²⁹⁰

„(...) ruga se, izgrđuje i namjerno im se suprotstavlja.“²⁹¹

Dr. House predstavlja netipičnog doktora jer ne nosi liječničku kutu, nego je radije odjeven u traperice i patike.

„Govori neprofesionalno, nepristojno i očito neodgovorno.“²⁹²

Svira gitaru i klavir, te voli slušati glazbu. Odbija se vezati za ljude i ne mari za druge. Također, ignorira želje drugih i krši svoja obećanja.

„Kako Gregory House može istodobno biti tako odličan doktor i grozna osoba u isto vrijeme? (...) Više moralnosti učinilo bi ga lošijim dijagnostičarom.“²⁹³

U „House M. D.“ (Shore, 2004.) S1 E1 „Pilot“ (poznata i kao „Everybody Lies“) moguće je vidjeti taj odnos:

Rebeca: Je li on dobar čovjek?

Wilson: Dobar je doktor.

Rebeca: Moguće je biti jedno bez drugog? Ne moraš li mariti za ljude?

Wilson: Brižnost je dobar motivator. On je pronašao nešto drugo.²⁹⁴

„On je ciničan, bezosjećajan, osuđujući i pesimističan.“²⁹⁵

„House je i svjetska klasa kretena i svjetska klasa dijagnostičara.“²⁹⁶

Dr. House govori više jezika: grčki, kineski, španjolski, portugalski i mandarinski. Voli kocku, „munster truckse“ i gledati sapunice na poslu. Često dovodi u stan prostitutke jer nije sposoban za ozbiljnu vezu.

²⁹⁰ Ibid., str. 225.

²⁹¹ McMahon, Jennifer L.: „House and Sartre: „Hell Is Other People““, str. 19.

²⁹² Ruff, Jeffrey C.; Barris, Jeremy: „The Sound of One House Clapping“: The Unmannerly Doctor as Zen Rhetorician“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby, H. ur.), John Wiley & Sons, New Jersey, 2009., str. 85.

²⁹³ Battaly, H.; Coplan, A.: „Diagnosing character: a House divided?“, str. 223.

²⁹⁴ Prikaz navedene scene moguće je vidjeti na linku, URL: <https://www.youtube.com/watch?v=BZY1FiRiqiU>, pristupljeno 28. 7. 2018.

²⁹⁵ Kyle, Renee: „“You Care for Everybody“: Cameron's Ethics of Care“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby, H. ur.), John Wiley & Sons, New Jersey, 2009., str. 125.

²⁹⁶ Battaly, H.; Coplan, A.: „Diagnosing character: a House divided?“, str. 235.

„(...) previše je lomljiv i nesposoban prihvatiti rizik koji uključuje ljudske veze općenito i osobito erotsku ljubav.“²⁹⁷

„House je problematična duša, ranjiv iznutra kao i izvana.“²⁹⁸

Često konzumira alkohol, npr. žestoka pića (viski).

Jedini prijatelj mu je dr. Wilson, šef onkologije u bolnici, čije prijateljstvo često iskorištava. Zajedno igraju poker, idu na kuglanje i sl. U nekoliko navrata bili su *cimeri*, a House mu je stalno krao hranu i provocirao ga s obavljanjem kućanskih poslova. House često upada Wilsonu u njegov ured na poslu i tako ga prekida u radu. House konstantno kritizira Wilsona i ismijava ga, ponekad i namjerno drogira.

S vlastitim ocem (koji umre u seriji) nije u dobrim odnosima. House je znao da mu on nije biološki otac već s 12 godina. Ispostavilo se da nije ni drugi čovjek njegov biološki otac za kojeg je mislio da je. Na očevu sprovodu rekao je kako je njegov otac zaslužan za to kakva je on danas osoba.

House u seriji u nekoliko navrata skoro umire, što uključuje namjerno predoziranje, pristajanje na opasne pretrage, čak je i namjerno bio upucan jednom u svom uredu itd. Nekoliko puta bio je u zatvoru radi kršenja zakona (prebrze vožnje na motoru pod utjecajem narkotika, te krivotvorenja recepata). House je ovisnik o lijeku protiv bolova Vicodinu zbog konstantnih bolova koje osjeća u desnoj nozi, te stoga koristi štap koji mu olakšava kretanje.²⁹⁹

No, on negira ovisnost govoreći da mu upotreba lijeka omogućava normalno obavljati posao i ne vidi u tomu nikakav problem. Dr. Cuddy i dr. Wilson u nekoliko navrata mu govore da se prijavi u kliniku na rehabilitaciju, što uporno odbija. Pristaje na kliničko liječenje nakon uhićenja detektiva Trittera zbog vožnje pod utjecajem opijata. Ispostavilo se da je to bila samo krinka ne bi li natrag dobio liječničku licenciju. No, kasnije kada od Vicodina počinje halucinirati prijavljuje se u Mayfield psihijatrijsku bolnicu. Jedno vrijeme nakon izlaska iz bolnice ne koristi lijek, ali kasnije opet počinje (kada se javlja mogućnost da Cuddy ima rak bubrega). Osim Vicodina koristio je morfij, oksikodon i metadon. Uzrok njegova karaktera nije bol u nozi, jer je takav bio i prije nego što je imao problem s nogom.

House ne vjeruje u Boga ni u religiju, ni u zagrobni život.

²⁹⁷ Protasi, Sara: „Love: The Only Risk House Can't Take“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby, H. ur.), John Wiley & Sons, New Jersey, 2009., str. 207.

²⁹⁸ Vidi URL: <https://web.archive.org/web/20080213083700/http://blogcritics.org/archives/2007/10/30/114407.php>, pristupljeno 28. 7. 2018.

²⁹⁹ Priču o razlogu Houseove boli može se vidjeti u S1 E21 „Three Stories“ na linku, URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4-QAoTXP6pE>, pristupljeno 28. 7. 2018.

„Dobro, House ne vjeruje u Boga; to je sasvim jasno.“³⁰⁰

Smatra da je važno naše ponašanje u ovom životu jer drugog života nema, postoji samo ovaj život (primjer je moguće vidjeti u S3 E12 „One Day, One Room“). Kako bi dokazao (uvjerio se) da ne postoji život poslije smrti, namjerno gurne nož u utičnicu u S4 E3 „97 Seconds“ i izazove privremenu smrt.

U S2 E19 „House vs. God“, House se „natječe“ s Bogom u otkivanju dijagnoze i liječenju pacijentovih simptoma.

Što se ljubavnih veza tiče, serija prikazuje kompleksan odnos Housea i Cuddy. Cuddy mu je i prijateljica, šefica, a kasnije i djevojka. Ona mu pomaže u nevolji, brani ga i zauzima se za njega, iako on to ne zna cijeniti. Njihova ljubavna veza na kraju ne završava afirmativno.³⁰¹

Nakon Cuddy, House se oženi s Ruskinjom Dominikom (iz razloga jer joj je potrebna viza za ostanak u Americi). House je objavio zaruke kako bi Cuddy bila ljubomorna. Oženili su se u Houseovu stanu, a Wilson i Cuddy su bili svjedoci. Kasnije žive zajedno i počinju se razvijati međusobni osjećaji. Međutim, kada Dominiki stiže pismo da joj je odobren boravak u Americi, House baca pismo u koš i prešuti joj informaciju. Saznavši to, Dominika napušta Housea.

Houseove najčešće korištene izjave su sljedeće (izbor):

- „Svi lažu.“
- „Ljudskost je precijenjena.“
- „Ne možeš uvijek dobiti ono što želiš.“
- „Ljudi se ne mijenjanju.“
- „Ne pitam zašto pacijenti lažu, pretpostavljam da lažu.“
- „Istina započinje u laži.“
- „Realnost je skoro uvijek u krivu.“
- „Svi griješimo i onda plaćamo cijenu.“
- „Ako mu se zdravstveno stanje popravi, znamo da smo u pravu.“
- „Riješio sam slučaj, moj posao je gotov.“
- „Testovi traju neko vrijeme, tretman je brži.“
- „Čudno mi odgovara.“

³⁰⁰ Jacoby, Henry: „Introduction: Read Less, More TV: A Cranky, Slightly Rude Introduction“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby, H. ur.), John Wiley & Sons, New Jersey, 2009., str. 6.

³⁰¹ Skraćen pregled njihovog odnosa može se vidjeti na sljedećem linku, URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pPgAWQeKGsE>, pristupljeno 27. 7. 2018.

- „Želiš ispraviti stvar? Šteta. Nikada ništa nije dobro.“
- „Simptomi nikad ne lažu.“
- „Problem je u tome što svijet ne funkcionira onako kako bi ti želio.“
- „Ili Bog ne postoji, ili je nezamislivo okrutan.“
- „Ako te nitko ne mrzi, radiš nešto pogrešno.“
- „Ljubav i sreća nisu ništa drugo nego distrakcija.“
- „Religija je placebo za masu.“
- „Tanka je granica između ljubavi i mržnje (...).“
- „Ljudi ne dobiju ono što zasluže. Dobiju ono što dobiju i nitko od nas ne može ništa učiniti po tom pitanju.“
- „Vjerovat ćeš mi? Ja lažem o svemu.“
- „Liječenje bolesti je razlog zbog kojeg postajemo liječnici. Liječenje pacijenata stvara većinu doktora bijednima.“
- „Ti si idiot.“³⁰²

3.5.1. Usporedba Housea i Holmesa

Detektiv Sherlock Holmes služio je kao inspiracija za seriju (točnije njegovo razmišljanje, logika, psihologija i zaintrigiranost za zanimljive slučajeve), koji ga usko povezuju s Houseom.

- „Ime dr. Gregory House, M. D., kombinacija je imena triju poznatih izmišljenih detektiva Arthura Conana Doylea: Sherlocka Holmesa, Johna Watsona i Tobiasa Gregsona.“³⁰³

Oba lika sviraju instrumente (House klavir i gitaru, a Holmes violinu) i konzumiraju drogu (House je ovisnik o opijatu Vicodinu, a Holmes koristi rekreativno kokain). Odnos između Housea i Wilsona sličan je odnosu između Holmesa i njegovog povjerenika, dr. Johna Watsona. Houseova adresa je 221 B Baker Street, što aludira na Holmesovu adresu. Obojici su povjereni samo najteži slučajevi za riješiti. Klijenti (pacijenti) im obojici lažu, a kod rješavanja slučajeva imaju pomoć drugih. Također, obojica imaju *cimera* jedno vrijeme. Kao osobe zatvoreni su i usamljeni, ne mare previše za druge, te im se život svodi samo za istragu.

³⁰² Neke od najsmiješnijih scena serije gdje House obavlja posao u klinici moguće je vidjeti na sljedećem linku, URL: <https://www.youtube.com/channel/UCXAI-pPpdtc9uxU39E-PBEQ>, pristupljeno 27. 7. 2018.

³⁰³ Abrams, Jerold J.: „The logic of guesswork in Sherlock Holmes and House“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby, H. ur.), John Wiley & Sons, New Jersey, 2009., str. 55.

„Žive samo za istragu, ništa više.“³⁰⁴ „(...) kao što House gleda na svoje pacijente kao na varalice i lažljivce, tako i Holmes gleda na svoje klijente.“³⁰⁵

3.6. Likovi koji se pojavljuju u najviše sezona (epizoda) u seriji

- Dr. Lisa Cuddy (pojavljuje se u sedam sezona):
administratorica, dekanica medicine (ravateljica bolnice), te endokrinologinja. House je naziva „drugorazrednom doktoricom“. Voli svoj posao i radi sve za dobrobit bolnice. Željela je postati doktorica još od svoje 12. godine života. Diplomirala je već s 25 godina kao druga najbolja u klasi. Prva je ženska dekanica medicine i među najmlađima dekanima ikad. Židovka je i prijateljica s Wilsonom. Susreće se s Houseom još na Sveučilištu u Michiganu (kada su proveli jednu noć zajedno). Nadalje, jedina može izaći na kraj s Houseom, često igraju međusobno raznorazne igre, te mu pomaže u nevolji. Jedina je koja ga je zaposlila usprkos njegovu ponašanju, zauzima se za njega u većini slučajeva i smatra kako je uvijek u pravu što se medicinskih dijagnoza tiče (vjeruje mu). Zatim, nagovara Housea u nekoliko navrata da ode u kliniku na odvikavanje, podrška mu je u teškim trenucima i laže za njega kada je to potrebno. Podnosi Houseove uvrede. Odbila je donaciju od 100 milijuna dolara Edwarda Voglera kako bi spasila Houseu posao.
„Cuddy se često zauzima za njega, laže za njega i spašava mu posao.“³⁰⁶
Silno želi imati dijete, a budući da umjetne oplodnje nisu urodile plodom, na kraju posvaja dijete imena Rachel. Ima sestru i majku s kojom nije baš u najboljim odnosima.
House i Cuddy imaju kompleksan odnos, a njihova interakcija često uključuje veliku seksualnu napetost. Krajem šeste sezone Cuddy kaže Houseu da ga voli i započinju ljubavnu vezu. Tijekom sedme sezone House i Cuddy pokušavaju uspostaviti što bolji međusobni odnos, no krajem sezone odnos dramatično završava nakon što se House svojim automobilom zaletio u njezin dnevni boravak. Kasnije Lucas (privatni detektiv kojeg je House angažirao ranije za špijuniranje Wilsona i njegova tima) postaje Cuddyin dečko. Međutim, veza nije dugog vijeka jer je Cuddy prekida, shvaćajući da je zaljubljena u

³⁰⁴ Ibid., str. 57.

³⁰⁵ Ibid., str. 56.

³⁰⁶ Waller, Sara: „A Prescription for Friendship“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby, H. ur.), John Wiley & Sons, New Jersey, 2009., str. 209.

Housea. Na kraju Cuddy napušta svoj posao, shvaćajući da ne može biti u Houseovoj blizini.

- Dr. James Wilson (pojavljuje se u svih osam sezona):
šef onkologije, vrlo je cijenjen kao liječnik u svom području. Završio je fakultet u Columbiji i Pennsylvaniji. Prijatelj je s Cuddy, a po prirodi je osjećajan i brižan. Jedini je Houseov prijatelj. Nadalje, upoznali su se u zatvoru kada je Wilson započeo tučnjavu u baru (House mu plaća jamčevinu). Wilson konstantno pomaže Houseu u privatnom i u poslovnom području kao i u njegovoj ovisnosti, te ga želi nagovoriti da ode u kliniku na rehabilitaciju. Wilson i House bili su *cimeri* u nekoliko navrata tijekom serije. Wilson nema djece, no jednom ga je House želio prevariti prikazavši mu jednog dječaka kao njegovog sina (što je Wilson u početku povjerovao). Zatim, House i Wilson zajedno igraju poker, idu na kuglanje, vole „munster trackse“ i sl. Ponekad iz međusobnih njihovih razgovora House shvati koja je dijagnoza za njegovog pacijenta. U nekoliko navrata njihovo je prijateljstvo bilo upitno, ali je na kraju završilo pozitivno za obojicu. „(...) konačno se veza bazira na nečem više značajnom, vrlini.“³⁰⁷ Wilson iza sebe ima tri propala braka. Pomirio se bio s jednom bivšom ženom, ali veza nije sretno završila. Kasnije započinje vezu s dr. Amber Volakis, koja je bila jedna od finalistica Houseova tima, no veza završava njezinom tragičnom smrću. Naime, otišla je po Housea da ga otprati kući u pijanom stanju kada se dogodila automobilska nesreća, što dovodi do njezine smrti. Ponovno se pojavljuje kasnije u petoj sezoni kada House pati od halucinacija. U zadnjoj sezoni serije Wilsonu je dijagnosticiran rak, što Houseu jako teško pada pa lažira vlastitu smrt (jer bi morao dane provesti u zatvoru zbog kršenja uvjetne kazne). Obojica tada napuštaju bolnicu.³⁰⁸
- Dr. Eric Foreman (pojavljuje se u svih osam sezona):
neurolog, kasnije postaje dekan bolnice (ravnatelj) umjesto Cuddy. Vrlo uspješan u svom poslu, iskren po prirodi. Posjeduje kompleks da mora biti najbolji u onome što radi. Neoženjen je, živi sam i nema djece. Ide u teretanu, a prijatelji su mu dr. Chase i dr. Cameron. Nadalje, pomaže Chaseu po pitanju njegovog namjernog ubojstva afričkog diktatora spalivši jedan nalaz. Kao mlad Foreman je kršio zakon (provaljivao je u domove i krao). House mu najviše vjeruje (od ostalih članova tima), ali i zadirkuje vezano za njegovu prošlost.

³⁰⁷ Ibid., str. 210.

³⁰⁸ Najbolji trenuci dr. Wilsona u seriji mogu se vidjeti na linku, URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=SokCCCh-i-pY>, pristupljeno 27. 7. 2018.

Zatim, Foreman ima brata Marcusa koji je u zatvoru, a koji kasnije izlazi iz zatvora i pojavljuje se u seriji kao Houseov pomoćnik, što Foremana jako nervira jer nisu u dobrim odnosima. Majka mu boluje od Alzheimerove bolesti, a svoje roditelje ne posjećuje baš često. Otac mu je veoma religiozan. Govori da ne želi biti kao House kada shvaća da se pretvara u njega, pa daje otkaz u bolnici. No, ubrzo se vraća shvaćajući da ne može nigdje drugdje naći posao. Jedno vrijeme vodi Houseov tim, nakon što je House izgubio privremeno svoju licenciju. Najbolje se prilagodio Houseovu timu, te je sposoban samostalno voditi tim. House ga naziva „manipulativnim gadom“, ali ga ujedno jako poštuje kao liječnika (smatra ga dobrim doktorom). Često trpi rasističke uvrede od Housea, ali ih ne shvaća ozbiljno. U S3 E20 „House Training“ odgovoran je za smrt pacijentice dajući joj krivi tretman, što ga je jako pogodilo.

U jednoj epizodi serije Foreman skoro umire, zarazivši se preko pacijenta, gdje uskače Cameron ne bi li mu pomogla pronaći lijek (postaviti dijagnozu). Foreman namjerno zarazi Cameron, kako bi se vratila natrag u pacijentov stan i pronašla uzrok njegove bolesti. Na kraju uspiju uspješno riješiti slučaj. Nakon nužne biopsije mozga ima problema s pamćenjem (memorijom), pa neke stvari mora učiti ponovno. Kratko vrijeme bio je i *cimer* s Taubom, kada je Taub prolazio kroz rastavu braka. Pomaže „Trinaest“ u njezinom borbi s bolešću, vodeći eksperimentalnu metodu liječenja. U S5 E11 Foreman i „Trinaest“ prvi se put poljube te započinju vezu, ali veza se okonča na početku šeste sezone jer Foreman nije mogao uskladiti privatno i poslovno. Prije „Trinaest“ jedno kraće vrijeme bio je u romantičnoj vezi s medicinskom sestrom Wendy, koja također radi u bolnici.

Jedino Foreman (uz Wilsona) na kraju osme sezone, tj. na kraju same serije zna da House nije mrtav, jer mu je House ostavio svoju liječničku karticu (iskaznicu) ispod stola.

- Dr. Allison Cameron (pojavljuje se u prvih šest sezona i u osmoj):
imunologinja, veoma osjećajna i brižna, iskrena, te empatična osoba. Mari za pacijente i veoma je etički nastrojena. Dopušta da emocije i proživljeno vlastito iskustvo upravljaju njezinim odlukama, što joj odmaže u profesiji. Muž joj je umro od raka nakon 6 mjeseci braka, što je na nju ostavilo dubok utjecaj. Prijateljica je s Foremanom. Jedno vrijeme bili su posvađani jer joj je Foreman „ukrao“ znanstveni članak, što Cameron jako pogađa. Nadalje, suprotstavlja se Houseu kad je u pitanju medicinska etika. Jedina je ženska osoba u prvotnom Houseovu timu. Zaljubljena je u Housea u prvoj sezoni, ali on nije htio ništa s njom. Izašli su na jedan spoj (uvjetno, jer je to bio jedini način da je nagovori da se vrati

na posao). Ona je željela nešto više, no ne i on govoreći kako je zanima samo zato jer je „oštećen“.

Zatim, kada napusti Houseov tim u trećoj sezoni, radi kao liječnica u Hitnoj službi. Kasnije pomaže Houseu u teškim trenucima odvikavanja. U sedmoj epizodi druge sezone Cameron i Chase započinju seksualnu vezu, no ubrzo Chase izjavi da „želi više“, pa Cameron prekida vezu. Međutim, krajem treće sezone Cameron priznaje da posjeduje romantične osjećaje prema njemu i započinju ozbiljnu vezu. U petoj sezoni se vjenčaju, ali brak se u šestoj sezoni raspada (Cameron je smatrala da se Chase počeo pretvarati u Housea i kako za njega više nema pomoći), te Cameron napušta i njega i posao i seli se u Chicago.³⁰⁹

- Dr. Robert Chase (pojavljuje se u svih osam sezona):
potječe iz bogate australske obitelji, internist. Odgojen je kao kršćanin i prijatelj je s Foremanom. Majka mu je bila alkoholičarka, pa je imao teško djetinjstvo. Pohađao je katoličku školu, a kasnije otišao u sjemenište kako bi postao svećenik. No, ipak odustaje od toga poziva i odlazi studirati medicinu. Otac mu je također liječnik, no s njim nije u dobrom odnosu. On boluje od raka, što mu ne želi reći. Chase je kriv za smrt jedne pacijentice u S2 E8 „Pogreška“. Zvali su ga na telefon kako bi mu priopćili da mu je otac umro, pa je bio dekoncentriran u obavljanju svog posla. Nadalje, od svih članova tima najviše je na Houseovoj strani. Cijeni Housea i čini sve kako bi zaštitio svoj posao. Lako se s njim manipulira, te su mu Houseove fore najviše smiješne. Zatim, nakon što prvi put napusti Houseov tim radi kao kirurg u bolnici. U S2 E7 Cameron i Chase započinju seksualnu vezu, no ubrzo Chase izjavi da „želi više“, pa Cameron prekida vezu. Međutim, krajem treće sezone Cameron priznaje da posjeduje romantične osjećaje prema njemu i započinju ozbiljnu vezu. U petoj sezoni se vjenčaju, ali brak se u šestoj sezoni raspada (nakon što on namjerno usmrti afričkog diktatora, predsjednika Dibalua koji dolazi u bolnicu na liječenje). Kasnije se vraća u Houseov tim, nakon raskida s Cameron. U jednoj epizodi serije dolazi do fizičkog napada između House i njega.

U nekoliko navrata uspio je sam riješiti slučaj, tj. postaviti dijagnozu pacijentu. Jedno vrijeme vodi raskalašen život (nakon raspada braka), spavajući s mnoštvo žena. U osmoj

³⁰⁹ Najbolji trenuci dr. Cameron u seriji moguće je vidjeti na linku, URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=2lf53YRQPLU>, pristupljeno 27. 7. 2018.

sezoni opet odlazi iz tima, jer smatra da je dovoljno dugo bio u Houseovoj sjeni, te započinje vlastitu karijeru dijagnostičara.³¹⁰

- Dr. Chris Taub (pojavljuje se od četvrte do osme sezone):
plastični kirurg, Židov. Imao je privatnu praksu kao plastični kirurg, ali je dao otkaz kako tadašnji zaposlenici ne bi razotkrili njegovu prevaru s drugom ženom (medicinskom sestrom). Pobjeđuje kao jedan od izabranika novog Houseova tima. Houseu je stalno na meti zadirkivanja radi varanja žene. Nadalje, ima ženu Rachel koju konstantno vara, no iako je njegova žena toga svjesna ona ostaje s njim. Njegova žena posjeduje tajni bankovni račun na kojem štedi za skupi auto koji mu želi kupiti. Tom njezinom gestom Taub shvaća da ne može na taj način živjeti i s nepoštovanjem se odnositi se prema vlastitoj ženi. Zatim, on dolazi na ideju da imaju otvoren brak. Žena prvo pristaje, ali se ipak predomisli. Taub je ljubomoran što mu se žena počinje dopisivati preko interneta s nekim muškarcem. Ona nije zadovoljna što toliko izbiva iz kuće zbog posla i što radi za Housea kao potčrkalo. No u jednom trenutku Taub kaže da više ne može na taj način živjeti i pokrene rastavu, te za to vrijeme živi kod Foremana. Suprotstavlja se Houseu kada je riječ o dijagnozama. Najviše se sprijatelji s Kutnerom, koji kasnije počinje samoubojstvo. Kratko vrijeme izbiva iz Houseova tima, no House ga svom silom želi natrag, pa mu dolazi na novi posao i tamo ga gnjavi. Taub shvaća da se želi vratiti na stari posao, gdje ostaje do kraja serije. Na kraju serije dobiva dvoje djece, jednu s bivšom ženom Rachel, a drugu s medicinskom sestrom koja radi u bolnici i s kojom je bio u kratkoj vezi. Obje su djevojčice, Sophie i Sophia.
- Dr. Remy „Trinaest“ Hadley (pojavljuje se od četvrte do osme sezone):
internistica, boluje od Huntingtonove bolesti koju je naslijedila od pokojne majke. Nije se željela testirati da otkrije je li naslijedila bolest, iako je znala da su šanse 50 posto da je dobije od majke. Smatra kako su joj neznanja pružila snagu i motiv da čini stvari koje inače ne bi radila, npr. odlučila se za rad s Houseom. House je veoma brzo primijetio njezine simptome i shvatio da je bolesna. Nadalje, kada sazna da boluje od Huntingtove bolesti (konačno se testira) počinje voditi raskalašen život, drogirajući se, izlazeći u klubove i spavajući s mnoštvo žena. Po seksualnoj orijentaciji je biseksualna. House ju cijelo vrijeme zove „Trinaest“ radi dodijeljenog broja u natjecanju za posao. U početku je skrivala privatne stvari što je Houseu

³¹⁰ Najbolji trenutci dr. Chasea u seriji mogu se vidjeti na linku, URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=uJGmC2q2kEg>, pristupljeno 27. 7. 2018.

bilo jako zanimljivo. House je poštuje kao dobrog doktora. Foreman joj pomaže u liječenju bolesti, pristupivši kliničkom ispitivanju dajući joj eksperimentalni lijek. Zatim započinju vezu, no ona ne traje dugo jer je veza Foremana ometala u obavljanju posla.

Hadley odluči napustiti tim u jednom trenutku, govoreći kako ide na eksperimentalno liječenje u Rim, no zapravo nitko nije znao kamo ide, isključuje telefon i jednostavno nestaje. Dio vremena provela je u zatvoru, nakon što je eutanazirala vlastitog brata. Houseu joj je obećao da će je eutanizirati kada za to dođe vrijeme. Kasnije se vraća u Houseov tim, ali joj House na kraju daje otkaz.

3.6.1. Ostali likovi koji se pojavljuju u više epizoda serije

(1) Edward Vogler (Chi McBride), vlasnik farmaceutske tvrtke, milijarder (pojavljuje se u pet epizoda prve sezone). Donosi 100 milijuna dolara bolnici u zamjenu za mjesto predsjednika odbora. Predstavljen je kao negativac i često je bio u sukobu s Houseom. Cuddy ipak ne odluči pristati na ponudu, želeći spasiti Houseu njegov posao.

(2) Stacy Warner (Sela Ward), Houseova bivša djevojka (pojavljuje se u posljednje dvije epizode prve sezone i u sedam epizoda druge sezone). Dolazi k Houseu kako bi ga zamolila da otkrije što je njezinom bolesnom mužu Marku Warneru (Currie Graham). Stacy i House ponovno se približavaju. Ona čak razmišlja napustiti muža, ali joj House kaže da ne mogu biti zajedno jer se on neće promijeniti, te da ona neće biti sretna s njim.

(3) Michael Tritter, detektiv policije (pojavljuje se u nekoliko epizoda treće sezone.). Tritter dolazi u bolnicu na pregled gdje susreće Housea. House se prema njemu neprimjereno ponio (stavivši mu nepotrebno termometar u rektum) i odbija mu se kasnije ispričati. Ubrzo ga detektiv zaustavlja na motoru u prebrzoj vožnji i pod utjecajem opijata što Housea dovodi u zatvor, te prisilno na rehabilitaciju. Tritter se okomio na Housea i njegov tim. Istražujući otkriva da je House krivotvorio recepte za Vicodin. Slučaj je završio na sudu, no House je prošao gotovo nekažnjeno jer se za njega zauzela Cuddy (lagala je na sudu u vezi krivotvorenja recepta).

(4) Lucas Douglas (Michael Weston), privatni istražitelj (pojavljuje se u tri epizode pete sezone i kasnije u šestoj). House samoinicijativno zapošljava Douglasa da špijunira Wilsona, koji je nakon Amberine smrti okončao njihovo prijateljstvo i otišao iz bolnice. Uz Wilsona, zadužio ga je i za špijuniranje cijelog njegovog tima. Kasnije u šestoj sezoni Lucas postaje Cuddyin

dečko. Međutim, veza nije dugog trajala jer ju Cuddy prekida, shvaćajući da je zaljubljena u Housea.

3.7. „House M. D.“ na izdvojenim internetskim stranicama i društvenim mrežama

Ovdje je prikazan slobodan izbor pronađenih pojedinih internetskih stranica ili društvenih mreža upisivanjem pojma „House M. D.“. Sadrži izbor smiješnih scena iz serije koje se mogu pronaći na internetskoj stranici YouTubea,³¹¹ zatim stranice i grupe na društvenoj mreži Facebook³¹² te stranicama Instagrama³¹³ i Tumblra.³¹⁴ Također, uključuje i one nađene na Googleu,³¹⁵ Pinterestu³¹⁶ i društvenoj mreži Twitter.³¹⁷

Na temelju pretraživanja može se zaključiti kako je pojam „House M. D.“ prisutan u velikoj mjeri, tj. u širokom aspektu na internetu, bilo da se radi o gledanju pojedinih scena ili epizoda serije, ili pak s druge strane samo o nekim osnovnim informacija o glavnom liku.

³¹¹ Vidi URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Xvv4JB3rXsA>, pristupljeno 27. 7. 2018.

Vidi URL: <https://www.youtube.com/watch?v=eLxsNTC5KGk>, pristupljeno 27. 7. 2018.

³¹² Vidi URL: <https://www.facebook.com/House/>, pristupljeno 28. 7. 2018.

Vidi URL: <https://www.facebook.com/greggieh/>, pristupljeno 28. 7. 2018.

Vidi URL: <https://www.facebook.com/SweetSauceHouse/>, pristupljeno 28. 7. 2018.

Vidi URL: <https://www.facebook.com/DR.HOUSE.M.D>, pristupljeno 28. 7. 2018.

Vidi URL: <https://www.facebook.com/Dr.House.H.M.D/>, pristupljeno 28. 7. 2018.

Vidi URL: <https://www.facebook.com/House-MD-Quotes-119738808041145/>, pristupljeno 28. 7. 2018.

Vidi URL: <https://www.facebook.com/groups/DrGregHouse/>, pristupljeno 28. 7. 2018.

Vidi URL: <https://www.facebook.com/groups/1185876568147498/about/>, pristupljeno 28. 7. 2018.

³¹³ Vidi URL: https://www.instagram.com/_gregoryhousemd/?hl=en, pristupljeno 30. 7. 2018.

Vidi URL: <https://www.instagram.com/explore/tags/housemd/?hl=en>, pristupljeno 30. 7. 2018.

Vidi URL: <https://www.instagram.com/explore/tags/drhouse/?hl=en>, pristupljeno 30. 7. 2018.

Vidi URL: <https://www.instagram.com/house.md.love/>, pristupljeno 30. 7. 2018.

Vidi URL: <https://www.instagram.com/drhousee/>, pristupljeno 30. 7. 2018.

³¹⁴ Vidi URL: <https://www.tumblr.com/tagged/house-md>, pristupljeno 30. 7. 2018.

Vidi URL: <https://www.tumblr.com/tagged/house-m.d>, pristupljeno 30. 7. 2018.

Vidi URL: <https://www.tumblr.com/tagged/house-m.d>, pristupljeno 30. 7. 2018.

Vidi URL: <https://www.tumblr.com/tagged/doctor-house>, pristupljeno 30. 7. 2018.

³¹⁵ Vidi URL:

https://www.google.hr/search?q=house+quotes&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiw7vu5mcfcAhUFKlAKHdnpC1YQ_AUICigB&biw=1530&bih=778, pristupljeno 30. 7. 2018.

³¹⁶ Vidi URL: <https://www.pinterest.com/caroljanekail/house-m-d/>, pristupljeno 30. 7. 2018.

Vidi URL: <https://www.pinterest.com/myricae7/house-md-quotes/>, pristupljeno 30. 7. 2018.

³¹⁷ Vidi URL: https://twitter.com/housemd_quotes?lang=en, pristupljeno 30. 7. 2018.

Vidi URL: <https://twitter.com/hashtag/house.m.d>, pristupljeno 30. 7. 2018.

4. Knjiga „House and philosophy: everybody lies“

U ovom dijelu rada bit će riječi o kratkom prikazu knjige „House and philosophy: everybody lies“ (4.1. Kratak prikaz knjige), odnosu između Housea i pojedinih filozofa (4.2. Međusobni odnos Housea i izabranih filozofa), usporedbi i sličnostima između Housea i Sokrata (4.2.1. Sličnosti Housea i Sokrata), usporedbi i sličnostima između Housea i Nietzscheova poimanja nadčovjeka (4.2.2. Sličnosti Housea i Nietzscheova übermenscha), zatim o izdvojenim pozitivnim i negativnim recenzijama knjige (4.3. Recenzije o knjizi) i ukupna ocjena knjige koja uključuje pohvale i kritike od strane recenzenata i zaključno mišljenje o knjizi (4.4. Ukupna ocjena knjige).

4.1. Kratak prikaz knjige

Knjigu (zbirku eseja) „House and philosophy: everybody lies“ izdaje 2009. godine izdavačka kuća John Wiley & Sons unutar serije „Blackwell philosophy and pop culture“. Njezin urednik je Henry Jacoby (predavač na sveučilištu u Greenvilleu, Sjeverna Karolina), a serijski urednik knjige je William Irwin (prof. filozofije u Pennsylvaniji). Sveukupno je 20 autora eseja u knjizi. Knjiga se sastoji od uvoda, četiri poglavlja i 18 eseja (svako poglavlje sadrži 4 odnosno 5 članaka).

Poglavlja u knjizi su sljedeća:

1. „„Humanity is overrated“: House on life“
2. „„Welcome to the end of the thought process“: House's logic and method“
3. „„It is the nature of medicine that you are going to screw up“: House and ethical principles“
4. „„The drugs don't make me high, they make me neutral“: virtues and character on *House*“

U uvodu autor (ujedno i urednik knjige) govori o glavnom liku serije „House M. D.“, doktoru Gregoryju Houseu, njegovoj osobnosti i karakteristikama, te njegovom ponašanju. Njegovi suradnici u knjizi (a i on sam) vole Housea i smatraju kako bi House želio da ova knjiga pročitana. Tvrdi da nam House može reći mnogo toga o filozofiji, te ga se u knjizi dovodi u vezu s pojedinim filozofima.

U prvom poglavlju „„Humanity is overrated“: House on life“ autori se bave temama poput smisla života (referirajući se na Sokrata, Aristotela) i važnosti interakcije, te suradnje s drugim ljudima (pozivajući se na Sartrea). Zatim o Nietzscheovom idealnom tipu nadčovjeka

(uspoređujući ga s Houseom), te principom kontrole i krivnje (spominjući Nagela i problem „moralne sreće“).

Drugo poglavlje „„Welcome to the end of the thought process“: House's logic and method“ govori o Houseovoj logici i metodi rada (povezujući ga s Sherlockom Holmesom), pitanju događa li se sve s razlogom (Leibniz i princip dovoljnog razloga), te pronalaskom ispravnog objašnjenja. Nadalje, govori se i poveznici između Housea i Zen budizma, zatim o sličnostima u metodi pronalaska istine kod Sokrata i Housea (tzv. Sokratskoj metodi), te o komparaciji Housea i daoizma.

U trećem poglavlju „„It is the nature of medicine that you are going to screw up“: House and ethical principles“ eseji su etičke prirode, a uključuju etiku brižnosti (aludirajući na dr. Cameron iz serije „House M. D.“), bioetiku i njezine principe, dovodeći u vezu dr. Housea i njegovo neetičko ponašanje (navodeći Rawlsa). Također, riječ je i o spoju paternalizma i Housea, zatim utilitarizma i Housea (referirajući se na Benthama i Milla), kao i o pojmu teorijskog i praktičnog autoriteta.

Zadnje poglavlje „„The drugs don't make me high, they make me neutral“: virtues and character on *House*“ oslanja se na Houseove vrline i karakter. Raspravlja se o nastranosti kao vrlini (spominjući Diogena, Sokrata i Thoreaua) i pitanju ljubavi (je li ljubav emocija ili stanje volje, o odnosu znanja i ljubavi, moralnosti erotske ljubavi te ranjivosti), dovodeći je u vezu s dr. Houseom. Zaključno, autori se bave i pojmom prijateljstva (kako općenito tako i u slučaju Housea, referirajući se na Aristotela), te pitanjem vrline (istodobne mogućnosti odličnog liječnika i nemoralne osobe, također spominjući Aristotela).

4.2. Međusobni odnos Housea i izabranih filozofa

Lik dr. Housea u knjizi „House and philosophy: everybody lies“ dovodi se u odnos s brojnim filozofima. Moguće je pronaći eseje koji se referiraju na Platona, Sokrata, Aristotela, Kanta, Milla, Russella, Diogena, Leibniza, Nietzschea, Sartrea, Benthama, Rawlsa, Heideggera, Peircea, Thoreaua, Descartesa itd.

Ovdje su izdvojene usporedbe Housea sa Sokratom i Nietzscheom.

4.2.1. Sličnosti Housea i Sokrata

Nekoliko eseja u knjizi međusobno uspoređuje Sokrata i Housea. Ovdje su izdvojeni primjeri iz epistemologije i etike, tj. eseji „Selfish, Base Animals Crawling Across the Earth: House and the Meaning of Life“ (Jacoby, H.) i „„Being Nice Is Overrated“: House and Socrates on the Necessity of Conflict“ (Frappier, M.).

Sokrat se, između ostalog, bavio i pitanjem smisla čovjekova života, odnosno što znači dobro proživjeti život. Smatrao je da neproživljen život nije vrijedan življenja. Autori postavljaju pitanje vodi li House smislen život i je li postojanje Boga povezano sa životnim smislom. Također, obavlja li House nesvjesno Božji posao, pa na taj način njegov život ima smisla.

Kao što znamo House ne vjeruje u Boga niti u religiju (a ni zagrobni život) jer smatra kako ne postoje racionalni argumenti za njezino opravdanje, kao ni dokazi postojanja Boga. House konstatira da smisao našeg života nema veze s Bogom, te kako je važno djelovanje u ovom životu jer drugi ne postoji („House M. D.“, S4 E3 „97 Seconds“).

Konstatira se da House kao liječnik spašava živote, pa na taj način njegov život ima smisla.

„Rješavajući puzzle i tako spašavajući živote, Houseov život ima smisao.“³¹⁸

On je važan za druge zbog svojih postignuća, tj. rezultata.

„Proživljen život je onaj u kojem tragamo za istinom. Znatiželjan, si. Želiš razumijeti.“³¹⁹

„House i Sokrat. Dva slučaja, isti simptomi.“³²⁰

House i Sokrat služe se sličnom metodom podučavanja drugih, Sokrat svojih sugrađana, a House studenata, pri čemu obojica tragaju za istinom i ispravnom spoznajom (vidi u 5.1.2. Primjer iz metodologije: Sokratova metoda).

4.2.2. Sličnosti Housea i Nietzscheova *Übermenscha*

D. Goldblatt u svom eseju „Is There s Superman in the House?: A Nietzsche Point of View“ postavlja pitanja predstavlja li House neku vrstu nadčovjeka, s obzirom da se suprotstavlja moralu i krši norme (kao što to priliči i samom nadčovjeku), te je li House Nietzscheov primjer (idealni tip) *übermenscha*.

³¹⁸ Jacoby, Henry: „Selfish, Base Animals Crawling Across the Earth: House and the Meaning of Life“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby, H. ur.), John Wiley & Sons, New Jersey, 2009., str. 14.

³¹⁹ Ibid., str. 12.

³²⁰ Frappier, Melanie: „„Being Nice Is Overrated“: House and Socrates on the Necessity of Conflict“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby, H. ur.), John Wiley & Sons, New Jersey, 2009., str. 98.

House je slika netradicionalnog doktora koji nadilazi moral. Kao individualac ima velika postignuća i utjecaj na druge, ali također uči druge od kojih očekuje da neovisno misle (na taj način „nadilazi“ edukaciju, za koju je potrebna hrabrost).

„Radije, od Housea njegovo mlado osoblje može naučiti vrlinu nadčovjeka (...).“³²¹

Također, House je spreman na rizik i ne poštuje pravila.

„(...) House je jednostavno indiferentan u ograničavanju pravila, iako to okolnosti diktiraju, on se ponaša kao da pravila ne postoje.“³²²

Autor na kraju zaključuje da se Houseov stil ponašanja, njegova postignuća i snaga volje u jednu ruku slažu s Nietzscheovim tipom idealnog čovjeka.

4.3. Recenzije o knjizi

Ovdje su navode izdvojene pozitivne i negativne recenzije o knjizi „House and philosophy: everybody lies“ pronađene na internetu.

Negativne recenzije:

(1) „Knjiga ne pruža osnovne potrebe čitatelju.“³²³

(2) „(...) problem je u tome što su se previdjele neke stvarno odlične teme i previše eseja se vrti oko istih pitanja (čak i istih epizoda).“³²⁴

(3) „Dva poglavlja su zanimljiva, ostatak knjige zvuči apsurdno, irelevantno i sugerira da pisac(i) poglavlja nije vidio više od pola epizode, prije nego što je napisao svoje 'filozofsko' mišljenje. Knjiga ne nudi pravi filozofski ili psihološki pogled na seriju niti na likove (...).“³²⁵

(4) „Šteta što knjiga pokriva samo prve četiri sezone serije.“³²⁶

³²¹ Goldblatt, David: „Is There s Superman in the House?: A Nietzsche Point of View“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby, H. ur.), John Wiley & Sons, New Jersey, 2009., str. 32.

³²² Ibid., str. 33.

³²³ Vidi „BOOK REVIEW: HOUSE AND PHILOSOPHY- EVERYBODY LIES“, aman (@amanhimself), 26. 1. 2015., URL: <http://readingbooks.blog/2015/01/26/book-review-house-and-philosophy-everybody-lies/>, pristupljeno 21. 7. 2018.

³²⁴ Vidi URL: <https://www.goodreads.com/book/show/3792652-house-and-philosophy>, pristupljeno 21. 7. 2018. (Christopher, 6. 8. 2011.)

³²⁵ Vidi URL: <https://www.bookdepository.com/House-Philosophy-Henry-Jacoby/9780470316603>, pristupljeno 21. 7. 2018. (Yuval Novik)

³²⁶ Vidi URL: <http://betnavad.mobi/book/show/3792652-house-and-philosophy>, pristupljeno 21. 7. 2018. (Amy, 13. 6. 2013.)

- (5) „Izgleda kao da je pisalo mnoštvo tinejdžera po mom mišljenju i iznenađujuće je dosadno. Razočaran sam. :(“³²⁷
- (6) „Previše filozofije, premalo Housea. Možda je Hugh Laurie trebao napisati knjigu.“³²⁸
- (7) „Nisam liječnik, ali mislim da život u bolnici nije sličan onome kako je prikazano u 'House M. D.', a takvi primjeri predstavljaju osnovu za ove eseje.“³²⁹

Pozitivne recenzije:

- (8) „Dobra pseudo-intelektualna zabava.“³³⁰
- (9) „Pročitao sam nekoliko esejskih knjiga iz serije pop-kulture u zadnjih nekoliko godina, a 'House i Filozofija' bolje je organizirana i usmjerenija od ostalih.“³³¹
- (10) „Izvršno!!! Pisci su odradili fantastičan posao analizirajući Housea, uspoređujući njegove misli sa Sokratom, Aristotelom, Platonom itd. House nije magarac kao što mnogi misle, nego genij i vrlo racionalan mislilac. Epizode su imenovane, a čitatelj se vodi kroz scenarij vrlo logično i jasno. Ako vam se sviđa House i želite naučiti više o njegovim misaonim procesima, pročitajte ovu knjigu! Fascinantna je!! Bravo!!!“³³²
- (11) „Ako ste PRAVI HOUSE fan, ovu knjigu MORATE IMATI!!“³³³

³²⁷ Vidi URL: <http://betnavad.mobi/book/show/3792652-house-and-philosophy>, pristupljeno 21. 7. 2018. (Yazan Azzam, 23. 10. 2015.)

³²⁸ Vidi „OK for those with long attention spans“, S. Styleson, 6. 10. 2009., URL: https://www.amazon.com/House-Philosophy-Everybody-Henry-Jacoby/product-reviews/0470316608/ref=cm_cr_dp_d_show_all_btm?ie=UTF8&reviewerType=all_reviews, pristupljeno 21. 7. 2018.

³²⁹ Vidi „A fun book but I had some reservations“, Carl in Richland, 23. 2. 2014., URL: https://www.amazon.com/House-Philosophy-Everybody-Henry-Jacoby/product-reviews/0470316608/ref=cm_cr_arp_d_viewpnt_rgt?ie=UTF8&reviewerType=all_reviews&filterByStar=critical&pageNumber=1, pristupljeno 21. 7. 2018.

³³⁰ Vidi URL: <https://www.goodreads.com/book/show/3792652-house-and-philosophy>, pristupljeno 21. 7. 2018. (Carine, 5. 1. 2009.)

³³¹ Vidi URL: <https://www.goodreads.com/book/show/3792652-house-and-philosophy>, pristupljeno 21. 7. 2018. (Jared Millet, 8. 11. 2011.)

³³² Vidi „House Fans Read This!!“, Doug, 8. 3. 2015., URL: https://www.amazon.com/House-Philosophy-Everybody-Henry-Jacoby/product-reviews/0470316608/ref=cm_cr_dp_d_srvw_btm?ie=UTF8&reviewerType=all_reviews&sortBy=recent#R14NNXUBI8W0G2, pristupljeno 21. 7. 2018.

³³³ Vidi „A MUST FOR ALL HOUSE FANS!“, KickingSixtyChick, 24. 3. 2009., URL: https://www.amazon.com/House-Philosophy-Everybody-Henry-Jacoby/product-reviews/0470316608/ref=cm_cr_othr_d_paging_btm_4?ie=UTF8&reviewerType=all_reviews&sortBy=recent&pageNumber=4#R14NNXUBI8W0G2, pristupljeno 21. 7. 2018.

(12) „Stvar koja mi se sviđa kod eseja u ovoj knjizi je ta da su oni vrlo dobro napisani i pristupačni, čak i onima koji nemaju pozadinsko znanje o filozofiji ili medicinskoj etici.“³³⁴

(13) „Ovo je vrlo zanimljiva knjiga. Za svakoga tko je obožavatelj Housea i zainteresiran za rad ljudi poput Friedricha Nietzschea, Jean-Paula Sartrea ili nihilističke i egzistencijalističke filozofije općenito ili istočne filozofije poput taoizma, ovo će biti vrlo dobro štivo.“³³⁵

(14) „Ovo je izvrsna zbirka eseja s mnoštvom perspektiva o zagonetnom, složenom, uvredljivom i fascinantnom Gregoryju Houseu, M. D. Koristio sam ga u sastavu engleskog razreda koji podučavam na fakultetu u San Franciscu, u sklopu pisanja o popularnoj kulturi i studenti su bili prilično oduševljeni nekim esejima.“³³⁶

4.4. Ukupna ocjena knjige

Negativne kritike:

- (1) nepružanje osnovnih potreba čitatelju
- (2) previše eseja se vrti oko istih pitanja i epizoda
- (3) većina knjige zvuči apsurdno i irelevantno
- (4) pokrivenost samo prve četiri sezone serije
- (5) dosadno
- (6) previše filozofije u knjizi
- (7) kriva predodžba o životu u bolnici.

Pozitivne kritike:

- (8) zabavna
- (9) organizirana i dobro usmjerena
- (10) dobro analizira Housea i usporedba s pojedinim filozofima
- (11) obvezno štivo za prave House fanove

³³⁴ Vidi „A must-read for all House fans with an interest in philosophy and ethics“, Thriftbooks.com User, 24. 4. 2009., URL: <https://www.thriftbooks.com/w/house-and-philosophy-everybody-lies/267885/#isbn=0470316608&idq=1767868>, pristupljeno 21. 7. 2018.

³³⁵ Vidi „Sehr gut!“, Brain Buff, 17. 1. 2009., URL: <https://www.amazon.com/House-Philosophy-Everybody-Henry-Jacoby/dp/0470316608>, pristupljeno 21. 7. 2018.

³³⁶ Vidi „My Students Have Responded with Enthusiasm!“, Amazon Customer, 21. 8. 2016., URL: <https://www.amazon.com/House-Philosophy-Everybody-Henry-Jacoby/dp/0470316608>, pristupljeno 21. 7. 2018.

- (12) dobro napisana s pristupačnim esejima
- (13) zanimljiva
- (14) izvrsna zbirka eseja s raznim perspektivama o glavnom liku serije.

Knjiga, odnosno zbirka eseja, osvrt je na glavni lik serije „House M. D.“ doktora Gregoryja Housea, njegove karakteristike i ponašanje, te mane i vrline. Autori eseja dovode ga u vezu i uspoređuju s raznim filozofima, te filozofskim školama. Spominju Houseove pozitivne i negativne strane, aludirajući tako na mogućnost filozofskog povezivanja glavnog lika s različitim filozofskim teorijama i temama. Dakle, knjiga predstavlja spoj osobnosti Housea i filozofije, što su autori nastojali prikazati referirajući se na razne epizode serije (konkretne situacije, tj. scene), te su tako otvorili brojna filozofska pitanja i probleme. Obrađuje se raznovrsna tematika, od onih koji se tiču epistemologije i racionalizma, pa sve do etičkih (moralnih) pitanja. Također, pokrivena je cijela povijest filozofije, od antičkih filozofa pa sve do suvremene filozofije.

Knjiga „House and philosophy: everybody lies“ urednika H. Jacobya, kvalitetno je napisana jer je pokrivena raznovrsnim filozofskim pitanjima i temama, te čitajući je mogu je shvatiti i oni koji nemaju neko predznanje o filozofiji. Ona na jedinstven način progovara o doktoru Houseu, obraćajući pozornost na njegov lik, karakter, život, rad, razmišljanja, pa i njegovu osobnu filozofiju, te ga tako povezuje s filozofijom. Eseji su logički podijeljeni po poglavljima i prema temama kojima se bave, što olakšava snalaženje u knjizi te samim time i lakše praćenje teksta. Članci su pisani jasnim i razumljivim stilom.

Nadalje, članci otvaraju mnoga filozofska pitanja dovodeći ih u vezu s Houseom, te dobro obrazlažući ih i argumentiraju. Primjedba ovoj knjizi je to što uključuje samo prve četiri sezone serije (od ukupno osam) s obzirom da je knjiga izdana 2009. godine, a serija se snimala do 2012. godine. Također, uzevši u obzir tu okolnost, autori se često referiraju na iste epizode (primjere), pa se stoga teme, tj. pitanja kojima se bave ponavljaju.

Zaključno, smatram da je knjiga odličan odabir za svakog House fana općenito, ali i za onog koji želi s malo drugačije perspektive zaviriti u dubinu njegova lika, što može doprinijeti drugačijem promišljanju. Također, sama knjiga kao i serija „House M. D.“ mogu poslužiti u edukativne svrhe, kao npr. u nastavi Filozofije, kao uvod u neku filozofsku problematiku ili s ciljem boljeg i lakšeg razumijevanja nekih težih filozofskih tema. U svakom slučaju, knjigu je korisno i vrijedno pročitati.

5. Filozofija filma kao filozofija popularne pojave

Filozofija popularne pojave dovodi nepopularnu filozofiju (znanstvenu, uvodnu, udžbeničku) u odnos s popularnim pojavama (npr. glazbe, sporta, mode) na način da se upotpunjuju i moguće doprinose boljem razumijevanju. Na taj način ona može donijeti novost pod vidikom didaktike nastave, a možda i novost pod vidom sadržaja.

U ovom dijelu rada bit će riječi o filozofiji filma kao popularnoj filozofiji na primjeru serije „House M. D.“ (5.1. Filozofija filma kao popularna filozofija na primjeru serije „House M. D.“), te povezivanjem popularne filozofije s nepopularnom na temelju izdvojenih primjera iz serije. Prvi primjer je iz filozofije znanosti (5.1.1. Primjer iz filozofije znanosti: Ockhamova britva), a drugi iz metodologije (5.1.2. Primjer iz metodologije: Sokratova metoda).

5.1. Filozofija filma kao popularna filozofija na primjeru serije „House M. D.“

Ovdje će biti izdvojena dva primjera iz serije „House M. D.“ kao nepopularne filozofije, tj. kao popularne filozofije koja može pomoći lakšem razumijevanju nepopularne (prikazat će se povezivanje tema na konkretnim primjerima iz popularne filozofije s onima iz nepopularne).

- „Je li film tek korisno sredstvo za uvođenje u određenu filozofsku temu i populariziranje filozofije prikazivanjem određenih filozofskih problema, ili film posjeduje i neke značajnije mogućnosti?“³³⁷ „Film je u prvom redu popularan zbog činjenice da gledatelj u filmskom materijalu prepoznaje dodirne točke s vlastitim životnim iskustvom, vrijednostima, mišljenjima i značenjima.“³³⁸ „Za nastavu filozofije film u prvom redu ima izuzetnu egzemplarnu vrijednost: služenje filmom kao primjerom za pomoć u objašnjavanju i predočavanju različitih filozofskih problema, filozofija i filozofa.“³³⁹

³³⁷ Prica, Ljubiša: „Film kao medij filozofskog mišljenja“, Naklada Jurčić, Zagreb, 2016., str. 200.

³³⁸ Labaš, D.; Mihovilović, M.: „Masovni mediji i semiotika popularne kulture“, u: Kroatologija, Vol. 2, No. 1, 2011., str. 117.

³³⁹ Škerbić, Matija Mato: „Metodička vrijednost i uporaba filma u nastavi filozofije“, u: Metodički ogledi, Vol. 16, No. 1-2, 2009., str. 69.

5.1.1. Primjer iz filozofije znanosti: *Ockhamova britva*

Filozofija znanosti je grana (disciplina) filozofije koja se razvija u 19. st, a bavi se kritičkim preispitivanjem i procjenjivanjem znanstvenih postavki. Pitanja kojima se bavi su npr. što je znanost, koji je cilj znanosti, pitanje pouzdanosti teorija, zatim što je temelj znanosti, koje su pretpostavke znanosti itd. Ona predstavlja metodu utvrđivanja istinitosti znanstvenih iskaza. Često se preklapa s epistemologijom, ontologijom i metafizikom.

Ovdje ćemo se ograničiti na skolastičku filozofiju, tj. na primjer Williama Ockhama (Occama) i njegovu tzv. Ockhamovu britvu.

Ockhamova britva pripisuje se srednjovjekovnom filozofu i teologu Williamu Ockhamu. Ona govori kako je najjednostavnije objašnjenje ujedno i točno, tj. da kada postoje dvije ili više teorija trebamo izabrati onu koja se temelji na najmanje pretpostavki (jednostavniji odgovor je bolji od kompleksnog, jer je vjerojatnije da je istinita ona koja je jednostavnija). Postoji više formulacija Ockhamove britve, kao npr. „Stvari ne treba umnožavati osim ako nije neophodno“ („*entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem*“), zatim „Bez nužnosti ne treba uvoditi nikakvo mnoštvo“, te „Uzaludno je činiti s više ono što možemo činiti s manje“. Iako se formulacija ne može naći u njegovim djelima, niti ju je sam Ockham tako nazvao ili pobliže imenovao, pripisuje se Williamu Ockhamu. Pojam „britva“ označava metaforu, želeći prikazati eliminaciju nepotrebnih objašnjenja, kao što se britvom rješava višak kose.

O Ockhamovoj britvi pisali su mnogi filozofi, od kojih su izdvojeni sljedeći autori i njihova interpretacija:

- „Tako je stvoren svijet za čovjeka jedan sklop kontingentnih činjenica. Njihova spoznaja stoga nije moguća iz pretpostavljenih razloga nego na temelju iskustva i studija onoga što je faktički prisutno i što se događa. Tzv. načelo ekonomičnosti ('*Ockhamova britva*') glasi: 'Bez nužnosti ne treba uvoditi nikakvo mnoštvo (*pluralitas non est ponenda sine necessitate*).' Sva utemeljenja koja nisu nužna za objašnjenje neke stvari suvišna su te ih treba odbaciti. To metodičko načelo ujedno sadrži metafizičku kritiku za jezični temelj.“³⁴⁰
- „Ockham je intelektualno otvorio nov pristup ljudskoj spoznaji, pristup koji se od tada naziva znanstvenim pristupom. Najpoznatija ideja povezana s njegovim imenom načelo je Ockhamove britve. To načelo kaže da od dva moguća objašnjenja iste pojave, ono

³⁴⁰ Kunzmann, P.; Burkard, F. P.; Wiedmann, F.: „Atlas filozofije“, Golden marketing, Zagreb, 2001., str. 89.

složenije najvjerojatnije u sebi ima neku pogrešku, te da je vjerojatnije, ako je sve ostalo isto, da je jednostavnije objašnjenje točno. Tako bismo trebali u pokušaju objašnjavanja što manje pretpostavljati. Entitete nije nužno pretpostavljati. Reći kako je vjerojatnije da će jednostavnije objašnjenje biti istinito, na prvi se pogled čini suprotno intuiciji, no to jest tako.“³⁴¹

- „Njegova opreka prema cijelome dotadanjem mišljenju očito se vidi već u kritici spoznaje, gdje mnoge pojmove i razlučivanja skolastična zabacuje, jer 'bez potrebe povećavaju broj principa tumačenja'. To je sasvim moderno stanovište, kakovo opažamo već u prvo doba prirodo znanstvene filozofije novoga vijeka.“³⁴²
- „Po nekima poznat izraz *entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem* najbliži je onome što se pronalazi kod Williama od Occama. Occamova je britva Occamova (a ne, primjerice Aristotelova) jer je Occam najviše pažnje pridavao ovome načelu u svojoj argumentaciji protiv postojanja apstraktnih entiteta, a navedeni izraz prevodi se kao: 'entitete ne treba umnožavati bez potrebe.' Među ostalim oblicima vrijedi istaknuti, primjerice maksimu da je najjednostavnije rješenje obično i točno. Sve ove nazive i formulacije uobičajeno se svode pod zajednički nazivnik - načelo jednostavnosti ili samo jednostavnost.“³⁴³
- „Occam je najviše poznat po maksimi koju nije moguće pronaći u njegovim djelima, ali je dobila naziv 'Occamova britva'. Ta maksima kaže: 'Entitete ne treba množiti bez potrebe.' Iako to nije rekao, rekao je nešto što ima isti efekt: 'Uzalud je činiti s više ono što se može učiniti s manje.' To znači, ako se sve u nekoj znanosti može tumačiti bez pretpostavke ovog ili onog hipotetskog entiteta, nema osnove za pretpostavku. Smatram ovo kao najplodnije načelo u logičkoj analizi.“³⁴⁴
- „Temelj Ockhamove filozofije su dva načela: načelo ekonomičnosti i načelo svemoći. Načelo ekonomičnosti (kasnije popularno poznato kao 'Ockhamova britva') kaže da bića ne treba povećavati bez potrebe. Ne treba misliti da svakomu pojmu odgovara neko stvarno biće. U stvarnosti postoji samo pojedinačno, a ne i opće. Opće postoji samo kao znak za više bića.“³⁴⁵

³⁴¹ Magee, Bryan: „Povijest filozofije“, Mozaik knjiga, Zagreb, 2010., str. 61.

³⁴² Bazala, Albert: „Povijest filozofije“ (sv. II), Matica Hrvatska, Zagreb, 1909., str. 178.

³⁴³ Restović, Ivan: „Složenost jednostavnosti“, u: Scopus, Vol. 12, No. 25, 2012., str. 52.

³⁴⁴ Russell, Bertrand: „The history of western philosophy“, Simon and Schuster, New York, 1945., str. 472.

³⁴⁵ Zelić, Ivan: „Vodič kroz filozofiju“, Verbum, Split, 2017., str. 118.

- „Strojno učenje, statistika i filozofija znanosti preporučuju odabir jednostavnih teorija ili modela na temelju empirijskih podataka, pri čemu jednostavnost ima veze s minimiziranjem neovisnih entiteta, načela, uzroka ili jednadžbi koeficijenata. Ova intuitivna prednost jednostavnosti naziva se Ockhamovom britvom, nakon teologa i logičara Williama Ockhama iz četrnaestog stoljeća, čiji je rad pokazao sličnu tendenciju. No, usprkos svojem intuitivnom apelu, kako bi nam Ockhamova britva mogla pomoći da pronađemo istinitu teoriju? Jer ako već znamo da je najjednostavnija teorija istinita ili vjerojatno istinita, ne trebamo Ockhamovu britvu da zaključimo da je istinita. A ako ne znamo da je najjednostavnija teorija istinita ili vjerojatno istinita, kako znamo da nas jednostavnost usmjerava u pravom smjeru? Ne pomaže reći da je jednostavnost povezana s drugim vrlinama poput ispitljivosti, jedinstva, boljim objašnjenjima, većim 'potvrđivanjem', minimizacijom prediktivnog rizika ili minimalne duljine opisa, jer ako istina nije bila jednostavna, ona ne bi imala takva lijepa svojstva. Pretpostaviti drugačije znači angažirati se u pustu želju.“³⁴⁶
- „Sve u svemu, Ockhamova britva ima oblik imperativa o načinu na koji se trebamo ponašati u razlikovanju iznimnih mentalnih stvari, koje su stvari izvan uma - što znači da nam Ockham daje savjete o tome kako se racionalno ponašati kada želimo pretpostaviti da postoje dvije stvari u vanjskom svijetu umjesto jedne, tri stvari umjesto dvije i tako dalje. Ali primijetite da, iako nam se daju savjeti o najrazumnijoj metodi za generiranje racionalnih razlika u metafizici, ništa nam nije rečeno o samoj metafizičkoj stvarnosti. Stoga, Ockhamova britva je metodološki princip, a ne metafizički.“³⁴⁷
- „U osnovi se mogu identificirati tri osnovna uzorka kasnijih verzija, koji se, naravno, djelomično preklapaju: *Princip škrtosti* koji je najbliže izvornoj verziji tražeći opreznu diskreciju prije stvaranja novih pojmova i pojmova. *Princip jednostavnosti* (ekonomija mišljenja, prema Ernstu Machu) ima za namjeru objašnjenje, razloge, teorije itd., što bi trebalo biti što jednostavnije. Usko povezana s potonjem je zahtjev za *isključivanjem nepotrebnih dodatnih hipoteza*.“³⁴⁸

³⁴⁶ Kelly, Kevin T.: „Ockham's razor, empirical complexity, and truth-finding efficiency“, u: Theoretical Computer Science, 383, 2007., str. 270.

³⁴⁷ Keele, Rondo: „Ockham explained: razor to rebellion“, Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010., str. 96.

³⁴⁸ Gernert, Dieter: „Ockham's Razor and its Improper Use“, u: Cognitive Systems, Vol. 7, No. 2, 2009., str. 134.

- „Ukidanjem sadržajne strane pojmova on je ostao kod pojma kao znaka (terminus, signum) o nekom predmetu, što predstavlja područje subjektivnog mnijenja, ali ne i objektivnog predmeta. Smisao tog učenja Ockham je izrazi riječima: *Entia non sunt multiplicanda, praeter necessitatem*, što znači, da postojeće, osim u slučaju potrebe, ne treba umnožavati.“³⁴⁹

Autori gore navedenih citata navode formulacije Ockhamove britve, neki jednu, a neki više njih. Spominju i nazive poput načela ekonomičnosti i načela jednostavnosti, te da samu formulaciju nije moguće pronaći u njegovim djelima. Općenito govoreći, autori se slažu oko samog značenja Ockhamove britve, tvrdeći kako je jednostavnije objašnjenje obično točno i da trebamo što manje pretpostavljati, te odbaciti suvišna objašnjenja. Također se spominje i da Ockhamova britva predstavlja nov znanstveni pristup spoznaji i kritiku za temelj jezika. S druge strane, različita su stajališta o vrsti principa koju predstavlja Ockhamova britva. Za neke je ona metodološki pristup, a za druge logička analiza. Zaključno, postavlja se i pitanje kako nam Ockhamova britva (tj. princip jednostavnosti) može pomoći pri pronalasku istinite teorije.

U knjizi „House and philosophy: everybody lies“, 5. esej drugog poglavlja nosi naslov „The logic of guesswork in Sherlock Holmes and House“ (Abrams, Jerold, J.) u kojem se spominje Ockhamova britva.

- „House griješi kada misli da je njegova metoda deduktivna: (...) 'Mislim, zato što je rekao da boli ja sam trebao utvrditi da je to značilo bol' ('Occam's Razor').“³⁵⁰

Autor u članku uspoređuje logiku rada i prikupljanja dokaza kod detektiva Sherlocka Holmesa i dr. Housea. Napominje kako se House u procesu postavljanja dijagnoze često koristi nagađanjem (pogađanjem), te da to nije sporno budući da se sama medicina bazira na pretpostavkama. Također, spominje da House stalno griješi kod postavljanja dijagnoze, ali je to način da dođe do istine. House određuje uzroke koji su najvjerojatniji, naručuje testove kako bi provjerio je li u pravu, a u slučaju da nije barem ima nove informacije za daljnji rad (dakle, zaključak ne mora slijediti iz premisa). On i njegov tim generiraju mogućnosti kako bi objasnili anomalije. House zapisuje razmišljanja na bijelu ploču, a kasnije neke od njih briše jer se ne uklapaju u simptome ili daljni razvoj bolesti pacijenta. Na kraju ih ostaje nekoliko, koje su

³⁴⁹ Bošnjak, Branko: „Filozofija od Aristotela do renesanse“, NZMH, Zagreb, 1983., str. 115.

³⁵⁰ Abrams, Jerold J.: „The logic of guesswork in Sherlock Holmes and House“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby, H. ur.), John Wiley & Sons, New Jersey, 2009., str. 57.

hijerarhijski poredane prema vjerojatnosti i efikasnosti testova. Taj ciklus testova traje toliko dugo dok ne dobije pravu dijagnozu.

Također, i u 6. eseju drugog poglavlja spominje se Ockhamova britva i navedeni su konkretni primjeri iz serije „House M. D.“ gdje se sam House referira na Ockhamovu britvu. Autorica članka „It's Explains Everything!“ (Stock, Barbara A.) govori da House smatra kako uvijek postoji objašnjenje za zdravstveno stanje pacijenta. On postavlja hipoteze koje odgovaraju simptomima i onda ih testira. Nadalje, govori kako House nije zadovoljan djelomičnim odgovorima ili teorijama. Uvjeran je da postoji kompletan odgovor i ne odustaje tako dugo dok ga ne pronade. Čak i one stvari koje se čine nasumične, imaju svoje razloge. Napominje i kako nekad testovi, koje rade članovi Houseova tima, nisu pouzdani ili traju predugo, pa se u tom slučaju House poziva na Ockhamovu britvu, tj. da je najjednostavnije objašnjenje uvijek najbolje (sama epizoda u seriji nosi naslov „Occam's Razor“).

„Zašto je jedan jednostavnije od dva? (...) Svaki od ovih stanja je pogodak oko tisuću naprama jedan. To znači da bilo koji od dva da se događa u isto vrijeme je pogodak milijun naprama jedan. Chase kaže da je srčana infekcija pogodak deset milijuna naprama jedan, što čini moju ideju deset puta boljom od tvoje ('Occam's Razor').“³⁵¹

Sam House tvrdi kako je u prirodi medicine da se može pogriješiti, referirajući se na Ockhamovu britvu.³⁵² „Za Housea, Occamova britva govori kako je gotovo uvijek najjednostavnije objašnjenje da je netko zeznuo.“³⁵³ Nadalje, autorica spominje kako Ockhamova britva govori da stvari ne treba umnožavati ako nije nužno. „Occamova britva doslovno kaže da entitete (stvari) ne treba umnožavati nepotrebno.“³⁵⁴ Dakle, ako imamo više teorija, postoji razlog za odabrati onu jednostavniju.

Konačno, autorica utvrđuje da Ockhamova britva otvara dva pitanja: (1) što konstituira jednostavnost i (2) zašto bi vjerovali da je jednostavnije rješenje bolje. S jedne strane, definicija

³⁵¹ Stock, Barbara A.: „It Explains Everything!“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby, H. ur.), John Wiley & Sons, New Jersey, 2009., str. 77.

Prizor scene iz serije „House M. D.“ S1 E3 „Occam's Razor“ u kojoj se spominje Ockhamova britva moguće je vidjeti na sljedećem linku, URL: <https://www.youtube.com/watch?v=dhcMXINNrXc>, pristupljeno 28. 7. 2018.

Cijelu epizodu serije „House M. D.“ S1 E3 „Occam's Razor“ moguće je pogledati na sljedećem linku, URL: <https://vimeo.com/57262156>, pristupljeno 7. 8. 2018.

³⁵² Prizor scene iz serije moguće je vidjeti na linku, URL:

https://www.youtube.com/watch?v=tA0wGv9_3Os, pristupljeno 28. 7. 2018.

³⁵³ Jacoby, Henry: „Introduction: Read Less, More TV: A Cranky, Slightly Rude Introduction“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby, H. ur.), John Wiley & Sons, New Jersey, 2009., str. 2.

³⁵⁴ Stock, Barbara A.: „It Explains Everything!“, str. 77.

jednostavnosti nije jednostavna (jedino što je lakše razumijemo), dok se druge strane teže dolazimo do pogreška u jednostavnijoj teoriji, što je dobar indikator za istinitost.

Slika 10. Isječak kadra iz serije „House M. D.“ (Shore, 2004.).

(dostupno na YouTubeu, URL: <https://www.youtube.com/watch?v=dhcMXINNrXc>)

Na temelju gore navedenih primjera iz popularne i nepopularne filozofije o Ockhamovi britvi moguće je zaključiti kako su informacije podjednake, tj. da se poklapaju. Dakle, film (serija) sa svojom tehnikom (umjetnošću) pokriva sadržajem i opsegom sve kao i informacije koje se mogu pronaći u nekoj stručnoj literaturi.

- „Sa strane filozofije cilj je osposobljavanje učenika za apliranje pojedinih filozofskih teorija i stavova filmovima, uz pomoć filma uočiti i razumjeti filozofske probleme i teorije, objasniti i razjasniti relacijske sveze filozofije i filma, te otkriti ljepotu intelektualnog užitka mogućnosti koje nam filozofija pruža u interpretaciji filmskog djela.“³⁵⁵ „Refleksije o filmu mogu pridonijeti istraživanju specifičnih teza i argumenata, ponekad dajući pojačano filozofsko razumijevanje.“³⁵⁶

Za predvidjeti je da će učenicima biti teško shvatljivo objašnjenje pojma Ockhamove britve pomoću neke stručne literature, ali ako ga se poveže s pristupačnijim i interesantnijim primjerom kao npr. preko serije, čini se kako ga se može učiniti razumljivijim.

Na temelju gore prikazanog primjera mogu se postaviti sljedeća pitanja:

³⁵⁵ Škerbić, Matija M.: „Metodička vrijednost i uporaba filma u nastavi filozofije“, str. 79.

³⁵⁶ Livingston, Paisley: „Cinema, philosophy, Bergman: on film as philosophy“, str. 11.

(1) Može li film (serija) kao vrsta popularne filozofije, tj. filozofija filma kao vrsta filozofije popularnih pojava koristiti kao sredstvo u nastavi Filozofije, te doprinosi li ono lakšem, pristupačnijem i razumljivijem usvajanju nastavnih sadržaja?

(2) Nudi li film bolje rješenje za objašnjenje gore navedenih (izdvojenih) primjera od teksta koji se nalazi u npr. udžbeniku ili nekoj drugoj stručnoj literaturi?

(3) Zašto se film ne bi koristio kao zanimljiva i možda bolje prihvaćena metoda (sredstvo) za učenje i razumijevanje sadržaja, tj. kao posrednik za filozofsko mišljenje?

Moguće je za pretpostaviti kako bi se film mogao koristiti kao sredstvo u nastavi sa svrhom lakšeg, boljeg i pristupačnijeg tumačenja nastavnog sadržaja s obzirom na svoj način pristupanja problemu.

Opisivanje, analiziranje i razumijevanje Ockhamove britve u seriji „House M. D.“ pomaže ne samo razumijevanju Ockhamove britve u novom kontekstu (putem serije), nego možda pomaže i razumijevanju Ockhamove britve u nepopularnoj filozofiji.

(1) Filozofija filma kao filozofija popularne pojave otvara filozofsko pitanje o Ockhamovoj britvi kao logičkom principu pružajući raznolike odgovore.

(2) Odgovori o Ockhamovoj britvi iz filozofije filma kao filozofije popularne pojave pomažu boljem razumijevanju Ockhamove britve u nepopularnoj filozofiji.

(Ad. 2) Naime, u udžbenicima za srednju školu iz Filozofije koji su odobreni od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja (Kalin, B.: „Povijest filozofije“ i Reškovac, T.: „Filozofija: udžbenik filozofije za 4. razred gimnazije“) uopće se ne spominje Ockhamova britva.³⁵⁷ U Kalinovom udžbeniku spominje se William Ockham, ali ne i pojam Ockhamove britve, što se čini kao velik nedostatak za samu filozofiju, povijest filozofije, filozofiju znanosti pa i logiku. S druge strane, u udžbeniku autora Reškovca uopće se ne spominje William Ockham, a kamoli Ockhamova britva.

(3) Dakle, filozofija filma kao filozofija popularne pojave postavljajući pitanja popularnoj pojavi može pomoći razumijevanju te pojave u nepopularnoj filozofiji.

³⁵⁷ Vidi Ministarstvo znanosti i obrazovanja, URL: <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/enika-i-pripadajucih-dopunskih-nastavnih-sredstava-za-osnovnu-skolu-gimnazije-i-srednje-strukovne-skole-od-skolske-godine-2014-2015/1032>, pristupljeno 25. 7. 2018.

S obzirom da je ovaj dio rada istražen prije odluke o donošenju novog kurikulumu za Filozofiju, nisu uzeti u obzir novi odobreni udžbenici za predmet Filozofija u gimnazijama. No, kasnije je istraženo kako se pojam Ockhamove britve ne spominje niti u jednom od tri nova udžbenika za Filozofiju (u udžbeniku Jurić, H.; Stupalo, K.: „Filozofija, udžbenik filozofije u četvrtom razredu gimnazije“ spominje se samo ime, ali ne i pojam te njegovo objašnjenje.).

(Ad. 3) Npr. filozofiranje o Ockhamovoj britvi u seriji (filmu) može pomoći razumijevanju pojma Ockhamove britve u filozofiji općenito, ali i uže u povijesti filozofije, filozofiji znanosti i najuže u kršćanskoj filozofiji, tj. filozofiji Williama Ockhama.

Dakle, pomaže li rečeno o Ockhamovoj britvi kao popularnoj filozofiji (5.1.1. Primjer iz filozofije znanosti: Ockhamova britva) učeniku da bolje shvati Ockhamovu britvu, filozofiju znanosti, logiku i općenito filozofiju Williama Ockhama? Ako film uistinu pomaže, onda je to primjer da filozofija popularnih pojava pomaže lakšem razumijevaju nepopularne filozofije, tj. da filozofija filma svojom izvornošću, poteškoćama i rješenjima pridonosi nepopularnoj filozofiji i njezinim problemima.

- „Razvija spoznajne mogućnosti i resurse u učenika, proširujući njihovo opće i filozofsko obrazovanje (...). Uporaba filma može učiniti zanimljivom nastavu i građu koja se daje učenicima, ali ju i 'osuvremeniti' i približiti, učiniti je poticajnom i privlačnom.“³⁵⁸

5.1.2. Primjer iz metodologije: Sokratova metoda

Antropološko razdoblje unutar antičke filozofije u središte stavlja pitanje čovjeka, vrline, društva, vrijednosti, čovjeka kao individue, te spoznaje (znanja). Kao najpoznatiji i najznačajniji filozof tog razdoblja (ali i općenito u povijesti filozofije) izdvaja se Sokrat, koji se, između ostalog, bavio pitanjem ljudske spoznaje, tj. stjecanjem znanja i potragom za istinom, te etikom. „Spoznaaj samoga sebe“ je osnovna postavka njegove filozofije. Sokrat je imao specifičan način podučavanja pojedinca. Vodio je dijaloge sa sugovornicima u kojima je svojim argumentima pobijao mišljenja sugovornika kako bi došli do istine, odnosno prave spoznaje. Metoda vođenja dijaloga, tj. traženja istine čini dva dijela. Prvi dio čini ironija: sam Sokrat kaže „Znam da ništa ne znam.“ Kao što sam priznaje vlastito neznanje, želi i kod svojih sugovornika osvijestiti njihovo neznanje. Tvrdio da je svjesnost vlastitog neznanja prva stepenica prema istinskom znanju. Drugi dio metode je majeutika ili „porodiljna vještina“ koja sugovornika dovodi do prave spoznaje, „porađanja“ istine (ona se nalazi u svakom čovjeku, samo je treba pronaći).

³⁵⁸ Škerbić, Matija M.: „Metodička vrijednost i uporaba filma u nastavi filozofije“, str. 70.

Njegova metoda podučavanja poznata je i kao Sokratova metoda, koju je primjenjivao i u svojoj etici. Sam Sokrat nije ništa napisao, ali je mnoštvo drugih filozofa pisalo o njemu i njegovoj metodi. Ovdje su izdvojeni sljedeći autori:

- „Svojim je načinom pitanja potresao samopouzdanje njihovo i razbio njihovu prividnu mudrost. ‚Čuo sam ja,‘ — veli Menon, učenik Gorgijin — ‚Sokrate, i prije, nego sam se s tobom sastao, da se gradiš, kako ništa ne znaš, i činiš druge, da ne znadu. I sada, kako mi se čini, čaraš i vraćaš i uvjeravaš tako, te čovjek postaje pun neznanja. I činiš mi se svakako, ako već moram da te oponašam (u šali), najsličniji po obliku i po drugom onoj plosnatoj morskoj ribi, jer i ona svakoga, koji joj se približi i koji je se dotakne, čini uzetim. I ti mi se činiš, da si meni tako vješto učinio, da sam uzet. I u istinu uzet sam i na duši i na tijelu i ne znam, što da ti odgovorim. Pa ipak sam često o krijeposti mnoge govore rekao i mnogima i posve dobro, kako mi se čini, a sada ne znam uopće reći, što je...‘. Da, to je Sokrat i htio, da mu pokaže, kako ne zna. Sam je za sebe govorio, da ništa ne zna, samo toliko zna, da ništa ne zna. Ovo priznanje ipak nije očajanje na istini; Sokrat ne poriče mogućnost znanja, ali je morao izravnati tlo, gdje je bila uzdignuta zgrada prividne mudrosti sofističke. Na njenim ruševinama tek mogao je da podigne novu zgradu znanja. Neznanje je ishodište Sokratova umovanja. On ne zavarava ni sebe ni druge, da već ima znanje, ali potiče i sebe i druge, da ga traže, a tražiti će ga moći tek onaj, koji je uvjeren, da ga još nema. Traženje je osnovna crta filozofije Sokratove. No istinu tražiti može i opet samo onaj, tko je uvjeren, da ima istina i da ju je moguće spoznati. Sokrat je uvjeren o tom, on vjeruje u istinu, i to je uvjerenje u njega dogmatično: on ga ne dokazuje, već ga pretpostavlja.“³⁵⁹
- „Htio je da svi dođu – prema njegovom mišljenju – do pravog puta. Lako je odgovoriti gdje se može kupiti na pr. neka stvar, ali Sokrat odmah pita – gdje se može kupiti vrlina? Tu sagovornik prestaje sa sigurnošću govoriti i uviđa, da ne zna, šta će na kraju iz toga razgovora izaći.“³⁶⁰
- „Ovdje je uskočio Sokrat time, što se sam uveo kao željan nauke, što je spretnim pitanjima izmamio shvaćanje, neumoljivom dosljednošću otkrio njihove nedostatke i napokon Atenjaninu, ponosnom na svoje obrazovanje, živo predočio, da je uvid u

³⁵⁹ Bazala, Albert: „Povijest filozofije: povijest narodne filozofije Grčke“ (sv. I), Matica Hrvatska, Zagreb, 1906., str. 172-3.

³⁶⁰ Bošnjak, Branko: „Grčka filozofija: od prvih početaka do Aristotela“, NZMH, Zagreb, 1983., str. 87.

vlastito neznanje početak svega znanja. A tko je tad još kod njega izdržao, s time je započeo ozbiljno u zajedničkom razmišljanju prelaziti na određenje pojma, i preuzevši vodstvo u razgovoru, doveo je sugovornika korak po korak do jasnijeg neproturječnog razvoja njegovih vlastitih misli, i tako mu je opomogao da ono, što je u njemu drijemalo kao nejasna slutnja, sigurno izrazi.³⁶¹

- „Običnim riječima, majeutička metoda utemeljena na priznatoj nerodnosti primalje znači nagovoriti pacijenta ili učenika, da dade opći iskaz, obično, iako ne uvijek, u obliku govorenja 'što x jest' (i često, kao u slučaju Teeteta i Menona, nakon što je kao neprikladno odbacio nasumično nabranje primjera), i pokazivanja raspravom da je on na neki način manjkav. Učenik zatim predloži drugi, koji će poboljšati prethodni i tako ga dovesti bliže istini. (...) Tako je znanje (a) osjet, (b) istinsko uvjerenje, (c) istinsko uvjerenje uz objašnjenje ili prikaz (*logos*).“³⁶²
- „Sokratova metoda spoznaje je dijalektika: kretanje (istraživanje) u području mišljenja usuglašavanjem različitih pa i proturječnih stavova. Sokratovom 'sustavu' imanentna je samospoznaja kao cilj dijalektike i gnoseološka kategorija. Da bi taj cilj postigao, on nije izgradio čvrsti sustav ni držao gotova monološka predavanja, nego se služio svojom dijalektikom, to jest osobnom vrstom raspravljanja u vrlo živom razgovoru. Sokratov ispitivački postupak sastoji se u tome što je on zajedno s drugima u razgovoru (kao *dialogomenos*) u obliku elastične konverzacije ukazivao na nedostatke u znanju drugih, otkrivao proturječnosti i pronalazio pogriješke u njihovim shvaćanjima i tvrdnjama, razdirao korijene prividnoga znanja i samoodbrane te tako kretao pravim putem k spoznavanju istine i moralnih načela. Dijalektika je dijalogika u kojoj se posredstvom razgovora, raspravljanja, dolazi do biti 'stvari' u svakom pojedinom slučaju.“³⁶³
- „Sokratova metoda uključuje tri osnovna elementa: sustavno ispitivanje, induktivno rasuđivanje i univerzalne definicije.“³⁶⁴
- „Metoda pitanja i odgovora dozvoljava Sokratu poučavanje kroz zajedničko nastojanje 'zajedničkog savjetovanja' (*koinē bouleuesthai*), 'stavljanja u pitanje' ili 'razgovaranja'

³⁶¹ Windelband, Wilhelm: „Povijest filozofije“ (sv. I), Naprijed, Zagreb, 1988., str. 138.

³⁶² Guthrie, William K. C.: „Povijest grčke filozofije: Sofisti-Sokrat“ (sv. III), Naklada Jurčić, Zagreb, 2006., str. 428.

³⁶³ Zorić, Vučina: „Sokratova dijaloška metoda“, u: Život i škola, Vol. 20, No. 2, 2008., str. 28.

³⁶⁴ Overholser, James C.: „Elements of the Socratic method: I. systematic questioning“, u: Psychotherapy, Vol. 3, No. 1, 1993., str. 67.

(*dialegesthai*), a ne samo pomoću unaprijedenih tvrdnji ili protutvrdnji koje će podržavati.“³⁶⁵

- „On nastoji uvući u razgovor svoga sugovornika postavljajući mu pitanja želeći iz njega samoga izvući ideje o nekom predmetu. Pri tom se Sokrat služi pitanjem: *što je to?* (τί ἐστιν). Upotrijebi li netko neku riječ (pojam), Sokrat pokazuje svoje zadovoljstvo, ali postavlja nove poteškoće, postavlja daljnja pitanja i time pokazuje neadekvatnost dane definicije. To omogućava nastavljanje razgovora i traženja. Taj proces dijaloga počinje od praktičnih primjera, koji su sugovorniku iz života poznati, i proteže se do općih definicija.“³⁶⁶
- „Platon je u svom djelu *Apologija*, odnosno *Obrana Sokrata* prikazao Sokratov život i njegov značaj. Evo odlomaka iz navodnog Sokratova govora na sudu. (...) Pa onda sam mu kušao dokazivati kako misli da je mudar, a nije. A kako se njemu omrzih i mnogima nazočnim. Pa odlazeći razmišljao sam o sebi kako sam ja od toga čovjeka mudriji; ta nijedan od nas dvojice ne zna ništa dobro ni valjano, ali taj misli da zna, a ne zna; ja pak kao što ne znam i ne mislim da znam; a čini se bar da sam od njega nešto malo mudriji baš po tome što ono što ne znam i ne mislim da znam. Zatim odoh do drugoga - do jednoga od onih koji su mislili da su od onoga pametniji. I čini mi se to isto. A tako se i njemu i drugima mnogima omrazih.“³⁶⁷
- „Razvija određenu *metodu* da bi dospio do sigurne spoznaje: elenktički postupak (slika A). SOKRAT pitanjima protresa prividno znanje drugoga, dok ovaj ne dođe do točke na kojoj uviđa da ne zna. Bezizlaznost (*aporija*) što time nastaje, točka je preokreta od koje u *razgovoru* na temelju razumskog zajedništva može početi traženje istinskog uvida. Znanje što ga SOKRAT traži jest *praktično* znanje, čiji je sadržaj spoznaja dobra i zla, osigurano kritičkim samoispitivanjem i usmjereno na pravu upotrebu u praksi.“³⁶⁸

Gore izdvojeni citati o Sokratovoj metodi slažu se oko poimanja samog načina Sokratova podučavanja. Ističu da je Sokrat pomoću svoje dijalektike želio pomoći drugima da dođu do prave spoznaje, tj. do istine. Nadalje, govore kako se Sokrat pri tome služio principom priznavanja vlastitog neznanja, želeći otkriti pogreške i slabosti tumačenja kod drugih.

³⁶⁵ Scott, Gary A.: „Plato's Socrates as educator“, State University of New York Press, Albany, 2000., str. 44.

³⁶⁶ Macan, Ivan: „Filozofija spoznaje“, FFDI, Zagreb, 1997., str. 161.

³⁶⁷ Kalin, Boris: „Povijest filozofije“, Školska knjiga, Zagreb, 2010., str. 132-3.

³⁶⁸ Kunzmann, P.; Burkard, F. P.; Wiedmann, F.: „Atlas filozofije“, str. 37.

Spominju i da je metoda traženja osnovna karakteristika njegove filozofije. Zaključno, autori koriste neke teže razumljivije pojmove ili latinske nazive poput logos, aporija, gnoseologija, elenktika i sl.

Filozofija filma otvara niz pitanja vezano za Sokratovu metodu i time ona može pripomoći boljem razumijevanju teških teorijskih problema nepopularne filozofije.

U drugom poglavlju knjige „House and philosophy: everybody lies“, 8. esej nosi naslov „„Being Nice Is Overrated“: House and Socrates on the Necessity of Conflict“ (Frappier, M.). Autorica članka govori da su dr. House i Sokrat veoma slični po načinu razmišljanja i podučavanja drugih, obojica su u potrazi za istinom, te rade ono za što smatraju da je dobro i istinito.

Također, postavlja pitanje zašto zbunjivati ljude s ironičnim pitanjima kada ih se na taj način vrijeđa i odbija njihov odgovor, ali tvrdi da takav način preispitivanja predstavlja Sokratovu metodu.

- „Kao i House, Sokrat je pokazivao malo empatije kada je uključivao ljude u filozofsku raspravu.“³⁶⁹

Napominje kako i House i Sokrat trebaju nekog tko će im se suprotstaviti i preispitati njihova mišljenja. House se u procesu podučavanja studenata medicine služi Sokratovom metodom („House M. D.“ S1 E21 „Three Stories“), unakrsnim preispitivanjem i postavljanjem ironičnih pitanja, te zbunjivanjem studenata jer želi da otkriju svoje slabosti. Cilj je da studenti shvate da ne znaju onoliko koliko misle da znaju. To je zapravo prvi stupanj Sokratove metode.

- „Sokratova metoda se bazira na ideji da je znanje nešto što ne može biti dano nego ga moramo sami pronaći. Jedini način kako možemo pomoći nekome da nešto nauči je postavljanje pitanja koja će mu/joj pomoći naći put do istine.“³⁷⁰

Zatim, autorica napominje da House tvrdi kako moramo prihvatiti rizik da smo u krivu, te da on brani svoje hipoteze na temelju pretpostavki, no kako bi otkrio koja je ispravna mora otkriti koje su pretpostavke problematične (da bismo mogli nešto naučiti moramo preispitivati vlastita mišljenja).

„Možemo parafrazirati Housea (u 'Sokratovoj metodi') i odgovoriti: Odabereš li svoju specijalizaciju, odabrat ćeš i simptome. Kreten sam. To je moj jedini simptom. Obiđem tri

³⁶⁹ Frappier, Melanie: „„Being Nice Is Overrated“: House and Socrates on the Necessity of Conflict“, str. 100.

³⁷⁰ Ibid., str. 100.

doktora. Neurolog mi kaže da je u pitanju moja hipofiza, endokrinolog da je tumor nadbubrežne žlijezde, internist...ne da se smetati, šalje me duhovitom filozofu, koji mi kaže da guram druge zato što mislim da sam Sokrat.“³⁷¹ Primjer Houseova podučavanja studenata u kojem se služi Sokratovom metodom moguće je vidjeti na internetskoj stranici YouTubea.³⁷² Epizoda serije u kojoj House spominje Sokrata i njegovu metodu, te se i sam referira na njega nosi naslov „The Socratic Method“ (S1 E6 „The Socratic Method“).³⁷³

Autorica napominje kako možda profesori na krivi način podučavaju djecu, gradnjom samopouzdanja na temelju njihovih postignuća, umjesto na pogreškama, te kako ono što studenti trebaju naučiti nije kakav je svijet nego kako razmišljati unatoč činjenici da ne znamo uvijek kakav je svijet. Zaključno, govori da obrazovanje mora biti izazov s ciljem pronalaska novih ideja.

Slika 11. Isječak kadra iz serije „House M. D.“ (Shore, 2004.).

(dostupno na Dailymotionu, URL: <https://www.dailymotion.com/video/x600qyx>)

³⁷¹ Ibid., str. 99.

Kratki prizor navedenog citata (scene) moguće je vidjeti na linku, URL: <https://www.youtube.com/watch?v=wtwciK-664>, pristupljeno 28. 7. 2018.

³⁷² Vidi URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4-QAoTXP6pE>, pristupljeno 28. 7. 2018.

³⁷³ Cijelu epizodu serije „The Socratic Method“ moguće je vidjeti na linku, URL: <https://www.dailymotion.com/video/x600qyx>, pristupljeno 8. 8. 2018.

Na temelju gore navedenih primjera iz popularne i nepopularne filozofije moguće je zaključiti kako se informacije i objašnjenje Sokratove metode podjednake, tj. kako se poklapaju.

Dakle, film (serija) sa svojom tehnikom (umjetnošću) pokriva sadržajem i opsegom sve kao i informacije koje se mogu pronaći u nekoj stručnoj literaturi.

Ovdje se također postavljaju pitanja kao i u prethodnom slučaju kod Ockhamove britve, tj. može li se film (serija) koristiti kao sredstvo u nastavi Filozofije i doprinosi li ono lakšem razumijevanju sadržaja. Argument u prilog lakšem razumijevanju u ovom će slučaju biti identičan prethodnom argumentu u slučaju razumijevanja Ockhamove britve.

„Koliko god bile složene, neuobičajene, 'uzvišene' doživljajne vještine koje od nas traži film, uvijek će biti posrijedi *stjecive spoznajne vještine* (...).“³⁷⁴

Dakle, sadržajem novih pojava, elementima, pitanjima i svojim rješenjima problema (odgovorima) popularna filozofija može utjecati na nepopularnu filozofiju i tako pripomoći usvajanju sadržaja, te se čini kao dobra solucija vezana za objašnjenje pojmova od neke stručne literature pa bi stoga trebalo razmotriti soluciju njezinog konkretnog primjenjivanja. „Dakako, čini se očitim da je film ili neke njegove dijelove moguće iskoristiti u filozofske svrhe, motivirati filozofsku refleksiju ili, primjerice, uvesti čitatelja putem zanimljivog i živopisnog filmskog primjera u određenu filozofsku problematiku.“³⁷⁵

6. Zaključak

Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti hipotezu kako popularna filozofija kao filozofija popularnih pojava može imati pozitivnu vezu s bliskim temama iz nepopularne filozofije na primjeru serije „House M. D.“

Rezultati istraživanja pokazuju da popularna filozofija može pripomoći nepopularnoj filozofiji i učiniti je povezanom s popularizacijom filozofije te samim time i sebe samu razumljivijom, pristupačnijom i životnijom učenicima, dakako, samo na ovim primjerima.

Moguće je primijeniti film kao sredstvo u nastavi Filozofije s obzirom na veliku pokrivenost pojmova (tema) koji se nalaze u seriji, kao onih što se nalaze u nepopularnoj filozofiji, npr. udžbeniku ili nekoj drugoj stručnoj literaturi. Vizualno predočuje sadržaj na razumljiviji, pristupačniji i pojednostavljeni način. Naime, zašto se uvođenje u filozofiju ne bi prikazalo

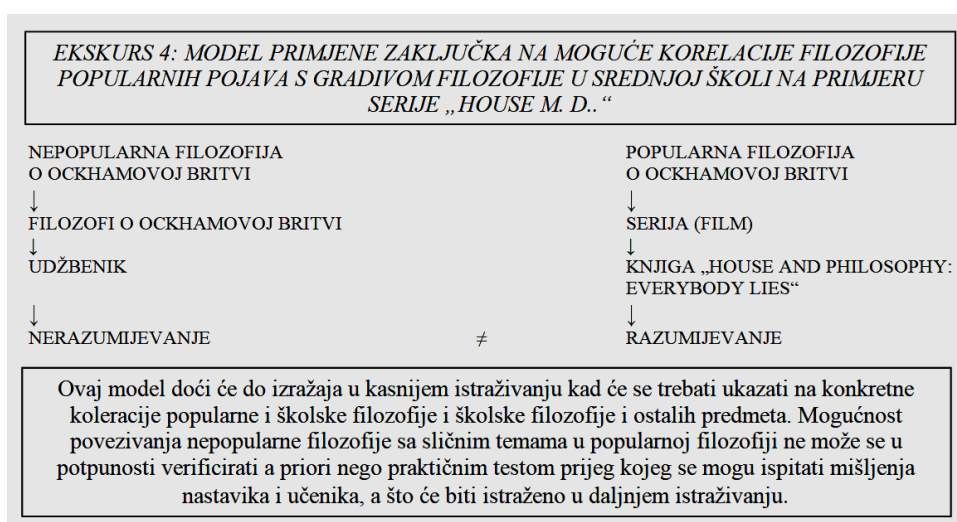
³⁷⁴ Turković, Hrvoje: „Teorija filma“, Meandarmedia, Zagreb, 1994., str. 25.

³⁷⁵ Prica, Ljubiša: „Film kao mišljenje“, str. 7.

(predočilo) putem filma? Zašto se u neke teške teme iz nepopularne filozofije ne uvodi pomoću popularne filozofije? Za to ne postoji nikakav opravdan argument.

Konačno, film sam po sebi pruža zanimljiv, inovativan pristup samom sadržaju te olakšava prezentaciju informacija od npr. udžbenika ili stručne literature. Popularna filozofija kao filozofija popularnih pojava u nekim oblicima, čak i svojim sadržajem, problemima i rješenjima pridonosi sadržaju, problemima i rješenjima nepopularne filozofije koja ih očito ne sadrži.

Prikaz 12. Model primjene zaključka
(izradila autorica rada).

1.3.3. Filozofija mode

1. Uvod

Ovaj dio predstavlja rezultate istraživanja odnosa filozofije mode kao filozofije popularne pojave i nepopularne filozofije na primjeru knjige „Perfect me: Beauty as an Ethical Ideal“ (Widdows, 2018.) kao popularizacije filozofije. Metode istraživanja obuhvaćaju: definiranje i opisivanje mode kao pojave u suvremenom društvu, definiranje filozofije mode, definiranje i opisivanje pojma ljepote, kratki prikaz knjige „Perfect me: Beauty as an Ethical Ideal“, prikaz odabranih recenzija o knjizi pronađenih na internetu, prikaz informacija koje se mogu pronaći

na internetu o autorici Heather Widdows. Nakon ovog uvoda (1.) tema se prikazuje u tri dijela, tj. u dijelu u kojem će biti riječi o modi (2. Moda), potom u dijelu koji se bavi pojmom ljepote (3. Ljepota) i dijelu koji govori o knjizi i autorici knjige „Perfect me: Beauty as an Ethical Ideal“ (4. Knjiga „Perfect me: Beauty as an Ethical Ideal“). U drugom dijelu bit će riječi o općenito o modi (2.1. Općenito o modi), zatim o definiranju pojma mode (2.2. Definiranje pojma mode) i definiranju filozofije mode (2.3. Definiranje filozofije mode). U trećem dijelu bit će riječi o definiranju i značenju pojma ljepote (3.1. Definiranje i značenje pojma ljepote) i o dokumentarnom filmu „Beauty: In the Eyes of the Beheld“ (3.2. Film „Beauty: In the Eyes of the Beheld“). U četvrtom dijelu bit će riječi o prikazu knjige „Perfect me: Beauty as an Ethical Ideal“ (4.1. Kratki prikaz knjige), zatim o pozitivnim i negativnim recenzijama o knjizi pronađenih na internetu (4.2. Recenzije o knjizi), ukupnoj ocjeni knjige (4.3. Ukupna ocjena knjige) te informacijama, prikazu rada i istraživanju autorice knjige Heather Widdows (4.4. Heather Widdows), a koje uključuje videopredavanja s konferencija i istraživanja (4.4.1. Video predavanja s konferencija i istraživanja), njezino pojavljivanje u medijima i djelatnost na internetu (4.4.2. Pojavljivanje u medijima i djelatnost na internetu) i aktivnosti na društvenim mrežama (4.4.3. Aktivnosti na društvenim mrežama).

2. Moda

U ovom dijelu rada bit će riječi općenito o modi (2.1. Općenito o modi), definiranju pojma mode (2.2. Definiranje pojma mode) i definiranju filozofije mode kao filozofije popularne pojave (2.3. Definiranje filozofije mode).

2.1. Općenito o modi

Moda (lat. *modus*, franc. *mode*) predstavlja nove odobrene načine života i odijevanja (*popularni stil*) unutar određenog društva i razdoblja, tj. sociološkog, kulturnog i geografskog konteksta. Ona ima bitnu ulogu u društvenom životu i s njome se susrećemo svakodnevno, te predstavlja značajan globalni fenomen.

Naziv „moda“ koristi se u smislu izvanjskog izgleda - odijevanja, nakita, frizure, dekoracije, šminke, obuće, tijela, ali i pravila ponašanja te kriterije koje vladaju u umjetnosti, književnosti, glazbi pa i filozofiji kao pokazatelj ukusa nekog razdoblja i njegovog vrednovanja.

- „Tradicionalno gledajući moda je zapravo oduvijek bila grana povijesti umjetnosti.“³⁷⁶

Pomoću mode ljudi predstavljaju sami sebe jer se njome odražava osobnost i vlastiti interesi (s obzirom da potrošači imaju različite preferencije, potrebe i zahtjeve).

- „Aktualnost teme mode i modnih promjena postaje sve veća ubrzavanjem životnog tempa modernog čovjeka, jer upravo su frenetične promjene u modi, ma u kojem području života, podsjetnik i indikator smjera u kojem se kreće današnje društvo, a to je, čini se, davanje prioriteta značenju vizualnog dojma i količini informacija pred sadržajem i kvalitetom, odnosno prevaga efekta nad smislom.“³⁷⁷

Kroz modu stvaramo sliku o sebi, vlastiti stil (engl. *image*), identitet, odnosno sami sebe, no taj se identitet kreira, kupuje, upotrebljava i konstantno stvara iznova.

- „Ljudi se danas definiraju kroz poruke koje šalju drugima, putem dobara koja imaju i praksa koje izražavaju i pokazuju. Manipuliraju ili upravljaju svojim izgledom i tako stvaraju i održavaju osobni samoidentitet. Identitet više nego ikad postaje stvar osobnog izbora vlastitog imidža; pojedinci su sve više prisiljeni odabirati vlastite identitete.“³⁷⁸

Važnu ulogu u određivanju mode imaju osobe iz javnog života, mediji (internet, društvene mreže poput Facebooka, Instagrama i Twittera), zatim razni blogovi (npr. YouTube, modni internetski časopisi kao Vogue.co.uk, Style.com), modni časopisi (Vogue kao najstariji, Elle, Marie Claire, Fashion Theory, Vestoj), modne revije, kao i objavljivanje mnogobrojnih priloga na televiziji (šou, filmovi, glazbeni spotovi) i u novinama. Također, trendove diktiraju i politički te ekonomski čimbenici, no ipak najveći utjecaj ima tehnološki faktor.

Moda nije stalna nego se konstantno mijenja jer je pod utjecajem modne industrije kojoj je svrha zarada, a koja je sama produkt modernog doba. Primjer današnje globalne modne industrije su zemlje poput Kine, Japana, Indije, Pakistana, Hong Konga, Bangladeša itd.

U smislu odijevanja moda pripisuje se kasnom srednjem vijeku (sredini 14. st., kada se odjećom pokazivao klasni status), dok su prvi pokazatelji mode bili prisutni već 1800. g. pr. Kr. (arhajska plastika) i u 4. st. pr. Kr. (primjer grčke vaze). Kasnije, razvojem industrije moda se raširila na sve slojeve u društvu te se konstantno ubrzava njen ritam promjena. Najprije je dominirana španjolska moda, a kasnije francuska (imena poput Nine Ricci, Coco Chanel, Christian Dior,

³⁷⁶ Paić, Žarko; Vene, Lea: „Analiza modnog diskursa - Case Study: *Fashion readeri*, Barnard i Kawamura“, TEDI, Vol. 3, 2013., str. 7.

³⁷⁷ Odak, Iva: „Moda u društvu: suvremena sociologijska tumačenja“, u: *Revija za sociologiju*, Vol. XXXIV., No. 1-2, 2003., str. 97.

³⁷⁸ Ibid., str. 104.

P. Cardin, Yves Saint-Laurent, Jean-Paul Gaultier ostala su prepoznatljiva i danas). Nakon 2. svjetskog rata Italija preuzima vodstvo s imenima poput G. Armani, G. Versace, Gianfranco Ferrè te Dolce i Gabbana. Posljednjih desetljeća uz Pariz i London glavni utjecaj na modu imaju i Milano te New York. Moda u tom smislu predstavlja alat za dizajnere koji šalju poruke o društvu.

Primjeri pozitivnog aktivizama u slučaju mode mogu biti promoviranje zdravog ponašanja, sakupljanje novaca za liječenje od raka, zatim za lokalne zajednice, kao i za dječje bolnice te recikliranje stare odjeće.

Društvene modne teorije (u smislu pregledne povijesti modne misli) mogu se podijeliti na sljedeće (prema: Cvitan-Černelić, Bartlett):

- (1) klasne teorije (Thorstein Veblen, Gabriel Tarde, Pierre Bourdieu, Dick Hebdige)
- (2) modernističke teorije (Quentin Bell, Elizabeth Wilson, Richard Sennett, Edmond Goblot, Gillo Dorfles, Alison Lurie)
- (3) antropološke teorije (Flügel, Procter, Polhemus, Marcel Mauss, Jennifer Craik)
- (4) psihoanalitičke teorije (Flügel, Francette Pacteau, Eugenie Lemoine Luccioni)
- (5) semiotičke teorije (Petr Bogatyrev, Roland Barthes, Alison Lurien, McCracken, Patrizia Calefato, Baudrillard)
- (6) feminističke teorije (Foucault, Sandra Bartky, Lipovetsky, Iris Young, Helen Cixous, Kaja Silverman) i zaključno
- (7) postmodernističke teorije (Gilles Lipovetsky, Fred Davis, Kaiser, Evans, Thornton i Ted Polhemus).

Zaključno, može se reći kako moda ima velik utjecaj na živote ljudi, njihov odnos spram sebe i drugih, omogućuje osjećaj pripadnosti, sredstvo je komunikacije te upravlja našim životima. Društvo je stvorilo modu, ali moda određuje društvo.

2.2. Definiranje pojma mode

U ovom dijelu bit će riječi o izdvojenim citatima koji definiraju modu, a koji uključuju udžbeničke izvore,³⁷⁹ stručnu literaturu te literaturu iz popularne filozofije. Definicije su podijeljene s obzirom na ključne pojmove koje se u njima nalaze, tj. pod (a) uvođenje i stvaranje

³⁷⁹ U istraživanju nisu bili uključeni odobreni udžbenici iz Filozofije prema novom kurikulumu za predmet Filozofija jer je ovaj dio rada istražen prije donošenja odluke Ministarstva znanosti i obrazovanja o njegovom uvođenju.

novog, (b) njezinu povezanost s filozofijom i filozofskim pitanjima, zatim (c) dovođenje u vezu s načinom i stilom života te odijevanjem, (d) sredstvom komunikacije, (e) uspoređivanje s popularnim i (f) s pojmom identifikacije.

(a) Definicije mode koje u sebi uključuju pojam uvođenja i stvaranja novoga

- (1) „Moda je, kako je napisao Walter Benjamin, 'vječno ponavljanje *novog*'.“³⁸⁰
- (2) „Moda (lat. *modus*, način života, sklop običaja, kulture nekog naroda i skupine) razlikuje se od odijevanja i ukrašavanja po tome što proizlazi iz modernoga dizajna tijela kao dinamičkog načela usvajanja kulta *novoga*.“³⁸¹

(b) Definicije mode koje u sebi uključuju povezanost s filozofijom i filozofskim pitanjima

- (3) „(...) moda postavlja brojna važna i zanimljiva filozofska pitanja (...).“³⁸²
- (4) „Možemo li pojam mode prenijeti i na druga društveno-kulturna područja, ona izvan odijevanja i običaja? To pitanje nije samo opravdano nego je i vrlo bitno. Često se raspravlja o 'književnim modama', o 'filozofskim modama' itd. Treba li te izraze razmatrati samo kao metaforičku slobodu ili kao istinsku primjenu modnih pojava na područje književnosti, filozofije ili bilo koje druge discipline?“³⁸³
- (5) „Moda nema krajnji cilj, osim vječne realizacije i radikalizacije vlastite logike.“³⁸⁴
- (6) „Moda je pojavno očitovanje slobode tijela.“³⁸⁵

(c) Definicije mode koje dovode u vezu način i stil života te odijevanje

- (7) „Riječ 'moda' (od latinski '*modus*') odnosila se izvorno na 'vrstu i način života' jednog naroda, osobito na osebnost odijevanja.“³⁸⁶
- (8) „Što se tiče terminologije, riječ *moda*, kako kaže Loschekova, dolazi od latinski *modus*, a izvorno je označavala *vrstu i način života* jednog naroda, što se osobito odnosilo na odijevanje.“³⁸⁷

³⁸⁰ Svendsen, Lars: „Fashion: a Philosophy“, Reaktion Books, London, 2006., str. 9.

³⁸¹ Paić, Žarko: „Vrtloglavica u modi: prema vizualnoj semiotici tijela“, Altagama, Zagreb, 2007., str. 21.

³⁸² Wolfendale, Jessica; Kennett, Jeanette: „Introduction“, u: „Fashion-philosophy for everyone: thinking with style“ (Wolfendale, Kennett ur.), Wiley-Blackwell, John Wiley & Sons, 2011., str. 2.

³⁸³ Dofles, Gillo: „Moda“, Golden marketing, Zagreb, 1997., str. 167.

³⁸⁴ Svendsen, Lars: „Fashion: a Philosophy“, str. 33.

³⁸⁵ Paić, Žarko: „Vrtloglavica u modi: prema vizualnoj semiotici tijela“, str. 35.

³⁸⁶ Galović, Milan: „Moda: zastiranje i otkrivanje“, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2001., str. 14.

³⁸⁷ Biončina, Ivana: „Modus vivendi: Ogled o političkom, ekonomskom i društvenom u modi“, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2014., str. 24.

(9) „Zapravo, moda i nije ništa drugo doli odjeća kojoj se naknadno stvara značenje.“³⁸⁸

(10) „Moda se kao univerzalni (opći) način života (lat. *modus*) u povijesnome vremenu reducira na stil života (*lifestyle*). Kultura ne stvara niti određuje modu. Ali moda je uvijek stanovit izraz i stil duha vremena. Ona je društveno i kulturalno označavanje biti neke epohe u životnim očitovanjima fenomena.“³⁸⁹

(11) „Unatoč svojoj nepredvidivoj prirodi, moda je takav obrazac ponašanja koji se podudara sa sklonošću, navikom i običajima.“³⁹⁰

(12) „(...) Moda proizvodi sve tvorbe za kultiviranu društvenost, za slobodnu zonu zajedničkog života, pošteđenu od svake vrste, gdje se ljudi na razne načine jedni s drugima natječu, pokazuju moć, položaj, duh ili ljepotu...(.). (Fink)“³⁹¹

(d) Definicije mode pod vidikom sredstva komunikacije

(13) „Danas je moda sredstvo masovne komunikacije koja se reproducira i širi prema vlastitim zakonima.“³⁹²

(14) „Moda je sredstvo identifikacije i socijalizacije, simbolička komunikacija, predmet užitka i primijenjena umjetnost.“³⁹³

(e) Definicije mode koje modu povezuju s onim što je popularno

(15) „'Moderno' zahtjeva da je nešto 'in', a nešto drugo 'out'.“³⁹⁴

(16) „Biti u modi znači biti 'popularnim', pa čak i onda kada je riječ o modi koja je naslonjena na gestu što je prvotno predstavljala određeni znak pobune (a što je često prisutno u supkulturama?). (...) Biti u modi, znači biti 'prepoznat'.“³⁹⁵

³⁸⁸ Ibid., str. 32.

³⁸⁹ Paić, Žarko: „Vrtloglavica u modi: prema vizualnoj semiotici tijela“, str. 55-6.

³⁹⁰ König, Rene: „Promjena i postojanost“, u: Cvitan-Černelić, Bartlett, Vladislavić: „Moda: povijest, sociologija i teorija mode“ (Uzelac, M. ur.), Školska knjiga, Zagreb, 2002., str. 86.

³⁹¹ Čehok, Ivan; Grgić, Filip: „Filozofija, udžbenik za 4. razred gimnazije“, Profil, Zagreb, 2001., str. 222.

³⁹² Calefato, Patrizia: „Fashion and Worldliness: Language and Imagery of the Clothed Body“, u: Fashion Theory, Vol. 1, No. 1, 1997., str. 70-1.

³⁹³ Galović, Milan: „Moda: zastiranje i otkrivanje“, str. 8.

³⁹⁴ Hyman, David A.: „Aesthetics and Ethics: The Implications of Cosmetic Surgery“, u: Perspectives in Biology and Medicine, John Hopkins University Press, Vol. 33, No. 2, 1990., str. 199.

³⁹⁵ Crnojević- Carić, Dubravka: „Kritičar- osoba koja gradi ukus ili stvara modu?“, Kazališna kritika: kreiranje mode i/ili ukusa?, Dani Hvarškoga kazališta, Vol. 42, No. 1, 2016., str. 395.

(f) Definicije mode koje uključuju pojam identifikacije

(17) „Moda nas identificira i određuje kao osobu koja je u suodnosu s društvom kojem teži prikazati svoju pripadnost i orijentaciju. U tom smislu, moda je odraz identiteta, ali i sredstvo kojim se manipulativno utječe na pojedinca.“³⁹⁶

(18) „Moda je sredstvo identifikacije i socijalizacije, simbolička komunikacija, predmet užitka i primijenjena umjetnost.“³⁹⁷

(19) „Moda uzdiže čak i beznačajne pojedince čineći ih predstavnicima totaliteta, utjelovljenjem zajedničkog duha.“³⁹⁸

2.3. Definiranje filozofije mode

Pretraživanjem internetskih i tiskanih izvora utvrđeno je da na hrvatskom i engleskom jeziku ne postoji definicija filozofije mode. No može se reći kako je filozofija mode disciplina popularne filozofije koja se bavi modom. Poteškoća se pojavljuje pri definiranju mode. Moda se često povezuje s izgledom i odijevanjem, ali moda se pojavljuje u svim područjima ljudskog djelovanja, npr. u govoru, grimasama, gestikulacijama i složenim načinima ponašanja u područjima privatnog i javnog djelovanja. Tako postoji moda u gospodarstvu, pravosuđu, politici, znanosti, pa čak i u umjetnosti, estetici, filozofiji umjetnosti i modi samoj (što može zvučati paradoksalno, jer i govor o modi i sam može biti podložan vlastitim mjerilima ili suprotan njima).

Moda se može usporediti sa svrsishodnim i lijepim. Moda ili ono moderno često se drži najnovije lijepim, ali ne nužno i ne konsensualno. Moda se drugačije odnosi prema svrsishodnom. Na primjeru odjeće to se može istražiti na način odnosa svrsishodnosti i mode u stilovima odijevanja službenih osoba poput policajaca, vatrogasaca ili vojnika. Usprkos zadovoljenju uvjeta svrsishodnosti određeni odjevni predmeti mogu biti moderniji od drugih, štoviše, neki mogu biti krajnje zastarjeli, neki drugi potpuno futuristički. Moda tako, pod vidom odjeće, tj. odora primjerice službenih osoba, mora biti neka mogućnost unutar granica svrhe odore i djelomično ili potpuno se preklapati s razumijevanjem lijepe odore. Kod drugih vrsta odjeće ne vrijedi uvjet svrsishodnosti, jer primjerice moderni odjevni predmeti mogu biti

³⁹⁶ Leburčić, Anči; Štrk, Marina: „Moda kao društveni jezik: sociološko istraživanje mladih“, Biblioteka Istraživačke studije, Redak, Split, 2010., str. 37.

³⁹⁷ Galović, Milan: „Moda: zastiranje i otkrivanje“, str. 8.

³⁹⁸ Simmel, Georg: „The Philosophy of Fashion“, u: „The consumption reader“ (Clarke, Doel, Housiaux ur.), Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 2003., str. 239.

krajnje nesvrshodni dok se dijelom ili potpuno preklapaju s lijepom odjećom. Kod trećih vrsta odjeće čak niti uvjet ljepote ne mora biti zadovoljen, nego ponekad odjeća može biti čak doslovno ružna.

Ako modu metodički ili na razini tipičnog primjera ograničimo na odijevanje u svakodnevnim neprofesionalnim i javnim aktivnostima, onda se moda može opisati kao najnoviji, dominantan i lako promjenjiv način odijevanja, a filozofija mode bila bi baš filozofija te popularne pojave. Ako se ovaj opis mode pod vidom odjeće može primijeniti na pojave različite od odjeće, npr. obuća, šminka, frizura, brada, brkovi, nakit itd., onda je moda najnoviji, dominantan i lako promjenjiv način tih pojava, a filozofija mode je popularna filozofija tih pojava pod vidom njihove novosti, dominacije i lake promjenjivosti.

3. Ljepota

Uz modu često se veže i spominje pojam ljepote. No ono što je moderno ne mora nužno biti lijepo, a nešto što je lijepo ne mora biti nužno moderno. U ovom dijelu rada bit će riječi o definiranju, shvaćanju i značenju pojma ljepote (3.1. Definiranje i značenje pojma ljepote) te o dokumentarnom filmu „Beauty: In the Eyes of the Beheld“ (Kravinsky Figueroa, 2008.) koji govori i problematizira pojam ljepote (3.2. Film „Beauty: In the Eyes of the Beheld“).

3.1. Definiranje i značenje pojma ljepote

„Što mislimo - što poručujemo - kad kažemo za pojedinačnu stvar X da je lijepa?“³⁹⁹ Pojam ljepote definira se (1) kao kombinacija kvaliteta kao što su oblik, boja, forma, a mogu se odnositi na ideje, ljude, životinje, mjesto ili objekt, (2) kao nešto što je dobro, izvrsno, primjer nečega, zatim (3) kao nešto što pruža zadovoljstvo, te (4) kao duboka satisfakcija uma. „Riječ 'ljepota' postala je općenit i neodređen pridjev – upotrebljava se kao zamjena za 'dobar', 'ugodan', 'sjajan', 'divan', 'velik' i 'izvrstan'.“⁴⁰⁰ Pojmom ljepote bavi se estetika (koja se može suženo definirati kao teorija ljepote, tj. grana filozofije koja se bavi prirodom i percepcijom lijepoga), psihologija, sociologija i socijalna psihologija te kultura. Narav ljepote je

³⁹⁹ Mothersill, Mary: „Beauty and the Critic's Judgment: Remapping Aesthetics“, u: „The Blackwell guide to aesthetics (Kivy ur.), Blackwell Publishing, 2004., str. 159.

⁴⁰⁰ Maira, Shakti: „The Hollowing of Art and the Call of Beauty“, u: „Artistic Visions and the Promise of Beauty, Cross-Cultural Perspectives“, Sophia Studies in Cross-Cultural Philosophy of Traditions and Cultures (Higgins, Maira, Sikka ur.), Springer Publishing, Switzerland, 2017., str. 21.

kontroverzna tema u zapadnoj filozofiji te temeljna problematika u filozofiji estetike. Ljepota se dovodila u vezu s dobrim, lijepim, istinitim, pravednim te raznim vrijednostima. Raspravljali su o njoj još stari Grci, a kasnije i filozofi kao npr. Kant, Hume, Schopenhauer, Hegel, Nietzsche i Schiller jer su željeli razumjeti prirodu iskustava i osuđivanja te jesu li ona legitimna.

„Ljudska bića imaju prirodnu tendenciju pronaći ljepotu u onome što je dostupno.“⁴⁰¹ Ljepota pruža balans i harmoniju s prirodom koja može dovesti do osjećaja atrakcije i emocionalnog dobrog stanja. Ona je važan dio života te utječe na društvo (i pojedinca) na način da čini nezadovoljne onima koju ju ne uspiju postići (na taj način predstavlja uspoređivanje). „Ljepota može poslužiti svrsi i imati različite funkcije jer odgovara potrebi.“⁴⁰² „Ideal ljepote“ predstavlja nešto čemu se divimo i što je poželjno te posjeduje obilježja potrebe za ljepotom u određenoj kulturi, odnosno težnju k savršenstvu. „Naime, moda ne samo u odijevanju, bilježi surovom senzibilnošću, ne ono što mi jesmo nego ono što bismo željeli biti, zato je njeno područje stalna mijena kao i težnja da se neki kanon ljepote prepozna u idealu.“⁴⁰³

„Moderna refleksivnost koja je tipična za suvremenog pojedinca općenito je u vezi sa samokontrolom i samopromatranjem. Ne samo da pojedinac kontrolira sliku i model samoga sebe i oblači se u skladu s tom slikom i modelom, već on iznova interpretira tu sliku ili ideal i neprestano radi na njima (Gronow, 2000), i uvijek mora biti *up-to-date*.“⁴⁰⁴ „Svatko je zaokupljen s realizacijom samih sebe, ali vrlo malo ljudi se reflektira o tome na koji *način* bi sebe trebalo realizirati.“⁴⁰⁵ Postavlja se pitanje je li ljepota subjektivna („u očima promatrača“) ili objektivna. „Narav ljepote jedna je od najfascinantijskih zagonetki filozofije. Je li ljepota univerzalna? Kako to znamo? Kako se možemo predisponirati da je prihvatimo?“⁴⁰⁶

3.2. Film „Beauty: In the Eyes of the Beheld“

Američki dokumentarni film „Beauty: In the Eyes of the Beheld“ (Kravinsky Figueroa, 2008.) bavi se tematikom lijepe žene kroz intervju s različitim uzorcima (tipovima) žena. Sudionice

⁴⁰¹ Stecker, Robert: „Aesthetics and the philosophy of art: an introduction“, Rowman & Littlefield publishers, Maryland, 2010., str. 17.

⁴⁰² Lorand, Ruth: „Aesthetics order: a philosophy of order, beauty and art“, Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 2003., str. 249.

⁴⁰³ Leburic, A.; Štrk, M.: „Moda kao društveni jezik: sociološko istraživanje mladih“, str. 8.

⁴⁰⁴ Odak, Iva: „Moda u društvu: suvremena sociologijska tumačenja“, str. 104.

⁴⁰⁵ Svendsen, Lars: „Fashion: a Philosophy“, str. 138.

⁴⁰⁶ „How Do Philosophers Think About Beauty? How do we know, appreciate, and value beauty?“, Andrea Borghini, 7. 4. 2018., URL: <https://www.thoughtco.com/how-do-philosophers-think-about-beauty-2670642>, pristupljeno 22. 9. 2018.

govore o tome kako je ljepota utjecala na njihov život, samopouzdanje, karijeru i veze na dobar, ali i loš način. Režiserka filma Liza Figueroa Kravinsky svraća pažnju na ljepotu, tj. na način na koji ona utječe na percepciju samih sebe i od strane drugih. Nadalje, kako uvelike na stvaranje „ideala ljepote“ utječu mediji te tvrdi da je „ljepota precijenjena“.

Film se osvrće na današnje društvo koje tvrdi kako lijepe žene mogu imati sve, međutim ljepota može biti i prokletstvo (ne izjednačava se sa srećom), a ne samo blagoslov. Ona može uzrokovati nesigurnost, ranjivost, stereotipe i ljubomoru. Možda je lijepoj ženi lakše pronaći posao ili izaći na spoj, ali ljepota dovodi do ljubomore i ne djeluje pozitivno na razvoj unutarnje ljepote koju žena treba kada počinje stariti, a s njom i nestajati vanjska ljepota.

Zaključno, urednik filma Michael Kravinsky uspoređuje ljepotu sa šećerom i tvrdi kako je ljepota slatka, ali previše nje može biti ubojito.⁴⁰⁷

4. Knjiga „Perfect Me: Beauty as an Ethical Ideal“

U ovom dijelu rada bit će riječi o kratkom prikazu knjige (4.1. Kratki prikaz knjige), zatim o izdvojenim pozitivnim i negativnim recenzijama o knjizi pronađenih na internetu (4.2. Recenzije o knjizi), ukupnoj ocjeni knjige (4.3. Ukupna ocjena knjige) te prikazu djelatnosti autorice knjige Heather Widdows na društvenim mrežama i internetu, pojavljivanjima u medijima i dostupnim videopredavanjima s raznih konferencija te govore o svom istraživanju (4.4. Heather Widdows).

4.1. Kratki prikaz knjige⁴⁰⁸

Knjiga „Perfect Me: Beauty as an Ethical Ideal“ autorice Heather Widdows (prof. globalne etike na odjelu za filozofiju Sveučilišta u Birminghamu) izdaje 2018. godine Princeton University Press (Princeton and Oxford). Urednici knjige su Bertrand Al i Zodrow Kristin. Knjiga se sastoji od uvoda i deset poglavlja te zaključka.

Uvod knjige nosi naslov „Beauty Matters“, a poglavlja su sljedeća:

⁴⁰⁷ Nažalost, film se ne može pronaći na internetu u cijelosti, nego jedino kratki intervju s režiserkom filma na linku, URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jGwTy1--Hus> te kratki isječki iz filma na poveznici, URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7hk158AaHNQ>, pristupljeno 14. 10. 2018.

⁴⁰⁸ Usp. Matišić, Martina: „Heather Widdows, *Perfect Me: Beauty as an Ethical Ideal*. Princeton i Oxford: Princeton University Press, 2018., 341. str.“, u: *Obnovljeni život*, Vol. 73, No. 4, 2018., str. 562-564.

1. „A Duty to Be Beautiful?“
2. „Life Is One Long Catwalk“
3. „A New (Miss) World Order?“
4. „Routine, Special, and Extreme“
5. „Perfectly Normal“
6. „Hidden Costs and Guilty Pleasures“
7. „My Body, Myself“
8. „I Will Be Worth It!“
9. „I'm Doing It for Me“ i
10. „More Pain, Who Gains?“

Zaključak nosi naslov „Beauty without the Beast“.

U uvodu knjige autorica govori o važnosti ljepote u današnjem društvu koja predstavlja etički ideal. Tvrdi kako velik utjecaj na stvaranje ideala ljepota imaju vizualna i virtualna kultura te da on utječe na značenje i stvaranje identiteta osobe. Konstatira da ljepota obilježava život pojedinca na način da sam sebe počinje smatrati dobrim ili lošim, ovisno o priznavanju ili nepriznavanju okoline. Nadalje, govori o tome da je ljepota postala ozbiljna moralna stvar koja okupira pojedinca u njegovoj dnevnoj rutini te da zahtjeva određeno vrijeme i novac za realizaciju (a što uključuje odabranu prehranu, kozmetičke proizvode, estetske operacije, razne dijete itd.). Zatim navodi četiri osnovna argumenta kojima potkrepljuje svoje tvrdnje:

- (1) ljepota je dominantna i predstavlja etički ideal kao moralnu dužnost koja dovodi do osuđivanja samih sebe, srama i gađenja, a samim time utječe na vlastiti identitet
- (2) ideal je postao globalan i teško mu se oduprijeti, zatim
- (3) važnost razumijevanja konstrukcije samih sebe (aktualnog tijela) i transformiranog tijela, kao potencijalnog i mogućeg te imaginarnog (punog obećanja) i
- (4) ideal ljepote ne bismo sami (jer nam je nametnut), uz važnost razumijevanja etičke funkcije. Na prva dva argumenta autorica se osvrće u prvoj polovici knjige, a na druga dva argumenta u drugoj polovici knjige.

U prvom poglavlju autorica knjige govori da je ljepota postala etički ideal koji je dominantan (sveprisutan), kolektivan i snažan te da utječe na stvaranje identiteta, poštovanje, osuđivanje i prioritete u životu. Ljepota je dakle povezana s moralom implicitno i eksplicitno. Nadalje, tvrdi kako danas ljepota obećaje „dobro“ u životu (u materijalnom smislu, sreću u ljubavnom životu,

kod zaposlenja, veću plaću) koja se prikazuje kao nagrada te da predstavlja moralnu dužnost. Zatim, govori da se ljepota povezuje sa „savršenim“, „dovoljno dobrim“, koja uključuje sljedeće zahtjeve: mršavost, mladost, kovrčavu kosu, mekano čvrsto lice i tijelo (kao minimalne standarde za prihvatljivost). Konstatira da se ljepoti ne možemo oduprijeti, pa često u praksu ubacujemo raznorazne dijete, vježbanje, operacije i sl., a na uspjeh u životu se gleda kao na moralni uspjeh koji utječe na osuđivanje samih sebe kao dobrih ili loših (uzrokuje sram, gađenje, okrivljavanje). Na taj način ideal ljepote postaje najznačajnija vrijednost (koju ne biramo sami). Zaključno, nabraja tri pretpostavke koje su potrebne za ideal ljepote: (1) da je tijelo kovano (savitljivo) i može se promijeniti, a to uključuje „rad na sebi“, (2) „body work“ predstavlja zahtjev (tijelo se može i mora promijeniti) koji se pretvara u „make-over“ kulturu - bolje tijelo, bolje ja; važan je i isplati se te (3) ta snaga je internalizirana i zahtjeva pritisak „moram“ kao nedostižan ideal.

Drugo poglavlje spominje kako je ranije etički ideal bio limitiran, tj. definiran geografskim, kulturnim, ekonomskim i sociološkim statusom te mogućnostima tehnologije, dok se on danas više cijeni i postao je dominantan i globalan, tj. odnosi se na sve žene (djevojčice, starije žene, trudnice itd.) na svim mjestima i situacijama. Kao primjer autorica navodi žene u javnoj sferi poput *celebrityja*, političarki, sportašica i profesorica koje uključuju određen oblik tijela, standarde na poslu i raznim *eventima*. Zatim, konstatira da velik utjecaj na stvaranje ideala ljepote ima virtualan svijet i mediji, npr. društvena mreža Facebook (sa selfijima) te raznorazne aplikacije koje postoje za promjenu izgleda, a koje utječu na nezadovoljstvo vlastitim tijelom, nedostatak samopouzdanja, poremećaje u prehrani, neželjeno ponašanje, te druge mentalne i fizičke probleme. Zaključno, sve zajedno dovodi do epidemije anksioznosti, zabrinutosti te osjećaja neuspjeha i osuđivanja.

U trećem poglavlju autorica se osvrće na ideal ljepote kao neupitno globalno prihvaćen, „normalan“ i prirodan (ali ne postoji univerzalan ideal), kojem se teško oduprijeti i odbiti ga. Navodi i empiričke dokaze u prilog tome, u zemljama poput Azije, Kine, Koreje, Pakistana, Južne Afrike, Italije, SAD-a, Brazila, Meksika, Njemačke, Francuske itd. Zatim, govori o tome da ideal ljepote obećava uspjeh i da je važan okvir te da globalna ljepota promovira mršavost, mladost, čvrstoću, mekoću, kolektivno ili u kombinaciji. Nadalje, spominje kako je potrebna tehnološka pomoć u dosezanju tog ideala. Opet se osvrće na probleme koje uzrokuje nemogućnost dostizanja ideala: zabrinutost, nezadovoljstvo, manjak samopouzdanja, poremećaje u prehrani itd. Također, spominje i plastične operacije koje su danas sve češće

(poput povećanja usana, botoxa, liposukcije ili povećanja grudi). Kao ideal ljepote spominje i brončanu kožu, tamnu i sjajnu, pri čemu su za njezinu realizaciju potrebni razni kozmetički proizvodi, kemikalije, solarij itd. No i kako ta norma ovisi o rasi i ekonomskom statusu (postoji hijerarhija prema boji kože) jer npr. u Indiji, Kini i Japanu ideal ljepote predstavlja svijetla koža. Zaključno, napominje da ideal ne dolazi isključivo sa Zapada nego je mješavina raznih rasa i kultura, da se odnosi na sve žene (konvergentan je) te kako je važan lokalni kontekst u determiniranju što je popularno, normalno i što se preferira budući da se on mijenja i oblikuje prema globalnoj ideji.

Četvrto poglavlje govori o zahtjevima, minimalnim standardima ideala ljepote koji sve više rastu i postaju rutina (praksa) u svakodnevnom životu, te kako postoji razlika između povremene i ekstremne prakse. Nadalje, spominje i razliku između povremene i ekstremne prakse, pa tvrdi kako u povremenu praksu spadaju npr. frizer, kozmetičar, manikura, spa-tretmani i pedikura, dok u ekstremnu praksu spadaju botox, tretmani laserom, plastične operacije i sl. Zatim, spominje i da dnevna rutina zahtjeva uloženo vrijeme, novac i trud, te da ako se ne pridržavamo određenih normi doživljavamo moralni neuspjeh, neugodnost, osuđivanje i sram što još više povećava etičku prirodu ideala ljepote. Zaključno, napominje da postoji pet kriterija koji definiraju dnevnu rutinu (u koju spadaju šminka, razne dijete, vježbanje, odjeća, kozmetika, depilacija, oblikovanje kose), a to su (1) minimalni standard, (2) frekvencija, zatim (3) asistencija, (4) posvećeno vrijeme i (5) njen rizik. No i da praksa koja je nekoć bila ekstremna ili povremena, danas postaje rutinska, normalna i poželjna.

U petom poglavlju autorica se osvrće na utjecaj tehnologije koji definira i oblikuje ideal ljepote te odgovara zahtjevima za cjelokupan izgled. Napominje kako se razvojem tehnologije povećava mogućnost „usavršavanja“ samih sebe te se ujedno na taj način povećavaju očekivanja i pritisak na žene, a koje uključuju određene prakse radi priznanja i obrane. Napretkom tehnologije nudi se nova praksa (kao normalna, rutinska) koja uključuje razne kirurške operacije, kemijske preparate, kozmetičke proizvode itd. Zatim, spominje kako se na taj način stvaraju problemi kojih do sad nismo bili svjesni i sada ih pomoću tehnologije želimo „popraviti“. Također, da tehnološki imperativ ne smije biti podcijenjen kao sredstvo koje dovodi do perfekcije. Nadalje, govori o tome kako danas ne postoji jasna granica između minimalnih standarda i rutine jer što se nekad smatralo normalnim danas više nije ili nije „dovoljno dobro“ (danas biti „normalan“ znači biti „savršen“, „biti bolji“ i teže je za postići). Zaključno, autorica konstatira da rastom zahtjeva ideal ljepote sve više traži od individue.

Šesto poglavlje odnosi se na užitak i bol koji prouzrokuje ideal ljepote. Autorica se opet osvrće na nezadovoljstvo vlastitim tijelom koje nas zabrinjava i utječe na stvaranje identiteta. Zatim, spominje da javno ponašanje oblikuje kontekst u kojem se šteta i dobrobit odnose na pojedinca, odnosno kako etički okviri nisu neutralni nego oblikuju etičku štetu. Nadalje, navodi rizike kozmetičkih operacija (one psihološke i fizičke), ali i kako ulaganje u tijelo donosi zadovoljstvo jer je „vrijedilo“ (također, zahtjeva vrijeme i novac). Napominje kako dolazi do diskriminacije onih koji ne uspiju u okviru „normalnog“, tj. onih koji se ne uspiju prilagoditi minimalnim standardima. Navodi primjer osobe koja je sudjelovala u nesreći i zadobila neki oblik disfiguracije, kako ona nikad ne može biti „normalna“ što dovodi do nepravedne diskriminacije. Zaključno, govori i o javnom užitku kojeg pruža zadovoljenje ideala ljepote (onoga što je prihvatljivo i dostupno) koji uključuje ponos zbog rada na sebi, ljubavni dodir kao znak pažnje i brige, te žensko povezivanje kao važan element socijalne funkcije.

U sedmom poglavlju autorica postavlja pitanje na koji način konceptualiziramo sami sebe i što znači odustati od samih sebe, te je li se na taj način odričemo mogućnosti dobra koji ideal ljepote obećava. Napominje kako središte ideala ljepote čini imaginarno ja i da je odbiti ideal nepravedno i nerealno. Zatim, govori kako je jastvo koje je konstruirano ispod ideala ljepote identificirano s tijelom, koje je transformirano i imaginarno. Imaginarno tijelo definira kao nešto što je poboljšano, bolje, kao nešto što se može imati i ono donosi dobro u životu, te kao takvo utječe na značenje i vrijednost. Nadalje, tvrdi da kad se kritizira naše tijelo ujedno se kritizira i nas osobno, te da se žene danas pretvara u objekte. Zaključno, spominje da „ja“ u konceptu ljepote predstavlja i subjekt i objekt, te se osvrće seksualnu i osobnu objektivizaciju (identifikaciju samih sebe s tijelom) i tvrdi kako su one međusobno odvojene, odnosno da ljepota nije nužno vezana uz seksualnost.

Osmo poglavlje knjige osvrće se na identifikaciju samih sebe s tijelom, tj. koncepciju sebe s obzirom na ideal ljepote, koji simbolizira uspjeh i nagradu te sreću i dobro u životu (naša tijela su objekti u kontekstu ideala ljepote kao valjanog okvira). Nadalje, govori kako je identifikacija sebe rekonstrukcija subjektivnosti locirana i simbolizirana tijelom. Autorica napominje da zapravo postoji dualni aspekt samih sebe, onaj negativan (kritički, na trenutno stanje sebe) i pozitivni (pun obećanja i mogućnosti kao budući ja). Zatim, opet navodi objektivizaciju pojma ljepote (transformiranog i imaginarnog tijela, te da ono pretvara ženu u objekt negirajući subjektivnost i smatrajući je pasivnom, ranjivom i iskorištavajućom). Posebno spominje seksualnu objektivizaciju koja dopušta objektivizaciji ljepote da nas se osuđuje kao buduće,

obećavajuće i potencijalne objekte. Također, spominje i da prepoznavanje subjektivnosti ne negira objektivizaciju i obratno. Zaključno, autorica konstatira da nas objektivizacija ljepote zapravo određuje te da je dominantna i zahtjevna, kao i da joj se teško oduprijeti.

U devetom poglavlju autorica se bavi problemom razumijevanja diskursa izbora oko ljepote i osjećaja pritiska koji odgovara odabranim zahtjevima ljepote. Napominje kako ljepota ima svoje pozitivne i negativne strane, a koje uključuje uloženo vrijeme, novac, zadovoljstvo, ulaganje, brigu za sebe, štetu, diskriminaciju i eventualne rizike. Također, navodi da je vrlo važan izbor, odnosno autonomija kao primarna etička konsideracija. No u liberalnim društvima nije bitno što je odabrano nego da je odabrano. Zatim, autorica konstatira da je kriva pretpostavka koja tvrdi da izbor sam determinira što je etično unutar liberalnog okvira (priroda ideala i njegova snaga potkopava liberalno oslanjanje na individualan izbor). Dakle, postoji mit o slobodnom odabiru naših želja, jer možemo birati ali samo unutar određenih mogućnosti. Nadalje, spominje i problematiku kod informiranog pristanka na različite kirurške zahvate koja uključuje potpunu informiranost i razumljivost (s obzirom na rizik i opasnosti, posebice kad su u pitanju djeca i osobe s poteškoćama u razvoju), no i da je on podcijenjen i minimaliziran. Autorica se osvrće na zaborav ostalih dobara te da se samim time sugerira kako su dobra ljepote poželjna, a ne očajnički izabrana što znači da su žene prevarene i u krivu samih beneficija istih. No, s druge pak strane žene prepoznaju ekstremnu cijenu odbijanja normi ljepote, što dovodi po percepcije žene kao ojačane izabranice ili pasivne žrtve. Zaključno, autorica govori da fokus na izbor privatizira etiku (radi osjećaja okrivljavanja) i da se unatoč retorici osuđivanja okrivljuje pojedinac, te da živimo u kulturi koja je oblikovana slikama i očekivanjima.

Posljednje deseto poglavlje tematizira eksploataciju žena od strane muškaraca, u smislu njihove dobrobiti, zadovoljstva i superiornosti. Autorica napominje da je tzv. uspjeh u ljepoti omalovažavajući. No i da ideal ljepote pogađa i muškarce, koji uključuje brigu o vlastitom tijelu i izgledu (što uključuje vježbanje, dijete, kozmetičke proizvode, operacije, depilaciju, odjeću itd.). Za angažman je ključna ranjivost (nesigurnost radi niskog samopouzdanja, sram, gađenje, zabrinutost). Međutim, norme za muškarce su slabijeg intenziteta nego za žene, ideal još nije dominantan i globalan te se stoga muškarce ne osuđuje prema izgledu i nisu subjekti ideala ljepote kao etičkog ideala. Zatim, spominje kako norme koje zahtjeva ideal ljepote nisu jednake za muškarce i žene nego imaju drugačije značenje što dovodi do diskriminacije i subordinacije (postoje razlike u zahtjevima prirode ideala ljepote). Zaključno, navodi da je ta nejednakost erodirajuća, a rodna eksploatacija limitirana.

U zaključku autorica rezimira sve dosad rečeno, odnosno kako se ideal ljepote mijenja i da je globalan, dominantan, potencijalno destruktivan i „obećavajući u životu“. Zatim, da je ideal zahtjevan a budućnost zabrinjavajuća jer smo zaokupirani izgledom te da ono prerasta u opsesiju. Opet napominje nove mogućnosti s razvojem tehnologije, pritisak od strane drugih te rizik koji sa sobom nose određeni zahvati. No i kako se skoro svaki rizik čini „vrijednim“. Nadalje, osvrće se na identifikaciju tijela s identitetom te na zabrinutost, preokupaciju, novu strukturu života i nas samih pod utjecajem ideala ljepote. Spominje kako ljepota ima pozitivne (uspjeh, nagrada) i negativne strane (ignoriranje, kritiziranje, patnja). Također, govori o tome kako je ljepota važna, snažna i ozbiljna stvar te da je dualna jer je zahtjevujuća, nagrađujuća i utječe na razumijevanje samih sebe. Postavlja pitanje je li moguće imati ljepoticu bez zvijeri te koje su druge opcije. Autorica odgovara da se moramo potruditi te da nikad nismo bili u situaciji gdje su izgled i tijelo bilo toliko u središtu pažnje. Zaključno, autorica navodi da je važno stvaranje manje toksičnog okruženja i kolektivne diskusije (ne treba nas biti strah otvoreno pričati o praksama koje radimo ili ne radimo jer nas šutnja još više čini ranjivima) i prepoznavanja važnosti pojma ljepote kao dominantnog etičkog ideala, te govori o epidemiji anksioznosti kao normalnoj pojavi u današnjem društvu.

4.2. Recenzije o knjizi

Ovdje su navode izdvojene pozitivne i negativne recenzije o knjizi „Perfect Me: Beauty as an Ethical Ideal“ pronađene na internetu.

Negativne recenzije:

(1) „Widdows nije jasna u tome što točno uzrokuje da se ljudi osjećaju stidljivo i to je loše. (...) Ono što mislim je da Widdows ne uspijeva postaviti heteroseksualnost kao povezanu i isprepletenu prisilnu silu, ali tako je konkurencija unutar spola postala najprikladnija žena / muškarac u očima drugih istog spola. (...) Doista je žalosno da je ova knjiga objavljena bez ikakvog pregleda urednika.“⁴⁰⁹

⁴⁰⁹ Vidi URL: <https://www.goodreads.com/book/show/36854783-perfect-me>, pristupljeno 22. 9. 2018. (Lindy, 9. 7. 2018.)

(2) „Nije loše napisano, ali suviše. ABC podcast profesorice Heather Widdows napravio je neke dobre točke, što su bili razlozi zbog kojih sam izabrao čitati ovu knjigu. To je razočaranje, moram priznati.“⁴¹⁰

Pozitivne recenzije:

(3) „Inovativno i originalno.“⁴¹¹

(4) „Ovo je pravodobna i potrebna knjiga koja će obogatiti naše moralne i političke razgovore o ljepoti.“⁴¹²

(5) „U ovoj osjetljivoj, nijansiranoj i vitalno važnoj knjizi, Heather Widdows koristi kombinaciju empirijskih i teorijskih izvora da bi pokazala kako je ideal ljepote neodoljiv i bez izuzetka: virtualno se gotovo od svake žene svih godina, klase i nacionalnosti očekuje da sebe učini lijepom. *Perfect Me* je fascinantno, izazovno i bitno šivo.“⁴¹³

(6) „*Perfect Me: Beauty as an Ethical Ideal...* [je] znanstveni rad koji je hitno relevantan za trenutni kulturni momenat.“⁴¹⁴

(7) „Widdows donosi suptilno i veoma potrebno za trenutne razgovore o moralnoj i društvenoj ulozi fizičkog izgleda u našem svakodnevnom životu.“⁴¹⁵

(8) „Ova knjiga je nevjerojatna.“⁴¹⁶

(9) „U...*Perfect Me*, Heather Widdows, profesorica filozofije na Sveučilištu u Birminghamu u Engleskoj, uvjerljivo argumentira kako je pritisak na žene da izgledaju mršavije, mlađe, čvršće i snažnije, jači nego ikad.“⁴¹⁷

(10) „Ova je revolucionarna knjiga produljena refleksija o onome što Widdows tvrdi da je sve zahtjevnija norma ženske ljepote. (...) Widdows priznaje užitke ideala ljepote, ali tvrdi da on

⁴¹⁰ Vidi URL: <https://www.bookdepository.com/Perfect-Me-Heather-Widdows/9780691160078>, pristupljeno 22. 9. 2018. (T. W. Henley, 22. 5. 2018.)

⁴¹¹ Vidi URL: <https://www.bookdepository.com/Perfect-Me-Heather-Widdows/9780691160078>, pristupljeno 22. 9. 2018. (Anne Phillips)

⁴¹² Vidi URL: <https://www.bookdepository.com/Perfect-Me-Heather-Widdows/9780691160078>, pristupljeno 22. 9. 2018. (Serene J. Khader)

⁴¹³ Vidi URL: <https://press.princeton.edu/titles/11281.html>, pristupljeno 22. 9. 2018. (Clare Chambers, Princeton University Press)

⁴¹⁴ Vidi URL: <https://www.amazon.com/Perfect-Me-Beauty-Ethical-Ideal-ebook/dp/B0779NG9TG>, pristupljeno 22. 9. 2018. (Meagan Garber, *The Atlantic*)

⁴¹⁵ Vidi URL: <https://www.amazon.com/Perfect-Me-Beauty-Ethical-Ideal-ebook/dp/B0779NG9TG>, pristupljeno 22. 9. 2018. (A. W. Eaton)

⁴¹⁶ Vidi URL: <https://www.amazon.com/Perfect-Me-Beauty-Ethical-Ideal/product-reviews/0691160074>, pristupljeno 22. 9. 2018. (Hanna D Zipes, 19. 6. 2018.)

⁴¹⁷ Vidi URL: <https://press.princeton.edu/titles/11281.html>, pristupljeno 22. 9. 2018. (Amanda Hess, *New York Times*, Princeton University Press)

proizvodi značajne komunalne štete. Predlaže preoblikovanje tih šteta kao javnu zdravstvenu zabrinutost, pomak koji otvara put za nove i sustavnije etičke analize.“⁴¹⁸

4.3. Ukupna ocjena knjige

Negativne kritike:

- (1) nejasnoća u pisanju, bez prethodnog pregleda urednika
- (2) suvišnost, razočaranje.

Pozitivne kritike:

- (3) inovativnost i originalnost
- (4) pravodobnost i potrebnost koja služi obogaćenju razgovora o ljepoti
- (5) fascinantnost, izazovnost i bitnost štiva
- (6) relevantnost za kulturu
- (7) suptilnost
- (8) nevjerojatnost
- (9) uvjerljivost argumenata
- (10) revolucionarnost i refleksivnost.

Knjiga „Perfect me: Beauty as an Ethical Ideal“ progovara o idealu ljepote za koji autorica smatra da je postao etički ideal (u smislu imaginarnog ja kao „savršenog“ ja) te da kao takav predstavlja moralnu dužnost s obzirom na svoju prirodu, pritisak, očekivanja, zahtjevnost, dominantnost te pitanje identifikacije pojedinca preko pojma ljepote. Također, spominje da po pitanju pojma ljepote određene prakse postaju prihvatljive norme današnjeg društva (kojima se teško oduprijeti, a koje su ujedno i nametnute), a njihovo ignoriranje ili nepoštivanje dovodi do osjećaja omalovažavanja, neuspjeha, nesigurnosti, poremećaja prehrane, srama, osuđivanja, diskriminacije i kritiziranja, te na taj način sam pojam shvaćanja ljepote direktno utječe na pojedinca kao osobu i njegovo viđenje sebe. Dakle, autorica želi istaknuti da se danas kroz izgled i tijelo zapravo ocjenjuje i vrednuje pojedinac u društvu (osoba se pretvara u stvar), što u nekim slučajevima djeluje negativno na shvaćanje i viđenje samih sebe. Nadalje, spominje i da važnu ulogu u stvaranju ideala ljepote imaju mediji te razvoj tehnologije koji omogućuje

⁴¹⁸ Vidi URL: <https://www.amazon.co.uk/Perfect-Me-Beauty-Ethical-Ideal/dp/0691160074>, pristupljeno 22. 9. 2018. (Alison M. Jaggar)

razne kirurške zahvate, kozmetičke preparate i sl., tj. mogućnost „usavršavanja“ nas samih. Zatim, napominje i kako je u današnjem društvu i kulturi (vizualnoj i virtualnoj) ljepota veoma važna i da joj se pridaje previše pažnje, te da nam ona zapravo određuje kako trebamo živjeti i nudi mnogo obećavajućih „dobra“ u životu. Autorica se osvrće na pozitivne i negativne strane pojma ljepote, govori da ljepota nije nebitna stvar u životu, ali isto tako ne bi trebala biti najvažnija stvar, te spominje moguće rizike i štete koje uzrokuju razne plastične operacije. Zaključuje kako se pojam ljepote zanemaruje kao etičko pitanje, tj. njezina etička priroda te napominje da se mora prepoznati moral u idealu ljepote budući da je izgledati lijepo postao moralni imperativ, a on je veoma važan jer utječe na identitet pojedinca, tj. percepciju i definiranje nas samih. Također, kako je budućnost zabrinjavajuća ako se nastavi takav trend koji prerasta u opsesiju. Na koncu, konstatira da je važno znati promijeniti koncept shvaćanja sebe ispod tog ideala ljepote odnosno početi razmišljati na drugačiji način te odbaciti nerealne ideale koje se danas smatraju „normalnima“.

Knjiga je pisana jasnim stilom, tako da ju je moguće dobro razumjeti i shvatiti što autorica želi reći, tj. na što svraća pažnju kod čitatelja. Također, poglavlja su dobro organizirana, tematika odgovara naslovu te je lako shvatljiva i pristupačna. Smatram da je knjiga veoma dobro osmišljena i da otvara sasvim nova, brojna i zanimljiva pitanja te percepciju shvaćanja pojma ljepote. Autorica spominje u knjizi i pozitivne i negativne strane pojma ljepote, ali ipak u većini slučajeva aludira na one negativne koje su povezane s etičkim pitanjem ideala ljepote. Raspon tema u knjizi je širok, uključuje kulturne i sociološke razlike unutar društva koje se tiču shvaćanja pojam ljepote pa sve do provedenih istraživanja u raznim zemljama na tu temu. Autorica za svaki svoj argument navodi i dobro obrazloženje, tj. razloge.

Smatram da je knjiga „Perfect me: Beauty as an Ethical Ideal“ autorice Heather Widdows kvalitetno napisana te da otvara sasvim nov pristup i tumačenje pojma ljepote u današnjem društvu, a koji ima veliku ulogu u životu pojedinca.

Zaključno, tema kojoj se bavi autorica je veoma aktualna u današnjem društvu i može doprinijeti drugačijem promišljanju pojma ljepote te smatram da je knjigu vrijedno i korisno pročitati. To se dakako, ne odnosi samo na one koji se bave primjerice filozofijom, estetikom, etikom i sl. nego i na one koji žele sagledati drugačiju stranu i problematiku današnjeg ideala ljepote. Također, knjiga može poslužiti i u edukativne svrhe, npr. u nastavi Etike ili Filozofije.

4.4. Heather Widdows

U ovom dijelu rada bit će riječi o prikazu rada autorice knjige Heather Widdows s video predavanjima i njezinom istraživanju vezano za knjigu (4.4.1. Videopredavanja s konferencija i istraživanja), njezinim pojavljivanjima u medijima i djelatnosti na internetu (4.4.2. Pojavljivanje u medijima i djelatnosti na internetu), te o aktivnostima na društvenim mrežama (4.4.3. Aktivnost na društvenim mrežama).

4.4.1. Videopredavanja s konferencija i istraživanja

Govor Heather Widdows na konferenciji 2014. god. o shvaćanju pojma ljepote može se vidjeti na internetskoj stranici YouTubea.⁴¹⁹ Također je moguće vidjeti i izlaganje na konferenciji na Sveučilištu u Birminghamu 2015. god. o temi ljepote.⁴²⁰ Zatim, kratki video u kojem autorica knjige Heather Widdows govori o svom istraživanju te osnovnim tezama koje se nalaze u knjizi vezano za prirodu pojma ljepote.⁴²¹

⁴¹⁹ Vidi „CFI UK presents Prof. Heather Widdows on body image: „More perfect, more happy?““, Centre for Inquiry UK day conference on happiness, Humanists UK, 29. 6. 2015., URL: https://www.youtube.com/watch?v=hu_-Yp1rEWA, pristupljeno 21. 9. 2018.

⁴²⁰ Vidi „Why beauty matters? Beauty, ethics and justice“, Global Gender Justice, conference at the University of Birmingham, University of Birmingham, 17. 6. 2015., URL: <https://www.youtube.com/watch?v=24M9wBFYC6A>, pristupljeno 21. 9. 2018.

⁴²¹ Vidi „Heather Widdows: my research“, University of Birmingham, 15. 1. 2018., URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Gg9YtFNGYUU>, pristupljeno 21. 9. 2018.

4.4.2. Pojavljivanje u medijima i djelatnost na internetu

Autorica knjige gostovala je u radijskoj emisiji u kojoj je govorila o svojoj knjizi „Perfect Me: Beauty as an Ethical Ideal.“⁴²² Heather Widdows posjeduje, tj. piše internetski blog o ljepoti.⁴²³ Nadalje, Heather Widdows daje i intervju o svojoj knjizi.⁴²⁴ Autorica knjige posjeduje i vlastitu web-stranicu (o bioetici).⁴²⁵

4.4.3. Aktivnost na društvenim mrežama

Heather Widdows moguće je pratiti na profilima na LinkedInu i Twitteru,⁴²⁶ na kojem piše blog o ljepoti.

5. Zaključak

Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti hipotezu kako popularna filozofija kao filozofija popularnih pojava može imati pozitivnu vezu s bliskim temama iz nepopularne filozofije na primjeru knjige „Perfect me: Beauty as an Ethical Ideal“.

Rezultati istraživanja pokazuju da popularna filozofija može pripomoći nepopularnoj filozofiji i učiniti je povezanom s popularizacijom filozofije te samim time i sebe samu razumljivijom, pristupačnijom i životnijom učenicima, dakako, samo na ovim primjerima.

⁴²² Vidi „Reasons to Be Beautiful“ (w/ Heather Widdows), Public intellectual with Jessa Crispin, Forever Dog Podcast Network, 23. 7. 2018., URL: <https://www.youtube.com/watch?v=6BpFIJoaktE>, pristupljeno 21. 9. 2018.

⁴²³ Vidi „About Perfect Me! Beauty Demands“, URL: <https://feministacademiccollective.com/2015/07/02/about-perfect-me-beautydemands/>, pristupljeno 21. 9. 2018.

Na internetskim stranicama Sveučilišta u Birminghamu (gdje predaje) također piše blog o ljepoti, URL: <http://beautydemands.blogspot.com/>, pristupljeno 21. 9. 2018.

Također, na internetskim stranicama Sveučilišta u Birminghamu mogu se pronaći informacije o knjizi, URL: <https://www.birmingham.ac.uk/strategic-framework/Research/perfect-me.aspx>, pristupljeno 21. 9. 2018.

Nadalje, moguće je pronaći najpopularnije članke te svo dosadašnje pojavljivanje u medijima, URL: <https://www.birmingham.ac.uk/schools/ptr/departments/philosophy/research/projects/duty-to-be-beautiful/media.aspx>, pristupljeno 21. 9. 2018.

⁴²⁴ Vidi „Heather Widdows on Perfect Me: Beauty as an Ethical Ideal“, Princeton university press blog, 9. 5. 2018., URL: <http://blog.press.princeton.edu/2018/05/09/heather-widdows-on-perfect-me-beauty-as-an-ethical-ideal/>, pristupljeno 21. 9. 2018. (PUP Author)

⁴²⁵ Vidi URL: <http://nuffieldbioethics.org/about/council-members/heather-widdows-web>, pristupljeno 21. 9. 2018.

⁴²⁶ Vidi URL: <https://www.linkedin.com/in/heather-widdows-a0732880/>, pristupljeno 21. 9. 2018.

Vidi URL: <https://twitter.com/profwiddows?lang=en>, pristupljeno 22. 9. 2018.

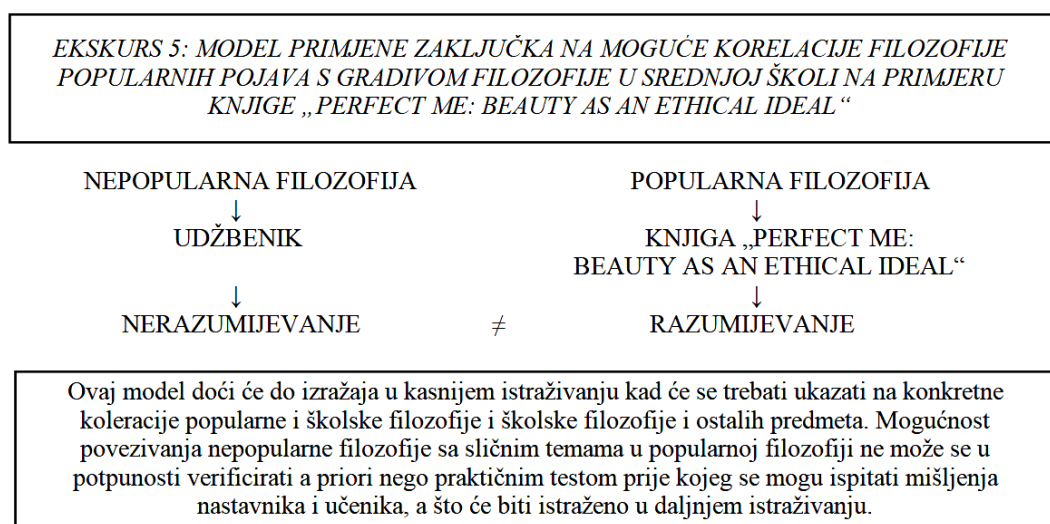
Vidi URL: <https://twitter.com/BeautyDemands>, pristupljeno 22. 9. 2018.

Moguće je primijeniti pojam ljepote i njezino etičko pitanje kao sredstvo u nastavi Filozofije i Etike s obzirom na veliku pokrivenost pojmova (tema) koji se nalaze u knjizi, kao onih što se nalaze u nepopularnoj filozofiji, npr. udžbeniku ili nekoj drugoj stručnoj literaturi. Knjiga predložuje sadržaj na razumljiviji, pristupačniji i pojednostavljeni način. Zašto se u neke teške teme iz nepopularne filozofije ne uvodi pomoću popularne filozofije? Za to ne postoji nikakav opravdan argument.

Konačno, na ovaj način pruža se zanimljiv, inovativan pristup samom sadržaju te olakšava prezentaciju informacija od npr. udžbenika ili stručne literature. Popularna filozofija kao filozofija popularnih pojava u nekim oblicima, čak i svojim sadržajem, problemima i rješenjima pridonosi sadržaju, problemima i rješenjima nepopularne filozofije koja ih očito ne sadrži.

Filozofije drugih popularnih pojava (glazba, sport, itd.) mogle bi otvoriti druga pitanja nepopularne filozofije. To se tiče daljnjih istraživanja.

Prikaz 13. Model primjene zaključka
(izradila autorica rada).

1.3.4. Filozofija glazbe

Rezultati istraživanja odnosa filozofije glazbe (kao filozofije popularne pojave) i nepopularne filozofije objavljeni su u članku *Filozofija glazbe kao filozofija popularne pojave* (Matišić, M.), u: časopis za kulturu, društvo i politiku *Obnova*, Vol. 12, No. 1, 2019., str. 260.-281.

Prilikom istraživanja korištene su sljedeće metode: (1) definiranje (rock) glazbe i filozofije glazbe, (2) anketiranje učenika i prikaz rezultata o poznavanju rock i turbo-folk glazbe, zatim (3) prikaz rocka i turbo-folka kao filozofije glazbe te (4) međusobnu usporedbu u kvaliteti glazbe između rocka i turbo-folka, tj. pokušaj povezivanja filozofije glazbe s nepopularnom filozofijom. Cilj istraživanja bio je potvrditi postavljenu hipotezu da je pomoću filozofije glazbe moguće učenicima Filozofiju u srednjim školama učiniti zanimljivom, razumljivijom i pristupačnijom. Sukladno metodama, istraživanje je podijeljeno u 4 dijela.

U prvom dijelu članka govori se o glazbi općenito, njezinom podrijetlu, vrstama i temeljnim elementima te značenju. Također, definira se i filozofija glazbe te se spominju i osnovna pitanja kojima se bavi. Drugi dio rada bavi se filozofijom rock-glazbe, tj. opisuje se rock kao vrsta glazbe, njezin prepoznatljiv stil i osnovna obilježja. Nadalje, treći dio odnosi se na provedeno istraživanje među učenicima 4. razreda srednjih škola⁴²⁷ (ukupno 158 učenika) o poznavanju rock i turbo-folk glazbe.⁴²⁸ Istraživanje je provedeno na način da su učenicima puštane pjesme preko YouTubea (15 najpoznatijih rock i 15 najpoznatijih turbo-folk pjesama),⁴²⁹ a učenici su morali upisivati u radni list odnosno dobiveni upitnik tražene podatke, poput naziva pjesme ili izvođača te refrena. Hipoteza istraživanja bila je sljedeća: Učenici 4. razreda srednjih škola lošije poznaju najpoznatije rock pjesme nego najpoznatije turbo-folk pjesme („cajke“).⁴³⁰ Rezultati istraživanja prikazani su u članku pomoću grafikona i tablica.⁴³¹ Ispostavilo se da broj učenika koji poznaje najpoznatije turbo-folk pjesme nadilazi onaj broj učenika koji prepoznaje najpoznatije rock-pjesme. Dakle, postavljena hipoteza se potvrdila, tj. pokazala točnom. Također, prilikom istraživanja uspostavilo se da učenici ne poznaju engleski jezik, što predstavlja određenu jezičnu poteškoću. Naime, kako će znati prepoznati pjesmu na engleskom jeziku ako ne razumije jezik na kojem je skladana pjesma, niti razumije o čemu zapravo ona

⁴²⁷ U istraživanju su sudjelovali učenici Gospodarske škole Varaždin i Srednje škole u Maruševcu s pravom javnosti.

⁴²⁸ Istraživanje je provela autorica članka te je ono bilo dobrovoljno i anonimno.

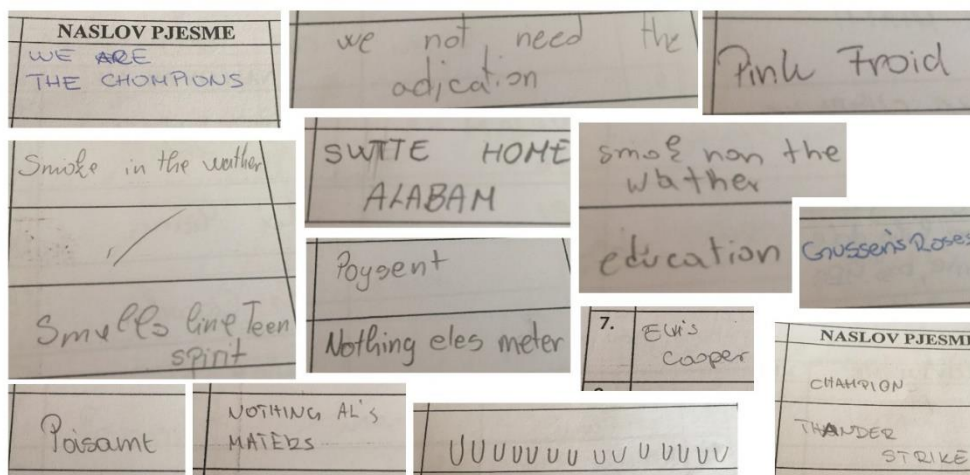
⁴²⁹ Vidi popis pjesama: Matišić, M.: „Filozofija glazbe kao filozofija popularne pojave“, str. 265-6.

⁴³⁰ Usp. Matišić, M.: „Filozofija glazbe kao filozofija popularne pojave“, str. 266.

⁴³¹ Ibid., str. 267-270.

govori. Navedene činjenice mogu se vidjeti na sljedećim izdvojenim primjerima koje su preuzete iz ispunjenih učeničkih, odnosno vrlo loše ispunjenih učeničkih radnih listova za rock-glazbu.⁴³²

Slika 12. Primjeri nepoznavanja engleskog jezika (izradila autorica rada).

Posljednji, četvrti dio rada bavi se pokušajima povezivanja filozofije glazbe s nepopularnom filozofijom, na način prikaza (1) turbo-folka kao primjera filozofije glazbe i (2) rock-glazbe kao filozofije glazbe.

Ad. 1. Turbo-folk se nastojao opravdati kao glazba s obzirom da se rijetko u znanstvenoj literaturi opisuje kao zasebna glazbena vrsta,⁴³³ tj. navodili su se mogući razlozi slušanja istog.

⁴³² Od ukupnog broja ispitanih učenika koji su barem nešto napisali na radni list za rock-glazbu (njih 153) greške su pronađene na čak 91. radnom listu, s tim da kod je kod nekih učenika pronađeno i više od jedne greške u pisanju.

⁴³³ Ovdje se daje pregled nekih objavljenih radova (kolumni, članaka, knjiga) o turbo-folku:

(1) Krkač, Kristijan (osvrt na objavljen članak o turbo-folk glazbi „Musik für Idioten“), URL: <http://hrvatska-danas.com/2018/04/26/musik-fur-idioten-najbolje-je-citirati-clanak-koji-raspravlja-turbofolk/>, pristupljeno 7. 12. 2018.

(2) Cvitanović, Marin: „(Re)konstrukcija balkanskih identiteta kroz popularnu glazbu“ (2009.)

(3) Volčić, Z.; Erajvec, K.: „The Paradox of Ceca and the Turbo-Folk Audience“ (2010.)

(4) Archer, Rory: „Assessing Turbofolk Controversies: Popular Music between the Nation and the Balkans“ (2012.)

(5) Slavková, Markéta: „Echoing the beats of turbo-folk: popular music and nationalism in ex-Yugoslavia“ (2010.)

(6) Šenteyška, Irena: „Turbo-Folk as the Agent of Empire: On Discourses of Identity and Difference in Popular Culture“ (2014.)

(7) Pavlovsky-Gotthardi, Aleksej: „Narodnjaci i turbofolk u Hrvatskoj: zašto ih (ne) volimo?“ (2014.)

(8) Čvoro, Uroš: „Turbo-folk music and cultural representations of national identity of former Yugoslavia“ (2014.)

Nadalje, daje se kritika turbo-folku u smislu kiča (vezano za podrijetlo naziva, izgled izvođačica, teme pjesama itd.).

Ad. 2. Opisuje se podrijetlo turbo-folka i njegova obilježja te se daje prikaz razlike u kvaliteti rocka i turbo-folka na konkretnim primjerima izvođača (čija je razlika i više nego očita).⁴³⁴

U prilog Ad. 1. govori provedeno istraživanje među srednjoškolcima,⁴³⁵ a vezano za čimbenike koji utječu na slušanje turbo-folk glazbe. Rezultati provedenog istraživanja su pokazali sljedeće: (1) ženski spol više preferira, tj. sluša takvu vrstu glazbe od muškog, (2) religiozni učenici (pripadnici vjerskog identiteta) češće slušaju turbo-folk, zatim (3) učenici koji pokazuju netolerantnost prema homoseksualnosti, tj. pripadnici konzervativnog tradicionalnog identiteta češće slušaju turbo-folk i (4) kulturni kapital roditelja utječe na slušanje turbo-folka odnosno prenosi se s roditelja na djecu. Razlika se nije pokazala u slučaju ruralnog ili urbanog mjesta stanovanja učenika kao ni prihoda obitelji.

Također, može se postaviti pitanje (a s obzirom na intenzivno slušanje turbo-folka kod srednjoškolaca), kako putem „cajke“ učenicima približiti nastavno gradivo iz Filozofije odnosno uvesti ih u filozofiju glazbe na temelju sljedećeg (odabranog) primjera, tj. pjesme:

Banku za pijanku

Banku za pijanku

Groznica subotnje večeri udara
drma, ljulja, obara sa nogu
skoro će nedelja ujutru
pravo vreme za ples i za ljubav novu

Ref.

Banku za pijanku, banku za igranku
jos kući nije nikome u planu
tu gde se luduje, tu gde se tuguje
tu Bog stvori kafanu na Balkanu

Vatra za dlanove, sentiš za parove
pod ovim nebom ptice smo u letu
i kad se luduje, i kad se tuguje
ma ovo nema na ovom belom svetu

Groznica subotnje večeri udara

⁴³⁴ Za primjer rock glazbe uzet je bend The Rolling Stones, dok je za primjer turbo-folk glazbe uzeta pjevačica Ceca (usp. str. 274-278.)

⁴³⁵ Marcelić, S.; Krolo, K.; Tonković, Ž.: „Turbofolk - od zabranjenog voća do mainstreama: istraživanje glazbenog ukusa zadarskih srednjoškolaca“, u: CASCAS, 1, (2015), 2015., 12. Istraživanje je provedeno 2014. godine među učenicima završnih razreda svih tipova srednjih škola u Zadru i Zadarskoj županiji (N=866).

drma, ljulja, širi se po gradu
skoro će nedelja ujutru
pravo vreme za ples i za novu nadu

Ref.

Pevaj kafano na Balkanu
(4x)
Nek lete čaše po plafonu
po plafonu i betonu
pevaj u inat svakom bolu
sipaj viski dodaj Coca Colu

Ref.

Banku za pijanku⁴³⁶

Budući da većina turbo-folk pjesama veliča hedonizam, uključujući i gore navedeni primjer (uživanje u alkoholu, izlascima itd.), možda je moguće na takav način učenicima npr. približiti i učiniti zanimljivijim nastavni sadržaj vezan uz obradu hedonističke etike.

Na temelju prikazanog primjera proizlaze sljedeća pitanja: (1) Može li se turbo-folk koristiti kao sredstvo u nastavi Filozofije te doprinosi li ono lakšem, pristupačnijem i razumljivijem usvajanju nastavnog sadržaja? i (2) Nudi li turbo-folk bolje rješenje za objašnjenje gradiva od neke stručne literature (udžbenika, znanstvenih članaka i sl.)? Za dobivanje odgovora na postavljena pitanja trebalo bi navedeni primjer (ili neki njemu sličan) eksperimentalno upotrijebiti u nastavi Filozofije kako bi se utvrdila činjenica da je putem filozofije glazbe, točnije turbo-folka, djelomično ipak moguće utjecati na nepopularnu filozofiju.

Zaključak istraživanja glasi da je u ovom konkretnom slučaju (primjeru vezanom za filozofiju glazbe), rock-glazbu teško upotrijebiti u nastavi Filozofije s ciljem lakšeg i razumljivijeg shvaćanja nastavnog gradiva. Razlog tome je ograničenost glazbenog ukusa učenika, kao i znanja tj. poznavanje samo turbo-folk glazbe, a nimalo i rock-glazbe. Dakle, filozofija glazbe pokazala se kao izuzetak među ostalim do sad istraženim filozofijama popularnih pojava, s ciljem mogućnosti uvođenja u Filozofiju.

⁴³⁶ Pjesma izvođača *Funky G: Kafana na Balkanu*, glazbeni spot na sljedećoj poveznici, URL: <https://www.youtube.com/watch?v=JjbkTctD98Y>, pristupljeno 9. 3. 2020.

1.3.5. Filozofija sporta

1. Uvod

Ovaj rad predstavlja rezultate istraživanja odnosa filozofije sporta kao filozofije popularne pojave i nepopularne filozofije na primjeru nogometa kao popularizacije filozofije. Metode istraživanja obuhvaćaju: definiranje i opisivanje filozofije sporta kao discipline (pojmovnu analizu), prikaz izdvojenih informacija o filozofiji sporta koje se mogu pronaći na internetu, zatim određivanje pojma nogometa i njegove važnosti u društvu, prikaz knjige „Filozofija nogometa“ (Krkač, 2012.) i analiza problematike odnosno aktualnih pitanja vezanih za filozofiju sporta. Nakon uvoda (1.) tema se prikazuje u tri dijela, tj. u dijelu koji govori općenito o filozofiji sporta kao filozofskoj disciplini (2. Filozofija sporta), potom u dijelu koji se bavi filozofijom nogometa (3. Filozofija nogometa) i u dijelu koji raspravlja o suvremenim pitanjima filozofije sporta (4. Postojeća pitanja filozofije sporta). U drugoj dijelu bit će riječi o povijesnom pregledu i razvoju filozofije sporta kao discipline (2.1. Razvoj i povijesni pregled), zatim o osnovnim problemima filozofije sporta (2.2. Osnovni problemi filozofije sporta) i o prikazu izdvojenih informacija o filozofiji sporta koji se mogu pronaći na internetu (2.3. Filozofija sporta na internetu). U trećem dijelu bit će riječi općenito o nogometu i njegovoj važnosti (3.1. O nogometu općenito) i o prikazu knjige „Filozofija nogometa“ (3.2. Kratki prikaz knjige „Filozofija nogometa“ (Krkač, 2012.)). U četvrtom dijelu bit će riječi o aktualnim pitanjima i problemima filozofije sporta, tj. o problemu (ne) bavljenja tjelesnom aktivnošću kod učenika (4.1. (Ne) bavljenje tjelesnom aktivnošću) i pitanjima (problemima) vezanim za nastavu Tjelesne i zdravstvene kulture u školama (4.2. Nastava Tjelesne i zdravstvene kulture).

2. Filozofija sporta

U ovom dijelu bit će riječi općenito o filozofiji sporta kao disciplini, tj. razvoju discipline (2.1. Razvoj i povijesni pregled), zatim o osnovnim pitanjima kojima se bavi filozofija sporta (2.2. Osnovni problemi filozofije sporta) i izdvojenim internetskim stranicama na kojima je moguće pronaći informacije o toj disciplini (2.3. Filozofija sporta na internetu).

2.1. Razvoj i povijesni pregled

Filozofija sporta relativno je mlada, tj. novija filozofska disciplina koja se javlja krajem 60-tih godina 20. st. u Americi (za razliku od samog sporta općenito koji se počinje naglo širiti krajem 19. st.). Bavi se pitanjima odnosno pojmovnom analizom sporta kao ljudskom djelatnošću te srodim profesijama i područjima. Uključuje sportsku praksu, institucije te utjelovljuje formalni i kontekstualni karakter filozofije općenito (najkraće rečeno predstavlja filozofsko promišljanje o sportu i prirodi sporta).

- „Filozofija sporta je uvod u filozofsku disciplinu koja se bavi pitanjima u kontekstu sporta.“⁴³⁷ „Uostalom, sport, filozofija i znanost dijele znanje - traženje karakteristika. Filozofi sporta mogu sačuvati društvenu i odgojnu vrijednost atletika ako gledamo na sport ne samo kao na oblik igre, nego i kao na oblik traženja znanja (...).“⁴³⁸

Korijeni filozofije sporta (ali i sporta općenito) potječu iz antičke Grčke, primjerice vidljivi su kod Sokrata, Platona i Aristotela. Veza između filozofije i sporta očevitna je bila u raznim sportovima (a i dandanas), kao npr. u borilačkim vještinama, streličarstvu, medijaciji itd.

U Platonovu djelu „Država“ spominje se atletika i olimpijski sportovi, a i sam Platon je sudjelovao na Ihtijskim igrama u hrvanju. Sport je ondje imalo svojstvo epistemologije u smislu spoznavanja objektivne istine atletskog potencijala u natjecanju. Atletika se ondje smatrala individualnom vrijednošću te je imala svrhu moralne edukacije. Aristotel je pak smatrao fizičku aktivnost vrstom etičke odgovornosti.

Kasnije sport postaje profitabilan, profesionalan, važna kulturna i društvena pojava te način socijalizacije. Fenomenom igre bavili su se razni filozofi, kao npr. Kant, Hegel, Fink, Wittgenstein, Schiller itd.

Djelo koje je potaknulo filozofsko razmišljanje o sportu je knjiga „Sport: A Philosophic Inquiry“ („Sport: filozofska istraga“) autora Paula Weissa, 1969. godine. Daljnji razvoj discipline doprinosi osnivanje filozofskog društva o sportu (Philosophic Society for the Study of Sport- PSSS) 1972. godine, koja kasnije mijenja naziv u International Association for the Philosophy of Sport (Međunarodna organizacija za filozofiju sporta - IAPS). Također,

⁴³⁷ Casimir, Ani: „Plato & Dukor on Philosophy of Sports, Physical Education and African Philosophy: The Role of Virtue and Value in Maintaining Body, Soul and Societal Development“, u: Open Journal of Philosophy, Vol. 3, No. 1, 2013., str. 234.

⁴³⁸ Reid, Heather L: „Sport, Philosophy, and the Quest for Knowledge“, u: Journal of the Philosophy of Sport, Vol. 36, 2009., str. 48.

pokrenuta je i izdavačka kuća „Human Kinetics“ koja izdaje jedan od najutjecajnijih časopisa na tom području „Journal for the Philosophy of Sport“⁴³⁹ (prvo izdanje 1974. god., članak Osterhoudt Roberta). Uz spomenuti časopis relevantan je i „Sport, Ethics and Philosophy“,⁴⁴⁰ koji počinje izlaziti 2007. god. Nadalje, zanimanje na ovu temu počinje se širiti diljem svijeta, kao npr. u Njemačkoj, Velikoj Britaniji te posebice Japanu.

2008. godine osnovano je društvo „European Association for the Philosophy of Sport (EAPS)“ na čelu sa slovenskim filozofom Levom Kreftom, koji uključuje članove iz raznih zemalja svijeta.

U kontinentalnoj filozofiji najveći doprinos na tom području vidljiv je u sferi hermeneutike, egzistencijalizma i fenomenologije. Ne postoji neka univerzalna metoda koja bi pripadala filozofiji sporta, tj. odnosu filozofije i prakse. Što se tiče etičkog razmatranja filozofije sporta, može je se svrstati unutar tri teorije: deontološku, konsekvencijsku i aretaičku etiku.

U Republici Hrvatskoj na Sveučilištu u Zagrebu postoji nekoliko kolegija „Filozofija sporta“, kao npr. na Učiteljskom fakultetu, Kineziološkom fakultetu, Filozofskom fakultetu i na Hrvatskim studijima. Također, postoje i fakulteti u Americi gdje se prakticira taj kolegij (predmet).

2.2. Osnovni problemi filozofije sporta

Pitanjima kojima se bavi filozofija sporta mogu se svrstati unutar sljedeća područja odnosno kategorije: (1) metafizika, (2) estetika, (3) filozofija prava, (4) etika i moral i (5) politička filozofija. Također, povezuje se i s filozofijom uma, epistemologijom, pragmatizmom, socijalnom filozofijom, analitičkom filozofijom, filozofijom znanosti i filozofijom edukacije.

Neka od općenitih pitanja filozofije sporta su sljedeća: (1) sociološke vrline sporta (vrijednosti, običaji), (2) estetika performansa, (3) logika pravila u sportu, (4) etičnost u sportu (pravila ponašanja, pravednost suđenja, doping, rasizam, nasilje, varanje, problem feminizma, razlike u spolu itd.), (5) timska strategija, tehnika igre (priroda koncepcije igre), (6) praksa treniranja, (7) definiranje, priroda, karakteristike i svrha samog sporta, (8) je li sport vrsta umjetnosti („umjetnička forma“), (9) uloga sporta u životu (doprinosi li smislenom životu i vrijednost samog pojedinca te sreću), (10) veza između suradnje i konkurencije, (11) epistemološka

⁴³⁹ Vidi URL: <https://journals.scholarsportal.info/browse/00948705>, pristupljeno 9. 1. 2019.

⁴⁴⁰ Vidi URL: <https://journals.scholarsportal.info/browse/17511321/v09i0003>, pristupljeno 9. 1. 2019.

pitanja (nužnost inteligencije, vlastita spoznaja igrača o igri), (12) veza između sporta i igre i je li igra beznačajna aktivnost, (13) opasnosti sporta, (14) povezanost sporta s religijom i bioetikom, (15) razvitak tehnologije, (16) povezanost s politikom i globalizacijom, (17) važnost pobjede u sportu.

- „Mnogo toga možemo naučiti iz filozofskog proučavanja sporta - ne samo o sportu, već i o nama samima, o društvu i filozofiji. Sport ima važne metafizičke, etičke i sociopolitičke dimenzije (...).“⁴⁴¹ „Sport današnjice višeslojni je i višedimenzionalni fenomen koji obuhvaća mnogostruke vrijednosti zadirući kako u socijalna, odgojna i zdravstvena, filozofska, znanstvena i kulturna područja društvenoga života, tako i u gospodarska, pravna i politička.“⁴⁴²

2.3. Filozofija sporta na internetu

Na YouTube kanalu moguće je vidjeti kratak video, tj. intervju s dr. Emily Ryall koja govori o filozofiji sporta i njezinim osnovnim pitanjima kao discipline.⁴⁴³ Internetske stranice na kojima se mogu pronaći informacije o filozofiji sporta i etici sporta su sljedeće (izbor):

- (1) The International Association for the Philosophy of Sport⁴⁴⁴
- (2) The European Association for the Philosophy of Sport⁴⁴⁵
- (3) British Philosophy of Sport Association⁴⁴⁶
- (4) Philosophy of Sport Blog.⁴⁴⁷

3. Filozofija nogometa

U ovom dijelu rada bit će riječi općenito o nogometu kao vrsti sporta (3.1. O nogometu općenito) i kratkom prikazu knjige „Filozofija nogometa“ (3.2. Kratki prikaz knjige „Filozofija nogometa“).

⁴⁴¹ Reid, Heather L.: „Introduction to the Philosophy of Sport“ (The Elements of Philosophy series), Rowman & Littlefield, Maryland, UK, 2012., str. 8.

⁴⁴² Škaro, D.; Stipetić, V.: „Sport u vremenu globalizacije (sport i kapital)“, Effectus, Zagreb, 2016., str. 207.

⁴⁴³ Vidi URL: <https://www.youtube.com/watch?v=oJXB8UsabpQ>, pristupljeno 7. 1. 2019.

⁴⁴⁴ Vidi URL: <http://www.iaps.net>, pristupljeno 7. 1. 2019.

⁴⁴⁵ Vidi URL: <http://www.philosophyofsport.eu>, pristupljeno 7. 1. 2019.

⁴⁴⁶ Vidi URL: <http://www.philosophyofsport.org.uk/>, pristupljeno 7. 1. 2019.

⁴⁴⁷ Vidi URL: <http://philosophyandsports.blogspot.com/>, pristupljeno 7. 1. 2019.

3.1. O nogometu općenito

Hrvatsku riječ „nogomet“ osmislio je 1893./1894. godine Slavko Rutzner Radmilović. U nekim zemljama svijeta koristi se termin „football“, dok u drugima „soccer“.

Nogomet u suvremenom svijetu predstavlja fenomen i opće je poznato da se deklarira kao najvažnija sporedna stvar na svijetu te da ga je teško ignorirati.

„Nogomet je najpopularniji sport u svijetu (...).“⁴⁴⁸

Predstavlja globalnu pojavu, kao npr. u društvenom, kulturnom, ekonomskom, pravnom, političkom i medicinskom smislu. Podaci govore da u svijetu postoji preko 250 milijuna igrača u preko 200 nacija te ima najveću televizijsku gledanost na svijetu. Prate ga sve generacije, bez obzira na spol, dob, rasu ili podrijetlo te ga se može igrati gotovo svugdje.

„Sport, osobito nogomet, predstavlja jednu od najdinamičnijih, sociološko osvjetljavajućih područja globalizacije.“⁴⁴⁹

Nogomet se danas ne predočuje isključivo kao muški sport te je međunarodan, a njegova pravila igranja određena su u Engleskoj 1863. godine. Službeni počeci nogometa pripisuju se Velikoj Britaniji, a gledajući povijesno sami počeci zabilježeni su u Južnoj Americi i Europi. Ubrzo se širi i na ostatak svijeta.

Nogomet je čvrsto je povezan s osjećajem nacionalne pripadnosti (identiteta) i mnogima predstavlja porok, ali i sam život.

Na pitanje zašto volim nogomet najčešći odgovori bili bi sljedeći (prema Tripković, Vukelić, 1997.): (1) najvažnija sporedna stvar na svijetu, (2) atraktivnost, (3) društvenost, (4) zabava, (5) neponovljivost, (6) raznolikost, (7) nepredvidivost, (8) radost, veselje, (9) smisao života, (10) ljubav, (11) uzbudljivost, (12) rekreacija, (13) ludo navijanje, (14) slava, (15) životno iskustvo, (16) zdravlje, (17) najljepša igra, (18) spektakularnost, (19) izazov, (20) način života, (21) dobra zarada, (22) putovanja, (23) privlačnost, (24) pruža zadovoljstvo i (25) popularnost.

„Nogomet nije samo sportski, sociološki, politički, gospodarski nego i filozofski problem. Naime, o nogometu možemo govoriti u sklopu različitih filozofskih disciplina: epistemologije, logike, etike, antropologije pa i ontologije. Sport kao tjelesna aktivnost tijesno je povezan s

⁴⁴⁸ Borden, Sam: „The complete idiot's guide to soccer basics“, Alpha, Penguin Group, New York, 2009., str. 3.

⁴⁴⁹ Giulianotti, Richard; Robertson, Roland: „The globalization of football: a study in the globalization of the „serious life““, u: The British Journal of Sociology, Vol. 55, No. 4, 2004., str. 545.

filozofijom koja je misaona aktivnost, stoga nas ne čudi velika strast prema nogometu mnogih filozofa, osobito Alberta Camusa, koji mu kao fenomenu pripisuje odgojnu funkciju.⁴⁵⁰

„Stvar koja je zajednička fanovima nogometa i filozofima je ta da vole raspravljati i to često s velikom strašću.“⁴⁵¹

Kao u svakom sportu, pa tako i u nogometu, postoje one pozitivne i negativne strane samog sporta. Neke od pozitivnih strana su npr.: (1) međusobno zbližavanje, (2) ljubav prema sportu, (3) osjećaj zajedništva, (4) pružanje radosti (sreće), (5) otvaranje nogometnih škola, (6) mogućnost zarade, (7) utjecaj na zdravlje, (8) pripadnost određenoj skupini, tj. navijačima, (9) sveopća euforija itd. Negativne strane nogometa su npr.: (1) namještanje utakmica, (2) kladenje, (3) rasizam, (4) doping, (5) nepravilna suđenja, (6) nasilje, (7) varanje, (8) opasnost od ozljeda, (9) diskriminacija, (10) feminizam itd.

3.2. Kratki prikaz knjige „Filozofija nogometa“⁴⁵²

Nakana autora knjige „Filozofija nogometa“ je da na zabavan, ali i poučan način prikaže kako postoji veza između filozofije i sporta (u ovom konkretnom slučaju referira se na nogomet), dapače da su usko povezani i da mogu pripomoći jedno drugome u razumijevanju. Navodi da filozofija može doprinijeti razumijevanju nogometa, ali i obrnuto. Autor raspravlja o nogometu kao igri i to u nekoliko dimenzija: (1) ontološkoj, (2) epistemološkoj i logičkoj, (3) etičkoj i (4) estetskoj dimenziji. Nadalje, tumači samu srž nogometne igre, pomoću koje želi pokazati izvornu filozofiju nogometa koja doprinosi samoj filozofiji te nogometnoj igri. Navedeno tumačenje uključuje sljedeća obilježja: (1) temeljna pravila igre, (2) taktike (tehnike) i strategije igre, zatim (3) međusobnu suradnju igrača, (4) prostorno-vremenska ograničenja igre, (5) etiku (pozitivnu i negativnu) igre, (6) ekonomiju, (7) gledatelje i navijače, (8) medije, (9) sociologiju, (10) psihologiju, (11) kulturu i (12) sportsku medicinu. Ono na što skreće pozornost je zajednička karakteristika i filozofije i nogometa, a to je nepredvidivost i raznolikost, dok za osnovna obilježja filozofije nogometa spominje neizvjesnost i dinamičnost, tj. zanimljivost. Zatim, napominje da je filozofija nogometa moguća i potrebna kako nogometu tako i filozofiji. Poziva se na analitičkog filozofa 20. st. Ludwiga Wittgensteina koji je smatrao da je filozofija

⁴⁵⁰ Akrap, Ante: „Ontologija nogometne igre“, u: Crkva u svijetu, Vol. 53, No. 3, 2018., str. 471-72.

⁴⁵¹ Austin, Mihael W.: „Introduction“, u: „Football and philosophy: going deep“ (Austin, M. W. ur.), The University Press of Kentucky, Kentucky, 2008., str. 2.

⁴⁵² Krkač, K.: „Filozofija nogometa. Ogledi o srži igre“, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, 2012.

zapravo vrsta aktivnosti, a i koji ujedno objašnjava sam pojam igre. Zaključno, autor želi pokazati i na važnost bavljenja sportom, prvenstveno radi ljudskog zdravlja te kvalitete života pojedinca kao i kvalitetnog načina provođenja slobodnog vremena.⁴⁵³

4. Postojeća pitanja filozofije sporta

U ovom dijelu bit će riječi o aktualnim problemima vezanim za bavljenje tjelesnom aktivnošću (4.1. (Ne) bavljenje tjelesnom aktivnošću) i pitanjima, tj. problemima vezanim za nastavu Tjelesne i zdravstvene kulture u školama (4.2. Nastava Tjelesne i zdravstvene kulture).

4.1. (Ne) bavljenje tjelesnom aktivnošću

Sport predstavlja fizičku aktivnost koja se veže uz igru, zabavu, natjecanje, dobrobit za ljudsko zdravlje, razonodu itd., bilo da se radi o amaterskom, rekreacijskom, profesionalnom, ili pak individualnom ili grupnom sportu. Ono što je poražavajuće je činjenica da se djeca sve manje bave fizičkom aktivnošću, pretila su i nezdravo se hrane.⁴⁵⁴

Dakle, mladi su sve manje zainteresirani za bavljenje sportom što se djelomično može pripisati modernom stilu života, a koji uključuje sjedilački način život, odnosno gledanje televizije, korištenje mobitela i interneta, odlazak u kafiće, utjecaj vršnjaka itd.

Zašto se uopće (važno) baviti sportom? Opće su poznati pozitivni (fizički i psihički) učinci sporta na zdravlje i život pojedinca. No većina mladih odlučuje na drugi način provesti svoje slobodno vrijeme. S druge pak strane, postoje i slučajevi gdje se mladi bave nekim sportom isključivo na nagovor roditelja, a još je manje onih kod kojih je prepoznat neki talent ili ljubav prema određenom sportu, pa je to razlog bavljenja sportom. Također, mnogima je izgovor za nebavljenje sportom nedostatak vremena.

⁴⁵³ Video uradak autora knjige na YouTubeu u kojem govori o svojoj knjizi moguće je vidjeti na poveznici, URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rt-d4buJiVg>, pristupljeno 10. 1. 2019.

⁴⁵⁴ Statističke podatke, tj. rezultate provedenog istraživanja na tu temu mogu se pronaći na internetskim stranicama Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, URL: <https://www.hzjz.hr/sluzba-promicanje-zdravlja/rezultati-novog-istrazivanja-o-razini-tjelesne-aktivnosti-u-zemljama-clanicama-europske-unije/>, pristupljeno 12. 1. 2019. Također i na poveznici, URL: <https://www.hzjz.hr/aktualnosti/medunarodni-sastanak-istrazivanja-o-zdravstvenom-ponasanju-ucenika/>, pristupljeno 12. 1. 2019.

4.2. Nastava Tjelesne i zdravstvene kulture

Pitanje koje je povezano s tjelesnom aktivnošću mladih je i njihov odnos u školi prema nastavi Tjelesne i zdravstvene kulture. Ono povlači sa sobom sljedeća pitanja: (1) usporedba, tj. važnost samog predmeta u odnosu na druge, (2) uvjete nastave (lošu opremljenost sportskih dvorana - prostor, pomagala, svlačionice, higijena itd.), (3) raspored održavanja nastave TZK-a, pošto se većinom održava zadnje sate, u drugoj smjeni i sl., (4) izbjegavanje nastave TZK-a, (5) nevježbanje na nastavi itd. Mogući doprinosi za motiviranje učenika za baljenje sportom mogli bi npr. biti sljedeći: (1) povećanje satnice nastave u školama ili uvođenje izborne nastave TZK-a, (2) odlazak u posjet školskim priredbama i klubovima, (3) organiziranje izleta u prirodu i (4) organizacija sportskih natjecanja itd. (usp. Bjelajac, S.: *Sport i društvo*).

Anonimnim ispitivanjem (subjektivnog) mišljenja nastavnika Tjelesne i zdravstvene kulture srednjih škola, dobiveni su sljedeći rezultati u skladu s postavljenim pitanjima: (1) postotak ukupnog broja učenika koji vježba na nastavi TZK-a iznosi 80%, (2) učenici izbjegavaju nastavu TZK-a (opravdano/neopravdano) u 25% slučajeva - najčešći slučajevi su liječničke ispričnice što se tiče opravdanih izostanaka (koji su u manjini), a većina je neopravdanih izostanaka zbog toga što učenik jer nema opremu ili pak izjava „nije mi dobro“, „boli me glava“, „boli me trbuh“ itd., (3) prosječna ocjena iz TZK-a je odličan (5), zatim (4) učenici ne zadovoljavaju kineziološke uvjete za svoj uzrast (motorika, brzina, agilnost, koordinacija itd.), (5) ne vježbanje, tj. ne kretanje uvelike utječe na prekomjernu težinu ili pretilost i (6) postotak učenika koji se izvan škole bavi s nekim sportom (bilo rekreacijski, amaterski, natjecateljski, igra za neki klub i sl.) iznosi svega 10%.

Zanimljivo je da usprkos činjenici da većina učenika ne zadovoljava kineziološke uvjete ili ako izbjegava vježbanje na nastavi, ipak iz predmeta TZK-a ima ocjenu odličan (5). Takvo stanje povlači pitanje važnosti (usporedbe) predmeta u odnosu na druge predmete, tj. da se od TZK-a očekuje dobra ocjena kod učenika.

Neka od provedenih istraživanja na temu sporta, stava srednjoškolaca prema nastavi Tjelesne i zdravstvene kulture, prehrambenim navikama učenika i nezdravom načinu života, a koja potvrđuju gore navedeno ispitivanje nastavnika TZK-a su:

- (1) Markuš, D.; Vukmir, V.: „Stav srednjoškolaca prema sportu i nastavi Tjelesne i zdravstvene kulture te njihovo konzumiranje alkoholnih pića i pušenja - razlike u odnosu na dob i spol“, u: *Život i škola*, Vol. LXI, No. 1, 2015., str. 39-50.

- (2) Knežević, B.: „Živimo li zdravo?“, u: Život i škola, Vol. LXIII, No. 2, 2017., str. 135-147.
- (3) Torbarina, Z.: „Sport - zaštitni čimbenik u suočavanju s rizičnim ponašanjima djece i mladih“, u: JAHR, Vol. 2, No. 3, 2011., str. 65-74.
- (4) Đonlić, V.; Moretti, V.; Kinkela, D.: „Etičnost u vrednovanju problema vezanih uz nedovoljnu tjelesnu aktivnost većine stanovništva u odnosu na probleme koji prate sport i usvajanje intelektualnih znanja u području odgoja i obrazovanja“, u: JAHR, Vol. 2, No. 3, 2011., str. 263-273.
- (5) Knezović Svetec, A.; Guja, A.; Torman, D.: „Utjecaj bavljenja sportom na stupanj uhranjenosti kod adolescenata“, u: Physiotherapia Croatica, Vol. 14, No. 1, 2017., str. 188-192.
- (6) Žnidarec Čučković, A.; Ohnjec, K.: „Interests of children and youth in the context of prevalence of physical activities and sport“, u: Kineziologija, Vol. 46. No. 1, 2014., str. 74-80.

Postoje težnje za uvođenjem novog nastavnog predmeta u srednjoškolsko obrazovanje pod nazivom „Etika sporta“, kao izbornog predmeta od 1. do 4. razreda u sportske gimnazije (usp. Škerbić, M. M.: „Etika sporta kao novi nastavni predmet“, 2014.).⁴⁵⁵ Naime, autor ističe da su namjere takvog predmeta višestruke, kao npr. (1) opća kultura, (2) upoznavanje s etikom sporta, (3) izgradnja samostalne sportske individue, (4) *uronjenje* u sport, (5) prepoznavanje postupaka i pravila u sportu itd. Predmet je zamišljen kao podijeljen u šest nastavnih cjelina: Uvod u filozofiju sporta, Uvod u etiku sporta, Deontološka etika, Aretaička etika, Konsekvencijska etika i Etika pojedinih sportova. Kao obrazloženje za uvođenje takvog predmeta autor navodi sljedeće: (1) trenutno stanje u sportu, (2) rađanje potrebe za odgovorima i istraživanjem i (3) moralni problemi, pitanja, dileme i izazovi vezanih za sport.

Prema navedenom činjeničnom stanju u Republici Hrvatskoj, tj. odnosom učenika prema Tjelesnoj i zdravstvenoj kulturi, ali i bavljenja sportom općenito, postavlja se pitanje logike za uvođenjem takvog predmeta. Naime, ako učenici nisu zainteresirani za sport, ne bave se sportom, izbjegavaju nastavu Tjelesne i zdravstvene kulture, nisu sasvim jasne nakane autora teksta u vezi ciljeva novog nastavnog predmeta. Ako se uzmu u obzir statistički podaci u

⁴⁵⁵ Vidi Škerbić, M. M.: „Etika sporta kao novi nastavni predmet“, u: Metodički ogledi, Vol. 21, No. 1, 2014., str. 47-66.

Republici Hrvatskoj vezani za sport, teško je za povjerovati da će (1) učenici biti zainteresirani za etiku sporta, (2) da će to pomoći, tj. doprinijeti izgradnji nekog sportaša (jer ih ima ionako vrlo malo), (3) da će pomoći učenikovom *uronjenju* u sport i (4) da će biti zainteresirani i motivirani za uočavanje pravila, prekršaja ili bilo kakvih (ne)moralnih postupaka i pitanja općenito u sportu. Možda je točna činjenica da stanje u sportu nije sjajno i da ono zahtjeva daljnje istraživanje, ali na ovakav predloženi način (putem predmeta „Etika sporta“) teško je za povjerovati da će imati kakvog smisla i da će dati određene rezultate.

Zaključak

Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti hipotezu kako popularna filozofija kao filozofija popularnih pojava može imati pozitivnu vezu s bliskim temama iz nepopularne filozofije na primjeru sporta.

Rezultati istraživanja pokazuju da je popularnu filozofiju u ovom slučaju vjerojatno jako teško upotrijebiti kao pripomoć nepopularnoj filozofiji i učiniti je povezanom s popularizacijom filozofije, tj. kao sredstvo uvođenja u nepopularnu filozofiju. Ovaj primjer pokazuje kako očita netjelesna aktivnost kod učenika ograničava i primjenu neke filozofije popularne pojave u toj mjeri da je možda i nemoguća. U ovom konkretnom slučaju zbog toga što se samo 10% učenika bavi nekim sportom, odnosno sportski je aktivno, dok se drugih 90% učenika ne bavi nikakvim sportom. Dovodi se u pitanje na koji način govoriti i pristupiti temi filozofije sporta ako se učenici uopće na bave sportom,, tj. bilo kakvom tjelesnom aktivnošću.

Popularna filozofija kao filozofija popularnih pojava u nekim oblicima, problemima i rješenjima može pridonositi sadržaju, problemima i rješenjima nepopularne filozofije, no očito ne i po pitanju filozofije sporta. Putem sporta kao filozofije popularne pojave može se rubno dotaknuti nekih tema nepopularne filozofije, npr. teme estetike u filozofiji umjetnosti ili teme etike (morala) vezne za sport, ali nažalost ništa više od onoga što je omogućeno s obzirom na učenički stav i odnos prema sportu i tjelesnom aktivnošću općenito.

1.4. Zaključak prvog dijela

Dio rada (1.1.) *Pojam, vrste i sadržaj popularne filozofije* odnosi se na istraživačko pitanje (P1): *Što je popularna filozofija, je li ona dio filozofije i pridonosi li filozofiji ne samo metodom nego i sadržajem?*

Zaključak ovog dijela govori da postoji razlika između nepopularne i popularne filozofije koje proizlaze iz istraženih definicija te da se pojam popularne filozofije može podijeliti na populariziranu filozofiju i filozofiju popularnih pojava, temeljem istražene literature. Također, utvrđeno je da popularna filozofija predstavlja novost pod vidom metodičkih i didaktičkih sredstava te moguće i sadržaja u slučaju filozofije popularnih pojava. Dakle, definiran je pojam popularne filozofije, utvrđeno je kako ona pripada filozofiji te da pridonosi filozofiji metodom, a moguće i svojim sadržajem.

Poglavlje (1.2.1.) *Strip i filozofija: „Wittgenstein za početnike“* bavi se istraživačkim pitanjem (P2): *Je li uvođenjem popularne filozofije moguće remodelirati nastavu Filozofije, tj. je li primjenjiva u srednjoškolskoj nastavi?*

Istraživanjem je utvrđeno kako je popularna filozofija kao popularizacija filozofije primjenjiva u srednjoškolskoj nastavi. Potvrдно odgovara na pitanje može li se strip koristiti kao sredstvo u nastavi Filozofije, odnosno doprinosi li on lakšem, pristupačnijem i razumljivijem usvajanju nastavnih sadržaja te on nudi bolje rješenje za objašnjenje problema od nepopularne filozofije. Dakle, utvrđeno je da popularna filozofija kao popularizacija filozofije (putem stripa) može imati pozitivnu vezu s bliskim temama iz nepopularne filozofije te samim time učiniti filozofiju pristupačnijom, pojednostavljenom i jasnijom učenicima zahvaljujući velikoj pokrivenosti pojmova (kao onih što se nalaze u nepopularnoj filozofiji) kao i olakšanoj prezentaciji informacija. Ovime je potvrđena postavljena pomoćna hipoteza (H1): *Popularizacija Filozofije pomaže usvajanju nastavnih sadržaja.*

Drugi primjer popularizirane filozofije (1.2.2.) *Film i filozofija: „Wittgenstein“* također se bavi istraživačkim pitanjem P2 (vidi kod poglavlja 1.2.1.). Provedenim istraživanjem ustanovljeno je kako je popularna filozofija kao popularizacija filozofije primjenjiva u srednjoškolskoj nastavi. Film „Wittgenstein“ pokriva sve (izdvojene) teme opsegom i sadržajem jednako kao i one koje se mogu pronaći u stripu i na Wikipediji. Zaključak istraživanja govori kako film predstavlja korisno i vrijedno nastavno sredstvo koje se može primijeniti u nastavi Filozofije s ciljem lakšeg, zanimljivijeg i pristupačnijeg prijenosa nastavnog gradiva odnosno da može

pripomoći u usvajanju nastavnog sadržaja. Dakle, rezultati istraživanja pokazuju da popularizirana filozofija putem filma može pripomoći nepopularnoj filozofiji te samim time učiniti Filozofiju razumljivijom i pristupačnijom učenicima. Ovime je potvrđena postavljena pomoćna hipoteza (H1): *Popularizacija Filozofije pomaže usvajanju nastavnih sadržaja.*

Nadalje, prvi primjer filozofije popularnih pojava **(1.3.1.) Facebook i filozofija** odgovara na istraživačko pitanje (P2): *Je li uvođenjem popularne filozofije moguće remodelirati nastavu Filozofije, tj. je li primjenjiva u srednjoškolskoj nastavi?* i pitanje (P1): *Pridonosi li popularna filozofija filozofiji ne samo metodom nego i sadržajem?* Zaključak istraživanja glasi kako je filozofiju popularnih pojava u slučaju društvenih mreža (Facebooka) moguće primijeniti u nastavi te da moguće kako ona pridonosi ne samo metodom nego i sadržajem. Naime, ustanovljeno je da filozofija Facebooka kao filozofija popularne pojave može pripomoći u razumijevanju tema iz nepopularne filozofije na odabranim primjerima, odnosno olakšati shvaćanje nastavnog gradiva. Ovime je potvrđena postavljena pomoćna hipoteza (H1): *Popularizacija Filozofije pomaže usvajanju nastavnih sadržaja.*

Drugi primjer filozofije popularnih pojava **(1.3.2.) Filozofija filma: House M. D.** također odgovara na istraživačka pitanja P1 i P2 (vidi pod **1.3.1.**). Provedenim istraživanjem ustanovljeno je da u slučaju filozofije filma kao filozofije pojave (na primjeru serije „House M. D.“ odnosno odabranih primjera) moguće pripomoći nepopularnoj filozofiji kod obrade težih tema na nastavi Filozofije. Film, tj. serija pokriva sve informacije opsegom i sadržajem kao i one koje se nalaze u stručnoj literaturi, no prezentira ih na zanimljiviji, pristupačniji i razumljiviji način.

Dakle, filozofija filma kao filozofija popularne pojave doprinosi filozofiji ne samo metodom nego i sadržajem, tj. pridonosi nepopularnoj filozofiji i njezinim problemima. Ovime je potvrđena postavljena pomoćna hipoteza (H1): *Popularizacija Filozofije pomaže usvajanju nastavnih sadržaja.*

Zatim, treći primjer filozofije popularnih pojava **(1.3.3.) Filozofija mode** bavi se istraživačkim pitanjima P1 i P2 te je temeljem provedenog istraživanja utvrđeno kako u slučaju filozofije mode kao filozofije popularne pojave, potvrdno odgovara na ista. Rezultati istraživanja ukazuju da filozofija mode može imati pozitivnu vezu s temama iz nepopularne filozofije na primjeru knjige „Perfect me: Beauty as an Ethical Ideal“ odnosno kako može pripomoći nepopularnoj filozofiji te samim time učiniti Filozofiju interesantnijom i životnijom za učenike. Odabrana knjiga pokriva opsegom i sadržajem veliku količinu pojmova kao onih koji se nalaze u nekoj

znanstvenoj literaturi, međutim ona predočuje sadržaj na pojednostavljeni i pristupačniji način. Na taj način olakšava se prezentacija informacija učenicima te se ujedno samim time potvrđuje postavljena pomoćna hipoteza istraživanja (H1): *Popularizacija Filozofije pomaže usvajanju nastavnih sadržaja.*

Četvrti primjer filozofije popularnih pojava **(1.3.4.) Filozofija glazbe** odnosi se na istraživačka pitanja P1 i P2. Sukladno provedenom istraživanju, u ovom slučaju upitno je na koji način primijeniti filozofiju glazbe kao filozofiju popularne pojave u nastavi Filozofije. Istraživanjem se pokazalo kako je popularnu filozofiju u slučaju filozofije glazbe vjerojatno jako teško upotrijebiti kao pripomoć (sredstvo uvođenja) u nepopularnoj filozofiji. Ograničena je primjena filozofije popularne pojave u toj mjeri da je možda i nemoguća (moguće je rubno se dotaknuti nekih tema nepopularne filozofije). Ovime je djelomično potvrđena postavljena hipoteza (H1): *Popularizacija Filozofije pomaže usvajanju nastavnih sadržaja.*

Zaključno, peti primjer filozofije popularnih pojava **(1.3.5.) Filozofija sporta** također odgovara na istraživačka pitanja P1 i P2. Na temelju rezultata istraživanja, utvrđeno je da se filozofiju sporta (na primjeru nogometa) kao filozofiju popularne pojave teško može upotrijebiti kao pripomoć u nepopularnoj filozofiji, tj. kako filozofija sporta može imati pozitivnu vezu s temama iz nepopularne filozofije (ostaje kao mogućnost površna obrada nekih tema nepopularne filozofije koja su vezana za sport). Ovime je djelomično potvrđena postavljena hipoteza (H1): *Popularizacija Filozofije pomaže usvajanju nastavnih sadržaja.*

2. Remodeliranje Godišnjeg plana i programa Filozofije

Drugi dio rada odnosi se na novi remodelirani Godišnji plan i program u nastavi Filozofije. Ovo poglavlje odgovara na istraživačko pitanje (P2) i pomoćne hipoteze (H2) i (H3).

Poglavljje je podijeljeno na tri dijela: (1) Pregled i procjena postojećih inačica Godišnjeg plana i programa Filozofije (2.1.), (2) Prijedlog povezanosti Filozofije s drugim predmetima (2.2.) i (3) Prijedlog nove inačice Godišnjeg plana i programa Filozofije (2.3.).

Unutar poglavlja (2.1.) Pregled i procjena postojećih inačica Godišnjeg plana i programa Filozofije dan je prikaz sadašnjih postojećih inačica, tj. nastavnih planova i programa za predmet Filozofija u srednjim školama (uključuje tri inačice programa te novi kurikulum za Filozofiju prema Cjelovitoj kurikulumnoj reformi *Škola za život*). Prikaz se odnosi na međusobnu usporedbu navedenih planova i programa te prostora unutar njih za popularnu filozofiju (populariziranu filozofiju i filozofiju popularnih pojava) i moguće povezanosti Filozofije s drugim predmetima. Drugi dio (2.2.) Prijedlog povezanosti Filozofije s drugim predmetima bavi se istraživanjem mogućih povezanosti predmeta Filozofija s ostalim (drugim) predmetima koje učenici pohađaju u srednjoj školi (prvenstveno u gimnazijskim smjerovima). Istražena je mogućnost povezanosti Filozofije s Likovnom umjetnošću, Hrvatskim jezikom i književnošću, zatim s Fizikom te Politikom i gospodarstvom. Na koncu, poglavlje (2.3.) Prijedlog nove inačice Godišnjeg plana i programa Filozofije govori o prijedlogu nove inačice Godišnjeg plana i programa Filozofije koji bi se eventualno mogao primjenjivati u nastavi, a koji bi u sebi uključivao popularnu filozofiju, tj. populariziranu filozofiju (vidi primjere kod 1.2. Popularizirana filozofija) i filozofiju popularnih pojava (vidi primjere kod 1.3. Filozofija popularnih pojava) te povezanost Filozofije s drugim predmetima (vidi primjere kod 2.2. Prijedlog povezanosti Filozofije s drugim predmetima). Nadalje, daje se prikaz moguće nove inačice na temelju novog kurikulumu za Filozofiju koji uključuje nove metode poučavanja te nove sadržaje. Također, navedena su i ograničenja kod izrade nove inačice Godišnjeg plana i programa. S obzirom na temu istraživanja, prije same izrade novog (remodeliranog) mogućeg Godišnjeg plana i programa za Filozofiju potrebno se bilo osvrnuti na postojeće inačice koje se koriste u nastavi, kao i na novi kurikulum koji će se uskoro početi primjenjivati u srednjim školama. Budući da sadašnji planovi i programi (kao ni novi kurikulum) u sebi ne sadrže popularnu filozofiju niti povezanost s drugim predmetima, cilj je bio istražiti u kojoj od navedenih inačica postoji najveća mogućnost za implementaciju iste. Također, željela se ispitati

i sama mogućnost povezanosti Filozofije s drugim predmetima te su za primjere uzeta različita područja skupine predmeta: iz područja jezika (Hrvatski jezik i književnost), iz područja umjetnosti (Likovna umjetnost), zatim iz područja prirodne grupe predmeta (Fizika) te iz područja društvene grupe predmeta (Politika i gospodarstvo). Dakle, novi prijedlog Godišnjeg plana i programa za Filozofiju u sebi uključuje ono što svi dosadašnji u sebi ne sadrže, a to su uvođenje popularne filozofije (popularizirane filozofije i filozofije popularnih pojava) te povezanost Filozofije s drugim predmetima. Na taj način moguće je da će učenicima na nastavi Filozofije biti gradivo jasnije (razumljivije), zanimljivije i na pristupačniji način prezentirano, što može na koncu rezultirati većom motivacijom kod učenika, poticati ih na kritičko mišljenje itd. S obzirom kako je ovo drugi dio rada i druga vrsta istraživanja ponavlja se tablica nakon uvoda u prvi dio rada s ovdje istaknutim drugim dijelom u kojem se prikazuje druga vrsta istraživanja i koja se nastavlja na prvi dio, tj. pretpostavlja ga kao barem djelomično pozitivno odgovorenim u smislu dopuštanja popularne filozofije kao dijela filozofije. U tom svjetlu treba istaknuti kako se u ovom dijelu mijenja i metoda istraživanja. Dok je u prvom dijelu istraživanje bilo filozofsko, tj. pojmovno, analitičko i argumentativno, dotle je u ovom dijelu ono modelsko, tj. radi se na način prikaza modela i predlaganja remodeliranja samog sustava nastave Filozofije u srednjim školama tako da se uključe dostupni načini popularne filozofije.

Pitanja	Dijelovi rada		
	Uvod		
(P1) Što je popularna filozofija, je li ona dio filozofije i pridonosi li filozofiji ne samo metodom nego i sadržajem?	(1) Pojmovna analiza popularne filozofije		
	(1.1) Popularizirana filozofija		
	(1.2) Filozofija popularnih pojava		
(P2) Je li uvođenjem popularne filozofije moguće remodelirati nastavu Filozofije? Je li primjenjiva u školskoj nastavi?		(2) Remodeliranje Godišnjeg plana i programa Filozofije	
		(2.1) Postojeći plan	
		(2.2) Prijedlog povezanosti	
		(2.3) Remodelirani plan	
(P3) Pod uvjetom postojanja popularne filozofije (P1) i remodeliranja nastave Filozofije (P2), kako takve promjene percipiraju učenici?			(3) Anketiranje učenika o postojećem i predloženom modelu nastave Filozofije
			(3.1) O mišljenju učenika
			(3.2) Anketa i rezultati
Odgovori	Zaključak (1)	Zaključak (2)	

Tablica 16. Pregledni prikaz strukture i slijeda rada (izradila autorica rada).

2.1. Pregled i procjena postojećih inačica Godišnjeg plana i programa Filozofije

1. Pregled postojećih nastavnih planova i programa (inačica programa) za predmet Filozofija u srednjoj školi

Prema *Glasniku ministarstva kulture i prosvjete* iz 1994. godine nastavni plan i program za Filozofiju (za gimnazije) može se izvoditi prema tri osmišljene inačice programa.⁴⁵⁶

1.1. I. inačica programa

Prema prvoj inačici programa cilj i zadaća nastave Filozofije je učenike uvesti u filozofsko zaključivanje i problematiku te razviti kritičko promišljanje. Nastavni plan je zamišljen kao povijesno-problemski pregled (pri čemu se vezano za povijest filozofije daje osnovni pregled glavnih etapa), a težište je na uvodu u filozofiju i osnovnim problemima suvremene filozofije. Ističe se važnost uvoda u filozofiju jer se pomoću njega učenici upoznaju s osnovnim filozofskim pojmovima te uvađanje u filozofsko mišljenje. U uvodu u filozofiju obrađuju se osnovne filozofske discipline i pravci, filozofski pojmovi i problemi povezani s povijesnim razdobljima te je dan naglasak kako tijekom cijele školske godine u nastavi valja primijeniti, tj. koristiti filozofske tekstove. Što se tiče gradiva vezanog za suvremenu filozofiju, ovdje se predlaže približavanje učenicima tema koje su u duhu suvremenog vremena (razvoj prirodnih znanosti, tehnički napredak i društvena kriza).

Nadalje, napominje se da nastava mora biti utemeljena na traženju, odnosno na istraživanju smisla i na dijalogu što uključuje dokazivanje, raspravljanje, uvjeravanje, pobijanje i otkrivanje. Zatim, ističe se važnost postavljanja pitanja i problema te obrazlaganje odgovora. Također, napominje se da se treba usredotočiti na najveće filozofske mislioce vodeći računa o nastanku ideja i problema u kulturnim sredinama te njegovom utjecaju na čovjekovo djelovanje. Inačica je ograničavajuća u smislu predviđanja učenja prevladavajućih filozofskih problema pojedinih razdoblja i izbjegavanja detaljnije obrade pojedinih filozofa (osim u slučaju potrebe objašnjavanja nekog filozofskog problema).

⁴⁵⁶ Vidi *Glasnik ministarstva kulture i prosvjete* (1994.), Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, Nastavni programi za gimnazije i strukovne škole, URL: <https://www.ncvvo.hr/nastavni-planovi-i-programi-za-gimnazije-i-strukovne-skole/>, pristupljeno 31. 1. 2019.

Sadržaj I. inačice uključuje sljedeću obradu (gradivo): (1) **uvod u filozofiju**- obrađuju se osnovni filozofski pojmovi i discipline, (2) **kozmološko razdoblje grčke filozofije**- od prvih filozofskih škola do Demokrita, (3) **antropološko razdoblje grčke filozofije**- sofisti i Sokrat, (4) **sistemska razdoblje grčke filozofije**- Platon, Aristotel, (5) **etičko razdoblje helenističko-rimske filozofije**- stoicizam, epikurejci, skeptici, (6) **religiozno razdoblje helenističko-rimske filozofije**- novoplatonizam, (7) **kršćanstvo i filozofija srednjeg vijeka**- patristika, problem odnosa vjere i uma, Augustin, Abelard, Duns Scot, Toma Akvinski, (8) **filozofija renesanse**- preporod znanosti i umjetnosti, Bruno, Petrić, (9) **empirizam i racionalizam**- Bacon, Descartes, Spinoza, Locke, Hume, Hobbes, Leibniz, (10) **filozofija prosvjetiteljstva**- vjera u razum, filozofija odgoja, Bošković, (11) **njemački klasični idealizam**- Kant, Hegel, (12) **raspad sustava I**- filozofski pravci posthegelovskog razdoblja, Kierkegaard, Nietzsche, (13) **raspad sustava II**- Marx, Gadamer, Bloch, frankfurtski krug, kritika svega postojećeg, (14) **pozitivizam**- pozitivizam, filozofija znanosti, filozofija jezika, (15) **pragmatizam**, (16) **fenomenologija i ontologija**- Husserl, Heidegger, Hartmann, (17) **filozofija egzistencije**- Jaspers, Sartre, (18) **čemu još filozofija?**- obrađuju se teme o nesavršenosti čovjeka i svijeta (raspad filozofije totaliteta), filozofsko kritičko propitivanje (tehnika, tehnologija, propitkivanje bitnih pitanja i smisla egzistencije), pouka povijesti filozofije, suvremene tehnike i njene instrumentalnosti.

1.2. II. inačica programa

Ova inačica usredotočuje se na zapadnu filozofiju koja uključuje pitanja postanka svijeta, načine stjecanja znanja i smisla ljudske egzistencije kao i osnovna pitanja suvremene filozofije. Cilj i nastava Filozofije je potaknuti učenike na promišljanje o pitanjima suvremene filozofije u sklopu klasičnih filozofa. Nastavni plan je podijeljen na dva dijela: prvi dio čini kombinaciju povijesnog i sistematskog pristupa filozofskim pitanjima unutar kojeg se obrađuju problemi klasične filozofije, dok se drugi dio odnosi na izbor tema iz suvremene filozofije (filozofske discipline i rasprave te orijentacije).

Sadržaj II. inačice uključuje sljedeću obradu (gradivo):

Prvi dio: (1) **što je filozofija (uvod)**- osnovni pojmovi, problemi i filozofske discipline, (2) **što je „svijet“? (ontologija)**- u vidu sljedećih filozofa: Platon, Aristotel, Toma Akvinski, G. Bruno, Spinoza, Hegel, Bošković, Hartmann, (3) **što je spoznaja? (spoznajna teorija)**- u vidu

sljedećih filozofa: Demokrit, Sokrat, Platon, Tertulijan, Locke, Descartes, Kant, James, (4) **što je moralno dobro? (etika I)**- u vidu sljedećih filozofa: Aristotel (eudajmonizam), Epikur (hedonizam), Seneka (stoicizam), kršćanstvo (etika ljubavi), Bentham (utilitarizam), (5) **vrijednosti i vrline (etika II)**- u vidu sljedećih filozofa: Sokrat, Kant i Hegel, (6) **sloboda i zajednica (etika III)**- u vidu sljedećih filozofa: sofisti, Platon, Spinoza, Hobbes, Locke, prosvjetiteljstvo, Hegel, Marx, J. S. Mill (unutar kojeg se obrađuju pojmovi prirodnog stanja i zakona, društvenog ugovora, pitanje odnosa crkve i države, privatnog vlasništva, civilnog društva, podjele vlasti, suverenosti naroda, pojma države, liberalizma i carstva slobode), (7) **lijepo i ugodno (estetika)**- u vidu sljedećih filozofa: Baumgarten, Kant, Hegel, Schelling, (8) **što je čovjek (antropologija)**- u vidu sljedećih filozofa i pravaca: sofisti, Sokrat, Platon, kršćanstvo, Augustin, G. Bruno, Kant, Hegel, Marx, Scheler, egzistencijalizam, personalizam, (9) **smisao egzistencije**- obrađuje se pojam sreće, eshatologije i konačnosti egzistencije, (10) **klasični filozofski problemi**- u vidu sljedećih filozofa i pravaca: Platon, Aristotel, Hegel, Kant, Marx, filozofija egzistencije, analitička filozofije (unutar kojeg se obrađuje pojam metafizike, ontologije, istine kao cjeline, deontološke teorije morala, povijesnog kretanja i problem egzistencije).

Drugi dio se sastoji od sljedećih odabranih problema suvremene filozofije:

(1) **filozofija matematike**- obrađuju se sljedeći pojmovi: matematički objekti, točka, broj, odnos matematike i zbilje, logički sustav, geometrija prostora, geometrija Riemana i Lobočevskog, teorija relativnosti, vrste znanja i istina, znanstvene metode, falsifikacionizam, verifikacionizam i znanstvene istine, (2) **filozofija znanosti**- uključuje ono empirijsko i teorijsko u znanosti, jezik opažanja i teorije, implicitnu definiciju, holističko poimanje teorije, odnos između stare i nove znanstvene teorije, znanstveni relativizam, instrumentalizam, determinizam, logicizam, indeterminizam i probabilizam, (3) **filozofija jezika**- uključuje obradu jezika kao „slika“ zbilje, raščlambu izričaja, filozofiju običnog jezika, semantiku, teorije značenja, jezik kao sustav, prirodni i umjetni jezik, sintaksu, strukturalizam, pragmatiku, jezičnu igru, logička struktura jezika, značenje i uporabu jezika, diskurs, tumačenje, hermeneutiku i Heideggera, (4) **raspad filozofijskog sustava (I): Marx i marksizam**- obrađuje se pojam čovjeka, povijesti i revolucije, ozbiljenja filozofije, komunizma, odnos teorije i prakse, nade te kritičke teorije društva, E. Bloch i frankfurtska škola, (5) **raspad filozofijskog sustava (II): filozofija egzistencije**- u vidu sljedećih filozofa: Kierkegaard, Nietzsche, Heidegger, Sarte, (6) **estetizacija egzistencije**- uključuje sljedeće filozofe: Kant,

Adorno, Marcuse (unutar kojeg se obrađuje pojam ukusa, estetike, ljepote, estetike ružnoga, odnosa umjetnost i refleksije, industrijske civilizacije, industrije zabave i suvremene umjetnosti), (7) **tko je čovjek**- uključuje obradu prirode i bit čovjeka, evolucionizma, dualizma, kulture, povijesti, pitanje spoznaje o čovjeku, Freudovu psihoanalizu te filozofe: Scheler, Gehlen, Levi-Strauss, (8) **filozofija politike**- obrađuju se sljedeći pojmovi: liberalizam, totalitarizam, prirodno pravo, pravednost, ugovorna minimalna država, kritika totalitarizma te sljedeći filozofi: Popper, Arendt, Hayak, Aron, Neumann, L. Strauss, E. Bloch, J. Rawls i R. Nozick, (9) **čemu još filozofija?**- gradivo je vezano za raspad filozofskog univerzuma, postmoderne, dekonstruktivizma, komunikativnog djelovanja, „instrumentalnog uma“, egzistencijalnog mišljenja, strukturalizma, pitanja o smislu čovjekove egzistencije, znanosti, jezika i tehnike, unutar kojeg se obrađuju sljedeći filozofi: Weber, Horkheimer, Adorno, Heidegger, Derrida, Lyotard, Apel i Habermas.

1.3. III. inačica programa

Prema trećoj inačici nastavni plan je osmišljen kao povijesni pregled koji uključuje osnovne činjenice i filozofske pojmove, obilježja te probleme filozofije. Podijeljen je u tri dijela, a oni uključuju: (1) uvod u filozofiju, (2) povijesni pregled filozofije (činjenično znanje o pojedinim filozofima i problemima) i (3) pitanja pojedinih filozofskih disciplina i problema pri čemu se koriste klasični filozofski tekstovi te se stavlja naglasak na samostalan rad učenika.

Sadržaj treće inačice uključuje sljedeću obradu (gradivo):

(1) **uvod** (predviđen je za obradu u 4 nastavna sata)- uključuje međusobnu usporedbu, tj. sličnosti i razlike filozofije s drugim znanostima (pri čemu se predlaže navođenje nekog iskaza ili pojma znanosti s usporedbom tog istog pojma kod određenog filozofa) te uvođenje u osnovne pojmove i filozofsku problematiku.

(2) **povijesni pregled** (predviđen je za obradu unutar 31 sata (predavanje i ispitivanje)): ***antička filozofija** (7 sati obrade, od toga 4 sata seminarskog rada): prijedlog je da se antička filozofija do Platona može preskočiti jer se smatra da je komplicirana za shvaćanje učenicima, ali na inicijativu nastavnika mogu se obraditi prve škole i njihova učenja pri čemu se naglasak treba staviti na Sokrata i odnos filozofije spram mita, znanosti i matematike

***klasična grčka filozofija**: Platon (1 sat obrade, 2 sata seminarskog rada), Aristotel (1 sat obrade, 2 sata seminarskog rada)

***helenistička filozofija:** napominje se da ovaj dio nije obvezan, no ukoliko nastavnik želi mogu se obraditi sljedeći sadržaji: Platonova ili Aristotelova škola, stoicizam, Epikur, skepticizam, novoplatonizam i Filon

***srednjovjekovna filozofija** (3 sata obrade, od toga 1 sat seminarskog rada):

***patristika:** obrađuju se osnovni pojmovi patristike, a obvezan je jedino prikaz Augustina, no ukoliko nastavnik želi mogu se obraditi i sljedeći sadržaji: odnos prvih kršćana prema filozofiji, diskusija o Svetom Trojstvu, Boetije i općenito o grčkoj te latinskoj patristici

***skolastika:** obrađuju se osnovne informacije o razdoblju i kao obvezna obrada zadana je za Tomu Akvinskog (1 sat obrade i 1 sat seminarskog rada), no ukoliko nastavnik želi mogu se obraditi i sljedeći sadržaji: arapska i židovska filozofija, rana skolastika i ostali predstavnici skolastike

***novovjekovna filozofija** (21 sat obrade, od toga 6 seminarskog rada):

***renesansa:** kao obvezan sadržaj u ovom dijelu navodi se filozofija F. Petrića i osnovne informacije o razdoblju, ali kao mogućnost ističe se i sustavniji prikaz ukoliko nastavnik želi, a koji uključuje sljedeće: tradiciju platonizma i aristotelizma, humanizam, prirodno-znanstvenu spoznaju i G. Bruna

***utemeljenje novovjekovne filozofije:** predlaže se detaljna obrada Descartesa (1 sat obrade i 1 sat seminarskog rada) i Spinoze (1 sat obrade)

***britanska klasična filozofija:** predlaže se detaljan prikaz Bacona, Hobbesa, Lockeja, Berkeleyja i Huma, no ukoliko nastavnik ne želi sve obrađivati, dužan je obraditi Lockeja (1 sat obrade i 1 sat seminarskog rada) i Humea (1 sat obrade)

***prosvjetiteljstvo:** predlaže se detaljan prikaz Newtona, Montesquieua, Rousseaua, Leibniza, Boškovića i Wolffa, no ukoliko nastavnik ne želi sve spomenute obraditi, obvezan je obraditi Leibniza i Boškovića

***klasična njemačka filozofija:** preporuka je da se obrade sljedeći filozofi (eventualno se može izostaviti Fichte): Kant (1 sat obrade i 2 sata seminarskog rada), Fichte i Schelling (1 sat obrade), Hegel (1 sat obrade i 1 sat seminarskog rada)

***filozofija u drugoj polovici 19. st.:** predlaže se detaljni prikaz sljedećih filozofa: Schleiermacher, Nietzsche, Dilthey, Comte, J. S. Mill (od navedenih obvezan je samo jedan)

***filozofija u 20. st.:** predlaže se detaljniji prikaz sljedećih filozofa i pravaca: novokantovci, bečki krug i Popper, Peirce, Frege, Husserl, Scheler, Hartmann, Heidegger, Wittgenstein,

suvremena analitička filozofija (unutar koje su obvezni Frege, Husserl i Heidegger (za 1 sat seminarskog rada na odabranom djelu Wittgensteina).

(3) **sustavni prikaz: osnovni filozofski problemi i pojmovi** (27 sati obrade i ispitivanja): obvezno je obraditi prvih pet cjelina, pri čemu na svaku disciplinu valja potrošiti najmanje 4 sata (2 sata obrade i 2 sata rada na tekstu).

Sustavni prikaz filozofskih disciplina i problema uključuje: (1) **teoriju spoznaje**- seminar se piše na odabranom tekstu Platona i Kanta, (2) **ontologiju**- seminar se piše na odabranom tekstu Aristotela i Heideggera, (3) **etiku**- seminar se piše na odabranom tekstu Aristotela i Kanta, (4) **filozofiju prava i države**- seminar se piše na odabranom tekstu Lockeja i Hegela, (5) **estetiku**- seminar na odabranom tekstu Platona i Schellinga, (6) **filozofsku antropologiju**, (7) **filozofiju religije**, (8) **filozofiju znanosti i prirode**, (9) **filozofiju matematike** i (10) **filozofiju jezika**.

Za literaturu u nastavi predlaže se (onda privremeni) udžbenik Borisa Kalina koji ima dva dijela: prvi dio je povijesni pregled filozofije (koji služi nastavniku za pripremu nastave), a drugi dio čine odabrani tekstovi filozofa (s pojašnjenjima za pisanje seminarskog rada). Također, nastavnik može koristiti i drugu literaturu, kao npr. Windelbandovu ili Bazalinu „Povijest filozofije“, a prijevode filozofskih tekstova može koristiti iz „Hrestomatija“. Za neke osnovne tekstove koji su predloženi kao materijali u nastavi, poput Platonovih, Kantovih, Aristotelovih, Lockeovih, Descartesovih, Hegelovih itd. dani su naputci čije prijevode koristiti. Kao naputak za ocjenjivanje i provjeru znanja učenika navodi se da je teško ocjenjivati pravo znanje iz filozofije, no autori ove inačice preporučuju tri ravnopravna načina ocjenjivanja: usmeno ispitivanje, pisane provjere i sudjelovanje u seminarskom radu.

1.4. Filozofija kao izborni predmet

Filozofija kao izborni predmet postoji, prema nastavnom planu i programu koje je odobrilo Ministarstvo znanosti i obrazovanja, u četverogodišnjim strukovnim školama koje upisuju smjerove za Poslovnog tajnika i/ili Upravnog referenta. S obzirom na postojeće tri inačice programa, nastavnik ima autonomiju sam odlučiti prema kojoj će inačici izvoditi nastavu ili pak odabrati kombinaciju istih. Literatura je jednaka kao i kod obveznog predmeta Filozofija (u gimnazijama).

2. Prijedlog novog kurikulumuma Filozofije u sklopu Cjelovite kurikularne reforme⁴⁵⁷

Prijedlog novog kurikulumuma za predmet Filozofija može se podijeliti na *Predmetni kurikulum Filozofije* (nacrt za prijedlog)⁴⁵⁸ i *Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta Filozofija*.⁴⁵⁹

2.1. U dokumentu *Nacrt za prijedlog predmetnog kurikula Filozofije* (kao prilog za javnu raspravu, veljača 2016.) stoji sljedeće:

- (1) **cilj nastave filozofije:** razvoj sposobnosti refleksije
- (2) **zadaci nastave filozofije:** kultiviranje uma (razvoj logičkog, argumentiranog i kritičkog mišljenja, njegovanje humaniteta (uključuje razboritost u odlučivanju i djelovanju te poopćenje volje) i narativna imaginacija (odnosi se na postignuća poetičkog uma, a tiče se emotivne, kognitivne, perceptivne i moralne dimenzije učenja)
- (3) **izvođenje nastave: poučavanje i učenje:** napominje se da uspješnost izvođenja nastave ovisi o metodama koje se primjenjuju i kao preporuka navodi se objedinjavanje povijesnog i tematskog pristupa, te kako u nastavi moraju biti u ravnoteži činjenice i prosuđivanje kao i povezanost sadržaja.

Sadržaji poučavanja i učenja: uključuje slobodu nastavnika i učenika. Navodi se da je potrebno tri postojeće inačice nastavnog programa za Filozofiju uklopiti u predmetni kurikulum i učiniti ih pokazateljem za individualne i izvedbene planove s time da sadržaj ne treba mijenjati nego samo nadopuniti s kurikulumom koji je orijentiran na postignuća. Predlaže se uvođenje izbornih modula u nastavi koji bi se ticali odabranih problema sljedećih filozofskih disciplina: filozofija i znanost, filozofija prirode, filozofija politike i prava, filozofija uma, filozofija jezika, filozofija umjetnosti, filozofija povijesti, filozofija odgoja, filozofija religije, te odabranim pitanjima suvremene filozofije (s napomenom kako bi se ti izborni moduli i programi regenerirali svakih pet godina). Također, kao prijedlog navodi se i dodatni posebni modul koji bi služio kao priprema učenicima za državnu maturu.

Potreba za standardizacijom (osnovni jezgrovni sadržaj nastave u postocima):

⁴⁵⁷ Vidi *Škola za život*, URL: <https://skolazazivot.hr/sazetak-hrvatski/>, pristupljeno 31. 1. 2019.

Vidi *Cjelovita kurikularna reforma*, URL: <http://www.kurikulum.hr/>, pristupljeno 31. 1. 2019.

⁴⁵⁸ Vidi *Nacrt za prijedlog predmetnog kurikula Filozofije*, Hrvatsko filozofsko društvo, URL: <http://www.hrfd.hr/>, pristupljeno 31. 1. 2019.

⁴⁵⁹ Vidi *Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta Filozofija*- prijedlog nakon javne rasprave, prosinac 2017., URL: <https://mzo.hr/hr/rubrike/predmetni-kurikulumi>, pristupljeno 7. 4. 2019.

Uvod u filozofsko mišljenje: filozofski problemi i filozofska pitanja: 5% ili oko 3 sata

Filozofija i znanost: 5% ili oko 3 sata

Filozofijske discipline: 15% ili oko 10 sati

Povijesna razdoblja filozofijske misli: 45% ili oko 30 sati

Problemi suvremene filozofije: 15% ili oko 10 sati

Ostatak nastavnih sati (15% ili oko 10 sati) odnosio bi se na jedan izborni modul filozofije.

Međupredmetni i međukurikularni sadržaji: trebaju biti izvedeni na logičkoj i etičkoj razini te povezanosti Filozofije sa sljedećim predmetima: (1) Hrvatski jezik i strani jezici, (2) Povijest, (3) Politika i gospodarstvo, (4) Psihologija, (5) Matematika, (6) Fizika, (7) Biologija, (8) Povijest umjetnosti, (9) Vjeronauk i (10) Tjelesni odgoj.

Nastavne metode: predlaže se strukturirani dijalog - problematiziranje, diskusija i rasprava, rad na tekstu i aktualizacija.

Vrednovanje obrazovnih postignuća: učenici bi trebali steći sljedeće sposobnosti: (1) valjano i argumentacijski utemeljeno kritičko prosuđivanje, (2) razborito i brižljivo odlučivanje i djelovanje, te (3) kreativan način sagledavanja, postavljanja, razmatranja problema i otvaranja novih perspektiva, dok je na kognitivnom planu stavljen naglasak na poznavanje činjenica, razumijevanje, primjenu, analiziranje i sintetiziranje.

Napomena: pojedini dijelovi (poglavlja ili podpoglavlja) su izostavljeni radi irelevantnosti s obzirom na temu istraživanja.

2.2. U dokumentu Nacionalnog kurikuluma nastavnog predmeta Filozofija (prijedlog nakon javne rasprave, prosinac 2017.) stoji sljedeće:

2.2.1. Opis predmeta Filozofija

- cilj učenja i podučavanja predmeta: pozivanje na razum, logičko utemeljenje, skepsa, priprema za filozofski način mišljenja, s tim da se ističe kako je osnovna svrha sustavno razvijanje, poticanje i njegovanje refleksivnosti
- povezanost s vrednotama i postizanjem ciljeva: uključuje razvijanje sposobnosti samostalnog postavljanja pitanja i problematiziranja situacija, obrazloženog i stvaralačkog mišljenja, vlastitog integriteta kao i integriteta drugih te tolerancije, promicanje slobode i odgovornosti, dok je temeljna vrijednost naučavanja *istina*

- vrijednosti i osnova naučavanja: prijedlog je da on bude istraživačko-problemski, utemeljen na međusobnog dijalogu i filozofskim tekstovima
- mjesto predmeta u cjelokupnom kurikulumu: Filozofija pripada društveno-humanističkom području, no sa svojim temama može se izvoditi i međupredmetno te se poučava u 5. ciklusu u gimnazijskim programima, a predviđena satnica je dva sata tjedno.

2.2.2. Odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja predmeta Filozofija

(1) navođenje i jačanje kritičkog mišljenja i refleksije, (2) sposobnost snalaženja u filozofskim pojmovima, teorijama, stavovima i autorima, (3) razvoj argumentacijskih i prezentacijskih vještina te dijaloga i prihvatanja ili osporavanja drugih stavova, (4) sposobnost orijentacije u problemima, (5) povezivanje filozofske jezgre s ostalim naukama i (6) povezivanje znanja i neznanstvenih prinosi kod shvaćanja čovjeka i svijeta s filozofskim shvaćanjem te integrativnost.

2.2.3. Domene u organizaciji predmetnog kurikuluma Filozofije

Opis domena: Filozofija se naučava u 5. ciklusu, a ukupno je osmišljeno 8 domena od kojih su tri obvezne (*Postojanje i svijet*, *Spoznaja i znanje* te *Djelovanje i orijentacija*), dok četvrtu domenu odabire nastavnik ili jednu od preostalih ponuđenih domena ili pak detaljnijom obradom neke od obveznih domena. Napominje se da se domene ne moraju nužno obrađivati navedenim redoslijedom te da se mogu međusobno kombinirati i da se tako povezuje gradivo Filozofije s ostalim nastavnim predmetima i sa svakodnevnim životom. Opisi pojedinih domena:

***Postojanje i svijet:** obrađuju se pitanja metafizike i ontologije, antropologije, kozmologije i teologije

***Spoznaja i znanje:** obrađuju se pitanja problema spoznaje, tj. pitanja teorije spoznaje i epistemologije

***Djelovanje i orijentacija:** uključuje promišljanje o moralu, prosuđivanju i djelovanju, odnosno obrađuje se etika ili filozofija morala i etičke teorije

***Društvo i politika:** naglasak se stavlja na čovjeka kao društvenog bića, stvaralaštvo, održivost i uređenje zajednice, društva i države, upoznavanje s filozofijom prava i filozofijom politike

***Stvaralaštvo i umjetnost:** uključuje pitanja o lijepom, estetici i umjetnosti te filozofije umjetnosti

***Znanost i objašnjenje:** naglasak je na pitanjima filozofije znanosti (znanstvene teorije, znanstvenost, razvoj znanosti itd.)

***Um i tijelo:** proučava se filozofija uma, objašnjenje uma, mentalni procesi i stanja, priroda uma, odnos uma i tijela, pojam identiteta i svijesti, problem umjetne inteligencije itd.

***Jezik i značenje:** obrađuje se filozofija jezika, pitanja teorije značenja, odnos jezika i mišljenja, odnos smisla i značenja, podrijetlo jezične sposobnosti itd.

2.2.4. Povezanost predmeta s drugim odgojno-obrazovnim područjima, međupredmetnim temama i ostalim nastavnim predmetima

Napominje se kako je Filozofija prirodno povezana sa sljedećim predmetima: Etikom, Logikom, Hrvatskim jezikom, Psihologijom, Sociologijom, Politikom i gospodarstvom, Geografijom i Vjeronaukom (od društvenih predmeta) te Fizikom, Matematikom i Biologijom (od prirodnih predmeta). Nadalje, spominje se povezanost Filozofije s umjetničkim područjem, informatičkom pismenošću i jezično-komunikacijskim područjem te međupredmetnim temama koje se obrađuju u okviru sadržaja, tj. obradom pojedinim tema (Građanski odgoj i obrazovanje, Održivi razvoj, Učiti kako učiti, Zdravlje, Osobni i socijalni razvoj, Poduzetništvo).

2.2.5. Učenje i poučavanje nastavnog predmeta Filozofija

Ističe se važnost isprepletenosti subjekta i objekta istraživanja i to sljedećih:

(1) metode filozofije, (2) povijesti filozofije i (3) filozofskih pitanja i pojmova. Također, napominje se da se filozofija tiče svih zona postojanja i čovječanstva kao i njezina povezanost s načinima ostalih nauka, te da je bitno međusobno spajanje Filozofije sa sadržajima ostalih predmeta.

Dakle, gore navedeno uključuje: usvajanje i razvijanje filozofskih vještina te kritičkog promišljanja, analizu i interpretaciju filozofskih tekstova, argumentiranost vlastitih stavova,

dijalog, pisanje eseja, prepoznavanje problema svakodnevnog života, stavljanje naglaska na aktivno sudjelovanje i istraživanje, a ne na detaljno poznavanje filozofskih sustava u cjelini.

Materijali i izvori: koriste se udžbenici koji su u skladu s kurikularnim zahtjevima, ali bi se trebali koristiti i drugi materijali za unapređenje nastave poput: rječnika, enciklopedija, novinskih članaka, on line materijala (društvenih mreža), filmova, znanstvenih i stručnih članaka itd. Također, preporučuje se uključivanje lektire iz Filozofije koja mogu biti cijela djela, neka poglavlja ili kao skup raznih autora tekstova o propisanim temama (pri čemu broj stranice ne smije prelaziti 100). Prednost u izvođenju nastave su dobra opremljenost učiona, tj. računalo, projektor, televizor, knjižnica i sl.

Okruženje: izvođenje nastave u učionici, skupni rad, ali se preporučuju i izvanučionični oblici nastave, te izbjegavanje klasičnog rasporeda sjedenja.

Određeno vrijeme: Filozofija se naučava u 4. razredu srednje škole, najmanje 64 sata tijekom školske godine i unutar 5. obrazovnog ciklusa nastava Filozofije je obvezna, ali se mogu učenici opredijeliti i za kao izbornu.

2.2.6. Vrednovanje odgojno-obrazovnih ishoda u predmetu Filozofija

Usmjerava se na motivaciju i cjelovit razvoj učenika te aktivno sudjelovanje uz dijalog. Ocjenjivanje se izvodi na temelju tri elementa: (1) poznavanje filozofskih pojmova i sustava, (2) filozofska analiza i argumentacija i (3) samostalnost i odgovornost.⁴⁶⁰ Moguće je ostvarivanje i na svakom satu kroz esejski zadatak. Usmena provjera je obvezna, a provodi se kroz diskusiju (druge vrste provjera nisu obvezne, ali se mogu provesti pri čemu prednost imaju problemski zadaci, analiza tekstova ili zadaci esejskog tipa). Ocjenjivati se mogu i prezentacije, plakati i sl.. Zaključna ocjena izvodi se na temelju više vrsta različitog ispitivanja i načina ocjenjivanja koje se neprekidno ostvaruju, te ona ne mora biti aritmetička sredina.

Napomena: pojedini dijelovi (poglavlja ili podpoglavlja) su izostavljeni radi irelevantnosti s obzirom na temu istraživanja.

⁴⁶⁰ Za razliku od Nacionalnog kurikulum nastavnog predmeta Filozofija (prijedlog nakon javne rasprave) novi doneseni kurikulum za Filozofiju navodi dva elementa ocjenjivanja: (1) poznavanje filozofskih pojmova i sustava i (2) filozofska analiza i argumentacija. Također, spominje se i formativni pristup vrednovanju (vrednovanje za učenje) koji se ne ocjenjuje nego je baziran na unapređenju narednog učenja i učeničkoj motivaciji. Nadalje, vrednovanje kao učenje služi za upoznavanje učenika u procesu (samo)vrednovanja koji se temelji na opravdanoj kritici. Zaključna ocjena rezultira usvojenosti odgojno-obrazovnih ishoda (prvi i drugi ishod uključuju poznavanje i analizu filozofskih sustava te problema pomoću tekstova filozofskih djela, dok treći ishod uključuje analizu problema baziranih na filozofskim pojmovima).

2.3. Ostali dokumenti vezani za predmet Filozofija u sklopu Cjelovite kurikularne reforme

2.3.1. U prijedlogu *Okvira nacionalnoga kurikulumu* (veljača, 2016.)⁴⁶¹ u sklopu Cjelovite kurikularne reforme stoji sljedeće: (1) većina nastavnih planova i programa za gimnazije datira iz sredine 90- tih te je potreba kurikularna reforma u odnosu na promjenu sadržaja i načina poučavanja (slični ciljevi navode se i u *Planu razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005.-2010.*),⁴⁶² (2) učenicima se želi omogućiti svrhovitije obrazovanje koje je bliže svakodnevnom životu te će učenika osposobiti za današnji opstanak i svijet rada, zatim (3) vizija je educirati učenike za rješavanje problema te kritičkog mišljenja utemeljenog na argumentima kao i kreativnog mišljenja, (4) razumijevanje svrhe i ciljeva učenja, tj. povezanost sa životnim iskustvima, kao i poticanje na promišljanje i (5) uspostavljaju se jasne veze, tj. međusobna povezanost između znanja i vještina unutar pojedinog ali i različitih područja učenja.

2.3.2. U prijedlogu *Nacionalnog dokumenta društveno-humanističkog područja kurikulumu* (veljača, 2016.)⁴⁶³ u sklopu Cjelovite kurikularne reforme stoji sljedeće: (1) cilj navedenog područja je omogućiti razvoj kritičkog mišljenja i sposobnost postavljanja pitanja, (2) filozofija, znanost, religija i umjetnost neizostavan su način oblikovanja čovjekova razumijevanja sebe i svijeta, zatim (3) u 5. ciklusu od učenika se očekuje da razumije prijepore povezane s filozofijom, znanošću, religijom i etikom te ih argumentira, razvija apstraktno mišljenje, propituje i objašnjava egzistencijalne fenomene i (4) povezivanjem s ostalim područjima kurikulumu i međupredmetnim temama smisleno se povezuje sadržaj te se povećava autonomija nastavnika.

2.3.3. U prijedlogu *Nacionalnog kurikulumu za gimnazijsko obrazovanje* (veljača, 2016., prije javne rasprave)⁴⁶⁴ u sklopu Cjelovite kurikularne reforme stoji sljedeće: (1) učenici se potiču na problemsko učenje i kritičko mišljenje, (2) učenje je usmjereno na kvalitetu znanja, a ne opseg, te povezivanje znanja i pojmova iz različitih područja i predmeta kao i životnim iskustvima, zatim (3) važnost razumijevanja svrhe onoga što se uči, (4) nastavnik slobodno

⁴⁶¹ Vidi *Okvir nacionalnoga kurikulumu* (prijedlog, veljača 2016.), URL: <http://www.kurikulum.hr/okvir-nacionalnog-kurikuluma-onk/>, pristupljeno 31. 1. 2019.

⁴⁶² Vidi *Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005.-2010.*, URL: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/2016/Sjednice/Arhiva/85-05a.pdf>, pristupljeno 31. 1. 2019.

⁴⁶³ Vidi *Nacionalni dokument društveno-humanističkoga područja kurikulumu* (prijedlog, veljača 2016.), URL: <http://www.kurikulum.hr/dokumenti-podrucja-kurikuluma/>, pristupljeno 31. 1. 2019.

⁴⁶⁴ Vidi *Nacionalni kurikulum za gimnazijsko obrazovanje* (prijedlog, veljača 2016.), URL: <http://www.kurikulum.hr/dokumenti-nacionalnih-kurikuluma/>, pristupljeno 31. 1. 2019.

odabire načine poučavanja koji doprinose motivaciji učenika i interes za predmet i (5) uvođenje orijentacije (model kasnije orijentacije u općim gimnazijama - sedam modula grupirani u dvije cjeline, te model ranije orijentacije u prirodoslovno-matematičkim, jezičnim (četiri modula grupirana u dvije cjeline) klasičnim i prirodoslovnim gimnazijama) u 5. ciklusu gimnazije predviđa se u školskoj godini 2020./2021. Uvođenje orijentacijskih modula ima za cilj unaprijediti kvalitetu rada: učenici biraju prema osobnim interesima orijentacijske module i sadržaje osobnog izbora, te se uvodi pojam orijentacijske košare kojom je određena satnica pojedinih predmeta. Npr. u modelu kasnije orijentacije predmet Filozofija održava se 1 sat tjedno u orijentacijskoj košari s mogućnošću dodatnog sata po izboru učenika, no ukoliko učenik odabere npr. *Modul og 4*, uz obvezan 1 sat učenik ima još 2 dodatna sata Filozofije, dok u modelu ranije orijentacije predmet Filozofija održava se 1 sat tjedno u orijentacijskoj košari, no ukoliko učenik odabere npr. *Modul jg 2*, uz obvezan 1 sat učenik ima još 2 dodatna sata Filozofije (najmanja pripadajuća satnica je 32 sata godišnje, a minimalan broj učenika za izborni modul i predmet osobnog izbora je 10). Napominje se da društveno-humanističko područje treba kod učenika omogućiti sposobnost postavljanja pitanja, kritičkog mišljenja i rješavanja problema.

2.3.4. U prijedlogu *Nacionalnog kurikulum za gimnazijsko obrazovanje* (nakon javne rasprave, prosinac 2017.)⁴⁶⁵ stoji promjena vezano za početak uvođenja orijentacije, pa se tako ovdje navodi školska godina 2021./2022., umjesto 2020./2021. Također, spominje se i važnost motiviranosti kod učenika primjenom zanimljivosti sadržaja kao i da materijali, tj. izvori za učenje mogu biti internet i drugi internetski izvori. Ovdje se navodi primjer za klasične gimnazije, kod kojih Filozofija ne ulazi u orijentacijsku košaru, tj. minimalna satnica je 2 sata tjedno. Sastoji se od ukupno 4 modula, a ako se odluči učenik za *Modul kg 1*, imat će još 2 dodatna sata Filozofije odnosno ukupno 4 sata tjedno.

3. Procjena postojećih inačica programa i prijedloga novog kurikulum za Filozofiju

Ovdje se međusobno uspoređuju postojeće inačice programa za Filozofiju i prijedlog novog kurikulum za Filozofiju te se daje procjena s obzirom na njezina opća svojstva, mogući prostor

⁴⁶⁵ Vidi *Nacionalni kurikulum za gimnazijsko obrazovanje* (prijedlog nakon javne rasprave, prosinac 2017.), URL: <https://mzo.hr/hr/nacionalni-kurikulumi>, pristupljeno 31. 1. 2019.

za povezanost s drugim predmetima i prostora za popularnu filozofiju, tj. popularizirano filozofiju i filozofiju popularnih pojava.

	I. inačica	II. inačica	III. inačica	Prijedlog novog kurikuluma
Opće svojstvo	Povijesno-problemska (težište na uvodu u filozofiju i suvremenoj filozofiji)	Povijesno-problemska (naglasak na zapadnu filozofiju i suvremenu filozofiju (discipline, pravci) u sklopu klasičnih filozofa)	Povijesna (uvod u filozofiju, povijest filozofije, filozofske discipline)	Istraživačko-problemska (integrativnost, povezanost s drugim predmetima i međupredmetnim temama te svakodnevnim životom)
Prostor za povezanost s drugim predmetima	Povijest, Vjeronauk, Hrvatski jezik i književnost, Fizika, Matematika, Etika, Logika, Sociologija, Psihologija, Biologija, Geografija	Povijest, Vjeronauk, Etika, Fizika, Politika i gospodarstvo, Hrvatski jezik i književnost, Matematika, Psihologija, Sociologija, Logika, umjetnost, Biologija	Povijest, Etika, Vjeronauk, Hrvatski jezik i književnost, Fizika, Logika, Politika i gospodarstvo, umjetnost, Sociologija, Matematika, Geografija, Biologija, Psihologija	Povijest, Logika, Etika, Hrvatski jezik i književnost, Informatika, Povijest umjetnosti, Geografija, Vjeronauk, Fizika, Matematika, Politika i gospodarstvo, Sociologija, Psihologija, Biologija, Tjelesna i zdravstvena kultura, Glazbena i Likovna umjetnost, Ekonomija (međupredmetne teme: Građanski odgoj i obrazovanje, Održivi razvoj, Učiti kako učiti, Zdravlje, Osobni i socijalni razvoj, Poduzetništvo)
Prostor za popularnu filozofiju	Moguća unutar uvoda u filozofiju, ontologije, gnoseologije te nekih tema kroz povijest filozofije (npr. filozofija znanosti, filozofija jezika, antropološko i sistemska razdoblje grčke filozofije)	Moguća unutar uvoda u filozofiju, etike, umjetnost, ontologije, klasičnih filozofskih problema, te kod odabranih problema suvremene filozofije (filozofije znanosti, filozofije jezika, filozofije egzistencije, filozofije matematike)	Moguća unutar uvoda u filozofiju, kod određenih tema kroz povijest filozofije te kod osnovnih filozofskih problema i pojmovi (npr. spoznaja, ontologija, etika, filozofija znanosti, filozofija matematike, filozofija jezika, umjetnost)	Moguća općenito kroz filozofiju znanosti, filozofiju matematike, filozofiju jezika, filozofiju uma i filozofiju umjetnosti (u 1. i 2. domeni kroz gnoseologiju, ontologiju, kozmozologiju, antropologiju, metafiziku, u 3. domeni kroz etiku, u 4. domeni kroz filozofiju politike,

				u 5. domeni kroz estetiku i umjetnost, u 6. domeni kroz filozofiju znanosti, u 7. domeni kroz filozofiju uma i u 8. domeni kroz filozofiju jezika) te kod međupredmetnih tema unutar Građanskog odgoja, Održivog razvoja i Osobnog i socijalnog razvoja
Prostor za populariziranu filozofiju	Moguća kod uvoda u filozofiju („Filozofija za početnike“), zatim nekih tema unutar povijesti filozofije (npr. grčka filozofija- „Aristotel za početnike“, analitička filozofija - „Wittgenstein za početnike“ te ostalih postojećih izdanja takvog tipa) te preko filmova ili kratkih videa putem YouTubea ili dr. internetskih izvora o određenim filozofima	Moguća kod uvoda u filozofiju, zatim kod obrade ontologije (npr. „Platon za početnike“), gnoseologije („Descartes za početnike“), etike („Kant za početnike“), estetike („Hegel za početnike“) te ostalih postojećih izdanja takvog tipa), problema suvremene filozofije (kod filozofije znanosti npr. „Znanost za početnike“, filozofije jezika „Wittgenstein za početnike“, filozofije egzistencije „Nietzsche za početnike“) te preko filmova ili kratkih videa putem YouTubea ili dr. internetskih izvora o određenim filozofima	Moguća kod uvoda u filozofiju, određenih tema kroz povijest filozofije (npr. „Platon za početnike“, „Heidegger za početnike“ te ostalih postojećih izdanja takvog tipa), kod obrade filozofskih disciplina i problema (etika, estetika, teorije spoznaje, ontologije, filozofije prava i države) te preko filmova ili kratkih videa putem YouTubea o određenim filozofima	Moguća kod uvoda u filozofiju, zatim kod povezivanja s drugim znanostima (npr. „Matematika za početnike“, „Sociologija za početnike“ itd.), odabranih problema suvremene filozofije, (npr. „Sartre za početnike“, „Camus za početnike“) te kroz povijesna razdoblja (npr. „Marx za početnike“, „Postmodernizam na početnike“) kao i kod predloženih domena: u 1. domeni kod metafizike, ontologije, antropologije (npr. „Antropologija za početnike“), kozmologije (npr. „Svemir za početnike“) i teologije, u 2. domeni kroz gnoseologiju, u 3. domeni kroz etiku, (npr. „Etika za početnike“), u 4. domeni kroz filozofiju prava i politike (npr.

				„Machiavelli za početnike“), u 5. domeni kroz filozofiju umjetnosti (npr. „Modernizam za početnike“), u 6. domeni kroz filozofiju znanosti (npr. „Einstein za početnike“), u 7. domeni kroz filozofiju uma (npr. „Freud za početnike“) i u 8. domeni kroz filozofiju jezika („Chomsky za početnike“) te preko filmova ili kratkih videa putem YouTubea ili dr. internetskih izvora o određenim filozofima
Prostor za filozofiju popularnih pojava	Moguće kroz filozofiju glazbe i sporta (npr. kod obrade antičke filozofije), kod uvoda u filozofiju (npr. film „Sofijin svijet“), zatim „Matrix“ kod obrade Platona u grčkoj filozofiji, filozofiji filma (npr. „Interstellar“ kod obrade suvremene filozofije), te putem filozofija društvenih mreža (npr. Facebook ili YouTube) kod obrade povijesti filozofije	Moguće kroz filozofiju glazbe i sporta (npr. kod obrade antičke filozofije), kod uvoda u filozofiju, spoznajne teorije (npr. film „Memento“), etike (npr. „Trumanov show“), estetike, antropologije, filozofije egzistencije (npr. „Muškarci koji mrze žene“), filozofije mode kod obrade estetike, te putem filozofija društvenih mreža (npr. Facebook ili YouTube) kod obrade problema suvremene filozofije	Moguće kroz filozofiju glazbe i sporta (npr. kod obrade antičke filozofije), kroz povijesni pregled određenih filozofa i pravaca putem filozofije filma (npr. film „Sedam“, „Sedmi pečat“) i kod obrade filozofskih disciplina (npr. kod etike „Mistična rijeka“) i filozofije mode, zatim kod obrade estetike, te putem filozofija društvenih mreža (npr. Facebook ili YouTube) kod povijesnog pregleda i osnovnih disciplina i problema	Moguće kroz filozofiju glazbe i sporta (npr. kod obrade antičke filozofije), kod uvoda u filozofiju putem filozofije filma (npr. „Nebo nad Berlinom“), zatim kod povezanosti s drugim predmetima putem filozofije filma (npr. „Odiseja u svemiru“, „Apokalipsa danas“, „Društvo mrtvih pjesnika“), zatim u domenama također putem filma (npr. „Umjetna inteligencija“ u 7. domeni, u 3. domeni npr. „Djevojka od milijun dolara“), kod obrade povijesti filozofije (npr. „Hannah i njezine sestre“),

				„Divlje jagode“), filozofijom mode u 5. domeni, te putem filozofija društvenih mreža i unutar pojedinih domena ili povezanosti s drugim predmetima kao i kod pitanja suvremene filozofije (npr. film „Društvena mreža“)
--	--	--	--	--

Tablica 17. Usporedba postojećih nastavnih planova i novog kurikulumu za Filozofiju (izradila autorica rada).

Iz provedene poredbe proizlaze sljedeći zaključci: (1) opće svojstvo I. i II. inačice za Filozofiju je povijesno-problemsko, za III. inačicu povijesno, dok je za prijedlog novog kurikulumu istraživačko-problemsko, (2) mogućnost za povezanost s drugim predmetima postoji najviše kod novog prijedloga kurikulumu za Filozofiju, zatim (3) mogućnost za popularnu filozofiju postoji također najviše kod novog prijedloga kurikulumu za Filozofiju, kao i kod (4) mogućnosti za populariziranu filozofiju te (5) mogućnosti za filozofiju popularnih pojava.

I. inačica nastavnog plana i programa za Filozofiju ograničavajuća je u smislu obrade pojedinih filozofa, osim u slučaju povezivanja s nekim filozofskim problemom (npr. kod obrade prosvjetiteljstva ne spominje se obrada Voltairea i J. J. Rousseaua ili npr. kod obrade klasičnog njemačkog idealizma izostavljeni su Fichte i Schelling). Pozitivna strana inačice je dio vezan za obradu suvremene filozofije za koju se previđa povezanost sa sadašnjim društvom, tj. egzistencijalnim pitanjima.

II. inačica nastavnog plana i programa za Filozofiju također je ograničavajuća u smislu obrade i pojašnjenja, tj. davanja šire slike o pojedinim filozofskim disciplinama jer se striktno navode imena filozofa koji se obrađuju u sklopu gradiva, te se recimo ne spominje nigdje filozofija religije. Inačica više nalikuje na problemsku nego na povijesnu jer se ne obrađuje sustavno povijest filozofije kroz razdoblja (kao u I. i III. inačici) nego više kroz određene filozofske discipline i probleme. Pozitivna strana inačice je poveznica s drugim znanostima u sklopu obrade problema suvremene filozofije.

III. inačica nastavnog plana i programa za Filozofiju je striktno povijesna s točno predviđenim fontom sati za obradu svakog pojedinog djela, što ograničava autonomiju nastavnika ukoliko želi na neko gradivo utrošiti više vremena, tj. detaljnije obraditi neko područje. Također, ograničavajuća je u smislu izostavljanja nužne obrade antičke filozofije do Platona, helenističke filozofije, izostavljanja pojedinih filozofa unutar skolastike i prosvjetiteljstva kao i filozofije egzistencije te pojedinih filozofa unutar suvremene filozofije i nekih filozofskih disciplina. Pozitivna strana inačice je predviđenost pisanja seminarskog rada kod učenika, što ako ništa drugo barem tjera učenike na čitanje filozofskih djela.

Prijedlog novog kurikulumu čini se kao najbolji izbor za način rada predmeta Filozofija jer u sebi sadrži istraživačko-problemski pristup, tj. naglasak je stavljen na međusobno povezivanje sadržaja Filozofije s ostalim predmetima i sa svakodnevnim životom, no ovdje se nigdje striktno ne navodi sustavna obrada povijesti filozofije, nego se ona može obrađivati unutar domena na inicijativu nastavnika. Također, uvodi se pisanje eseja što je pozitivna strana jer potiče razvoj kritičnog mišljenja kod učenika. Predlaže se uvođenje čitanja lektire iz Filozofije što nije realno i teško za očekivati izvedivost u praksi, s obzirom na činjenicu da učenici ne čitaju ni knjige koje su im zadane za lektiru iz Hrvatskoj jezika i književnosti. Negativna strana novog prijedloga kurikulumu je obveznost obrade samo tri, tj. četiri domene od ukupno osam pa nije definirano na koji način će se gradivo uklopiti u sav sadržaj potreban za polaganje ispita na državnoj maturi iz Filozofije. Dakle, u tom slučaju potrebno je ili mijenjati sadržaj dosadašnjeg ispita državne mature ili je na samom nastavniku da one učenike koji misle izaći na ispit dodatno pripremi, tj. s njima obradi sadržaj koji nedostaje.⁴⁶⁶

Očigledna je potreba za izmjenom zastarjelih planova i programa, sadržaja i načina učenja predmeta Filozofija (npr. II. inačica unutar problema suvremene filozofije navodi marksizam), a o čemu ujedno i govore svi važni dokumenti vezani za kurikulume i gimnazijsko obrazovanje. Također, učenicima se treba pružiti interesantnije, praktičnije i značajnije obrazovanje koje će kod njih razvijati kritičko razmišljanje, logičko povezivanje sadržaja, motivaciju za učenje te sposobnost za rješavanje problema i dokazivanja.

⁴⁶⁶ Ispitni katalog za državnu maturu iz Filozofije usklađen je s novim kurikulumom za Filozofiju za gimnazije u RH te se u njemu navodi sadržaj, kriteriji i način vrednovanja te ispitivanja znanja. Dakle, ispit se sastoji od poznavanja obveznih triju domena i jedne izborne domene o kojoj odlučuje, tj. donosi na početku svake školske godine Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje. (Vidi URL: <https://www.ncvvo.hr/ispitni-katalozi-za-drzavnu-maturu-2021-2022/>, pristupljeno 31. 7. 2022.)

Negativna strana *Nacionalnog kurikulum*a za gimnazijsko obrazovanje je smanjene satnice Filozofije s dosadašnjih dva sata tjedno na jedan sat tjedno, osim u slučajevima ako učenik odabere određeni modul koji u sebi sadrži još dva dodatna sata nastave, no nemoguće je za predvidjeti koliko će učenika odabrati baš taj modul (prema dosadašnjem interesu učenika za Filozofiju moguće je za pretpostaviti kako će biti u manjini). Jedino u programima klasične gimnazije satnica ostaje ista, s mogućnošću još dva dodatna sata ukoliko učenik odabere određeni modul koji to predviđa.

4. Pregled izdvojenih metodika nastave i priručnika za nastavu Filozofije

- „Treba li uvoditi u filozofiju povijesnim redoslijedom, ili je pak samom biću filozofije primjerenije neposredno izlaganje njezinih problema, tzv. problemski pristup?“⁴⁶⁷ Marinković u svojoj knjizi „Metodika nastave filozofije“ govori da se filozofija ne može odvojiti od povijesti, ali da povijest filozofije nije isto što i njezina kronologija te ukoliko se povijest filozofije izlaže kao kronologija, ona ne predstavlja primjeren način učenja filozofije (jer ne doprinosi promišljanju filozofskih problema). No s druge strane tvrdi da problemski pristup također ne doprinosi samoj biti nastave Filozofije, nego da ona mora biti zasnovana na dijalogu i diskusiji. Također, spominje i skandalon (dovođenje u pitanje), važnost problematiziranja (dovođenje u sumnju) i aktualiziranje problema (kao primjer navodi strip). Nadalje, spominje i važnost proučavanja filozofskih tekstova, popularizaciju filozofije (kao primjer navodi filmove o Wittgensteinu), pisanje tekstova (referata), svrhu analize filozofskih pitanja te navodi primjere obrade pojedinih nastavnih jedinica.
- Knjiga „Filozofija kao nastava“ (Marinković, 1990.) govori o praktičnom izvođenju nastave Filozofije u srednjoj školi, s naglaskom na samoj filozofskoj biti i njezinoj značajnosti u nastavi. Autor napominje da se nastava mora realizirati kroz filozofski oblik (metodu) i kako filozofija povezuje čovjeka sa svijetom. Nadalje, tvrdi da bit nastave nije u poznavanju činjenica niti povijesti filozofije nego da povijest filozofije može poslužiti za upoznavanje same filozofije. Također, spominje da se nastava mora bazirati na smjeru od života prema teoriji, odnosno od pitanja prema rješenju i kako je važan način izvođenja nastave (metoda je ključna za obrazovanje i trebala bi biti usredotočena k općim vrijednostima za život i

⁴⁶⁷ Marinković, Josip: „Metodika nastave filozofije“, Školske novine, Zagreb, 2008., str. 22.

društvenoj svrsi te se pokazuje u konkretnom sadržaju), a ne program ili neki priručnik. Zatim, konstatira da je važno učenje filozofiranju i kako je predmet osnovan u samoj filozofiji. Odgovornost i vrijednost poduke pada na nastavnika jer je on taj koji podučava (što i kako). Spominje i da filozofija ima svoju odgovornost u provedbi odgoja. Na kraju se osvrće na filozofsko i pedagoško mišljenje odgoja i tvrdi da je odgoj filozofska tema te da su odgoj i filozofija međusobno povezane.

- „Utemeljenost odgoja u filozofiji“ (Marinković, 1981.) razmatra pitanje nauke filozofije, što se prvenstveno odnosi na cilj same nastave, njezinu provedbu te smisao, zadatak, relevantnost i razumljivost sadržaja. Marinković napominje da je filozofija neodvojiva od (uvoda) filozofskog mišljenja. Za uspjeh dobrog izvođenja nastave navodi važnost razboritog pristupa nastavi. Nadalje, postavlja pitanje vezano za smisao poučavanja: postoji li prostor za svjetonazornost nastavnika ili je nastavnik samo predstavnik zakona? Zatim, odvaja metodiku nastave (organizacije) sata od metodike sadržaja (izlaganja). Za metodiku koja je vezana za organizaciju nastavnog sata navodi da ona predstavlja samo formalni, puki sistem informacija koji se bazira na pamćenju činjenica. S druge pak strane, metodika sadržaja daje vrijednost i značenje te smisao tumačenja nastavnog gradiva pri čemu je bitan prikaz i relevantnost svrhe sadržaja. Također, naglašava važnost oblika komunikacije s učenicima, tj. smisla i vrijednosti pouke sadržaja koja se prenosi jer ona definira suštinu nastave.
- U knjizi „Učiteljstvo kao poziv: rastakanje pedagogije i potraga za smislom“ (Marinković, 2008.) autor se usredotočuje na metodiku nastavnog sata te ulogu učitelja. Konstatira da je filozofska djelatnost upućena na neki cilj i značenje te da je osnovno pitanje filozofije određenost ljudskog učinka. Nadalje, spominje važnost filozofije za odgoj te raspravlja o odnosu filozofije i pedagogije. Osvrće se na mogućnost i doseg metodike gdje navodi kako je metodika ključna za uspjeh naobrazbe, a koja pak ovisi o naravi poučavanja, bitnosti i važnosti te značenju sadržaja (ona predstavlja glavninu za smisao i svrhu filozofije). Zatim, govori i o ulozi nastavnika u nastavnom procesu, odnosno vrijednosti metodičke zamisli koja se temelji na kreativnosti, domišljatosti i interesantnosti samog nastavnika. Skreće pozornost na važnost Alberta Bazale koji je dao svoj veliki doprinos na području filozofije i pedagogije te ujedno bio prvi filozof koji se bavio problematikom metode u nastavi Filozofije (Bazala,

A: „Filozofija u srednjoškolskoj nastavi s osobitim obzirom na gimnazije“, Nastavni vjesnik, XIV, 1906.).⁴⁶⁸ Na kraju knjige spominje i ocjenjivanje u nastavi Filozofije.

- „Svrha je nastave filozofije u srednjoj školi pomoći mladima u traženju odgovora na vječna životna pitanja i u oblikovanju vlastitoga životnoga nazora.“⁴⁶⁹ Kalin u svojem priručniku za nastavnike Filozofije navodi da nije bitan odabir inačice nego metoda izvođenja programa kao i da nije dobra ona nastava koja se svodi samo na činjenice, pregled povijesti ili uvoda u filozofiju. Zatim, kao pozitivne strane problemskog pristupa spominje sljedeće: (1) uporište na filozofskim problemima, a ne pukim činjenicama i (2) veća zastupljenost suvremenih pitanja, dok za negativne strane spominje: (1) međusobnu nepovezanost filozofskih problema s pojedinim filozofima, (2) nepovezanost s povijesti filozofije i kulturom te povijesno-društvenim kontekstom i (3) mogućnost osnove samo na određenoj filozofskoj cjelini. S druge pak strane, kao pozitivne strane povijesnog pristupa navodi: (1) povezanost filozofa s poviješću i potpunu obradu te povezanost pojedinih učenja, (2) primjereniji način izvođenja nastave, (3) prilagođenost s poviješću i (4) veću vjerojatnost zbližavanja s drugim predmetima. Kao negativne strane povijesnog pristupa spominje sljedeće: (1) iscrpnost nastavnog programa za potpunu realizaciju, (2) nastava se pretvara u naučavanje činjenica i (3) percipiranje filozofije kao beznačajnog ponavljanja misli pojedinih filozofa.⁴⁷⁰ Nadalje, govori (1) kako je problemski pristup moguće provoditi na način da se problemi ne izdvajaju od povijesti nego proučavaju u povijesnom razvoju (ovdje se poziva na II. inačicu programa), (2) kako je moguće povijest filozofije objašnjavati na problemski način (ovdje se poziva na I. inačicu), (3) program se treba temeljiti na obradi najvećih filozofa, osnovnim pojmovima i problemima radi preopširnosti sadržaja (ovdje se poziva na I. i III. Inačicu), zatim (4) konstatira da je povijest filozofije sjedinjena s filozofijom te kao takva najbolje potvrđuje suštinu filozofije kao i da mnogi smatraju kako je to najbolji način uvođenja u filozofiju, (5) svođenje nastave samo na činjenice moguća je i u povijesnom i u problemskom pristupu kao i (6) učenje filozofiranju te (7) sve tri inačice programa ističu problemski pristup i nijedna ne izbacuje povijesni pristup. Zaključuje da je pogrešno stavljati u oprečni odnos povijesni i problemski pristup.⁴⁷¹

⁴⁶⁸ Usp. Marinković, J.: „Učiteljstvo kao poziv: rastakanje pedagogije i potraga za smislom“, Kruzak, Zagreb, 2008., str. 178.

⁴⁶⁹ Kalin, Boris: „Filozofija, uvod i povijest (priručnik za nastavnike)“, Zagreb, 2014., str. 5.

⁴⁷⁰ Ibid., str. 8.

⁴⁷¹ Ibid., str. 8-9.

Njegov prijedlog za izvođenje nastave izgleda na sljedeći način: uvod u filozofiju- 16 sati nastave, antička filozofija- 10 sati nastave, srednjovjekovna filozofija- 5 sati nastave, novovjekovna filozofija- 13 sati nastave i suvremena filozofija- 18 sati nastave (usp. Kalin, 2014:46). Također, daje primjere izvedbenog plana i programa razrađenog po nastavnim jedinicama. Kao mogućnost za povezanost drugim predmetima navodi predmete književnost, Povijest, Sociologiju i Povijest umjetnosti. Program vidi kao povijesno-problemski pristup, pri čemu je naglasak na suvremenoj filozofiji i uvodu u filozofiju te spominje da povijest filozofije treba ograničiti na obradu najvećih filozofa kao i prevladavajuće probleme u okviru suvremenosti. Također, kao i Marinković, spominje važnost skandalona kao dobre motivacije kod učenika za pojedini filozofski problem. Ističe da bi nastave Filozofije u srednjim školama trebalo biti više i da bi se ona trebala izvoditi u svim četverogodišnjim strukovnim školama.

- Miošić⁴⁷² u svom priručniku navodi kako je udžbenik Tomislava Reškovca pisan tematskim pristupom (koji je podijeljen na devet cjelina), te kao pozitivne strane takvog pristupa navodi: (1) mogućnost lakšeg smanjivanja sadržaja i (2) veću usredotočenost na suvremenim filozofskim pitanjima. Spominje kako je filozofija usko vezana s filozofijom odgoja i da ona mora biti utemeljena na dijalogu. Nadalje, tvrdi da je I. inačica programa povijesna i da druge dvije inačice nisu nikada ostvarene u praksi (jer za njih nikada nisu napisani udžbenici), te kako se u većini slučajeva nastava Filozofije izvodi povijesnim putem. Također, ističe važnost pisanja eseja kao i da filozofija igra veliku ulogu u razvoju apstraktnog i kritičkog mišljenja. U priručniku su dani primjeri obrade pojedinih nastavnih jedinica te okvirni izvedbeni plan koji prati udžbenik.
- Bruno Ćurko u svojoj knjizi „Kritičko mišljenje u nastavi filozofije, logike i etike“ (2017.) govori o važnosti spomenutih predmeta za razvoj kritičkog mišljenja i uloji u cjelokupnom kurikulumu. Autor se osvrće na postojeće službene inačice provođenja nastave Filozofije i njihovu primjenu, tj. zastupljenost kod izvođenja nastave te odobrene udžbenike za predmet Filozofija. Navodi da se tematski pristup najviše primjenjuje u svijetu (a najmanje III. inačica), ali i u Republici Hrvatskoj kroz Kalinov udžbenik koji spada pod I. inačicu programa gdje se upotrebljava povijesno-filozofski pristup u nastavi te kako udžbenik obiluje originalnim filozofskim tekstovima (I. izdanje Kalinovog udžbenika „Povijest

⁴⁷² Vidi Miošić, Igor: „Priručnik za nastavu filozofije uz udžbenik Tomislava Reškovca „Filozofija“ za 4. razred gimnazije“, Profil, Zagreb, 2008.

filozofije“ datira iz 1973., a zadnje iz 2010. godine; ukupno 32. izdanja kroz godine). Smatra da je Reškovčev udžbenik „Filozofija“ prikladniji za raspravu i da on zagovara problemski pristup. Zatim, tvrdi da se problemski i tematski način izvođenja nastave u praksi međusobno preklapaju (kao primjer tog prikaza navodi jedno poglavlje iz knjige „Didaktika filozofije“ (Šimenc Marjan, 2007.). Također, navodi da je prema podacima iz šk. god. 2011./2012. oko 90% nastavnika koristilo Kalinov udžbenik, a ostatak udžbenik Reškovca.⁴⁷³ Spominje da kvaliteta nastave ovisi o samom nastavniku i postavljenom cilju te da Filozofija ima zadaću upoznati učenike s filozofskom građom, navesti ih na razvoj osobnog mišljenja o problemima i učenjima te svakodnevnim životom. Nadalje, osvrće se na filozofa Matthewa Lipmana koji je 70-ih godina 20. st. u Americi osnovao tzv. program filozofije za djecu (P4 - „philosophy for children“)⁴⁷⁴ s ciljem razvoja kritičkog (kreativnog i skrbnog) mišljenja kod djece kroz razne radionice. Kao nova filozofska disciplina razvila se filozofija s djecom koja djelomično predstavlja „filozofiju u praksi“. Zaključno, govori još i o ostalim poznatim metoda koje se primjenjuju u filozofiji za djecu, a to su „sokratovska metoda“ Oscara Brenifiera, „demokratsko-filozofska metoda“ Michaela Tozzija i metoda Jacquesa Lévinea. Ističe da je filozofija s djecom sve prakticiranija u zemljama diljem svijeta u obliku izbornog ili fakultativnog predmeta (bilo formalno ili neformalno).

Ostali hrvatski članci o metodici nastave Filozofije (izbor):

- Bošnjak, Branko: „Filozofija i demokracija“, u: Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, Vol. 14, No. 1-2, 1988., str. 93-100.
- Kalin, Boris: „Albert Bazala i nastava filozofije“, u: Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, Vol. 14, No. 1-2, 1988., str. 165-174.
- Kalin, Boris: „Metodička analiza udžbenika filozofije“, u: Metodički ogledi, Vol. 2, No. 1, 1991., str. 27-44.
- Kotnik, Rudi: „Teaching the elements of philosophical thinking“, u: Croatian journal of philosophy, Vol. 9, No. 26, 2009., str. 233-241.
- Marinković, Josip: „Određenje odnosa filozofije i pedagogije u djelu Alberta Bazale“, u: Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, Vol. 14, No. 1-2, 1988., str. 175-180.

⁴⁷³ Usp. Ćurko, B.: „Kritičko mišljenje u nastavi filozofije, logike i etike“, HFD, Zagreb, 2017., str. 84.

⁴⁷⁴ Vidi URL: <https://p4c.com/>, pristupljeno 31. 1. 2019.

- Mužić, Josip: „Problem filozofske metode“, u: Crkva u svijetu, Vol. 42, No. 1, 2007., str. 155-166.
- Polić, Milan: „Autentičnost filozofskog mišljenja u nastavi filozofije“, u: Metodički ogledi, Vol. 2, No. 1, 1991., str. 15-25.
- Radovan-Burja, Milena: „Filozofija kao odgojiteljica“, u: Magistra ladertina, Vol. 6, No. 1, 2011., str. 45-54.
- Šimenc, Marjan: „The Role of Identity in Teaching Philosophy“, u: Synthesis Philosophica, Vol. 26, No. 1, 2011., str. 45-58.
- Zorić, Vučina: „Provjera i ocjenjivanje znanja učenika u nastavi filozofije u srednjoj školi“, u: Život i škola, Vol. LIV, No. 20, str. 113-126.
- Zorić, Vučina: „Sokratova dijaloška metoda“, u: Život i škola, Vol. LIV, No. 20, 2008., str. 27- 40.

Strana literatura o metodici, učenju i podučavanju u nastavi Filozofije (izbor):

- Blake, N.; Smeyers, P.; Smith, R.; Standish, P. (ur.): „The Blackwell guide to the philosophy of education“, Blackwell Publishing, 2003.
- Bridges, David: „Philosophy in educational research: epistemology, ethics, politics and quality“, Springer International Publishing AG, 2017.
- Goering, S.; Shudak, N. J.; Wartenberg, T. E.: „Philosophy in schools: an introduction for philosophers and teachers“, Routledge, Taylor and Francis Group, New York, London, 2013.
- Fisher, Robert: „Teaching thinking: philosophical enquiry in the classroom“, Bloomsbury Publishing Plc, 2013.
- Heilbronn, R.; Foreman-Peck, L. (ur.): „Philosophical perspectives on teacher education“, Wiley Blackwell, 2015.
- Hirst, Paul H.: „Knowledge and the curriculum: a collection of philosophical papers“, Routledge & Kegan Paul Ltd, London and Boston, 1974.
- Lipman, Matthew: „Thinking in education“, Cambridge University Press, UK, 2003.
- Lloyd, D. I.: „Philosophy and the teacher“ (Students library of education), Routledge & Kegan Paul Ltd., London, 1976.
- Matthews, R. Michael (ur.): „International handbook of research in history, philosophy and science teaching“, Springer Science+Business Media Dordrecht, 2014.

- Mead, Herbert G.: „The philosophy of education“ (ur. Biesta, Gert), Boulder, Paradigm Publishers, 2008.
- Moore, T. W.: „Philosophy of education: an introduction“, Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 2010.
- Peters R. S. (ur.): „Education and the education of teachers“ (International library of the philosophy of education), Routledge & Kegan Paul London, Boston and Henley, 1977.
- Saunders, C.; Mossley D.; MacDonald Ross, G.; Lamb, D. (ur. Closs, J.): „Doing philosophy: a practical guide for students“, Continuum International Publishing Group, London, New York, 2007.
- Wartenberg, Thomas E.: „Big ideas for little kids: teaching philosophy through children's literature“, Rowman & Littlefield Education, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., UK, 2009.

Najznačajniji svjetski časopisi o metodici nastave te učenju i podučavanju Filozofije su „Teaching philosophy“⁴⁷⁵ i „APA (The American Philosophical Association) Newsletter on Teaching Philosophy.“⁴⁷⁶

5. Zaključak

Pregledom i procjenom postojećih nastavnih planova i programa za Filozofiju i prijedloga novog kurikulumu moguće je zaključiti kako je potrebna nužna promjena u izvođenju nastave (metodike) Filozofije i u promjeni sadržaja, a koja bi uključivala suvremeniji i zanimljiviji pristup samom predmetu radi lakšeg i boljeg shvaćanja nastavnih cjelina. Nastava Filozofije trebala bi se bazirati na kritičkom promišljanju, logičkom zaključivanju te međusobnom povezivanju sadržaja (predmeta) koji zajedno uvjetuju približavanje učenicima Filozofije sa svakodnevnim životom. Dosadašnji način rada ne promovira takav način poučavanja (barem ne u praksi, iako se on kao takav predlaže u pojedinim spomenutim dokumentima), nego se nastava većino svodi na učenje činjenica napamet bez imalo razumijevanja. Međusobnom usporedbom planova i programa za Filozofiju kao najbolji primjer za mogućnost popularne filozofije, tj.

⁴⁷⁵ Vidi URL: <https://www.pdcnet.org/teachphil>, pristupljeno 19. 4. 2019.

⁴⁷⁶ Vidi URL: https://www.apaonline.org/page/teaching_newsletter, pristupljeno 19. 4. 2019.

popularizirane filozofije i filozofije popularnih pojava kao i mogućnost povezivanja s drugim predmetima slijedi da je to novi prijedlog kurikuluma u sklopu Cjelovite kurikularne reforme.

2.2. Prijedlog povezanosti Filozofije s drugim predmetima

Uvod

Ovaj rad predstavlja rezultate istraživanja povezanosti predmeta Filozofija s drugim predmetima (Likovnom umjetnošću, Hrvatskim jezikom i književnošću, Fizikom te Politikom i gospodarstvom). Metode istraživanja obuhvaćaju: prikaz povezanosti filozofije (u stripu) i likovne umjetnosti, anketiranje nastavnika i umjetnika o važnosti likovne umjetnosti i njezine povezanosti s filozofijom, prikaz povezanosti Filozofije i Hrvatskog jezika i književnosti, navođenje filozofa koji su dobitnici Nobelove nagrade za književnost, prikaz utjecaja filozofije na književnost, zatim prikaz povezanosti Filozofije s Fizikom i Fizike s Filozofijom, prikaz povezanosti Filozofije s Politikom i gospodarstvom i prikaz politike kao neizostavnog djela filozofije, tj. političke filozofije te pretraživanje stručne literature (znanstvenih članaka, knjiga) za svaku pojedinu povezanost. Nakon uvoda tema se prikazuje u četiri dijela, tj. u dijelu povezanosti Filozofije i Likovne umjetnosti (1.), povezanosti Filozofije i Hrvatskog jezika i književnosti (2.), zatim u dijelu o povezanosti Filozofije i Fizike (3.) te povezanosti Filozofije i Politike i gospodarstva (4.).

1. Filozofija i Likovna umjetnost

U ovom dijelu rada bit će riječ o povezanosti Filozofije (u stripu) i Likovne umjetnosti (1.1.) i Međusobnoj povezanosti Filozofije i Likovne umjetnosti pod vidom umjetnika i nastavnika (1.2.).

1.1. Povezanost Filozofije (u stripu) i Likovne umjetnosti

U korist međuovisnosti Filozofije u stripu i Likovne umjetnosti mogu se dati sljedeće činjenice: (1) strip je vrsta vizualnog izražavanja čije su karakteristike logičko-kognitivna utemeljenost i uzročno-posljedična povezanost što je također slučaj i za filozofiju, (2) pomoću stripa

učenicima se može omogućiti lakše shvaćanje nastavnog gradiva s obzirom na pojednostavljenje i pristupačnost sadržaja, zatim (3) i Filozofija i Likovna umjetnost bave se pojmom ljepote (estetike), (4) pojedini filozofi u svojem radu koristili su crteže, slike kao npr. Wittgenstein,⁴⁷⁷ gdje se zapravo jasno vidi poveznica između filozofije i likovnog izražavanja, (5) mnogi filozofi bavili su se temama kao što su pojam ljepote, estetike, pitanjem ukusa itd. te (6) i Likovna umjetnost i Filozofija posjeduju važnost ne samo u nastavi nego i izvan nastave (u praktičnom životu), pa prema tome i sama filozofija u stripu doprinosi tome.

Također, postoji i mnoštvo knjiga koje u obliku stripa pojašnjavaju filozofski sustav nekog filozofa ili filozofskog problema, tj. discipline (npr. „Wittgenstein za početnike“, Heaton, Groves, 2003.).

„Dakle, zapravo ne postoji bitna razlika između filozofije, književnosti i vizualne umjetnost, ali ne zato što su filozofski tekstovi književni ili umjetnički, nego zato što su književni tekstovi i umjetničke slike filozofske.“⁴⁷⁸

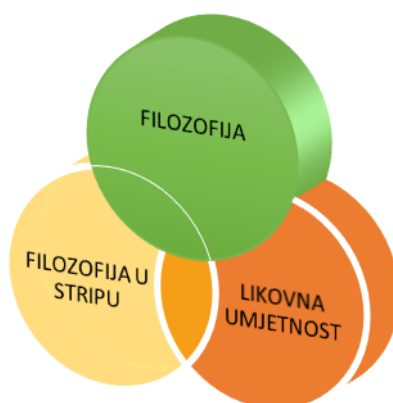
„Drugim riječima, kao što navodi Warburg (prema Biatostocki, 1986), likovna djela ne mogu se samo ograničiti na proučavanje isključivo vizualnog aspekta slike, već često, da bi se uopće razumjelo umjetničko djelo, potrebno je poznavati proučavanja antropologa, psihoanalitičara i povjesničara. Potrebno je poznavati povijest filozofije, religije, ideologije i cjelokupne povijesne, političke i društvene situacije.“⁴⁷⁹

⁴⁷⁷ Vidi Krkač, Kristijan: „Wittgensteinov patkozec“, u: Filozofska istraživanja, Vol. 25, No. 3, 2005.

⁴⁷⁸ Garcia, Jorge J. E.: „Painting borges: philosophy Interpreting Art Interpreting Literature“, Suny Press, State University of New York Press, New York, 2012., str. 164.

⁴⁷⁹ Kuščević, Dubravka: „Likovno-umjetnička djela u nastavi likovne kulture“, u: Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu, No. 6-7, 2016., str. 45.

Prikaz 14. Povezanost Filozofije (u stripu) i Likovne umjetnosti
(izradila autorca rada).

1.2. Međusobna povezanost Filozofije i Likovne umjetnosti pod vidom umjetnika i nastavnika

O utjecaju i važnosti Likovne umjetnosti u nastavi (ali i općenito) intervjuirano je šest umjetnika (slikara, kipara, fotografa) i nekoliko profesora nastave Likovne umjetnosti u osnovnoj i srednjoj školi. Pitanja koja su im bila postavljena su sljedeća: (1) koliko znanje Likovne umjetnosti po vašem mišljenju doprinosi (utječe) boljem shvaćanju, tj. razumijevanju drugih predmeta, npr. geometrije (Matematike), mehanike (Fizike), Kemije, Biologije, Psihologije, književnosti te Filozofije u smislu propitkivanja pojma ljepote, estetike? i (2) koliko bi po vašem mišljenju štetilo (nedostajalo) učenicima da ne postoji predmet Likovna umjetnost u školi (naime, postoje istraživanja koja ukazuju da je smanjenje satnice Likovne umjetnosti u osnovnoj školi utjecalo na shvaćanje geometrije u Matematici) ili koliko bi štetilo ako se npr. smanji njezina satnica ili uvede predmet kao izborni u osnovnoj i srednjoj školi? Ponuđeni odgovori na pitanja bili su: nimalo, vrlo malo, osrednje, podosta ili puno. Također, mogli su i detaljnije svoj odgovor opisno objasniti.

Na prvo pitanje bili su sljedeći odgovori: (1) Likovna umjetnost puno utječe, tj. doprinosi boljem shvaćanju drugih predmeta jer je umjetnost uvijek bila produžena ruka ili čudan rukavac znanosti, (2) ona opisuje kretanja, koristi nove tehnologije na sebi svojstven način, često drugačiji od zamišljenoga i time obogaćuje primjenu i daje novu namjenu, a što čini sastavni dio likovnog izražavanja, (3) postaviti kompoziciju ili definirati format bez geometrije, poznavanje materijala i kako ih koristiti naročito zajedno je kemija u praksi, (4) puno umjetnika

koristi mehaniku, (5) učenici se upoznaju kroz predmet s pojmovima koji su posebno značajni i za druge predmete, prije svega Matematiku i Fiziku (npr. za renesansu su iznimno bitni zlatni rez, harmonija omjera, statika itd.), zatim (6) kroz razne materijale (od kojih su sačinjena pojedina djela) i njihova svojstva stječe se znanje o kemijskim procesima koji su bitni za sam opstanak djela, bilo da je riječ o arhitekturi, kiparstvu ili slikarstvu, (7) Likovna umjetnost jedan od onih predmeta koji učenici pohađaju sa zadovoljstvom jer se bavi estetikom koja ih svakodnevno okružuje, (8) ona je predmet koji im sugerira da obrate pažnju na ljepotu svakodnevice koju uglavnom ignoriramo, (9) kroz povijest umjetnosti učenici se upoznaju s civilizacijama i njihovim postignućima, kao i svime što su one stvarale i što je doprinijelo razvoju čovječanstva, (10) fina motorika te apstraktno i kritičko mišljenje najviše se razvija na predmetu Likovne umjetnosti, kao i smisao propitkivanja pojma estetike jer se već u osnovnoj školi učenike potiče na razvijanje raznih vještina (kreativnosti, sposobnosti rješavanja problema, timskom radu i sl.), (11) kroz Likovnu umjetnost osoba uči opažati i estetski kritički razmišljati i (12) bez promatranja i analize svijeta nema ni likovnosti jer je ona temelj slobode promišljanja i kombinatorike različitog.

Dakle, svi ispitanici složili su se oko stava da Likovna umjetnost puno utječe (doprinosi) shvaćanju ostalih predmeta.

Na drugo pitanje bili su sljedeći odgovori: (1) nedostatak Likovne umjetnosti umanjio bi osjećaj pripadanja božanskom, (2) već sada šteti jer je satnica smanjena, (3) koliko šteti smanjene satnice Likovne umjetnosti već je i sada vidljivo, trebali bi se ugledati na školstvo drugih razvijenijih zemalja koje povećavaju satnicu Likovne umjetnosti jer je to učenicima i više nego potrebno, zatim (4) satnica Likovne umjetnosti već je i previše smanjena jer je likovno obrazovanje od iznimne važnosti s obzirom da potiče razvijanje fine motorike, percepcije prostora, kreativno i kritičko razmišljanje, samostalnost, odgovornost, kreativnost i mnoge druge vještine koje su bitne za daljnje svladavanje i rješavanje zadataka te problema, ne samo u nastavi, nego i općenito u životu, (5) potrebno je povećanje satnice na 2 sata tjedno, primjerice u Finskoj se održava 6 sati tjedno, Švedskoj 4 sata tjedno, ali treba uvesti i više praktičnih sadržaja, STEM se zamjenjuje sa STEA(rts)M u razvijenom svijetu i (6) Likovna umjetnost utječe na granu turizma i industriju u vidu dizajna, te marketinga roba i naročito usluga.

Dakle, svi ispitanici složili su se oko stava da bi umanjeње satnice Likovne umjetnosti u školama ili njezino potpuno ukidanje puno štetilo, tj. nedostajalo učenicima.⁴⁸⁰

„Osim uvođenja kvalitetnijih vizualnih nastavnih sredstava, važna je i integracija likovne kulture s ostalim nastavnim predmetima te proširivanje satnice likovne kulture u hrvatskim školama. Utjecaj vizualne umjetnosti na nastavu i učenje je dubok i apsolutan. U prilog tome govori i stara narodna poslovice: Slika vrijedi tisuću riječi.“⁴⁸¹

Također, o povezanosti Filozofije i drugih predmeta svjedoči i strip „Stripologikon“ (Doxiadis, Papadimitriou, Papadatos, Donna, 2010.) koji na zanimljiv način prikazuje rad i život poznatog matematičara i filozofa B. Russella te ujedno predstavlja dobar uvod u Logiku i Matematiku, kao i pozitivan primjer stripa koji povezuje Filozofiju s drugim predmetima.

Nadalje, u članku „Dobrobiti likovnog stvaralaštva“ (Šarančić, 2014.) autorica govori o važnosti i utjecaju Likovne umjetnosti, te likovnog izražavanja kod učenika i međusobnoj povezanosti Likovne umjetnosti s drugim predmetima i pozitivnim stranama koje iz nje proizlaze.

Članak „Timska nastava (Hrvatski jezik, Likovna i glazbena kultura) u okviru otvorene škole u OŠ Franje Krežme u Osijeku“, (Baličević, Ivančić, 2004.) govori o primjeru dobre prakse, odnosno o održanom nastavnom satu u obliku timske nastave, u kojem su učiteljice objedinile navedene predmete te prenose svoja pozitivna iskustva.

U članku „Umjetničko obrazovanje u tranziciji: likovno obrazovanje u europskom obrazovnom sustavu“⁴⁸² autorica govori o smanjenju satnice Likovne umjetnosti u hrvatskim školama, te o satnici Likovne umjetnosti u pojedinim europskim zemljama.

Na YouTubeu može se pronaći videopredavanje u kojem se raspravlja o pitanju umjetnosti i estetike s filozofskog stajališta, a koji problematizira o pitanjima kao što su: (1) što čini umjetničko djelo?, (2) možemo li umjetnost uopće definirati?, zatim (3) je li estetska vrijednost objektivna ili subjektivna?, (4) može li se ukus razviti? itd.⁴⁸³

⁴⁸⁰ U prilog drugom postavljenom pitanju na internetu je moguće pronaći članak koji govori (upozorava) na važnost Likovne umjetnosti i povećanje njezine satnice u školama: <https://www.thestage.co.uk/news/2019/arts-teaching-become-important-maths-tech-based-future-education-expert/?fbclid=IwAR1pqE3ix2jHmUapjh83SAZNetmJYhLDJVR4Wyl0tYWjKwJCTvVQBYhiIuc>, URL: pristupljeno 16. 3. 2019. (Georgia Snow, 27. 2. 2019.)

⁴⁸¹ Šarančić, Snježana: „Dobrobiti likovnog stvaralaštva“, u: Napredak: časopis za teorijsku pedagogijsku i praksu, Vol. 154, No. 1-2, 2014., str. 93.

⁴⁸² Turković, Vera: „Umjetničko obrazovanje u tranziciji: likovno obrazovanje u europskom obrazovnom sustavu“, u: Metodika, Vol. 10, No. 18, 2009., str. 8-38.

⁴⁸³ Vidi URL: <https://www.youtube.com/watch?v=NZ5duzln2wI>, pristupljeno 16. 3. 2019.

2. Filozofija i Hrvatski jezik i književnost

U ovom dijelu rada bit će riječi o filozofima koji su dobili Nobelovu nagradu za književnost (2.1.) i o književnicima koje se smatra filozofičnima (2.2.).

2.1. Filozofi dobitnici Nobelove nagrade za književnost

Sljedeći navedeni filozofi svojim su stilom pisanja unaprijedili filozofiju, ali i neke književne stilove (npr. eseje, romane i sl.) te dobili Nobelovu nagradu za književnost (uz objašnjenje):

- (1) Henri Bergson: 1927. godine, zbog bogatih i životvornih ideja te izvrsne vještine kojom su prikazane
- (2) Bertrand Russell: 1950. godine, zbog više vrsta značajnih radova u kojima se zalaže za humanističke ideale i slobodu misli
- (3) Albert Camus: 1957. godine, zbog vrijednosti književnog stvaralaštva koji s razumljivom iskrenošću osvjetljava probleme ljudske savjesti
- (4) Jean-Paul Sartre: 1964. godine, zbog djela koji je bogat idejama, ispunjen duhom slobode i traženjem istine te velikog utjecaja na naše razdoblje (nagradu je odbio uz objašnjenje da ne želi biti institucionaliziran kao pisac).

„Filozofija, štoviše, prikazuje niz priznatih književnih žanrova: eseja, dijaloga, pjesama, meditacija, rasprava, govora, priznanja, memoara, pisama, diskursa, časopisa, komentara, istraživanja, propovijedi, bilješki, predavanja, fragmenata, aforizama, upita, obrisa, skica - a popis bi se mogao udvostručiti i rasti s dolaskom novih književnih žanrova, poput bloga koji je već uvršten u filozofsku uporabu.“⁴⁸⁴

Utjecaj filozofije na književnost javlja se već u doba antike (npr. kod Platona, Aristotela, Cicerona, Seneka itd.), te nadalje kroz srednji vijek (kao npr. kod Aurelija Augustina), klasični njemački idealizam (npr. kod Hegela), prosvjetiteljstvo (npr. kod Voltairea, J. J. Rousseaua) pa sve do suvremene filozofije (npr. kod Schopenhauera, Nietzschea, Sartrea, Camusa itd.).

„U tome i jest tajna njegove stvaralačke moći. Književnici tog doba potvrđuju da je Schopenhauer na njih ostavio neizbrisiv trag, posebno kada govorimo o traganju za istinom, te

⁴⁸⁴ Shusterman, Richard: „Philosophy as Literature and More than Literature“, u: „A companion to the philosophy of literature“ (Blackwell Companions to Philosophy), Hagberg, Walter (ur.), Wiley- Blackwell, John Wiley & Sons, Ltd. Publication, 2010., str. 7.

skrivenim i tajnovitim elementima u čovjeku, čime i počinje razvoj psihologije. Ti književnici su sljedeći: Turgenjev, Thomas Mann (ne samo kao književnik, već i kao priznati teoretičar kulture), Marcel Proust, Lav N. Tolstoj i drugi.“⁴⁸⁵

O utjecaju J. J. Rousseaua na književnika Lava Tolstoja svjedoči članak „Rousseau i Tolstoj. Dva proroka na različitim putovima“⁴⁸⁶ te članak „Diderot i Rousseau: tête-coeur filozofije francuskoga prosvjetiteljstva.“⁴⁸⁷

Filozofija se bavi i s književnošću jer preko nje pronalazi ustrojstvo za daljnje umno istraživanje (kao npr. o pitanju jezika, razmišljanju o svijetu i životu i sl.). Milivoj Solar u svojoj knjizi „Uvod u filozofiju književnosti“ govori (uvodi pojam) o posebnoj znanosti, tj. disciplini filozofiji književnosti, čiji se naziv odnosi na filozofsku refleksiju o književnosti i na filozofsku refleksiju o proučavanju književnosti.

„Preklapanje filozofije i književnosti vidljivo je i u književnoj dimenziji filozofskih djela. Neki su filozofi, poput Platona ili Humea, često hvaljeni zbog svojih književnih umijeća.“⁴⁸⁸

2.2. Filozofični književnici

Pojedine književnike možemo nazvati filozofičnima s obzirom na njihov stil pisanja, način razmišljanja i interpretiranja pojedinih problema koji se ujedno tiču i filozofije (recimo pitanje smisla života, smrti, međuljudskih odnosa, vjere, spoznaje, vrijednosti u društvu itd.).

„Kroz medij književnosti, dakle, moguće je naučiti dobar dio, na neobično zanimljiv način, o filozofskim problemima.“⁴⁸⁹

„Tezu o preklapanju filozofije i književnosti možemo promatrati i tako da se zapitamo o međusobnom utjecaju jedne na drugu. Gotovo da i nema književnog klasika koji nije inspiriran filozofskom teorijom, problemom ili doktrinom. Dovoljno je pomisliti na problem determinizma u *Kralju Learu*, aristotelovski metafizički sustav Danteove *Božanstvene komedije*, problematiziranje utilitarizma kod Dostojevskoga, nerazrješivi skepticizam o tuđim

⁴⁸⁵ Frelj, Jasenka: „Utjecaj Arthura Schopenhauera na književnost i umjetnost“, u: Nova prisutnost, Vol. XI, No. 1, 2013., str. 63.

⁴⁸⁶ Berdica, Josip: „Rousseau i Tolstoj. Dva proroka na različitim putovima“, u: Filozofska istraživanja, Vol. 34, No. 1-2, 2014., str. 121-137.

⁴⁸⁷ Sunjako, Goran: „Diderot i Rousseau: tête-coeur filozofije francuskoga prosvjetiteljstva“, u: Studia lexicographica, Vol. 7, No. 2, 2013., str. 139-180.

⁴⁸⁸ Vidmar, Iris: „Filozofija i književnost o svijetu i čovjeku: isto a različito“, u: Prolegomena, Vol. 12, No. 2, 2013., str. 290.

⁴⁸⁹ Ross, Julian L.: „Philosophy in literature“, Syracuse University Press, 1949., str. 9.

umovima kod *Otela*, nedostižnost znanja kod Hawthornea, metafizički nihilizam kod Mervilla, problematiziranje vrijednosti i odgovornosti znanosti u *Frankensteinu* i slično.⁴⁹⁰

Književnici koje možemo nazvati filozofičnima najčešće su sljedeći: Camus, Sarte, Dostojevski, J. J. Rousseau i Voltaire.

O Albertu Camusu i njegovom doticaju s filozofijom govore sljedeći članci (izbor):

- (1) „Mediterransko mišljenje Alberta Camusa i filozofija povijesti“⁴⁹¹
- (2) „Između književnosti i filozofije egzistencijalizam mediteranskog kruga. Albert Camus i Antun Šoljan“⁴⁹²
- (3) „Značaj mediteranskog propitivanja humaniteta kod Alberta Camusa“⁴⁹³
- (4) „Apsurd i nada Alberta Camusa Absurdum et spes Alberti Camus“⁴⁹⁴
- (5) „Etički aspekti Camusova *Pobunjenog čovjeka*“⁴⁹⁵
- (6) „Propovjednik i Albert Camus. Pitanje smisla“⁴⁹⁶
- (7) „Na razmeđu ateizma i kršćanske vjere. Teološki pogled na misao Alberta Camusa“.⁴⁹⁷

„Camus se, kroz svoje literarno stvaralaštvo, bavio filozofskim problemima, posebno npr. problemom apsurd.“⁴⁹⁸

Također, o povezanosti Camusa i filozofiji govori se i u knjizi „Albert Camus- književnost, politika, filozofija.“⁴⁹⁹

Zatim, o književniku i filozofu J. P. Sartreu moguće je vidjeti povezanost u članku „Ontološki paradoksi Jean-Paula Sartrea.“⁵⁰⁰

⁴⁹⁰ Vidmar, Iris: „Filozofija i književnost o svijetu i čovjeku: isto a različito“, str. 290.

⁴⁹¹ Kukoč, Mislav: „Mediterransko mišljenje Alberta Camusa i filozofija povijesti“, u: Filozofska istraživanja, Vol. 35, No. 1, 2015., str. 53-65.

⁴⁹² Lunić, Anita: „Između književnosti i filozofije egzistencijalizam mediteranskog kruga. Albert Camus i Antun Šoljan“, u: Filozofska istraživanja, Vol. 35, No. 1, 2015., str. 67-87.

⁴⁹³ Hasnaš, Snježan: „Značaj mediteranskog propitivanja humaniteta kod Alberta Camusa“, u: Filozofska istraživanja, Vol. 27, No. 3, 2007., str. 629-634.

⁴⁹⁴ Šimundža, Drago: „Apsurd i nada Alberta Camusa Absurdum et spes Alberti Camus“, u: Crkva u svijetu, Vol. 4, No. 1, 1969., str. 36-47.

⁴⁹⁵ Guć, Josip: „Etički aspekti Camusova *Pobunjenog čovjeka*“, u: Filozofska istraživanja, Vol. 37, No. 2, 2017., str. 271-287.

⁴⁹⁶ Kranjčević, Kristina: „Propovjednik i Albert Camus. Pitanje smisla“, u: Kateheza, Vol. 33, No. 3, 2011., str. 276-297.

⁴⁹⁷ Raguž, Ivica: „Na razmeđu ateizma i kršćanske vjere. Teološki pogled na misao Alberta Camusa“, u: Obnovljeni život, Vol. 65, No. 3, 2010., str. 341-353.

⁴⁹⁸ Frelj, Jasenka: „Utjecaj Arthura Schopenhauera na književnost i umjetnost“, str. 67.

⁴⁹⁹ Tarle, Jere: „Albert Camus- književnost, politika, filozofija“, Biblioteka „Filozofska istraživanja“, HFD, Zagreb, 1991.

⁵⁰⁰ Weissgerber, Josip: „Ontološki paradoksi Jean-Paula Sartrea“, u: Obnovljeni život, Vol. 30, No. 3, 1975., str. 223-234.

O filozofskom promišljanju F. M. Dostojevskog govori se u sljedećim člancima:

- (1) „Filozofski sistem Dostojevskog (pokušaj rekonstrukcije)“⁵⁰¹
- (2) „Kršćanski egzistencijalizam“⁵⁰²
- (3) „Životna filozofija likova u romanima F. M. Dostojevskog. Jedan pogled iz današnje perspektive“⁵⁰³

Povezanost književnosti i filozofije može se uočiti i u pjesništvu Silvija Strahimira Kranjčevića o kojoj se govori u članku „Elementi Kranjčevićevog fundamentalno-ontološkog tezarija.“⁵⁰⁴

Nadalje, na književnika Lava Tolstoja ostavili su utjecaj brojni filozofi, o čemu svjedoče članci:

- (1) „Tolstojevo mjesto u ruskoj religijskoj filozofiji. Prolegomena u mišljenje“⁵⁰⁵
- (2) „Tolstojeva pripovijest „Smrt Ivana Iljiča“ u kontekstu Heideggerove analize smrti u djelu „Bitak i vrijeme.““⁵⁰⁶

U Osijeku (svibanj, 2016.) održan je studentski filozofski simpozij na temu „Filozofija u književnosti“ na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera, gdje se sljedeći književnici povezuju s filozofijom: Miroslav Krleža, Milutin Cihlar Nehajev, Pavao Vuk-Pavlović, Janko Polić Kamov itd.⁵⁰⁷

Prikaz 15. Povezanost Filozofije i Hrvatskog jezika i književnosti
(izradila autorica rada).

⁵⁰¹ Stojanov, Trajče: „Filozofski sistem Dostojevskog (pokušaj rekonstrukcije)“, u: Diacovensia, Vol. 18, No. 1, 2010., str. 197-208.

⁵⁰² Kusić, Ante: „Kršćanski egzistencijalizam“, u: Bogoslovska smotra, Vol. 34, No. 2, 1964., str. 237-262.

⁵⁰³ Čvrljak, Krešo: „Životna filozofija likova u romanima F. M. Dostojevskog. Jedan pogled iz današnje perspektive“, u: Crkva u svijetu, Vol. 4, No. 2, 1969., str. 181-194.

⁵⁰⁴ Miščin, Daniel: „Elementi Kranjčevićevog fundamentalno-ontološkog tezarija“, u: Obnovljeni život, Vol. 59, No. 4, 2004., str. 435-449.

⁵⁰⁵ Berdica, Josip: „Tolstojevo mjesto u ruskoj religijskoj filozofiji. Prolegomena u mišljenje“, u: Diacovensia, Vol. 18, No. 1, 2010., str. 129-157.

⁵⁰⁶ Miščin, Daniel: „Tolstojeva pripovijest „Smrt Ivana Iljiča“ u kontekstu Heideggerove analize smrti u djelu „Bitak i vrijeme“, u: Obnovljeni život, Vol. 68, No. 1, 2013., str. 7-24.

⁵⁰⁷ Cjelokupni program sa sažecima izlaganja moguće je vidjeti na poveznici, URL: <https://www.google.com/search?q=simpozij+filozofija+u+knji%C5%BEvnosti&spell=1&sa=X&ved=0ahUKEwiLhFTDy5HhAhXOYqQKHdmcCk8QBQgoKAA&biw=1532&bih=750&dpr=1.25>, pristupljeno 20. 3. 2019.

3. Filozofija i Fizika

U ovom dijelu rada bit će riječi o utjecaju filozofije na fiziku (3.1.) i povezanosti Fizike s Filozofijom (3.2.).

3.1. Utjecaj filozofije na fiziku

Povezanost između filozofije i fizike javlja se već u antičkoj Grčkoj (Tales, Sokrat, Platon, Aristotel itd.).

„Valja stalno naglašavati da je razvoj prirodne znanosti potekao iz grčke jezgre, onda kad su grčki mislioci kozmološkog perioda sjedinili stvarno promatranje prirode i moć spekulacije, dovinovši se do uvida da je priroda 'uređena' i da je 'iza' svekolikosti mnoštva logos ili mjera.“⁵⁰⁸

„O prirodi (svemiru) najprije su govorili filozofi u filozofskim dijalozima, pričama i fragmentima, poput Platona ili Demokrita, potom dolaze kršćanski filozofi, zatim moderni materijalisti, do suvremenih velikih fizičara i filozofa prirode poput Plancka, Heisenberga, Einsteina, Hawkinga,..., te ostalih manje poznatih fizičara i filozofa znanosti.“⁵⁰⁹

Filozofija i Fizika međusobno su povezane npr. u sljedećim pitanjima: (1) pojmu vremena i prostora, (2) objašnjenju znanstvenih teorija, (3) potrazi za istinom, (4) događanjima u prirodi, (5) spoznajom stvarnosti, (6) pitanjima metodologije, (7) znanja (spoznaje) i (8) postanka svijeta.

„Pitanja o porijeklu čestica i polja, o tome zašto među njima postoje baš ovi odnosi a ne neki drugi te zašto uopće dolazi do toga da ima čestica i polja, još uvijek spadaju u domenu filozofije. I pitanje o mogućem bliskom ili udaljenom kraju i svrsi same fizike filozofsko je pitanje (...).“⁵¹⁰

Filozofi koji su ostavili najveći trag u području fizike su npr. sljedeći: Aristotel, Platon, Bošković, Descartes, Petrić, Popper, Kant, Pascal, Leibniz, Hume itd.

O utjecaja Boškovića na znanosti i razvoj fizike svjedoče navedeni članci (izbor):

⁵⁰⁸ Petković, Tomislav: „Doticaj moderne kozmologije i religije: poimanje početka svemira“, u: Filozofska istraživanja, Vol. 27, No. 2, 2007., str. 309.

⁵⁰⁹ Ibid., str. 312.

⁵¹⁰ Uvodnik: „Fizika i filozofija“, u: Čemu, Vol. 11, No. 21, 2013., str. 10.

- (1) „Recepcija Boškovićeve teorije sila u Parizu“⁵¹¹
- (2) „Boškovićevo djelo o filozofiji prirode u razvoju moderne fizike čestica. O 300-
oj obljetnici Boškovićevog rođenja“⁵¹²
- (3) „Boškovićeve i Kantova filozofija prirode“⁵¹³
- (4) „Znanstveno filozofski aspekti Boškovićeve djela i utjecaj na razvoj klasične i moderne
fizike.“⁵¹⁴

„Za potkrjepu prethodno navedene tvrdnje važno je sagledavanje filozofijsko-znanstvenog mjesta Ruđera Boškovića kao znanstvenika i filozofa, kako u smislu filozofijsko-znanstvenih utjecaja na njegovu *Theoria philosophiae naturalis*, tako i na moguću njenu aktualnost u odnosu na suvremeni razvoj znanosti i filozofije.“⁵¹⁵

O Petrićevu i Aristotelovu poimanju prirode govori se npr. u člancima: „Petrićeva prosudba Aristotelove prirodne filozofije“ (Martinović, 1997.) i „Petrićeva kritika Aristotelova pojma vremena“ (Girardi-Karšulin, 1989.).

„Petrić je renesansni mislilac kod kojega se uočavaju ontološki, teološki, spoznajnoteoretski, mistički i prirodnofilozofski aspekti metafizike svjetla. Metafiziku svjetla prati kod njega fizika svjetla.“⁵¹⁶

„Dok se bavio fizikom, sam Kant zasigurno nije vjerovao da daje odgovore na pitanja o svijetu po-sebi, s obzirom da fizika (kao ni druge prirodne znanosti) prema Kantu ne može dati nikakav uvid u *noumenalno*, svijet stvari po sebi (...).“⁵¹⁷

⁵¹¹ Martinović, Ivica: „Recepcija Boškovićeve teorije sila u Parizu“, u: Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, Vol. 39, No. 1, 2013., str. 53-241.

⁵¹² Petković, T.; Petković, T. ml.: „Boškovićevo djelo o filozofiji prirode u razvoju moderne fizike čestica. O 300-
oj obljetnici Boškovićevog rođenja“, u: Filozofska istraživanja, Vol. 32, No. 2, 2012., str. 343-360.

⁵¹³ Slade, Genoveva: „Boškovićeve i Kantova filozofija prirode“, u: Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, Vol. 11, No. 1-2, 1985., str. 29-81.

⁵¹⁴ Poljak, D.; Sokolić, F.; Jakić, M.: „Znanstveno filozofski aspekti Boškovićeve djela i utjecaj na razvoj klasične i moderne fizike“, u: Metodčki ogledi, Vol. 18, No. 1, 2011., str. 11-34.

⁵¹⁵ Poljak, D.; Sokolić, F.; Jakić, M.: „Znanstveno filozofski aspekti Boškovićeve djela i utjecaj na razvoj klasične i moderne fizike“, u: Metodčki ogledi, Vol. 18, No. 1, 2011., str. 28.

⁵¹⁶ Živković, M.; Živković, B.: „Od metafizike do fizike svjetla“, u: Filozofska istraživanja, Vol. 26, No. 3, 2006., str. 563.

⁵¹⁷ Jakušić, Dino: „Stephen Hawking i smrt filozofije (preveo s engleskog: Matija Pospis)“, u: Čemu, Vol. XI, No. 21, 2013., str. 72.

3.2. Povezanost Fizike s Filozofijom

Razmatranje temeljnih fizikalnih ideja odvija se u aspektu neke filozofije, kao npr. u ranoj fazi analitičke filozofije. Kao potvrda činjenice povezanosti fizike s filozofijom je zasebna filozofska disciplina (grana), filozofija fizike.

„Pored toga, suvremeni napredak u fizici i kozmologiji vratio je značenje ontološke *jednostavnosti* kojom su antički i srednjovjekovni filozofi objašnjavali više razine aktivnosti kao što su spoznaja i svijest.“⁵¹⁸

Fizičari koji se često prožimaju s filozofima u vezi određenih pitanja su npr. Einstein, Newton, Kuhn, Galilei, Kopernik, Bohr, Planck itd.

„Unatoč ovim predrasudama i sve češćim prijemima na površini, diljem svijeta postoji, i uvijek je postojala, suradnja fizičara i filozofa. Fizika je sigurno utrla nove puteve odgovaranju na brojna pitanja koja su u početku pripadala filozofiji, a na neki joj način još pripadaju.“⁵¹⁹

Pitanja koja međusobno povezuju Fiziku i Filozofiju su npr. sljedeća: (1) jezik i zbilja, (2) empirijska razmatranja i znanstvene tvrdnje, (3) važnosti i bit znanstvenih zakona i postignuća, (4) teorija relativnosti, (5) metafizički naturalizam, (6) princip verifikacije i falsifikacije, (7) kvantna teorija i struktura tvari, (8) postanak svemira, (9) atomizam, (10) kauzalnost itd.

„Doticaji i veze (most, u najširem značenju) između znanosti i religije počivaju na prvome od svih temeljnih spoznajnih pitanja: *pitanju stvaranja i početka svemira*. Najviše se baš u kozmološkim pitanjima, znanost i vjera temeljno dodiruju.“⁵²⁰

O nedovoljnoj zastupljenosti obrade teorije relativnosti u nastavnim programima i udžbenicima za Filozofiju u srednjoj školi osvrće se Boris Kalin u svojem članku „Teorija relativnosti u gimnazijskoj nastavi filozofije i fizike“ (2006.).

Na internetu je moguće vidjeti predavanje prof. fizike Carla Rovellia održano u sklopu konferencije na Londonskoj školi ekonomije u Centru filozofije i društvenih znanosti 17. 7. 2016. godine, a u kojem govori o međusobnoj povezanosti filozofije i fizike.⁵²¹

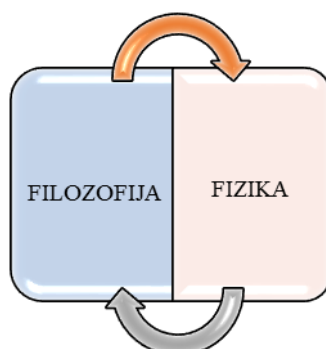
⁵¹⁸ Devčić, Ivan: „Kozmološki dokaz za božje postojanje i nove znanstvene teorije“, u: Riječki teološki časopis, Vol. 20, No. 2, 2012., str. 240.

⁵¹⁹ Uvodnik: „Fizika i filozofija“, str. 9.

⁵²⁰ Petković, Tomislav: „Doticaj moderne kozmologije i religije: poimanje početka svemira“, str. 310.

⁵²¹ Vidi URL: <https://www.youtube.com/watch?v=IJ0uPkG-pr4>, pristupljeno 27. 3. 2019.

Prikaz 16. Povezanost Filozofije i Fizike
(izradila autorica rada).

4. Filozofija i Politika i gospodarstvo

U ovom dijelu rada bit će riječi o povezanosti između Filozofije i Politike i gospodarstva (4.1.) i politici kao sastavnom dijelu filozofije (4.2.).

4.1. Povezanost između Filozofije i Politike i gospodarstva

Bliskost filozofije i politike vuče korijene još od doba starih Grka (veza se uočava kod Sokrata, Platona, Aristotela...).

„Kao što je poznato, Grci od Homera raspravljaju o politici i oblicima države, države se 'osnivaju, reformiraju i uništavaju'.“⁵²²

„S pravom je Platon rekao da je to povjerenje temelj ljudskoga društva, a njegovo je nepoštovanje kuga; to je povjerenje poveznica koja u slozi povezuje tako različite članove države. Jer, svrha obećanja tolikih različitih ljudi i staleža jest u tome što se različiti postupci pojedinaca tiču koristi i zajedništva države te da podređeni i nadređeni budu povezani stanovitom pravičnošću zakona (...).“⁵²³

Međuovisnost Filozofije i Politike i gospodarstva uviđa se u sljedećim pitanjima: (1) ljudskim pravima, (2) zakona, (3) autonomiji pojedinca, (4) ulozi države, (5) vlasti i legitimnosti, (6) društvenim institucijama, (7) naravi političkog autoriteta i političkih obveza, (8) suverenosti, (9) društvenom životu i društvenoj zajednici, (10) privatnom vlasništvu, zatim (11) odnosu

⁵²² Pažanin, Ante: „Politički svijet i filozofija politike“, u: Politička misao, Vol. 42, No. 4, 2005., str. 6.

⁵²³ Althusius, Johannes: „Politika“, u: Politička misao, Vol. 40, No. 4, 2003., str. 60.

Crkve i države, (12) političkih ideologija (socijalizam, kapitalizam, demokracija, liberalizam itd.), (13) odnosu politike i javnosti, (14) gospodarskih problema i ciljeva, (15) tržišta, ponude i potražnje, (16) poduzetništva i menadžmenta, (17) političkih sustava i teorija, (18) međunarodnoj politici, (19) potrošačkom društvu, (20) društvenih učinka tehnološkog rasta itd. „Kako filozofsko znanje čuva bit svakog područja, tako ono čuva i bit politike.“⁵²⁴

Među najistaknutijim filozofima koji su se bavili političkim i gospodarskim pitanjima mogu se izdvojiti npr. sljedeći: Platon, Aristotel, Marx, Arendt, Hobbes, Rousseau, Rawls, Locke, Kant, Nozick, Strauss, Weber, Heidegger, Mill, Ranciere, Hegel, Habermas i Spencer.

„Općenito se može reći da su povezanosti i uvjetovanosti mišljenja i djelovanja, filozofije i politike, tj. njihov složen i prijeporan odnos dvije središnje teme filozofije H. Arendt.“⁵²⁵

O filozofsko-političkom i gospodarskom promišljanju nekih filozofa moguće je vidjeti u sljedećim člancima (izbor):

- „Spencerova filozofija individualne slobode“⁵²⁶
- „Pojam ekonomije kroz stoljeća“⁵²⁷
- „Ekonomska misao u antičkom Rimu“⁵²⁸
- „Politička filozofija Roberta Nozicka: kontroverzni libertarijanizam“⁵²⁹
- „Gospodarstvo i poduzetništvo u antičko doba - Atena u razdoblju demokracije“⁵³⁰
- „Globalna kriza i socijalna zemlja“⁵³¹
- „Povijesno znanje i političko djelovanje“⁵³²

⁵²⁴ Posavec, Zvonko: „Filozofija i filozofija politike“, u: Politička misao, Vol. 49, No. 1, 2012., str. 16.

⁵²⁵ Gretić, Goran: „Filozofija i politika: Hannah Arendt-Martin Heidegger“, u: Politička misao, Vol. 36, No. 4, 1999., str. 49.

⁵²⁶ Dokić, Marko: „Spencerova filozofija individualne slobode“, u: Filozofska istraživanja, Vol. 35, No. 1, 2015., str. 137-152.

⁵²⁷ Puljić, Ante: „Pojam ekonomije kroz stoljeća“, u: Ekonomski pregled, Vol. 52, No. 5-6, 2001., str. 545-569.

⁵²⁸ Benić, Đ.; Benić Penava, M.: „Ekonomska misao u antičkom Rimu“, u: Ekonomski pregled, Vol. 70, No. 1, 2019., str. 87-111.

⁵²⁹ Šturanović, Petar: „Politička filozofija Roberta Nozicka: kontroverzni libertarijanizam“, u: Filozofska istraživanja, Vol. 38, No. 2, 2018., str. 391-406.

⁵³⁰ Erent-Sunko, Zrinka: „Gospodarstvo i poduzetništvo u antičko doba - Atena u razdoblju demokracije“, u: Zbornik Pravnog fakulteta, Vol. 57, No. 6, 2007., str. 1005-1027.

⁵³¹ Meštrović, Matko: „Globalna kriza i socijalna zemlja“, u: Socijalna ekologija, Zagreb, Vol. 15, No. 3, 2006., str. 219-235.

⁵³² Pažanin, Ante: „Povijesno znanje i političko djelovanje“, u: Politička misao, Vol. 42, No. 4, 2001., str. 3-13.

4.2. Politika kao sastavni dio filozofije

Opće je poznato Aristotelovo viđenje čovjeka kao političkog društvenog bića (*zoon politikon*), koji tek svoju svrhu može ostvariti unutar zajednice.

Filozofi koji su se bavili političkim pitanjima najviše su se osvrtni na život i djelo (ideologiju) sljedećih političara: Cicerona, Machiavellia, Montesquieua, Cezara, Napoleona, Lenjina, Jeffersona itd.

„Zato je Ciceron rekao da je narod skup ljudi udružen suglasnošću oko prava i zajedničkom korišću [*utilitatis communione consociatum*].“⁵³³

„Machiavelli slovi za sustavnog mislioca tehnika održanja i proširenja moći.“⁵³⁴

Pitanja koja zajedno čine fokus politike i filozofije prvenstveno su: (1) oblici vlasti, (2) političko djelovanje i problemi, (3) naroda, (4) države, (5) kapitala, (6) globalizacije, (7) ekonomije, (8) odgovornog djelovanja u državi, (9) slobode i odgovornosti, (10) pravednosti i jednakosti, (11) rata, (12) moći, zatim (13) morala i vrline, (14) tolerancije, (15) oblika ljudskih zajednica, (16) društvenih uređenja, (17) solidarnosti, (18) prirode čovjeka kao društvenog i političkog bića, (19) društvene suradnje, (20) teorije ljudskih potreba i (21) odnosa pojedinca i društva.

„Filozofija i politika su homogene: one dijele zajedničko podrijetlo u političkom životu.“⁵³⁵

„Iz obiju rečenica proizlazi za Jaspersa zahtjev: 'Trebalo bi da se susretnu filozofija i politika'.“⁵³⁶

Politička filozofija kao zasebna grana filozofije bavi se prvenstveno praktičnim pitanjima koja se tiču (1) pravima građana, (2) organizacije društvenog života i zajednice, (3) vlade, (4) sreće i slobode građana, (5) pravde, (6) obvezama države, (7) što je politika i sl.

U tzv. političke filozofe svrstavaju se npr. Marx, Hobbes, Rawls, Mill, Strauss, Weber, Rousseau i Nozick.

„Rawlsova knjiga *A Theory of Justice* (1971.) najutjecajnije je djelo političke filozofije druge polovine 20. stoljeća.“⁵³⁷

U sljedećim člancima može se pronaći veza između politike i filozofije (izbor):

⁵³³ Althusius, Johannes: „Politika“, u: Politička misao, str. 53.

⁵³⁴ Vučković, Ante: „Homo Politicus. Filozofsko utemeljenje politike“, u: Bogoslovska smotra, Vol. 77, No. 2, 2007., str. 322.

⁵³⁵ Fiala, Andrew: „The philosopher's voice: philosophy, politics, and language in the nineteenth century“, State University of New York Press, Albany, 2002., str. 235.

⁵³⁶ Wissner, Richard: „Politika kao ozbiljenje čovječnosti. Jaspersova kritika političkih promašaja“, u: Politička misao, Vol. 32, No. 1, 1995., str. 190.

⁵³⁷ Posavec, Zvonko: „Rawls-Kant“, u: Politička misao, Vol. 41, No. 3, 2004., str. 49.

- „Etičnost politike u Aristotela“⁵³⁸
- „Arendt i Kant: Ravnopravni drugi i „prošireni način mišljenja““⁵³⁹
- „Filozofija politike Johna Lockeja u „Drugoj raspravi o vladi““⁵⁴⁰
- „Hobbes: filozofija i politika“⁵⁴¹
- „Filozofija i politika: Hannah Arendt- Martin Heidegger“⁵⁴²
- „Rawls-Kant“⁵⁴³
- „Politički svijet i filozofija politike“⁵⁴⁴

„Pitanja ljudske zajednice i biti političkog, u svojoj slojevitosti i složenosti tisućljećima bivaju predmetom filozofske refleksije.“⁵⁴⁵

Prikaz 17. Povezanost Filozofije i Politike i gospodarstva
(izradila autorica rada).

⁵³⁸ Kovačić, Slavko: „Etičnost politike u Aristotela“, u: Filozofska istraživanja, Vol. 26, No. 2, 2006., str. 457-476.

⁵³⁹ Meints, Waltraud: „Arendt i Kant: Ravnopravni drugi i „prošireni način mišljenja““, u: Anali Hrvatskog politološkog društva, Vol. 4, No. 1, 2007., str. 283-298.

⁵⁴⁰ Jakopiec, Petar: „Filozofija politike Johna Lockeja u „Drugoj raspravi o vladi““, u: Nova prisutnost, Vol. 11, No. 3, 2013., str. 419-432.

⁵⁴¹ Primorac, Igor: „Hobbes: filozofija i politika“, u: Politička misao, Vol. 14, No. 2, 1977., str. 233-250.

⁵⁴² Grečić, Goran: „Filozofija i politika: Hannah Arendt- Martin Heidegger“, u: Politička misao, Vol. 36, No. 4, 1999., str. 49-65.

⁵⁴³ Posavec, Zvonko: „Rawls-Kant“, u: Politička misao, Vol. 41, No. 3, 2004., str. 49-64.

⁵⁴⁴ Pažanin, Ante: „Politički svijet i filozofija politike“, u: Politička misao, Vol. 42, No. 4, 2005., str. 3-16.

⁵⁴⁵ Kovačić, Slavko: „Etičnost politike u Aristotela“, u: Filozofska istraživanja, Vol. 26, No. 2, 2006., str. 457.

Zaključak

Rezultati istraživanja pokazuju da su u svim provedenim povezanostima Filozofija i odabrani predmeti (Likovna umjetnost, Hrvatski jezik i književnost, Fizika te Politika i gospodarstvo) međusobno povezani, odnosno da postoji njihov suodnos, uvjetovanost i preklapanje s obzirom na pitanja i probleme kojima se bave. Moguće je za pretpostaviti da bi se rezultati pokazali sličnima i za povezanost Filozofije s drugim predmetima (koje ovdje nisu istražene).

O važnosti povezivanja nastavnog sadržaja te svrsi učenja i poučavanja govori se i u *Nacionalnom kurikulumu nastavnog predmeta Filozofija*: „Uži smisao učenja i poučavanja filozofije je refleksija sadržaja koji su između ostalog predmeti pouke na ostalim nastavnim predmetima (...).“⁵⁴⁶

Dakle, novi kurikulum iz Filozofije (koji stupa na snagu školske godine 2021./2022.) potvrđuje takvo stajalište i zalaže se za njezinu primjenu, tj. način poučavanja u praksi, kao što se i navode određene točke preklapanja Filozofije s drugim predmetima.

Mogao bi se npr. predložiti model istovremenog (paralelnog) obrađivanja pojedinih tema (npr. pitanje (problem) čovjeka, svijeta, Boga itd.) Filozofije s ostalim predmetima u srednjoj školi. Ovakav način održavanja nastave u praksi pružio bi učenicima zanimljiviji, razumljiviji i inovativniji pristup samom sadržaju te doprinio lakšem shvaćanju određenih tema i pitanja u sklopu nastavnog gradiva. Ostaje za ispitati mogućnost same realizacije takvog načina nastave u praksi te mišljenja nastavnika drugih predmeta o predloženom modelu. Realizacija u praksi takvog tipa nastave uvelike ovisi i o opremljenosti škole, mišljenju roditelja i ravnatelja, izradi prikladnog rasporeda (što je uvjetovano satničarem škole) itd.

⁵⁴⁶ Vidi *Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Filozofije za gimnazije u Republici Hrvatskoj, kurikulum nastavnog predmeta Filozofija za gimnazije*, NN 7/2019, URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_158.html, pristupljeno 28. 3. 2019.

2.3. Prijedlog nove inačice Godišnjeg plana i programa Filozofije

1. Popularna filozofija u novoj inačici

Vidi zaključak teksta „Pojam, vrste i sadržaj popularne filozofije“, „Strip i filozofija - Knjiga „Wittgenstein za početnike“ kao primjer popularne filozofije“ i „Film i filozofija - Film „Wittgenstein“ kao primjer popularne filozofije“.

2. Filozofija popularnih pojava u novoj inačici

Vidi zaključak teksta „Facebook i filozofija“, „Filozofija filma: „House M. D.“ - „House and philosophy: everybody lies““, „Filozofija mode“, „Filozofija glazbe“ i „Filozofija sporta“.

3. Povezanost nove inačice s drugim predmetima

Vidi zaključak teksta „Prijedlog povezanosti Filozofije s drugim predmetima“.

4. Nova inačica Godišnjeg plana i programa Filozofije

Na temelju provedenog istraživanja međusobne usporedbe postojećih planova i programa (inačica) za Filozofiju te (prijedloga) novog kurikulumu, najveću (najbolju) mogućnost za popularnu filozofiju, odnosno populariziranu filozofiju i filozofiju popularnih pojava te povezanost s drugim predmetima postoji kod novog (prijedloga) kurikulumu za Filozofiju (vidi zaključak teksta „Pregled i procjena postojećih inačica Godišnjeg plana i programa Filozofije“). Iz tog se razloga ovdje uzima kao primjer upravo novi kurikulum iz Filozofije, kao i taj što je u međuvremenu donesena odluka Ministarstva znanosti i obrazovanja o njegovom stupanju na snagu od školske godine 2021./2022. Prema tome, vjerojatno se očekuje novi udžbenik iz Filozofije kao i novi katalog za državnu maturu te uvođenje čitanja lektire.⁵⁴⁷

⁵⁴⁷ Sukladno novom kurikulumu za predmet Filozofija, Ministarstvo znanosti i obrazovanja obavilo je katalog odobrenih udžbenika za nastavni predmet Filozofija u gimnazijama za šk. god. 2021./22. (za strukovne škole nisu navedeni udžbenici za Filozofiju). (Vidi URL: <https://mzo.gov.hr/vijesti/ministarstvo-znanosti-i-obrazovanja-objavljuje-katalog-odobrenih-udzbenika-za-osnovnu-skolu-gimnazije-i-srednje-strukovne-skole-za-sk-god-2021-2022/4352>, pristupljeno 31. 7. 2022.) Odobreni udžbenici za predmet Filozofija u gimnazijama su sljedeći: (1) Jurić, H.; Stupalo, K.: „Filozofija, udžbenik filozofije u četvrtom razredu gimnazije“, Školska knjiga, Zagreb; (2)

Ograničenja prilikom istraživanja su sljedeća: (1) ne zadire se u postojeću satnicu (normu - 64 sata nastave ukupno) kao ni trajanje nastavne ili školske godine i nastavnog sata (45 min), premda bi neko drugo istraživanje to moglo ponuditi, (2) mjesta filozofije u nastavnim programima (učenje predmeta u 4. razredu srednjih škola, cikluse, modele orijentacije, tj. (izborne) module prema novom kurikulumu), premda bi također to neko drugo istraživanje moglo ponuditi, (3) brojem učenika u razredu, tj. minimalnim potrebnim brojem za formiranjem skupine u izbornom modulu i osobnom izboru, zatim (4) ne objašnjava se način na koji bi se novi model mogao primijeniti u praksi, tj. fizički odvijati, (5) opremljenost učionica (projektor, tv itd.), (6) organizacijom radnog prostora (u učionici ili izvan učionice), (7) ne zadire u zadane elemente ocjenjivanja (vrednovanja) učenika i (8) u autonomiju nastavnika.

S druge pak strane, tema istraživanja odnosno promjene u održavanju nastave su sljedeće: (1) uvođenje novih nastavnih metoda i materijala (populariziranje filozofije npr. putem stripa ili filma), (2) uvođenje novih sadržaja (putem filozofije popularnih pojava: glazbe, sporta, mode, društvenih mreža, filma) pri čemu uvođenje svakog novog sadržaja utječe na ukupan broj nastavnih sati), zatim (3) uvođenje međupredmetnih tema, tj. povezanosti s drugim predmetima (npr. Fizike, Politike i gospodarstva, Hrvatskog jezika i književnosti itd.) i (4) potiče se kreativnost i inovativnost kod učenika te kritičko mišljenje i povezanost s osobnim životnim iskustvima (tj. pristupačnost).

Sljedeća tablica nije detaljna izrada inačice nego je više nalik izradi načela prema kojima bi se ona mogla napraviti (od 8 domena u novom kurikulumu iz Filozofije obvezne su samo prve tri za obradu, a četvrta domena je po vlastitom izboru ili može biti detaljnija obrada jedne od obveznih domena).

Čehok, I.: „Filozofija- misliti i biti, udžbenik filozofije u četvrtom razredu gimnazije“, Školska knjiga, Zagreb; (3) Ćurko B.; Kardum, M.; Novina, M.; Perhat, J.; Skansi, S.; Skelac, I.: „Filozofija, udžbenik za 4. razred gimnazija“, Element, Zagreb. Gore navedeni udžbenici ne sadrže popularnu filozofiju (populariziranu filozofiju i filozofiju popularnih pojava), kao ni povezanost s drugim predmetima. Mogu se jedino pronaći preporuke, ali ne i razrađena popularna filozofija te povezanost.

NOVI KURIKULUM IZ FILOZOFIJE (8 DOMENA)	PRIJEDLOG IZMJENA U MOGUĆOJ NOVOJ INAČICI (primjeri)
POSTOJANJE I SVIJET (za detaljnije objašnjenje domene vidi tekst „Pregled i procjena postojećih inačica Godišnjeg plana i programa Filozofije“)	1. kao primjer popularizirane filozofije: - npr. putem stripova - o pitanju metafizike „Aristotel za početnike“, pojma o čovjeku „Antropologija za početnike“ ili kozmologije „Svemir za početnike“ - preko filmova ili kratkih videa putem YouTubea ili dr. internetskih izvora 2. kao primjer filozofije popularnih pojava: - npr. putem filozofija društvenih mreža - npr. putem filmova - „Sedmi pečat“ (1957.), „Knjiga iskupljenja“ (2010.), „Interstellar“ (2014.) itd. 3. kao primjer međusobne povezanosti tema s drugim predmetima u smislene cjeline: - Filozofija i Biologija, Vjeronauk - pitanja vezana općenito uz (1) pojam čovjeka, (2) prirode i (3) boga: što je (bit) zbilja(e), teorija evolucije, nastanak i razvoj života, esencijalizam, odnos razuma i vjere, postanak i uređenost svijeta, religiju, determinizam, slobodu, materijalizam i dualizam, karakteristike bića, života itd.
SPOZNAJA I ZNANJE (za detaljnije objašnjenje domene vidi tekst „Pregled i procjena postojećih inačica Godišnjeg plana i programa Filozofije“)	1. kao primjer popularizirane filozofije: - npr. putem stripova - „Descartes za početnike“ ili „Platon za početnike“ - npr. putem filmova ili kratkih videa putem YouTubea ili dr. internetskih izvora 2. kao primjer filozofije popularnih pojava: - npr. putem filmova - „Matrix“ (1999.), „Memento“ (2000.) itd. - npr. putem filozofija društvenih mreža 3. kao primjer međusobne povezanosti tema s drugim predmetima u smislene cjeline: - Filozofija i Psihologija, Matematika, Logika - pitanja vezana za ljudsku spoznaju: vrste, pouzdanost, granice i teorije spoznaje; definiranja i kriterijima te teorijama istine, odnosa istine i znanja, sudovima i zaključcima, dokazivanjem, definicijama znanja, odnosu znanja i moći, svijesti i intencionalnosti, oblicima mišljenja, percepcijom i iskustvom itd.
DJELOVANJE I ORIJENTACIJA (za detaljnije objašnjenje domene vidi tekst „Pregled i procjena postojećih inačica Godišnjeg plana i programa Filozofije“)	1. kao primjer popularizirane filozofije: - npr. putem stripova - „Kant za početnike“ ili „Etika za početnike“ - npr. putem filmova ili kratkih videa putem YouTubea ili dr. internetskih izvora 2. kao primjer filozofije popularnih pojava: - npr. putem filozofija društvenih mreža i pitanja pojma prijateljstva - vidi tekst „Facebook i filozofija“ - npr. putem knjige „Perfect me: Beauty as an ethical ideal“ (Widdows, 2018.) u kojoj autorica govori o ljepoti koja danas sve više predstavlja (postaje) etički ideal- vidi tekst „Filozofija mode“ - npr. putem filmova - „Trumanov show“ (1998.), „Mistična rijeka“ (2003.), „Djevojka od milijun dolara“ (2004.) itd. - npr. putem filozofija društvenih mreža 3. kao primjer međusobne povezanosti tema s drugim predmetima u smislene cjeline: - Filozofija i Etika - pitanja vezana uz: moralno djelovanje i prosuđivanje, moralne dužnosti i obveze te probleme i dileme, savjesti, slobode i odgovornosti, vrijednosti i vrlina, etičkih

	teorija, rješavanja moralnih problema, čovjekovog odnosa prema drugim (ne)živim bićima itd.
DRUŠTVO I POLITIKA (za detaljnije objašnjenje domene vidi tekst „Pregled i procjena postojećih inačica Godišnjeg plana i programa Filozofije“)	1. kao primjer popularizirane filozofije: - npr. kroz filozofiju prava i politike putem stripova - „Machiavelli za početnike“ ili „Marx za početnike“ - npr. putem filmova ili kratkih videa putem YouTubea ili dr. internetskih izvora 2. kao primjer filozofije popularnih pojava: - npr. putem filmova - „Wall Street“ (1987.), „Harlan County, U. S. A.“ (1976.) itd. - npr. putem filozofija društvenih mreža 3. kao primjer međusobne povezanosti tema s drugim predmetima u smislene cjeline: - Filozofija i Politika i gospodarstvo - vidi tekst „Prijedlog povezanosti Filozofije s drugim predmetima“
STVARALAŠTVO I UMJETNOST (za detaljnije objašnjenje domene vidi tekst „Pregled i procjena postojećih inačica Godišnjeg plana i programa Filozofije“)	1. kao primjer popularizirane filozofije: - npr. putem stripova - „Hegel za početnike“ ili „Modernizam za početnike“ koji govori o filozofiji umjetnosti - npr. putem filmova ili kratkih videa putem YouTubea ili dr. internetskih izvora 2. kao primjer filozofije popularnih pojava: - npr. putem knjige koja govori o pojmu ljepote „Perfect me: Beauty as an ethical ideal“ (Widdows, 2018.) - npr. putem filmova - „In the realms of the unreal“ (2004.), „The Woodmans“ (2010.), „Pollock“ (2000.) itd. - npr. putem filozofija društvenih mreža 3. kao primjer međusobne povezanosti tema s drugim predmetima u smislene cjeline: - Filozofija i Likovna umjetnost - vidi tekst „Prijedlog povezanosti Filozofije s drugim predmetima“
ZNANOST I OBJAŠNJENJE (za detaljnije objašnjenje domene vidi tekst „Pregled i procjena postojećih inačica Godišnjeg plana i programa Filozofije“)	1. kao primjer popularizirane filozofije: - npr. putem stripova - „Znanost za početnike“ ili „Einstein za početnike“ - npr. putem filmova ili kratkih videa putem YouTubea ili dr. internetskih izvora 2. kao primjer filozofije popularnih pojava: - npr. putem knjige kroz filozofiju znanosti (primjer Ockhamova britva) - vidi tekst „Filozofija filma: „House M. D.“ - „House and philosophy: everybody lies““ (2009.) - npr. putem filmova - „Gattaca“ (1997.), „2001.: Odiseja u svemiru“ (1968.) itd. 3. kao primjer međusobne povezanosti tema s drugim predmetima u smislene cjeline: - Filozofija i Fizika - vidi tekst „Prijedlog povezanosti Filozofije s drugim predmetima“ - Filozofija i Logika i Matematika - pitanja vezana uz: znanje i mišljenje, teorije istine, zaključivanje: indukcija, dedukcija; teorije znanstvenog objašnjenja, redukcionizma, provjerljivost hipoteza: načelo verifikacije i falsifikacije, teorija, metoda, razvoja i napretka znanosti; znanstvene revolucije itd.
UM I TIJELO (za detaljnije objašnjenje domene vidi tekst „Pregled i procjena	1. kao primjer popularizirane filozofije: - npr. putem stripova - „Freud za početnike“ ili „Evolucijska psihologija za početnike“ - npr. putem filmova ili kratkih videa putem YouTubea ili dr. internetskih izvora

postojećih inačica Godišnjeg plana i programa Filozofije“)	2. kao primjer filozofije popularnih pojava: - npr. putem filozofija društvenih mreža i pitanja identiteta - vidi tekst „Facebook i filozofija“ - npr. putem filmova - „Umjetna inteligencija“ (2001.), „Experimenter“ (2015.), „Početak“ (2010.) itd. 3. kao primjer međusobne povezanosti tema s drugim predmetima u smislene cjeline: - Filozofija i Psihologija - pitanja vezana uz: odnos uma i tijela (dualizam, idealizam, fizikalizam), svijesti i intencionalnosti, mentalnih stanja i procesa, uma i čovjekove volje, kognitivnih sposobnosti, identiteta itd.
JEZIK I ZNAČENJE (za detaljnije objašnjenje domene vidi tekst „Pregled i procjena postojećih inačica Godišnjeg plana i programa Filozofije“)	1. kao primjer popularizirane filozofije: - npr. putem stripa - vidi tekst „Strip i filozofija - Knjiga „Wittgenstein za početnike“ kao primjer popularne filozofije“ - npr. putem filma - „Film i filozofija - Film „Wittgenstein“ kao primjer popularne filozofije“ - npr. preko filmova ili kratkih videa putem YouTubea ili dr. internetskih izvora 2. kao primjer filozofije popularnih pojava: - npr. putem filmova - „Sueno en otro idioma“ („I dream in another language“, 2017.), „Dolazak“ (2016.) itd. - npr. putem filozofija društvenih mreža 3. kao primjer međusobne povezanosti tema s drugim predmetima u smislene cjeline: - Filozofija i Hrvatski jezik i književnost - vidi tekst „Prijedlog povezanosti Filozofije s drugim predmetima“

Tablica 18. Prikaz izmjena u mogućoj novoj inačici Godišnjeg plana i programa za Filozofiju (izradila autorica rada).

Zaključak

Rezultati istraživanja pokazuju da je za svaku pojedinu domenu moguće ponuditi novi model (metoda i sadržaja) poučavanja u nastavi Filozofije, koristeći (uvodeći) popularnu filozofiju odnosno populariziranu filozofiju, filozofiju popularnih pojava, kao i povezanost Filozofije s drugim predmetima. Moguće je za pretpostaviti da bi takav način poučavanja doprinio većoj motiviranosti i kreativnosti kod učenika kao i pružio suvremeniji, korisniji, zanimljivi te razumljiviji pristup kod obrade nastavnog gradiva s ciljem razvoja kritičkog mišljenja, refleksivnosti, argumentiranja, logičkog povezivanja sadržaja s drugim predmetima, ali i svakodnevnim životom. Na takav način izbjeglo bi se učenje pukih činjenica, pojmova i problema napamet bez imalo razumijevanja (pripisivanja apstraktnost predmeta) te prikazala i ostvarila istinska vrijednost, važnost, praktičnost i svrha same filozofije. Možda bi poboljšanju

nastave i ostvarivanju ishodnih ciljeva doprinijelo moguće povećanje satnice Filozofije u srednjim školama (npr. u Italiji ili Sloveniji postoji zaseban program filozofije za djecu u osnovnim školama).

Budući da se novi kurikulum za Filozofiju odnosi samo za gimnazijsko obrazovanje, ostaje nam zapitati se što je s načinom izvođenja nastave Filozofije u strukovnim školama gdje se ona deklarira kao izborni predmet kod određenih smjerova zanimanja, tj. zašto u novi kurikulum nisu uključene i strukovne škole u kojima se održava nastava Filozofije. Ne bi li svi učenici u Republici Hrvatskoj trebali imati jednak način te plan i program podučavanja predmeta ili se time pravi razlika među učenicima?

2.4. Zaključak drugog dijela

Poglavlje **(2.1.) Pregled i procjena postojećih inačica Godišnjeg plana i programa Filozofije** odnosi se na istraživačko pitanje (P2): *Je li uvođenjem popularne filozofije moguće remodelirati nastavu Filozofije, tj. je li primjenjiva u srednjoškolskoj nastavi?*

Rezultati istraživanja pokazuju da najveća mogućnost za popularnu filozofiju (populariziranu filozofiju i filozofiju popularnih pojava) i povezanost Filozofije s drugim predmetima postoji kod novog kurikulumu za Filozofiju, prema Cjelovitoj kurikulumnoj reformi *Škola za život*. Dakle, popularna filozofija primjenjiva je u srednjoškolskoj nastavi. Također, pregledom i procjenom postojećih (zastarjelih) inačica Godišnjih planova i programa uočena je nužna promjena u izvođenju nastave Filozofije koja bi u sebi sadržavala nove metode i sadržaje poučavanja (promjene se odnose i na novi kurikulum, koji u sebi ne sadrži popularnu filozofiju niti međusobnu povezanost predmeta, a samim time ni nove metode i sadržaje poučavanja, usprkos najavljivanoj reformi školstva u Republici Hrvatskoj koja bi se trebala temeljiti na kritičkom promišljanju, logičkom zaključivanju, međusobnom povezivanju sadržaja itd.). Ovime je potvrđena postavljena pomoćna hipoteza (H3) (H1+H2): *Zadani okvir nastave Filozofije u Republici Hrvatskoj dozvoljava remodeliranje postojećeg Godišnjeg plana i programa Filozofije na način da uključuje popularizaciju i povezanost s drugim predmetima.*

Nadalje, dio rada **(2.2.) Prijedlog povezanosti Filozofije s drugim predmetima** također se odnosi na istraživačko pitanje P2 (vidi kod **2.1. Pregled i procjena postojećih inačica Godišnjeg plana i programa Filozofije**). Provedenim istraživanjem ustanovljeno je da u svim primjerima povezanost Filozofije s izabranim predmetima postoji, tj. da je ona moguća. Dakle, Filozofija i odabrani predmeti (Hrvatski jezik i književnost, Likovna umjetnost, Fizika te Politika i gospodarstvo) međusobno su povezani odnosno postoje preklapanja s obzirom na probleme i pitanja kojima se bave. Ovime je dokazana mogućnost remodeliranja nastave Filozofije, tj. potvrđena je postavljena pomoćna hipoteza (H2): *Povezanost Filozofije s ostalim predmetima pomaže usvajanju nastavnih sadržaja Filozofije* i (H3) (H1+H2): *Zadani okvir nastave Filozofije u Republici Hrvatskoj dozvoljava remodeliranje postojećeg Godišnjeg plana i programa Filozofije na način da uključuje popularizaciju i povezanost s drugim predmetima.* Posljednje poglavlje ovog dijela rada **(2.3.) Prijedlog nove inačice Godišnjeg plana i programa Filozofije** bavi se također istraživačkim pitanjem P2 (vidi kod ranije navedenih poglavlja **2.1.** i **2.2.**). Pokazalo se kako je moguće ponuditi novi model podučavanja (metoda i sadržaja)

Filozofije u srednjim školama, tj. onaj koji bi u sebi uključivao popularnu filozofiju (populariziranu filozofiju i filozofiju popularnih pojava) i povezanost Filozofije s drugim predmetima, u slučaju novog kurikulumu za Filozofiju (za svih osam domena). Dakle, ovime je potvrdno odgovoreno na istraživačko pitanje kao i na postavljenu pomoćnu hipotezu (H3) (H1+H2): *Zadani okvir nastave Filozofije u Republici Hrvatskoj dozvoljava remodeliranje postojećeg Godišnjeg plana i programa Filozofije na način da uključuje popularizaciju i povezanost s drugim predmetima.*

Moguće je za pretpostaviti kako bi predloženi suvremeniji model podučavanja Filozofije olakšao shvaćanje nastavnog gradiva te da bi bio korisniji, zanimljiviji i razumljiviji od sadašnjih. Cilj novog remodeliranog Godišnjeg plana i programa za Filozofiju je povezivanje sadržaja sa svakodnevnim životom i interesima učenika te izbjegavanje učenja činjenica i pojmova napamet bez razumijevanja.

3. Anketiranje učenika o postojećem i predloženom modelu nastave Filozofije

Ovaj treći dio rada govori o provedenom anketiranju među učenicima srednjih škola u Republici Hrvatskoj, a odnosi se na sadašnji i remodelirani Godišnji plan i program za predmet Filozofija. Ovo poglavlje odgovara na istraživačko pitanje (P3) i glavnu hipotezu (H4). Poglavlje je sastoji od sljedeća dva dijela: (1) O važnosti mišljenja učenika o odgojno-obrazovnom procesu (3.1.) i (2) Anketa učenika srednjih škola u Republici Hrvatskoj (3.2.).

Prvi dio (3.1.) O važnosti mišljenja učenika o odgojno-obrazovnom procesu sadrži prikaz općenito provedenih istraživanja među učenicima osnovnih i srednjih škola u Republici Hrvatskoj, vezano za njihovo mišljenje o odgojno-obrazovnom procesu (uključujući kvalitetu i načine rada u nastavi, ocjenjivanje, odnos između nastavnika i učenika itd.) te prikaz opravdanosti (vrijednosti rezultata) istih. Također, spominju se i prednosti te ograničenja kod procesa provođenja ankete među učenicima.

Drugi dio rada (3.2.) Anketa učenika srednjih škola u Republici Hrvatskoj govori o provedenoj anketi među učenicima 4. razreda srednjih škola koji pohađaju predmet Filozofija u Republici Hrvatskoj. Cilj ankete bio je ispitati stav učenika o postojećim metodama i načinu izvođenja nastave Filozofije i o novom predloženom (remodeliranom) Godišnjem planu i programu, koji bi uključivao popularnu filozofiju (populariziranu filozofiju i filozofiju popularnih pojava) i povezanost Filozofije s drugim predmetima. Dakle, anketna pitanja vezana su na sadašnje metode i sadržaje u nastavi te na one koji se tiču promjena sadržaja, metodike i didaktike u nastavi Filozofije. Navedeno poglavlje uključuje postupak provođenja ankete (prikaz prikupljanja podataka) te obradu i analizu podataka, tj. rezultata ankete.

Ovaj rad tiče se eventualnih promjena u odgojno-obrazovnom sustavu u Republici Hrvatskoj (s naglaskom na metode rada i sadržaje u nastavi Filozofije) te su stoga prvotno istražena dosadašnja provedena istraživanja među učenicima osnovnih i srednjih škola te vrijednost istih. S obzirom da su učenici sudionici odgojno-obrazovnog procesa, njihovo mišljenje je relevantno iz razloga što daje sliku sadašnje prakse u nastavi odnosno svjedoči o samom zadovoljstvu učenika određenim načinima rada. Kako se rad tiče predmeta Filozofija u srednjim školama u Republici Hrvatskoj, pomoću provedene ankete željelo se ispitati zadovoljstvo učenika dosadašnjim načinima rada i poučavanjem u nastavi Filozofije te njihovo mišljenje o mogućim promjenama vezano za sadržaj, metodiku, didaktiku i pedagogiju, a koje dosadašnji načini ne

sadrže (popularnu filozofiju i povezanost s drugim predmetima). Takvo istraživanje dosad u Republici Hrvatskoj vezano za predmet Filozofija još nije provedeno. U odnosu na prvi dio ili pojmovno-analitičko-argumentativni dio rada o samom pojmu i pojavi popularne filozofije i u odnosu na drugi dio ili modelsko remodeliranje postojećeg nastavnog plana i programa Filozofije na način nuđenja mogućeg plana koji bi uključivao popularnu filozofiju ovaj treći dio ponovno se nastavlja na drugi i posredno preko njega i na prvi.

U ovom dijelu pretpostavlja se pozitivno pojmovno rješenje iz prvog dijela, tj. mogućnost popularne filozofije kako načelno, tako i metodama i predmetima ili filozofijama popularnih pojava, ali i pozitivno modelsko rješenje iz drugog dijela, tj. mogućnost remodeliranja plana i programa nastave Filozofije na način da može uključivati (u raznim omjerima i raznim načinima) elemente popularne filozofije, tj. popularne filozofije na način filozofije popularizirane novim metodama (strip, film i sl.) i popularne filozofije na način filozofije popularnih pojava (navedene su društvene mreže s primjerom Facebooka, film, sport, glazba, moda, a mogu se uključiti i sva ostala područja tako dugo dok imaju minimalno prihvatljive izvore koji obrađuju filozofiju tih popularnih pojava).

Ovdje se treći put ponavlja tablica iz uvoda kao i na početku prvog i drugog dijela kako bi se pokazalo što je dosad prikazano i koji dio istraživanja će se ovdje prikazati.

Pitanja	Dijelovi rada		
	Uvod		
(P1) Što je popularna filozofija, je li ona dio filozofije i pridonosi li filozofiji ne samo metodom nego i sadržajem?	(1) Pojmovna analiza popularne filozofije		
	(1.1) Popularizirana filozofija		
	(1.2) Filozofija popularnih pojava		
(P2) Je li uvođenjem popularne filozofije moguće remodelirati nastavu Filozofije? Je li primjenjiva u školskoj nastavi?		(2) Remodeliranje Godišnjeg plana i programa Filozofije	
		(2.1) Postojeći plan	
		(2.2) Prijedlog povezanosti	
		(2.3) Remodelirani plan	
(P3) Pod uvjetom postojanja popularne filozofije (P1) i remodeliranja nastave Filozofije (P2), kako takve promjene percipiraju učenici?			(3) Anketiranje učenika o postojećem i predloženom modelu nastave Filozofije
			(3.1) O mišljenju učenika
			(3.2) Anketa i rezultati
Odgovori	Zaključak (1)	Zaključak (2)	

Tablica 19. Pregledni prikaz strukture i slijeda rada (izradila autorica rada).

3.1. O važnosti mišljenja učenika o odgojno-obrazovnom sustavu

1. Provedena istraživanja među učenicima

Istraživanja koja su do sad provedena u Republici Hrvatskoj odnose na učenike osnovnih i srednjih škola (uključujući strukovne škole i gimnazije). Ovdje su uzeta u obzir ona istraživanja koja su relevantna za: (1) odgojno-obrazovni proces, (2) mišljenje učenika o praksi provođenja nastave, (3) metode rada koja se koriste u nastavi, zatim (4) kvaliteti nastave i pripremljenosti učenika za upis na fakultete, (5) ocjenjivanje pojedinog nastavnog predmeta, (6) međusobni odnos učenika i nastavnika te (7) faktore koji utječu na školski uspjeh učenika i njihove kompetencije.

Pretraživanjem znanstvenih članaka istraživanja koja su ostvarena među učenicima osnovnih i srednjih škola su sljedeća:

- „*Učeničke procjene osobina učiteljica prirode/biologije*“⁵⁴⁸: istraživanje se temeljilo na procjeni učenika tri osnovne škole od 5. do 8. razreda (Koprivničko-križevačka županija, Varaždinska županija i Grad Zagreb, N=389) u šk. god. 2017./18. o nastavnim i ljudskim osobina učiteljica te međusobnoj komunikaciji između učenika i učiteljica. Razlika u procjenama učenika postoji s obzirom na spol učenika te mjestu u kojem se nalazi škola, no ne postoji s obzirom na razredni odjel. Također, učenici su naveli neke metode pomoću kojih bi se mogao poboljšati rad njihovih učiteljica na nastavi. Rezultati istraživanja pokazuju da učenici pozitivno ocjenjuju osobine svojih učiteljica.
- „*Istraživanje pripremljenosti učenika srednjih trgovačkih, ekonomskih i upravnih škola za nastavak obrazovanja na srodnim fakultetima*“⁵⁴⁹: svrha istraživanja bila je ustanoviti jesu li učenici koji se školuju za trgovačka, ekonomska i upravna zanimanja bolje pripremljeni za upis na srodne fakultete od učenika ostalih strukovnih zanimanja te gimnazijalaca koji se školuju prema drugačijem programu hrvatskog jezika. U istraživanju su sudjelovali učenici završnih razreda tri srednje škole u Zadru (ekonomske, gimnazije i tehničke škole, N=135) u šk. god. 2008./09. Rezultati istraživanja govore da

⁵⁴⁸ Matlar Okun, T.; Doutlik, K.: „Učeničke procjene osobina učiteljica prirode/biologije“, u: Školski vjesnik, Vol. 67, No. 1, 2018., str. 17-37.

⁵⁴⁹ Miletić, Josip: „Istraživanje pripremljenosti učenika srednjih trgovačkih, ekonomskih i upravnih škola za nastavak obrazovanja na srodnim fakultetima“, u: Croatica et Slavica Iadertina, Vol. 10/2, No. 10, 2014., str. 473-500.

su bolje rezultate postigli učenici koji pohađaju gimnazijski program (s obzirom na drugačiji nastavni plan i program za hrvatski jezik te veći font sati) nego učenici strukovnih zanimanja.

- „*Mišljenja učenika o provođenju provjeravanja i ocjenjivanja u nastavnoj praksi*“⁵⁵⁰: istraživanje se bavilo ispitivanjem mišljenja učenika o ocjenjivanju u nastavi (pitanje korektnosti/ transparentnosti). U istraživanju su sudjelovali učenici osnovnih i srednjih škola u Zadru s obzirom na spol te stupanj obrazovanja 2008. godine (dvije osnovne i dvije srednje škole, N=147). Rezultati istraživanja pokazuju da su najčešći oblici provjeravanja znanja kod učenika usmeno i pismeno ispitivanje, pri čemu nema razlika u odgovorima učenika s obzirom na stupanj obrazovanja. Učenici srednjih škola više preferiraju pismeno, dok učenici osnovnih škola usmeno ispitivanje. Postoje razlike u vidu spola, tj. kod učenica se javlja veća raznovrsnost u odabiru ocjenjivanja. Također, rezultati govore da se ne provodi dovoljna raznovrsnost u samoj realizaciji ocjenjivanja i da su učenicima uskraćene povratne informacije o rezultatima njihovog rada te da učenici nisu u mogućnosti samostalno ocijeniti svoj napredak. Nadalje, navodi se činjenica da se učenike ispituju oni sadržaji koji nisu bili obrađivani na nastavnom satu kao i oni koji nisu sadržani u udžbenicima. Rezultati se po tom pitanju nisu razlikovali s obzirom na spol i stupanj obrazovanja. Učenici su većinom odgovarali da ih nastavnici usmeno ispituju više od dva puta dnevno (nema razlike vezano za spol i stupanj obrazovanja), što je prema Pravilniku zabranjeno. Mogući razlozi za takva odstupanja mogu biti npr. velik broj predmeta koji učenici pohađaju, premalen font sati iz određenih nastavnih predmeta, broj učenika u razredu i preopširan nastavni sadržaj pojedinog predmeta.
- „*Stavovi učenika o nastavi Prirode i Biologije organiziranoj u dvosatu*“⁵⁵¹: istraživanje je izvršeno među učenicima osnovnih i srednjih škola (šk. god. 2007./08., N=641) s ciljem utvrđivanja mišljenja učenika o dvosatnoj nastavi Prirode i Biologije. Rezultati pokazuju da su učenici podijeljenog mišljenja po pitanju kvalitete dvosatne nastave i odvojenih satova nastave Prirode i Biologije, ali su mišljenja da se u dvosatu više zapamti te da ono olakšava shvaćanje nastavnog gradiva.

⁵⁵⁰ Vrkić Dimić, J.; Stručić, M.: „Mišljenja učenika o provođenju provjeravanja i ocjenjivanja u nastavnoj praksi“, u: Acta ladertina, Vol. 5, No. 1, 2008., str. 39-54.

⁵⁵¹ Labak, I.; Heffer, M.; Radanović, I.: „Stavovi učenika o nastavi Prirode i Biologije organiziranoj u dvosatu“, u: Educatio biologiae, No. 1, 2014., str. 36-48.

- „*Sukobi u komunikacijskim odnosima između učenika i učitelja*“⁵⁵²: istraživanje se bavilo odnosom, tj. međusobnom komunikacijom između učenika i učitelja te učenika međusobno (provedeno u osnovnim školama 4. razreda Osječko-baranjske, Požeško-slavonske i Virovitičko-podravske županije 2016. godine, N=396 učenika). Rezultati istraživanja govore da postoji pozitivna komunikacija između učenika i učitelja, no učenici izražavaju i negativne konotacije u komunikaciji s učiteljima, tj. nisu isključeni međusobni sukobi.
- „*Učeničke kompetencije i suvremena nastava*“⁵⁵³: istraživanje je nastojalo ispitati učeničke kompetencije i kvalitetu nastave osnovnih škola (Primorsko-goranska, Istarska i Ličko-senjska županija, N=334). Rezultati istraživanja pokazuju da se nastava procjenjuje usmenim i pismenim ispitivanjem, dok je želja učenika više usmenog razgovora, tj. ispitivanja. Kao najbitniji pokazatelji kompetencija učenici navode poštivanje i razumijevanje sebe i drugih kao i rješavanje problema te samostalno učenje.
- „*Razlike u mišljenju učenika o školskim ocjenama*“⁵⁵⁴: istraživanje je provedeno s ciljem utvrđivanja poimanja ocjena, a s obzirom na ponašanje učenika, mjesto školovanja, pružanje roditeljske pomoći te iskrenosti učenika prema roditeljima u vezi dobivenih ocjena (ispitanici su bili učenici dvije osnovne i dvije područne škole 3. i 4. razreda u Međimurskoj i Varaždinskoj županiji, N=111). Rezultati istraživanja pokazuju da ne postoji razlika u poimanju ocjena među učenicima koji polaze školu u gradu od onih koji polaze školu na selu, kao ni djelovanja na učeničke emocije. Razlika se pokazala u iskrenosti učenika u vezi dobivenih ocjena, tj. učenici koji žive na selu češće prešućuju ocjene od učenika koji žive i pohađaju školu u gradu.
- „*Kako se učenici osjećaju u školi*“⁵⁵⁵: istraživanje je provedeno među učenicima 4. i 7. razreda osnovnih škola (Koprivnica, 2002. godine, N=100) s obzirom na pitanje kako se učenici osjećaju u školi i na kojim se satovima osjećaju najbolje. Rezultati istraživanja pokazuju da učenici vole ići u školu, s tim da zainteresiranost opada s uzrastom učenika te je veća pozitivnost primijećena kod učenica nego kod učenika. Učenici se najbolje

⁵⁵² Skelac, Mirela: „Sukobi u komunikacijskim odnosima između učenika i učitelja“, u: *Život i škola*, Vol. LXIII, No. 2, 2017., str. 49-59.

⁵⁵³ Tot, Daria: „Učeničke kompetencije i suvremena nastava“, u: *Odgojne znanosti*, Vol. 12, No. 1, 2010., str. 65-78.

⁵⁵⁴ Lapat, G.; Lukaček, N.; Matijević, M.: „Razlike u mišljenju učenika o školskim ocjenama“, u: *Život i škola*, Vol. LXIII, No. 2, 2017., str. 75-86.

⁵⁵⁵ Relja, Jasna: „Kako se učenici osjećaju u školi“, u: *Život i škola*, Vol. LII, No. 15-16, 2006., str. 87-96.

osjećaju na nastavi Tjelesne i zdravstvene kulture, a najlošije na nastavi Prirode i društva te Fizike i Povijesti. Također, učenici bi reducirali opseg nastavnog gradiva u nižim razredima, dok bi u višim razredima mijenjali odnos između nastavnika i učenika.

- „*Stavovi učenika četvrtih razreda osnovne škole o likovnoj kulturi i ocjenjivanju u nastavnom predmetu likovna kultura*“⁵⁵⁶: cilj istraživanja bio je provjeriti mišljenja učenika o ocjenjivanju u predmetu Likovna kultura te općenito o predmetu Likovna kultura (Šibensko-kninska i Splitsko-dalmatinska županija, 2010. godine, N=300). Rezultati istraživanja pokazali su da ne postoji razlika u mišljenju učenika o ocjenjivanju predmeta Likovna kultura s obzirom na mjesto stanovanja te da učenici vole taj predmet, iako su mišljenja da je osrednje važan u obrazovanju. Također, uz ocjenu željeli bi dobiti i opisnu povratnu informaciju o svojim likovnim uradcima od nastavnika unatoč tome što znaju kriterije na temelju kojih nastavnik ocjenjuje likovne radove (najviše vole kada radove procjenjuju zajedno). Većina učenika ima ocjenu odličan iz predmeta Likovna kultura.
- „*Kreativnost u nastavi*“⁵⁵⁷: istraživanje je provedeno s ciljem utvrđivanja kreativnosti među učenicima osnovne škole „Gradac“ i osvješćivanja njezine važnosti (provedeno 2012. godine, N=78). Rezultati istraživanja pokazuju da učenici uz pojam kreativnosti vežu pozitivnost, zabavnost, poželjnost i zanimljivost, a kreativnost se ostvaruje u predmetima gdje se prakticiraju praktični radovi. Također, važno im je mišljenje nastavnika i strukturiranost te predlažu više kreativnosti i u ostalim predmetima.
- „*Učenička percepcija primjene skupinskog rada u nastavi gramatike*“⁵⁵⁸: cilj istraživanja bio je provjeriti stavove učenika o metodi skupinskog rada u nastavi Hrvatskog jezika, a koja uključuje podjelu učenika u skupine, ulogu učenika u skupini, broj učenika u skupini, vrste zadataka te pravila i trajanje rada (ispitanici su bili učenici od 5. do 8. razreda dvije osnovne škole (Osijek, Antunovac) i učenici 1., 2. i 3. razreda gimnazija (Osijek), N=302.). Rezultati istraživanja pokazuju da kod učenika postoji zainteresiranost za rad u skupini, ali je potrebno poraditi na samoj organizaciji metode rada.

⁵⁵⁶Kuščević, D.; Dobrota, S.; Burazer, M.: „Stavovi učenika četvrtih razreda osnovne škole o likovnoj kulturi i ocjenjivanju u nastavnom predmetu likovna kultura“, u: Godišnjak Titius, Vol. 3, No. 3, 2010., str. 215-227.

⁵⁵⁷ Perić, Branka: „Kreativnost u nastavi“, u: Život i škola, Vol. LXI, No. 1, 2015., str. 145-151.

⁵⁵⁸ Bjedov, V.; Sigurnjak, M.: „Učenička percepcija primjene skupinskog rada u nastavi gramatike“, u: Croatica et Slavica ladertina, Vol. 13/2, No. 13, 2017., str. 263-286.

- „*Učenička evaluacija udžbenika*“⁵⁵⁹: cilj istraživanja bio je utvrditi stavove učenika o školskim udžbenicima i učestalost njihovog korištenja s obzirom na vrstu škole, spol i razred (sudjelovali su učenici 1. i 4. razreda srednjih strukovnih škola i gimnazija u Zagrebu, Velikoj Gorici, Čakovcu, Našicama i Zadru, u šk. god. 2011./12., N=542). Rezultati istraživanja pokazuju da učenici uglavnom neutralno ocjenjuju udžbenike bez obzira na vrstu škole i spol, ali razlika postoji s obzirom na razred. Naime, učenici prvih razreda najpozitivnije ocjenjuju udžbenike, dok najlošije ocjenjuju učenici 4. razreda. Kao problem navodi se činjenica da u strukovnim školama ne postoje udžbenici za neke stručne predmete. Od pozitivnih strana udžbenika izdvojili su preglednost, korisnost i temeljitost. Većina učenika smatra da su udžbenici monotoni i dosadni te učenici većinom uče iz svojih bilježnica, što implicira na samu svrhu udžbenika u srednjim školama. Također, učenike se ne potiče na samostalno istraživanje s obzirom da rijetko uče iz nekih drugih izvora.
- „*Vezanost za školu - analiza privrženosti školi i predanosti školskim obvezama kod srednjoškolaca*“⁵⁶⁰: cilj istraživanja bio je provjeriti privrženost i predanost učenika prema školskim obvezama i školi općenito (istraživanje je provedeno 2010. godine u 30 škola Primorsko-goranske županije, a uključuje učenike trogodišnjih i četverogodišnjih strukovnih škola te gimnazija, N= 3.854). Rezultati istraživanja pokazuju da učenici s boljim školskim uspjehom iskazuju veću privrženost prema školskim obvezama, dok se učenici različitog profila škola ne razlikuju po pitanju privrženosti, ali se razlikuju po predanosti izvršavanja obveza. Djevojke i učenici gimnazijskog programa iskazuju veću predanost od učenika strukovnih škola. Također, učenici nižih razreda pokazuju veću predanost od učenika viših razreda, dok ne postoji razlika po pitanju privrženosti školi između učenika različite dobi.
- „*Istraživanje zadovoljstva učenika kvalitetom usluge srednjoškolskog obrazovanja u Republici Hrvatskoj*“⁵⁶¹: cilj istraživanja bio je provjeriti stavove učenika srednjih škola o kvaliteti usluge svog obrazovanja (provedeno 2006. godine, ispitanici su bili učenici iz različitih programa svih županija u RH, N=600). Rezultati istraživanja pokazuju da su

⁵⁵⁹ Matijević, M.; Topolovčan, T.; Rajić, V.: „Učenička evaluacija udžbenika“, u: Napredak, Vol. 154, No. 3, 2013., str. 289-315.

⁵⁶⁰ Roviš, D.; Bezinović, P.: „Vezanost za školu - analiza privrženosti školi i predanosti školskim obvezama kod srednjoškolaca“, u: Sociologija i prostor, Vol. 49, No. 2, 2011., str. 185-208.

⁵⁶¹ Jurković Majić, Olivera: „Istraživanje zadovoljstva učenika kvalitetom usluge srednjoškolskog obrazovanja u Republici Hrvatskoj“, u: Market-Tržište, Vol. 19, No. 2, 2007., str. 231-239.

učenici osrednje zadovoljni kvalitetom obrazovanja kao i razinom interakcijske povezanosti u obrazovanju.

- „*Povezanost afektivnih faktora učenika viših razreda osnovne škole s uspjehom u nastavi Engleskog jezika*“⁵⁶²: cilj istraživanja bio je ispitati mišljenja učenika o engleskom jeziku, narodu i kulturi, sličnostima i razlikama u kulturama te poznavanju činjenica iz američke i britanske kulture (sudjelovali su učenici četiri osma razreda osnovne škole u Osijeku, N= 99). Rezultati istraživanja pokazuju da afektivni faktori utječu na uspjeh učenja, tj. na ocjenu iz Engleskog jezika te da slabo poznaju činjenice o engleskoj kulturi. Također, učenici koji imaju pozitivniji stav prema engleskom jeziku i kulturi postižu bolje rezultate.
- „*Kako učenici biraju srednje škole: Uloga samoučinkovitosti u odlučivanju o karijeri i školskog postignuća*“⁵⁶³: istraživanje se bavilo ispitivanjem načina na koji učenici odlučuju koju će srednju školu upisati, očekivanjima od srednje škole kao i važnost samoučinkovitosti u odlučivanju o karijeri (ispitanici su bili učenici pet osnovnih škola osmih razreda iz šireg područja Splita, N=303). Rezultati istraživanja pokazuju da više od polovice učenika osmih razreda zna na koju se srednju školu želi upisati (većinom gimnaziju) i kod njih je primijećena viša samoučinkovitost u odlučivanju o karijeri te pozitivnija očekivanja. Većina učenika imala je problema kod navođenja motivacije za upis u srednju školu, no zainteresirani su za sadržaje koji se nude u školama. Također, postoji povezanost učeničkog doživljaja vlastite učinkovitosti, ali ne i školskog postignuća. Akademski kontrola je izdvojena kao značajni faktor očekivanja učenika od srednje škole.
- „*Uspješnost predviđanja obrazovnih postignuća učenika osnovnih škola Republike Hrvatske*“⁵⁶⁴: cilj istraživanja bio je utvrditi u kojoj mjeri obilježja učenika, okoline, učitelja, nastavnog procesa, škole i ravnatelja mogu predvidjeti obrazovna postignuća, tj. školski uspjeh učenika na kraju osnovnoškolsko obrazovanja (istraživanje je izvršeno u 842 osnovne škole, u sklopu projekta „Vanjsko vrednovanje obrazovnih postignuća u osnovnim školama RH“, a u suradnji s NCVVO i Institutom Ivo Pilar, u šk. god.

⁵⁶² Tokić, Ružica: „Povezanost afektivnih faktora učenika viših razreda osnovne škole s uspjehom u nastavi Engleskog jezika“, u: Život i škola, Vol. LXII, No. 3, 2016., str. 195-205.

⁵⁶³ Bubić, A.; Ivanišević, K.: „Kako učenici biraju srednje škole: Uloga samoučinkovitosti u odlučivanju o karijeri i školskog postignuća“, u: Croatian Journal of Education, Vol. 18, No. 2, 2016., str. 465-489.

⁵⁶⁴ Babarović, T.; Burušić, J.; Šakić, M.: „Uspješnost predviđanja obrazovnih postignuća učenika osnovnih škola Republike Hrvatske“, u: Društvena istraživanja, Vol. 18, No. 4-5, 2009., str. 673-695.

2007./08., N=44.801). Učenici su pisali testove iz sljedećih predmeta: Biologija, Fizika, Kemija, Geografija, Povijest, Hrvatski jezik i strani jezik. Rezultati istraživanja pokazuju da na obrazovna postignuća učenika utječu intelektualne sposobnosti i spol učenika, zatim obrazovanje roditelja i struktura obitelji u kojoj učenik živi te usavršavanje učitelja (zvanje i spol), veličina i osnivač škole.

- „Kvaliteta života u osnovnoj školi: povezanost sa školskim uspjehom, motivacijom i ponašanjem učenika“⁵⁶⁵: cilj istraživanja bio je ispitati odnos kvalitete školskog života, uspjeha, motivacije i neprimjerenog odnošenja učenika u školi, u odnosu na dob i spol učenika (ispitivanje je ostvareno u šk. god. 2005./06. u sklopu projekta „Vrednovanje eksperimentalne provedbe elemenata Hrvatskog nacionalnog obrazovnog standarda“, u višim razredima 49 osnovnih škola svih županija RH, N=4999). Rezultati istraživanja pokazuju da na školski uspjeh učenika znatno utječu osjećaj kompetencije i manjak negativnih osjećaja prema školi. Učenici koji su usmjereni na učenje zadovoljniji su školom, a usmjerenost na izvedbu povezana je s većom školskom kompetencijom, ali istodobno i s više negativnih osjećaja prema školi. Također, učenici koji češće izostaju s nastave mišljenja su da je ona manje bitna za njihovu budućnost i imaju više negativnih osjećaja prema školi. Nadalje, osjećaj školske kompetencije povezan je s neprimjerenim ponašanjem učenika. Što su učenici stariji manje su zadovoljni školom, učenje im je manje zabavno, nepovoljnije ocjenjuju odnos nastavnika prema učenicima te smatraju da im škola nije toliko važna za budućnost.

Na temelju dosadašnjih provedenih istraživanja među učenicima može se zaključiti sljedeće: (1) istraživanja su provedena u vremenskom razdoblju od 2005. do 2018. godine, (2) većina istraživanja obuhvaća učenike samo osnovnih škola, dok manji broj obuhvaća učenike i osnovnih i srednjih škola ili pak samo srednjih škola, (3) pojedina istraživanja provedena su na samo jednoj školi odnosno u jednom gradu, (4) neka istraživanja provedena su u jednom gradu u više škola (osnovnih i/ili srednjih), zatim (5) pojedina istraživanja provedena su samo među učenicima istog dobnog uzrasta, tj. razreda, (6) istraživanja variraju u broju pokrivenih županija, tj. pojedina istraživanja pokrivaju samo jednu županiju (prosječno 3 županije), (7) istraživanja koja su provedena u svim županijama odnose se na osnovne i srednje škole

⁵⁶⁵ Raboteg-Šarić, Z.; Šakić, M.; Brajša-Žganec, A.: „Kvaliteta života u osnovnoj školi: povezanost sa školskim uspjehom, motivacijom i ponašanjem učenika“, u: Društvena istraživanja, Vol. 18, No. 4-5, 2009., str. 697-716.

različitih programa i (8) prosječan broj ispitanih učenika je oko 300, dok su tek tri istraživanja provedena na većem uzorku.

Istraživanja koja su provedena među učenicima srednjih škola u Republici Hrvatskoj ima sveukupno 7, s tim da su tri istraživanja mješovita, tj. obuhvaćaju i učenike osnovnih škola. Većina istraživanja provedena je samo u jednom gradu ili gradovima te nekoliko županija. Samo jedno provedeno istraživanje uključuje različite programe srednjih škola i pokriva sve županije u Republici Hrvatskoj. Broj škola u kojima su provedena istraživanja također varira, tj. neka su provedena samo na jednoj školi, a neka na više škola. Također, razlikuju se i po razredima (neka ne uključuju sva 4 razreda srednje škole) koji učenici pohađaju te po programima u kojima su provedeni (gimnazija/strukovna škola).

Dakle, do sad u Republici Hrvatskoj nije provedeno istraživanje među učenicima srednjih škola (pokriveno ukupnim brojem županija u Republici Hrvatskoj) po pitanju popularizacije nastave Filozofije, mogućnošću međusobne povezanosti predmeta Filozofija s ostalim predmetima, promjene (remodeliranja) nastavnog plana i programa za Filozofiju, a koje bi uključivalo mišljenja učenika o sadašnjoj metodi rada na nastavi i o izmijenjenom modelu sadržaja i metoda rada. Ukoliko se takvo ispitivanje pokaže pozitivnim od strane učenika, mogao bi se takav model eksperimentalno uvesti u nastavni plan i program srednjih škola za Filozofiju i testirati u razmaku od nekoliko godina radi utvrđivanja svrhovitosti te eventualnog poboljšanja obrazovnog procesa.

- Ovdje nije izrađena razrađenija statistička raščlamba anketnog upitnika dalje od tablice korelacija jer se ne čini nužnim za potrebe općeg argumenta, tj. potvrde ili opovrgavanja hipoteze koja se tiče učeničke sklonosti popularnoj filozofiji, iako bi takva daljnja raščlamba statistički svakako bila zanimljiva (kroz najmanje 3 generacije učenika).

2. Opravdanost i vrijednost rezultata dosadašnjih provedenih istraživanja

Istraživanja koja su provedena među učenicima osnovnih i srednjih škola imala su za svrhu ispitati mišljenja učenika o odgojno-obrazovnom procesu, a koja su se odnosila na metode rada u nastavi, međusobnu komunikaciju između učenika i nastavnika, učeničke kompetencije i faktore koji utječu na školski uspjeh, kvalitetu obrazovanja, ocjenjivanje učenika, nastavne planove i programe za pojedine predmete, primjenu školskih udžbenika u nastavi te razvoj kreativnosti kod učenika. Opravdanost i vrijednost provedenih istraživanja može se mjeriti u

sljedećim spoznajama: (1) učitelj snosi odgovornost za kvalitetu odgojno-obrazovnog procesa pri čemu bi trebao primjenjivati suvremene metode poučavanja radi veće motivacije učenika za učenje, (2) predlaže se povećanje broja nastavnih sati Hrvatskog jezika u strukovnim školama radi bolje pripremljenosti učenika za upis na srodne fakultete, (3) učenici smatraju da su vrlo često nekorektno (neobjektivno) ocijenjeni, tj. da ocjene nisu u skladu s njihovim znanjima i sposobnostima te se predlaže veća uključenost učenika u proces ocjenjivanja i jasniji povratni rezultati o rezultatima učenja i napretka u učenju, (4) kod učenika se treba poticati kreativnost i kritičko mišljenje, zatim (5) potrebno je poraditi na kvalitetnijem odnosu između učenika i nastavnika, tj. međusobnoj komunikaciji, (6) učenici bi reducirali opseg nastavnog gradiva, (7) zainteresiranost za školu opada s uzrastom učenika, (8) na nastavi učenici vole raditi u skupinama, (9) učenici neutralno ocjenjuju školske udžbenike i ne koriste ih previše za učenje, smatraju da nisu zanimljivi nego pretrpani činjenicama te je stoga teško odrediti svrhu i vrijednost udžbenika kao i kompetentnost autora, nadalje (10) predanost u izvršavanju školskih obveza više iskazuju gimnazijalci od učenika strukovnih škola, (11) učenici su osrednje zadovoljni uslugom svog srednjoškolskog obrazovanja te se predlaže smanjenje broja učenika po razredu, veća motiviranost nastavnika i učenika te veća međusobna komunikacija svih koji sudjeluju u procesu obrazovanja, (12) predlaže se promjena nastavnog plana i programa za Engleski jezik jer sadrži premalo informacija o engleskoj kulturi, (13) većina učenika na kraju osnovnoškolskog obrazovanja zna u koju se srednju školu želi upisati te se upućuje na važnost razvoja učeničkih profesionalnih kompetencija koje su važne za aktivniji pristup odabira srednje škole, (14) faktori koji utječu na obrazovna postignuća učenika su intelektualne sposobnosti, obrazovanje roditelja i struktura obitelji u kojoj učenik živi, (15) učenici su općenito zadovoljni školom, no nezadovoljni su po pitanju zanimljivosti sadržaja, (16) dječaci postižu slabiji uspjeh od djevojčica, češće izostaju s nastave i ponašaju se nedisciplinirano u školi i (17) na školski uspjeh učenika znatno utječu osjećaj kompetencije i manjak negativnih osjećaja prema školi.

Za pretpostaviti je da su istraživanja bila provedena radi dobivanja spoznaja o trenutnom stanju i nastavnoj praksi u hrvatskom obrazovnom sustavu, kao i stjecanja nekih novih spoznaja (saznanja) te prijedloga za eventualno unapređenje kvalitete odgojno-obrazovnog procesa. Mišljenja učenika su relevantna iz razloga što su učenici sudionici odgojno-obrazovnog procesa pa su samim time provedena istraživanja opravdana i daju određenu sliku stanja obrazovnog sustava u Republici Hrvatskoj. Međutim, učenici su samo dio odgojno-obrazovnog procesa,

stoga bi trebalo provesti istraživanja koja bi uključivala i mišljenja nastavnika, roditelja, ravnatelja, Ministarstva znanosti i obrazovanja itd. Također, istraživanja bi trebalo provoditi povremenim testovima u razmacima od nekoliko godina (a ne samo jednom) kako bi se dobila konkretnija, potpunija i jasnija slika o odgojno-obrazovnom sustavu u Republici Hrvatskoj.

3. Prednosti i ograničenja anketiranja učenika o obrazovnom procesu

Metoda ankete predstavlja postupak u kojem se postavljaju određena pitanja određenom broju ljudi, koji se kasnije analiziraju, statistički obrađuju, uspoređuju i proučavaju. Njome se želi procijeniti vrijednosti, mišljenja, stavovi ili ponašanje neke populacije (u ovom slučaju naglasak je stavljen na mišljenju, tj. stavovima ispitanika).

Nadalje, anketiranje najčešće služi verifikaciji postavljenih hipoteza. Postavljena hipoteza u ovom istraživanju glasi (H4): *Srednjoškolski učenici prihvaćaju takav novi model ako je bliži njihovim svakodnevnim školskim, izvannastavnim, izvanškolskim i osobnim interesima, hobijima i aktivnostima.*

Valjanost i pouzdanost ankete prije svega ovisi o kvaliteti i pouzdanosti prikupljenih informacija, jasno postavljenom cilju i problemu istraživanja te raspoloživosti sredstava i vremena. Sve od navedenog je prilikom istraživanja odrađeno i ispunjeno na zadovoljavajući način.

Prednosti anketiranja učenika o obrazovnom procesu su sljedeća: (1) jasno su definirani ispitanici, tj. u ovo konkretnom slučaju radi se o učenicima završnih razreda srednjih škola koji pohađaju predmet Filozofija te je definirana vrsta informacija koja se želi dobiti upitnikom (provjera mišljenja učenika o novom predloženom modelu, tj. načinu podučavanja Filozofije i o mišljenju učenika o sadašnjem načinu podučavanja), (2) pitanja su se odnosila na postavljenu hipotezu koja proizlazi iz predmeta istraživanja, zatim (3) prilikom anketiranja nisu se koristile nerazumljive, emocionalne ili stereotipne riječi, (4) u anketi su bili ponuđeni svi mogući adekvatni odgovori na postavljena pitanja, (5) anketa nije sadržavala sugestivna, dvostruka, negativna, nejasna ili dvosmislena pitanja te (6) u pitanjima nije se stavljaio naglasak ili navođenje na neki od ponuđenih odgovora.

Podatci koji su dobiveni anketom govore o trenutnom stanju, tj. praksi u srednjim školama u Republici Hrvatskoj (koje se odnose na predmet Filozofija) te o eventualnom mogućem budućem modelu načina podučavanja na nastavi Filozofije (anketa se odnosi na sadašnjost i na

budućnost). Također, rezultati ankete su važni jer govore o mišljenju (stavovima) učenika koji su sudionici obrazovnog procesa te se samim time direktno njih i tiču. Važno je čuti mišljenja srednjoškolaca jer su dobiveni podatci relevantni i moguće mogu pridonijeti promjenama u obrazovnom sustavu Republike Hrvatske.

Ograničenja anketiranja učenika o obrazovnom procesu su sljedeća: (1) podatci su prikupljeni samo na ograničenom djelu populacije, tj. anketa je provedena samo među učenicima srednjih škola, a ne i ostalih sudionika odgojno-obrazovnih procesa (npr. među profesorima Filozofije, profesorima ostalih predmeta, pedagoga itd.) i (2) anketa je provedena samo jednom (u jednoj generaciji). Za potpunije, konkretnije i jasnije stanje u obrazovnom sustavu moguće je anketu provesti u nekoliko navrata, tj. u vremenski različitim generacijama.

Zaključak

Svrha ovog istraživanja bila je provjeriti dosadašnja provedena istraživanja u Republici Hrvatskoj na temu mišljenja učenika osnovnih i srednjih škola o odgojno-obrazovnom procesu te utvrditi opravdanost odnosno valjanost rezultata istih. Istraživanja koja su ovdje prikazana bavila su se nastavnom praksom, tj. pitanjem ocjenjivanja učenika, metodama rada u nastavi, evaluacijom udžbenika, kvalitetom obrazovanja, određenim nastavnim planovima i programima, učeničkim kompetencijama i očekivanjima, faktorima koji utječu na školski uspjeh, motivacijom učenika te međusobnom komunikacijom učenika i nastavnika. Rezultati istraživanja pokazuju relevantnost do sad provedenih istraživanja u školama, a samim time i važnost mišljenja učenika o pitanjima vezanim za školstvo u Republici Hrvatskoj. S obzirom da su učenici dio obrazovnog sustava, navedena problematika ih se izravno tiče. No istraživanja nisu u potpunosti pouzdana i cjelovita zbog toga što nisu obuhvaćala i druge sudionike obrazovanja. Za daljnja istraživanja, predlaže se provođenje anketiranja u više različitih vremenskih perioda i to ne samo među učenicima nego i ostalim sudionicima odgojno-obrazovnog procesa (roditeljima, nastavnicima, ravnateljima, Agencijama za odgoj i obrazovanje itd.) radi dobivanja konkretnijeg i realnijeg saznanja o navedenoj problematici.

3.2. Anketa učenika srednjih škola u Republici Hrvatskoj

Uvod

Cilj ankete je ispitati mišljenje učenika 4. razreda srednjih škola u Republici Hrvatskoj o sadržaju i načinu odvijanja nastave, tj. metoda koja se koriste u nastavi Filozofije. Predmet Filozofija prema Nastavnom planu i programu koje donosi Ministarstvo znanosti i obrazovanja, pohađaju učenici gimnazijskog programa (opće, jezične, prirodoslovno-matematičke, prirodoslovne i klasične gimnazije kao obvezan predmet) i onih četverogodišnjih strukovnih škola koje upisuju smjerove Poslovni tajnik i Upravni referent (kao izborni predmet). S obzirom na tu činjenicu, na takav profil škola bili su slani e-mailovi sa zamolbom za ispunjavanjem ankete. Upitnik je sastavljen prema pravilima koje nalaže struktura ankete i s jasnim ciljem, a to je poredba postojećeg načina provođenja nastave Filozofije u odnosu na eventualne moguće promjene, tj. unapređenje nastave. Anketa je bila anonimna.

Tekst e-maila koji je slan u srednje škole u Republici Hrvatskoj bio je sljedeći:

Poštovani!

Zovem se Martina Matišić i doktorandica sam na poslijediplomskom studiju iz Filozofije na Sveučilištu u Zadru. U svrhu znanstvenog istraživanja provodim anketu o sadržaju i načinu nastave Filozofije u Republici Hrvatskoj. Molim Vas da ovaj e-mail proslijedite nastavnicima Filozofije u Vašoj školi te da oni zatim dolje navedeni link proslijede svojim učenicima (koji pohađaju nastavu Filozofije) kako bi mogli riješiti anketu s obzirom da je cilj ankete ispitati mišljenje učenika 4. razreda srednjih škola. Anketa je u potpunosti anonimna i odgovori će biti upotrijebljeni isključivo u svrhu znanstvenog istraživanja. U prilogu šaljem službeni dokaz da anketu provodim u okviru programa na fakultetu, odnosno potvrdu mentora o vrsti i svrsi znanstvenog istraživanja.

Link pomoću kojeg učenici mogu pristupiti anketi je sljedeći:

<https://goo.gl/forms/fa2OS56STzJZP9YW2>

Unaprijed zahvaljujem!

S poštovanjem,

Martina Matišić, prof.

Gospodarska škola Varaždin

Slika 12. Izgled ankete
(izradila autorica rada).

[illegible]

Pitanja u anketi su konstruirana tako što su navedene određene činjenice, tj. u odnosu na trenutačnu praksu i moguću poboljšanu soluciju (verziju). Budući da je cilj popularizacija samog predmeta Filozofija, pitanja su bila podijeljena u tri cjeline: (1) vezano za populariziranu filozofiju (npr. putem stripa ili filma), zatim (2) vezano za filozofiju popularnih pojava (npr. filozofiju društvenih mreža, glazbe, mode, sporta) i (3) moguću povezanost Filozofije s drugim predmetima (npr. Biologijom, Psihologijom, Sociologijom, Likovnom i Glazbenom umjetnošću, Vjeronaukom itd.). Uz pitanja tog profila, od učenika se zahtijevalo da se izjasne po pitanju postojeće prakse odvijanja nastave Filozofije.

1. Metoda

1.1. Ispitanici

Ispitanici ankete bili su učenici 4. razreda gimnazija (općih, jezičnih itd.) i strukovnih škola u Republici Hrvatskoj koji pohađaju predmet Filozofija. Anketa je provedena u svim županijama, kao i u većim gradovima (Zagreb, Rijeka, Osijek, Split). Ukupan broj ispitanih učenika je 741. Podaci koji su dobiveni od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja govore kako ukupan broj učenika koji je školske godine 2018./2019. pohađao predmet Filozofija (kao obvezni i/ili izborni predmet) iznosi 12.614.

1.2. Postupak provođenja ankete - prikupljanje podataka

Anketa je slana na e-maile srednjih škola u nekoliko navrata, tj. u 5. krugova. S obzirom na količinu dobivenih (ne)odgovora, u neke škole e-mailovi su slani i u više navrata. Vrijeme koje je potrebno za ispuniti anketu je 10-ak minuta. Sveukupno, anketa se provodila od 22. 1. 2019. do 6. 3. 2019. godine (zatvorena je 26. 4. 2019.). Zahtjev za ispunjavanjem ankete je ukupno poslan u 168 različitih srednjih škola u Republici Hrvatskoj, a odgovor je stigao iz njih 32.

1.2.1. Popis škola na koje je poslan e-mail sa zahtjevom ispunjenja upitnika u 1. krugu

E-mailovi na adrese škola slani su u vremenskom razmaku od 22. 1. do 24. 1. 2019. godine. Škole na koje je poslana anketa putem e-maila su sljedeće:

I. gimnazija Split, III. gimnazija Osijek, Ekonomska i upravna škola Osijek, Prva riječka hrvatska gimnazija, Ekonomska škola Mije Mirkovića Rijeka, Gimnazija Jurja Barakovića u Zadru, Druga gimnazija Varaždin, Gimnazija Pula, Gimnazija „Matija Mesić“ Slavonski brod, Gimnazija Bjelovar, Gimnazija Daruvar, Gimnazija Dubrovnik, Srednja škola Mate Balote Poreč, Gimnazija Karlovac, Srednja škola Koprivnica, Srednja škola Zlata, Gimnazija Gospić, Srednja škola Prelog, Ekonomska škola Požega, Gimnazija Sisak, Ekonomska škola Šibenik, Srednja škola Stjepana Sulimanca u Pitomači, Ekonomska i trgovačka škola Ivana Domca Vinkovci, Gimnazija Matije Antuna Reljkovića u Vinkovcima, Upravna škola Zagreb, V. gimnazija u Zagrebu, XV. gimnazija u Zagrebu, XIII. gimnazija u Zagrebu, Srednja škola fra Andrije Kačića Miošića u Makarskoj, III. gimnazija u Splitu, II. gimnazija u Splitu, Gimnazija i strukovna škola Jurja Dobrile u Pazinu, Srednja škola Otočac, Gospodarska škola Varaždin i Srednja škola u Maruševcu s pravom javnosti.

III. gimnazija u Splitu odbila je sudjelovati u istraživanju, tj. nastavnici nisu željeli proslijediti link pomoću kojeg učenici mogu pristupiti anketi s obrazloženjem: (1) anketa nije adekvatna, (2) pitanja nisu dovoljno jasno napisana, (3) neka su pitanja isključiva i sugestivna, (4) neka su neprecizna i skrivaju prešutne neutemeljene pretpostavke koje naknadno nisu razjašnjenje niti usmjerene nekim drugi pitanjima kako bi se dobila jasnija i cjelovitija slika o nastavi Filozofije i (5) bi upitnik trebalo nadograditi ili izmijeniti s iscrpnijim i konkretnijim pitanjima koja otvaraju više mogućnosti za odgovor i usmjeravanje odgovora.

Dakle, od ukupno 35 škola, samo njih 6 je prosljedilo dalje naveden link učenicima za ispunjavanje ankete: Gimnazija Bjelovar, Srednja škola Koprivnica, Ekonomska i trgovačka škola Ivana Domca Vinkovci, V. gimnazija u Zagrebu, Gospodarska škola Varaždin i Srednja škola u Maruševcu s pravom javnosti.

Ostale škole nisu poslale nikakvu povratnu informaciju (jesu li primile e-mail, hoće li proslijediti e-mail i sl., osim III. gimnazije u Splitu koja se izjasnila da ne želi provesti anketu iz gore navedenih razloga).

1.2.2. Popis škola na koje je poslan e-mail sa zahtjevom ispunjenja upitnika u 2. krugu

Nakon prvog kruga, e-mailovi slani su u drugi krug na nove sljedeće adrese škola u periodu od 4. 2. do 6. 2. 2019. godine:

Srednja škola „August Šenoa“ Garešnica, Gimnazija Nova Gradiška, Srednja škola Petra Šegedina Korčula, Klasična gimnazija u Zagrebu, Prirodoslovna škola Vladimira Preloga u Zagrebu, II. gimnazija u Zagrebu, Ekonomska škola Pula, Gimnazija Bernardina Frankopana u Ogulinu, Ekonomsko-turistička škola u Karlovcu, Gimnazija „Fran Galović“ Koprivnica, Gimnazija Ivana Zakmardija Dijanovečkoga Križevci, Srednja škola Krapina, Gimnazija Antuna Gustava Matoša u Zaboku, Srednja škola Pavla Rittera Vitezovića u Senju, Srednja škola Plitvička jezera u Korenici, Ekonomska i trgovačka škola Čakovec, I. gimnazija Osijek, Druga srednja škola Beli Manastir, II. gimnazija Osijek, Gimnazija u Požegi, Srednja škola Pakrac, Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci, Gimnazija Andrije Mohorovičića Rijeka, Ekonomska škola Sisak, Srednja škola Petrinja, V. gimnazija „Vladimir Nazor“ Split, Ekonomsko-birotehnička škola u Splitu, Gimnazija Antuna Vrančića u Šibeniku, Srednja škola Lovre Montija u Kninu, Gimnazija Petra Preradovića u Virovitici, Srednja škola „Stjepan Ivšić“ u Orahovici, Ekonomska škola Vukovar, Gimnazija Županja, Ekonomska-birotehnička i trgovačka škola Zadar, Srednja škola Bartula Kašića Pag, Gimnazija Antuna Gustava Matoša u Samoboru, Srednja škola Ban Josip Jelačić u Zaprešiću, Srednja škola Zvane Črnje Rovinj, Klasična gimnazija fra Marijana Lanosovića s pravom javnosti u Slavonskom brodu, Gimnazija Metković, Ekonomska škola Braća Radić Đakovo, Srednja škola Delnice, Srednja škola Markantuna de Dominisa Rab, Srednja škola Ilok, Srednja škola Ivana Meštrovića Drniš, Gimnazija dr. Mate Ujevića Imotski, Nadbiskupijska klasična gimnazija „Don Frane Bulić“ Split i Srednja škola „Jure Kaštelan“ Omiš, Gimnazija Frane Petrića u Zadru.

Od ukupno 49 škola, samo njih 10 je prosljedilo dalje naveden link učenicima za ispunjavanje ankete i to sljedeće: Srednja škola Petra Šegedina Korčula, Gimnazija Bernardina Frankopana u Ogulinu, Gimnazija Ivana Zakmardija Dijanovečkoga Križevci, Gimnazija Antuna Gustava Matoša u Zaboku, Gimnazija Petra Preradovića u Virovitici, Srednja škola „Stjepan Ivšić“ u Orahovici, Gimnazija Županja, Srednja škola Delnice, Srednja škola Pakrac i Gimnazija Požega. Ostale škole nisu poslale nikakvu povratnu informaciju (jesu li primile e-mail, hoće li prosljediti e-mail i sl.).

1.2.3. Popis škola na koje je poslan e-mail sa zahtjevom ispunjenja upitnika u 3. krugu

Nakon drugog kruga poslanih e-mailova, poslan je i treći krug na sljedeće nove adrese škola dana 11. 2. 2019. godine:

Ekonomska i birotehnička škola Bjelovar, VII. gimnazija u Zagrebu, Gimnazija Josipa Slavenskog Čakovec, IV. gimnazija „Marko Marulić“ u Splitu, Srednja škola Bartola Kašića Grubišno Polje, Srednja škola Čazma, Biskupijska klasična gimnazija Ruđera Josipa Boškovića s pravom javnosti u Dubrovniku, Dubrovačka Privatna gimnazija u Dubrovniku, Srednja škola fra Andrije Kačića Miošića u Pločama, Srednja škola Vela Luka, I. gimnazija u Zagrebu, III. gimnazija u Zagrebu, IV. gimnazija u Zagrebu, Gornjogradska gimnazija u Zagrebu, Privatna gimnazija Juraj Dobrila s pravom javnosti u Puli, Srednja škola „Vladimir Gortan“ u Bujama, Srednja škola Duga Resa, Srednja škola Slunj, Gimnazija Dr. Ivana Kranjčeva Đurđevac, Srednja škola Pregrada, Srednja škola Oroslavlje, Srednja škola Čakovec, Gimnazija A. G. Matoša u Đakovu, Gimnazija Beli Manastir, Isusovačka klasična gimnazija s pravom javnosti u Osijeku, Katolička gimnazija s pravom javnosti u Požegi, Gimnazija Eugena Kumičića Opatija, Salezijanska klasična gimnazija s pravom javnosti u Rijeci, Srednja škola dr. Antuna Barca Crikvenica, Srednja škola Hrvatski kralj Zvonimir u Krku, Srednja škola Glina, Srednja škola Ivana Trnskoga Hrvatska Kostajnica, Srednja škola Tina Ujevića u Kutini, Srednja škola Novska, Franjevačka klasična gimnazija u Sinju s pravom javnosti, Privatna jezična gimnazija „Pitagora“ u Splitu, Srednja škola Antun Matijašević Karamaneo u Visu, Katolička klasična gimnazija s pravom javnosti u Virovitici, Srednja škola Marka Marulića u Slatini, Gimnazija Vukovar, Gimnazija Vladimira Nazora u Zadru, Srednja škola Biograd na moru, Srednja škola Obrovac, Srednja škola Dragutina Stražimira u Svetom Ivanu Zelina, Srednja škola Vrbovec, Srednja škola „Vladimir Nazor“ u Čabru, Srednja škola Donji Miholjac, Srednja škola Isidora Kršnjavoga Našice, Srednja škola Valpovo, Tehnička škola i prirodoslovna gimnazija Ruđera Boškovića u Osijeku, Prirodoslovna i grafička škola Rijeka, Srednja škola Mate Blažine Labin, Gimnazijski kolegij „Kraljica Jelena“ s pravom javnosti u Splitu, Srednja škola Brač u Supetru, Srednja škola Hvar, Srednja škola Ivana Lucića-Trogir, Privatna jezično-informatička gimnazija Leonardo da Vinci u Splitu, Klasična gimnazija Ivana Pavla II. s pravom javnosti u Zadru, Srednja škola kneza Branimira u Benkovcu, Zadarska privatna gimnazija s pravom javnosti, Srednja škola Ivan Švear Ivanić Grad i Srednja škola Dugo Selo.

Dana 13. 2. 2019. poslano je još nekoliko e-mailova na sljedeće škole: Pazinski kolegij u Pazinu, Gaudeamus, prva privatna srednja škola u Osijeku, s pravom javnosti; Privatna srednja škola Marco Antun de Dominis u Splitu, Srednja škola Bol u Bolu, Srednja škola „Braća Radić“ Kaštel Štafilić-Nehaj u Kaštel Štafiliću, Privatna umjetnička gimnazija s pravom javnosti u Zagrebu, Gimnazija Tituša Brezovačkog u Zagrebu, XI. gimnazija u Zagrebu, Gimnazija

Lucijana Vranjanina u Zagrebu, Gimnazija Dinka Šimunovića u Sinju i Srednja škola Tina Ujevića u Vrgorcu.

Od ukupno 73 škole, samo njih 10 je prosljedilo dalje naveden link učenicima za ispunjavanje ankete i to sljedeće: Gimnazija Josipa Slavenskog Čakovec, Srednja škola Vela Luka, III. gimnazija u Zagrebu, Katolička gimnazija s pravom javnosti u Požegi, Klasična gimnazija Ivana Pavla II. s pravom javnosti u Zadru, Srednja škola Ivan Švear Ivanić Grad, Srednja škola Čazma, Gaudeamus, prva privatna srednja škola u Osijeku, s pravom javnosti te Srednja škola Ivana Lucića-Trogir i Gimnazija Eugena Kumičića Opatija. Ostale škole nisu poslale nikakvu povratnu informaciju (jesu li primile e-mail, hoće li proslijediti e-mail i sl.).

1.2.4. Popis škola na koje je poslan e-mail sa zahtjevom ispunjenja upitnika u 4. krugu

Dana 18. 2. 2019. poslan je i 4. krug na e-mailove sljedećih 27 škola: IX. gimnazija u Zagrebu, XVI. gimnazija u Zagrebu, XVIII. gimnazija u Zagrebu, Graditeljska, prirodoslovna i rudarska škola u Varaždinu, Gimnazija Velika Gorica, Srednja škola Ivanec, te je ponovno slano na neke od adresa koje nisu odgovorile: I. gimnazija Split, III. gimnazija Osijek, Ekonomska i upravna škola Osijek, Prva riječka hrvatska gimnazija, Ekonomska škola Mije Mirkovića Rijeka, Gimnazija Jurja Barakovića, Zadar, Gimnazija Pula, Gimnazija „Matija Mesić“ Slavonski brod, Gimnazija Dubrovnik, Srednja škola Mate Balote Poreč, Gimnazija Karlovac, Gimnazija Gospić, Srednja škola Prelog, Gimnazija Sisak, Ekonomska škola Šibenik, Srednja škola Stjepana Sulimanca u Pitomači, Srednja škola fra Andrije Kačića Miošića u Makarskoj, Gimnazija i strukovna škola Jurja Dobrile u Pazinu, Srednja škola Otočac, V. gimnazija „Vladimir Nazor“ Split, Gimnazija Daruvar.

Od spomenutih škola odgovorile su samo dvije škole: Gimnazija „Matija Mesić“ Slavonski brod i Gimnazija Pula. Ostale škole nisu poslale nikakvu povratnu informaciju (jesu li primile e-mail, hoće li proslijediti e-mail i sl.).

1.2.5. Popis škola na koje je poslan e-mail sa zahtjevom ispunjenja upitnika u 5. krugu

Posljednji (5.) krug slanja e-mailova na adrese škola bio je dana 4. 3. 2019. na sljedeće škole: Glazbena škola Josipa Hatzea Split, Privatna klasična gimnazija Zagreb s pravom javnosti, Elektrostrojarska škola Varaždin, Nadbiskupijska klasična gimnazija s pravom javnosti u

Zagrebu (prvi put) i ostale ponovljene: Gimnazija i strukovna škola Jurja Dobrile u Pazinu, Srednja škola Pavla Rittera Vitezovića u Senju, Ekonomska škola Sisak, Srednja škole Zvane Črnje Rovinj, Gimnazija Metković, Srednja škola Markantuna de Dominisa Rab, Gimnazija dr. Mate Ujevića Imotski, Nadbiskupijska klasična gimnazija „Don Frane Bulić“ Split, Srednja škola Ivana Meštrovića Drniš, Srednja škola „Jure Kaštelan“ Omiš, Gimnazija Andrije Mohorovičića Rijeka, Ekonomsko-turistička škola u Karlovcu, Ekonomska škola Pula, IV. gimnazija „Marko Marulić“ u Splitu, Biskupijska klasična gimnazija Ruđera Josipa Boškovića s pravom javnosti u Dubrovniku, Dubrovačka Privatna gimnazija u Dubrovniku, Srednja škola fra Andrije Kačića Miošića u Pločama, Salezijanska klasična gimnazija s pravom javnosti u Rijeci, Srednja škola dr. Antuna Barca Crikvenica, Srednja škola Hrvatski kralj Zvonimir u Krku, Franjevačka klasična gimnazija u Sinju s pravom javnosti, Prirodoslovna i grafička škola Rijeka, Srednja škola Mate Blažine Labin, Privatna srednja škola Marco Antun de Dominis u Splitu, Srednja škola „Braća Radić“ Kaštel Štafilić-Nehaj u Kaštel Štafiliću, Srednja škola Hvar, Srednja škola „Vladimir Gortan“ u Bujama, Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci, Privatna gimnazija Juraj Dobrila s pravom javnosti u Puli, I. gimnazija Osijek, Srednja škola Obrovac, Srednja škola Petrinja, Druga srednja škola Beli Manastir, Pazinski kolegij-klasična gimnazija Pazin s pravom javnosti i Talijanska srednja škola-Scuola Media Superiore Italiana „Dante Alighieri“ Pula-Pola.

Od ukupno 39 škola, odgovorilo je sljedećih 4: Elektrostrojarska škola Varaždin, Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci, Srednja škola Ivana Meštrovića Drniš i Talijanska srednja škola-Scuola Media Superiore Italiana „Dante Alighieri“ Pula-Pola. Ostale škole nisu poslale nikakvu povratnu informaciju (jesu li primile e-mail, hoće li proslijediti e-mail i sl.).

Instrumenti

Anketa se sastojala od dva dijela. Prvi dio sastojao se od pitanja koja se odnose na opće podatke učenika: (1) spol, (2) dob, (3) grad u kojem je smještena škola i (4) naziv škole koju pohađaju, dok su drugi dio ankete sačinjavala pitanja koja se odnose na sam predmet Filozofiju: (1) je li Filozofija obvezan ili izborni predmet u školi, (2) koliki je prosjek ocjena iz Filozofije, zatim (3) pitanja o dosadašnjoj praksi podučavanja Filozofije te (4) mišljenja o novom predloženom modelu podučavanja. Većina pitanja bila je zatvorenog tipa, tj. učenici su imali ponuđene

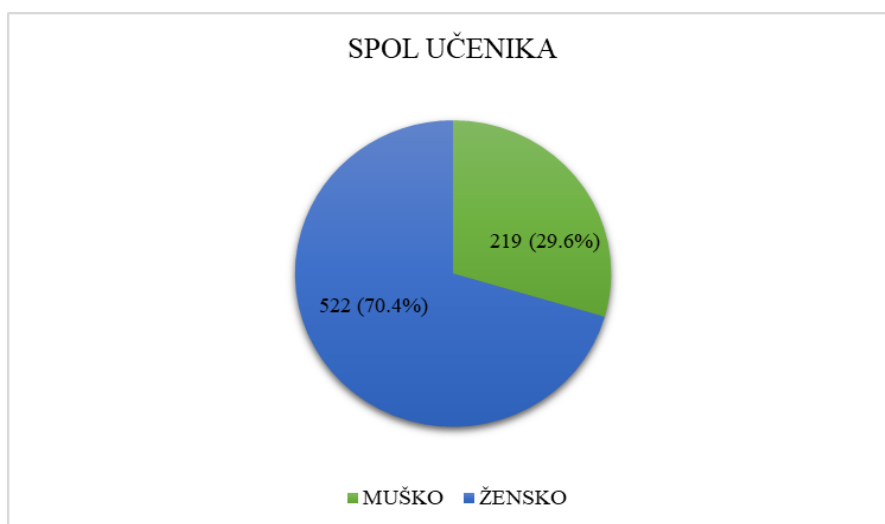
odgovore (od 2 do 5, zavisno o pitanju) te su morali odabrati jedan od odgovora. Sva pitanja u anketi bila su obvezna za odgovoriti. Pitanja u anketi nisu bila rotirana.

2. Analiza i prikaz rezultata

Anketa se sastojala od ukupno 16 pitanja. Ukupan broj ispitanih učenika srednjih škola je 741. Ovdje će biti prikazani i analizirani rezultati ankete pomoću grafikona, za svako pitanje pojedinačno. Rezultati su prikazani u postocima odnosno brojem učenika.

1. pitanje:

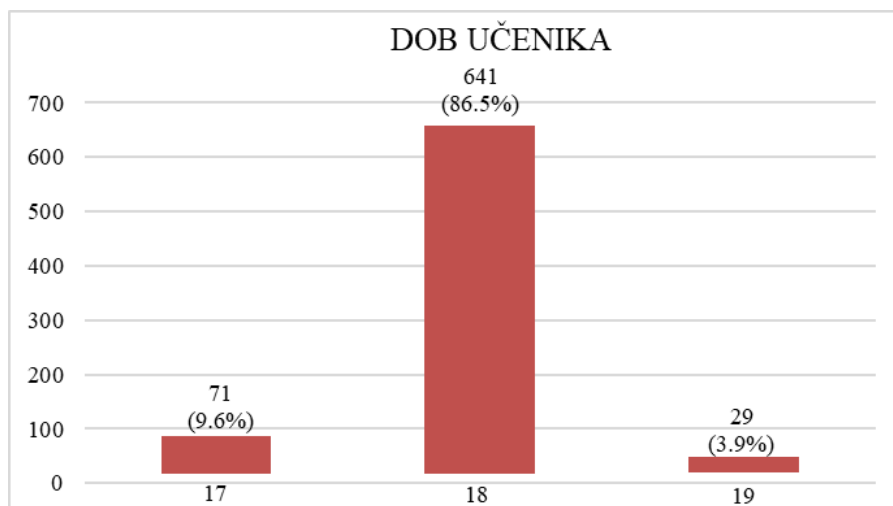
Grafikon 1. Prikaz spola učenika
(izradila autorica rada).

Grafikon 1. odnosi se na spol ispitanih učenika. Učenici su birali između dva ponuđena odgovora - muško i žensko. Od cjelokupnog broja anketiranih učenika njih 219, tj. 29.6% čine muški učenici, dok 522, tj. 70.4% čine ženske učenice. Dakle, ženske populacije je više nego duplo više od muške.

2. pitanje:

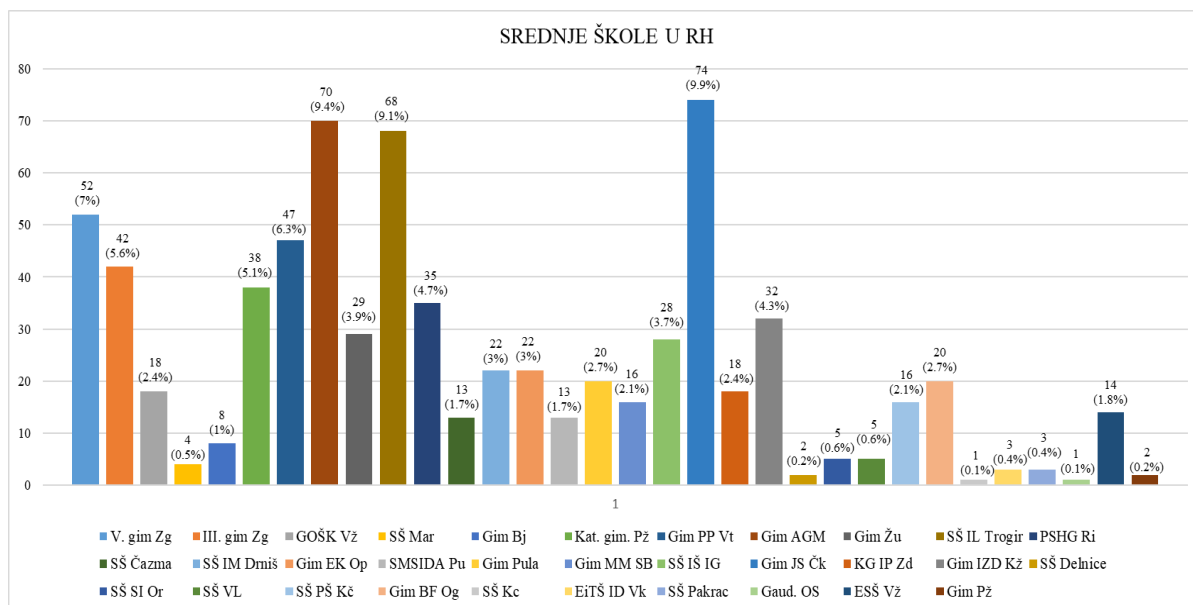
Grafikon 2. Prikaz dobi učenika
(izradila autorica rada).

Grafikon 2. pokazuje dob odnosno godine ispitanih učenika. Ponuđeni odgovori u anketi bili su 17, 18 i 19 godina. Najviše ispitanih učenika je punoljetno (ima 18 godina), njih 86.5%, zatim slijede učenici koji imaju 17 godina, njih 9.6% te učenici koji imaju 19 godina, njih 3.9%.

3. pitanje:

Grafikon 3. Prikaz srednjih škola u RH
(izradila autorica rada).

Grafikon 3. pokazuje iz kojih srednjih škola u Republici Hrvatskoj dolaze ispitani učenici. Učenici su u neispunjen okvir upisivali naziv škole koju pohađaju. Ukupan broj srednjih škola je 32. Škole pokrivaju sve županije u Republici Hrvatskoj. U nekim gradovima (Zagreb, Pula, Požega i Varaždin) učenici dolaze iz više škola, dok u ostalim gradovima učenici dolaze iz jedne srednje škole. Najveći broj ispitanih učenika dolazi iz Gimnazije Josipa Slavenskog Čakovec (9.9%), Gimnazije Antuna Gustava Matoša u Zaboku (9.4%) i Srednje škole Ivana Lucića Trogir (9.1%), dok najmanji broj iz Gaudeamus, prve privatne srednje škole u Osijeku s pravom javnosti (0.1%), Srednje škola Koprivnica (0.1%) te Srednje škole Delnice (0.2%) i Gimnazije Požega (0.2%).

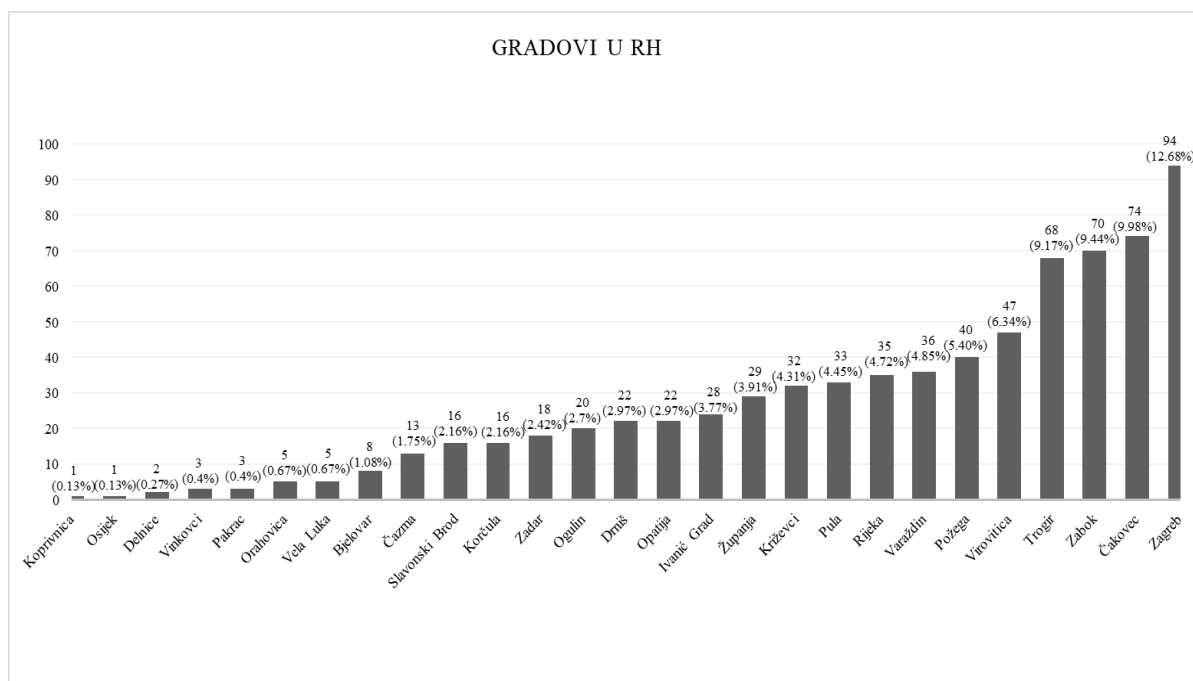
Legenda:

V. gim Zg- V. gimnazija u Zagrebu
 III. gim Zg- III. gimnazija u Zagrebu
 GOŠK Vž- Gospodarska škola Varaždin
 SŠ Mar- Srednja škola u Maruševcu s pravom javnosti
 Gim Bj- Gimnazija Bjelovar
 Kat. gim. Pž- Katolička gimnazija s pravom javnosti u Požegi
 Gim PP Vt- Gimnazija Petra Preradovića u Virovitici
 Gim AGM- Gimnazija Antuna Gustava Matoša u Zaboku
 Gim Žu- Gimnazija Županja
 SŠ IL Trogir- Srednja škola Ivana Lucića Trogir

PSHG Ri- Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci
 SŠ Čazma- Srednja škola Čazma
 SŠ IM Drniš- Srednja škola Ivana Meštrovića Drniš
 Gim EK Op- Gimnazija Eugena Kumičića Opatija
 SMSIDA Pu- Scuola Media Superiore Italiana „Dante Alighieri“ Pula
 Gim Pula- Gimnazija Pula
 Gim MM SB- Gimnazija Matija Mesić Slavonski Brod
 SŠ IŠ IG- Srednja škola Ivan Švear Ivanić Grad (+ područni odjel u Križu)
 Gim JS Čk- Gimnazija Josipa Slavenskog Čakovec
 KG IP Zd- Katolička gimnazija Ivana Pavla II. s pravom javnosti u Zadru
 Gim IZD Kž- Gimnazija Ivana Zakmardija Dijanovečkoga Križevci
 SŠ Delnice- Srednja škola Delnice
 SŠ SI Or- Srednja škola Stjepan Ivšić u Orahovici
 SŠ VL- Srednja škola Vela Luka
 SŠ PŠ Kč- Srednja škola Petra Šegedina Korčula
 Gim BF Og- Gimnazija Bernardina Frankopana u Ogulinu
 SŠ Kc- Srednja škola Koprivnica
 EiTŠ ID Vk- Ekonomska i trgovačka škola Ivana Domca Vinkovci
 SŠ Pakrac- Srednja škola Pakrac
 Gaud. OS- Gaudeamus, prva privatna srednja škola u Osijeku s pravom javnosti
 ESS Vž- Elektrostrojarska škola Varaždin
 Gim Pž- Gimnazija Požega

4. pitanje:

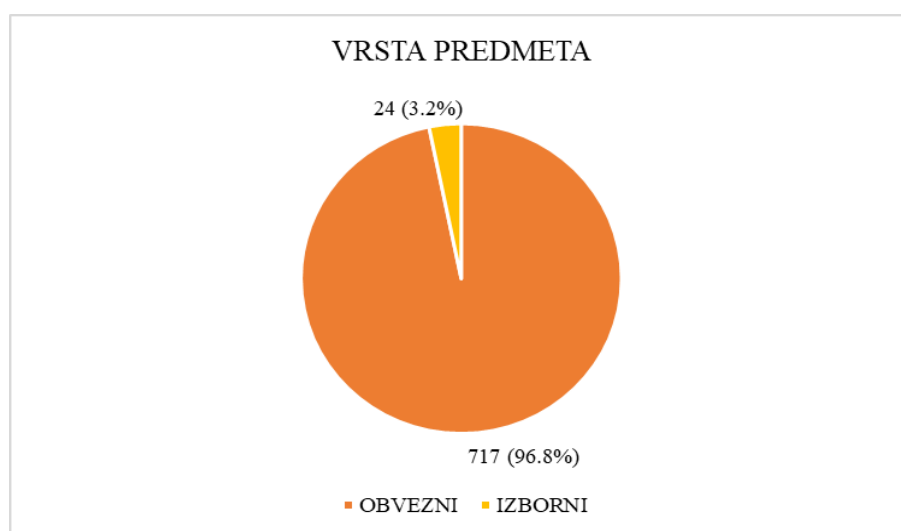
Grafikon 4. Prikaz gradova u kojima se nalaze srednje škole
 (izradila autorica rada).

Grafikon 4. prikazuje gradove u Republici Hrvatskoj u kojima se nalaze škole ispitanih učenika. Učenici su u prazan prostor upisivali grad u kojem se nalazi škola koju pohađaju. Anketa je provedena u ukupno 27 grada (škola u naselju Maruševac stavljena je pod Varaždin te je pod Ivanić Grad stavljen područni odjel škole koji se nalazi u naselju Križ). Gradovi pokrivaju sve županije u Republici Hrvatskoj. Najveći broj ispitanih učenika dolazi iz grada Zagreba (12.68%), zatim iz Čakovca (9.98%), Zaboka (9.44%) i Trogira (9.17%), a najmanji broj iz Osijeka (0.13%), Koprivnice (0.13%) te Delnica (0.27%).

5. pitanje:

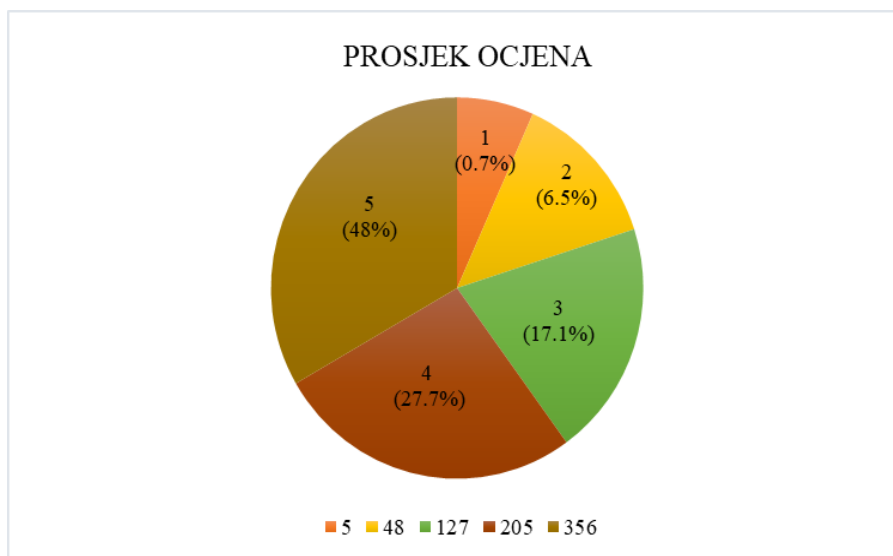
Grafikon 5. Prikaz vrste predmeta Filozofija
(izradila autorica rada).

Grafikon 5. prikazuje status predmeta Filozofija među ispitanim učenicima, tj. je li im predmet u školi obavezan ili izborni. Učenici su imali na odabir dva odgovora: obavezan i izborni. Većini ispitanih učenika (96.8%) predmet Filozofija u srednjoj školi je obavezan, dok je tek 3.2% učenika kojima je on izborni predmet u školi.

6. pitanje:

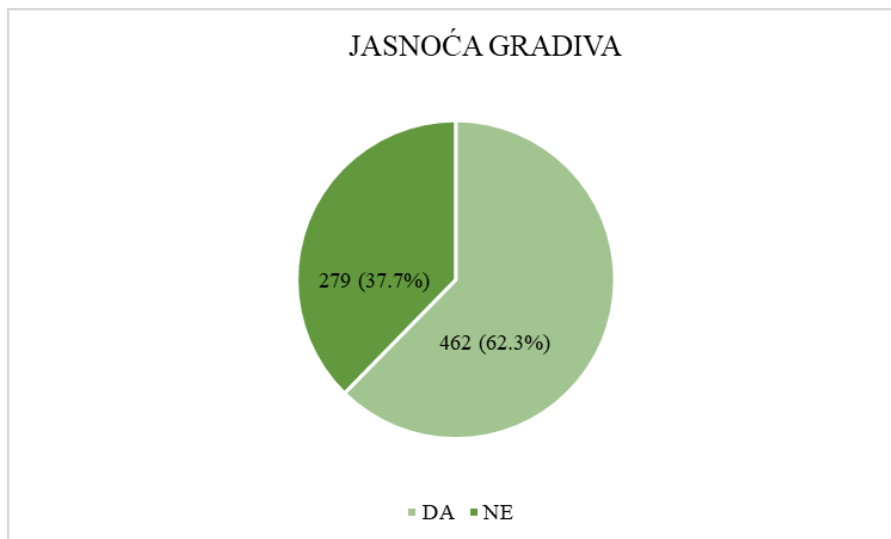
Grafikon 6. Prikaz prosjeka ocjena iz Filozofije
(izradila autorica rada).

Grafikon 6. pokazuje koliki prosjek ocjena ispitani učenici imaju iz predmeta Filozofija. Učenici su imali na odabir ocjene od jedan (1) do pet (5). Ocjenu nedovoljan (1) ima 0.7% učenika, ocjenu dovoljan (2) ima 6.5% učenika, zatim ocjenu dobar (3) ima 17.1% učenika, ocjenu vrlo dobar (4) ima 27.7% učenika te ocjenu odličan (5) ima 48% učenika. Dakle, skoro polovica ispitanih učenika iz predmeta Filozofija ima ocjenu odličan (5).

7. pitanje:

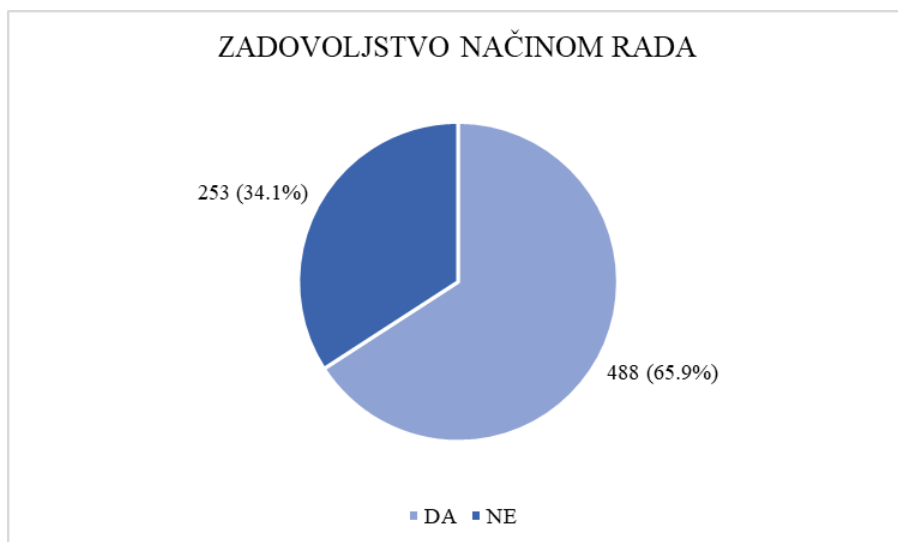
Grafikon 7. Prikaz jasnoće gradiva iz Filozofije
(izradila autorica rada).

Grafikon 7. prikazuje postotak učenika kojima je gradivo na nastavi Filozofije jasno odnosno nejasno. Ponuđeni odgovori na pitanje bili su: da i ne. Gradivo na nastavi Filozofije je jasno 62.3% ispitanih učenika, a 37.7% nije jasno. Dakle, gradivo na nastavi Filozofije jasno je preko polovice anketiranih učenika.

8. pitanje:

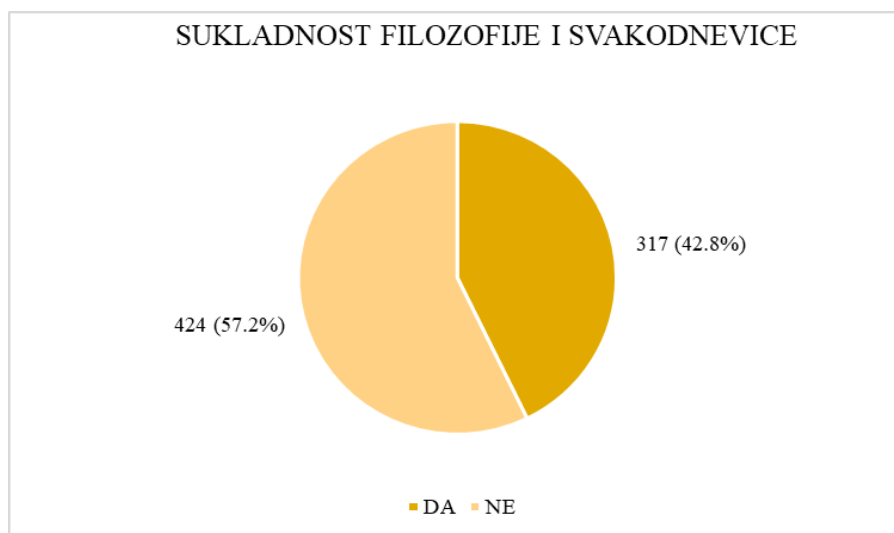
Grafikon 8. Prikaz zadovoljstva dosadašnjim načinom rada u nastavi (izradila autorica rada).

Grafikon 8. pokazuje mišljenje učenika o dosadašnjem načinu rada na nastavi Filozofije, tj. jesu li zadovoljni načinom rada. Ponuđeni odgovori u anketi na pitanje bili su: da i ne. Od ukupnog broja ispitanih učenika, zadovoljno je njih 65.9%, a nezadovoljno 34.1%. Dakle, više od polovice ispitanih učenika je zadovoljno s dosadašnjim načinom rada na nastavi Filozofije.

9. pitanje:

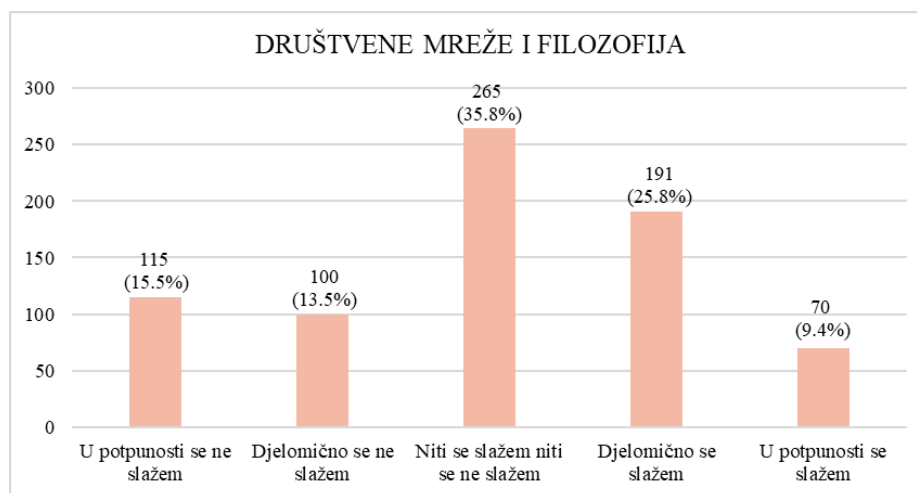
Grafikon 9. Prikaz mišljenja učenika o sukladnosti Filozofije i drugih predmeta te svakodnevice
(izradila autorica rada).

Grafikon 9. pokazuje stav učenika o skladnosti i povezanosti nastave Filozofije s drugim predmetima i svakodnevicom. Učenici su birali između dva ponuđena odgovora: da i ne. Malo više od polovice ispitanih učenika, tj. 57.2% smatra da nastava Filozofije nije skladno i usko povezana s drugim predmetima i svakodnevicom, dok 42.8% učenika smatra da je skladno i usko povezana s drugim predmetima i svakodnevicom.

10. pitanje:

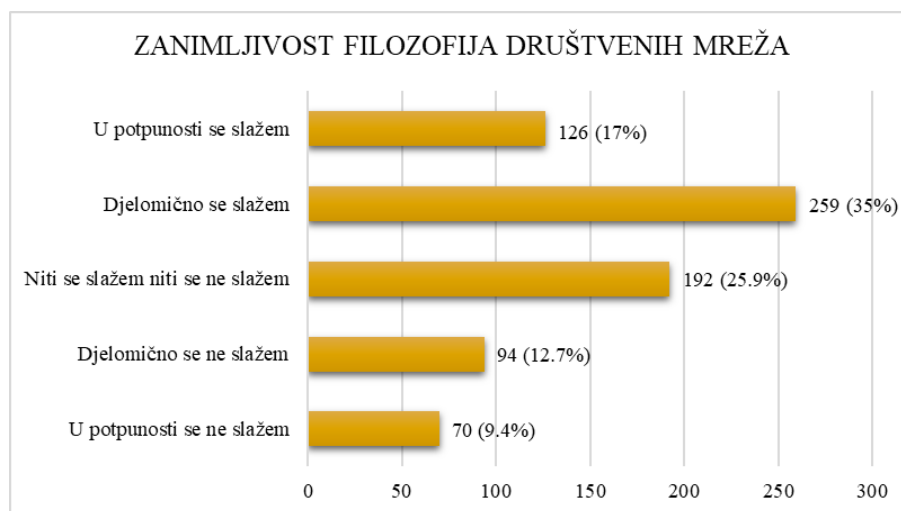
Grafikon 10. Prikaz mišljenja učenika o obveznoj upotrebi društvenih mreža (izradila autorica rada).

Grafikon 10. prikazuje mišljenje učenika o obveznoj upotrebi društvenih mreža (npr. Facebooka) u nastavi Filozofije, odnosno bi li im ona bila zanimljiva. Učenici su birali između sljedećih ponuđenih odgovora: u potpunosti se ne slažem, djelomično se ne slažem, niti se slažem niti se ne slažem, djelomično se slažem i u potpunosti se slažem. Od ukupnog broja ispitanih učenika, njih 15.5% u potpunosti se ne slaže s tvrdnjom, 13.5% djelomično se ne slaže s tvrdnjom, zatim njih 35.8% niti se slaže niti ne slaže s tvrdnjom, 25.8% djelomično se slaže i 9.4% u potpunosti se slaže s tvrdnjom. Dakle, najveći postotak učenika se niti slaže niti ne slaže s postavljenom tvrdnjom.

11. pitanje:

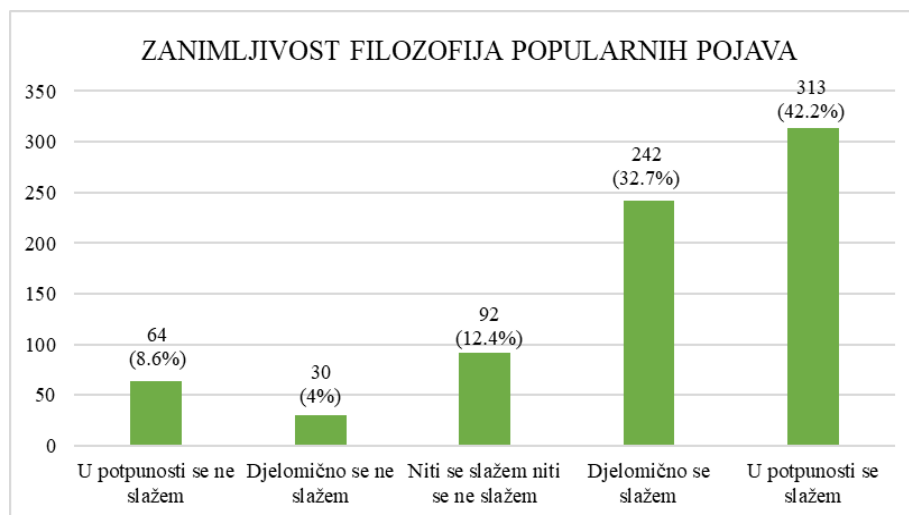
Grafikon 11. Prikaz mišljenja učenika o zanimljivosti filozofija društvenih mreža (Facebooka) (izradila autorica rada).

Grafikon 11. pokazuje stav učenika o zanimljivosti filozofija društvenih mreža (Facebooka), odnosno bi li im takvi sadržaji bili interesantniji od postojećih u nastavi Filozofije. Učenici su birali između sljedećih ponuđenih odgovora: u potpunosti se ne slažem, djelomično se ne slažem, niti se slažem niti se ne slažem, djelomično se slažem i u potpunosti se slažem. Od ukupnog broja ispitanih učenika njih 9.4% u potpunosti se ne slaže s tvrdnjom, 12.7% djelomično se ne slaže s tvrdnjom, zatim 25.9% niti se slaže niti se ne slaže s tvrdnjom, 35% djelomično se slaže s tvrdnjom i 17% se u potpunosti slaže s postavljenom tvrdnjom. Dakle, najveći postotak učenika djelomično se slaže s navedenom tvrdnjom.

12. pitanje:

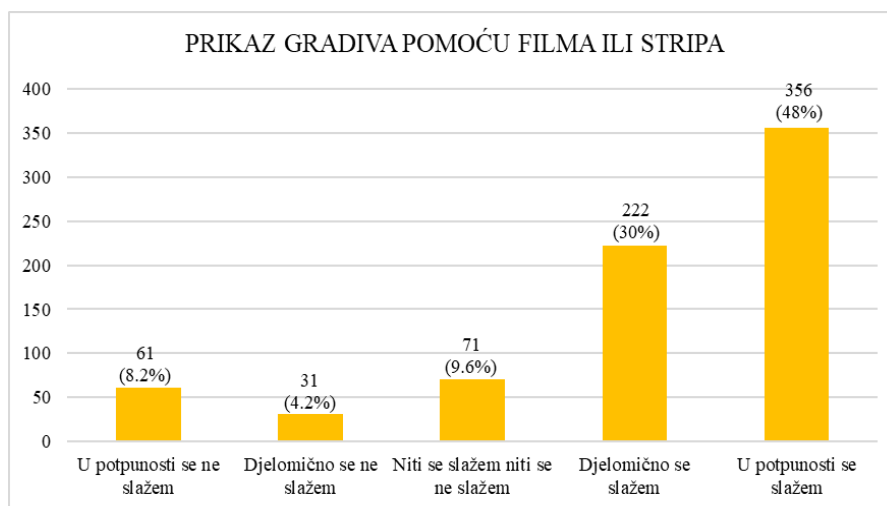
Grafikon 12. Prikaz mišljenja učenika o zanimljivosti filozofija popularnih pojava (izradila autorica rada).

Grafikon 12. pokazuje mišljenje učenika o zanimljivosti filozofija popularnih pojava (filma, glazbe, sporta, mode itd.) na nastavi Filozofije, odnosno bi li im takvi sadržaji bili zanimljiviji od sadašnjeg načina rada. Učenici su birali između sljedećih ponuđenih odgovora: u potpunosti se ne slažem, djelomično se ne slažem, niti se slažem niti se ne slažem, djelomično se slažem i u potpunosti se slažem. Od ukupnog broja ispitanih učenika njih 8.6% u potpunosti se ne slaže s tvrdnjom, 4% djelomično se ne slaže s tvrdnjom, zatim 12.4% niti se slaže niti se ne slaže s tvrdnjom, 32.7% djelomično se slaže s tvrdnjom i 42.2% se u potpunosti slaže s postavljenom tvrdnjom. Dakle, najveći postotak učenika u potpunosti se slaže s navedenom tvrdnjom.

13. pitanje:

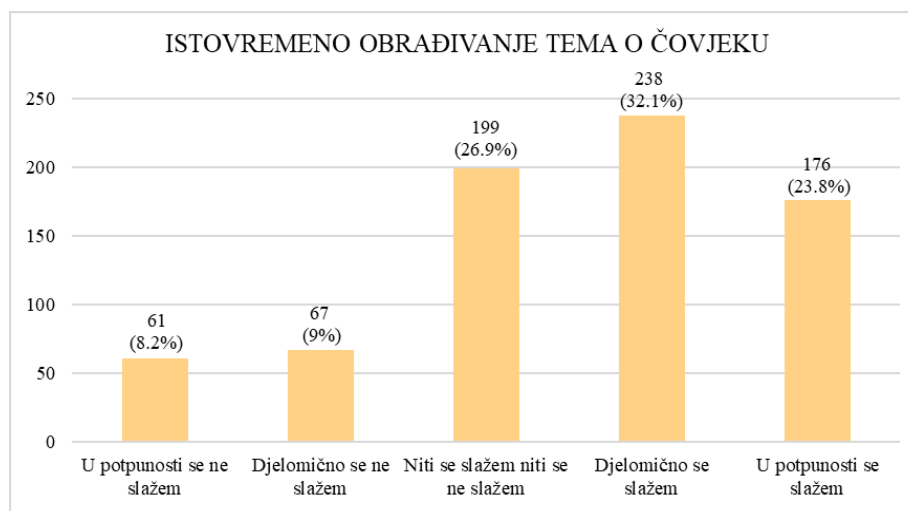
Grafikon 13. Prikaz mišljenja učenika o upotrebi filma ili stripa u nastavi (izradila autorica rada).

Grafikon 13. pokazuje mišljenje učenika o korištenju filma ili stripa na nastavi Filozofije, odnosno bi li im gradivo na takav način bilo lakše shvatiti i razumjeti. Učenici su birali između sljedećih ponuđenih odgovora: u potpunosti se ne slažem, djelomično se ne slažem, niti se slažem niti se ne slažem, djelomično se slažem i u potpunosti se slažem. Od ukupnog broja ispitanih učenika njih 8.2% u potpunosti se ne slaže s tvrdnjom, 4.2% djelomično se ne slaže s tvrdnjom, zatim 9.6% niti se slaže niti se ne slaže s tvrdnjom, 30% djelomično se slaže s tvrdnjom i 48% se u potpunosti slaže s postavljenom tvrdnjom. Dakle, najveći postotak učenika u potpunosti se slaže s navedenom tvrdnjom.

14. pitanje:

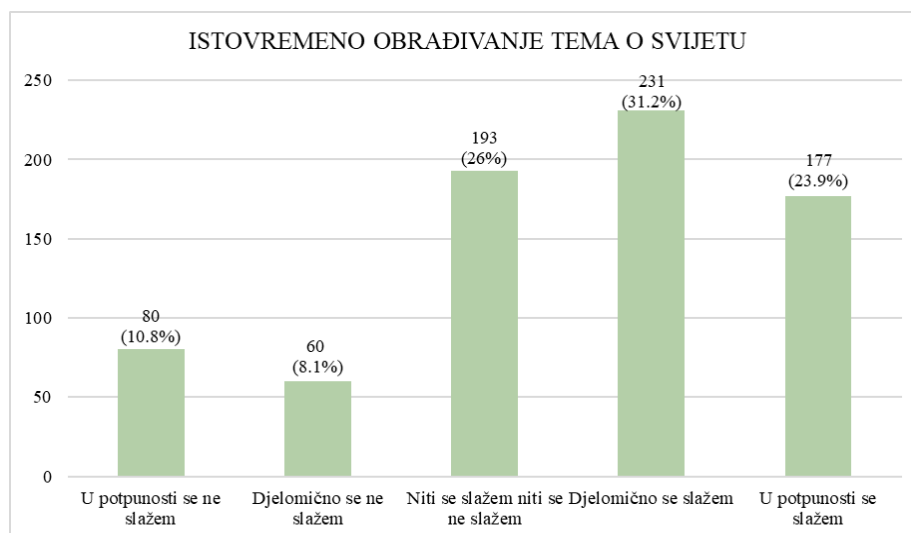
Grafikon 14. Prikaz mišljenja učenika o istovremenom obrađivanju tema o čovjeku i iz drugih predmeta
(izradila autorica rada).

Grafikon 14. prikazuje mišljenje učenika o istovremenom obrađivanju tema o čovjeku i iz drugih predmeta (npr. Biologija, Psihologija, Sociologija), tj. bi li lakše tada shvatili filozofski pojam čovjeka. Učenici su birali između sljedećih ponuđenih odgovora: u potpunosti se ne slažem, djelomično se ne slažem, niti se slažem niti se ne slažem, djelomično se slažem i u potpunosti se slažem. Od ukupnog broja ispitanih učenika njih 8.2% u potpunosti se ne slaže s tvrdnjom, 9% djelomično se ne slaže s tvrdnjom, zatim 26.9% niti se slaže niti se ne slaže s tvrdnjom, 32.1% djelomično se slaže s tvrdnjom i 23.8% se u potpunosti slaže s postavljenom tvrdnjom. Dakle, najveći postotak učenika djelomično se slaže s navedenom tvrdnjom.

15. pitanje:

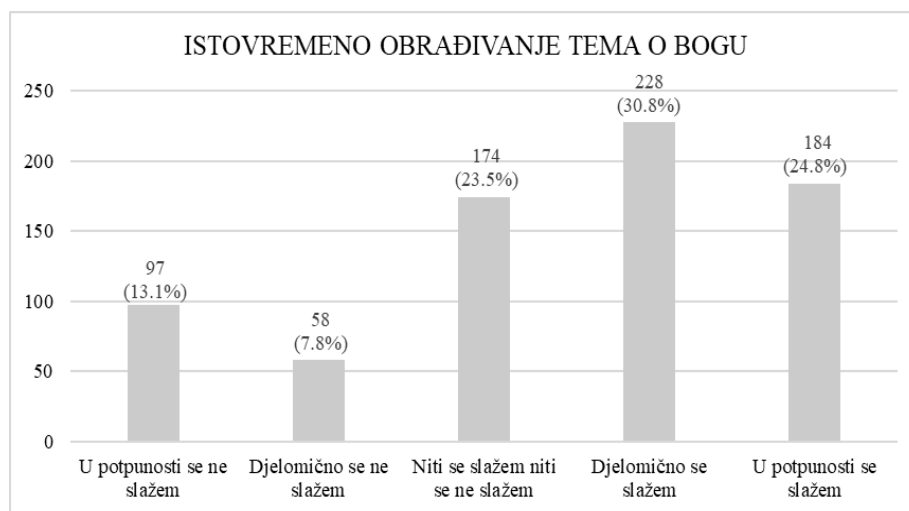
Grafikon 15. Prikaz mišljenja učenika o istovremenom obrađivanju tema o svijetu i iz drugih predmeta
(izradila autorica rada).

Grafikon 15. prikazuje mišljenje učenika o istovremenom obrađivanju tema o svijetu (prirodi, Zemlji, svemiru) i iz drugih predmeta (npr. Fizika, Kemija, Geografija, Povijest), tj. bi li lakše tada shvatili filozofski pojam svijeta. Učenici su birali između sljedećih ponuđenih odgovora: u potpunosti se ne slažem, djelomično se ne slažem, niti se slažem niti se ne slažem, djelomično se slažem i u potpunosti se slažem. Od ukupnog broja ispitanih učenika njih 10.8% u potpunosti se ne slaže s tvrdnjom, 8.1% djelomično se ne slaže s tvrdnjom, zatim 26% niti se slaže niti se ne slaže s tvrdnjom, 31.2% djelomično se slaže s tvrdnjom i 23.9% se u potpunosti slaže s postavljenom tvrdnjom. Dakle, najveći postotak učenika djelomično se slaže s navedenom tvrdnjom.

16. pitanje:

Grafikon 16. Prikaz mišljenja učenika o istovremenom obrađivanju tema o Bogu i iz drugih predmeta
(izradila autorica rada).

Grafikon 16. prikazuje mišljenje učenika o istovremenom obrađivanju tema o Bogu i iz drugih predmeta (npr. Etika, Vjeronauk, književnost, umjetnost), tj. bi li lakše tada shvatili filozofski pojam Boga. Učenici su birali između sljedećih ponuđenih odgovora: u potpunosti se ne slažem, djelomično se ne slažem, niti se slažem niti se ne slažem, djelomično se slažem i u potpunosti se slažem. Od ukupnog broja ispitanih učenika njih 13.1% u potpunosti se ne slaže s tvrdnjom, 7.8% djelomično se ne slaže s tvrdnjom, zatim 23.5% niti se slaže niti se ne slaže s tvrdnjom, 30.8% djelomično se slaže s tvrdnjom i 24.8% se u potpunosti slaže s postavljenom tvrdnjom. Dakle, najveći postotak učenika djelomično se slaže s navedenom tvrdnjom.

		ARITMETIČKA SREDINA	MEDIJAN	MOD	STANDARDNA DEVIJACIJA	VARIJANCA	KOEFICIJENT VARIJACIJE
PITANJE							
6.		4,161725	4	5	0,973437	0,94758	23,39023
10.		3,010782	2	3	1,180356	1,393241	39,20432
11.		3,37062	3	4	1,18176	1,396557	35,06061
12.		3,969003	4,5	5	1,219051	1,486085	30,71429
13.		4,066038	5	5	1,218018	1,483569	29,9559
14.		3,555256	4,5	4	1,183213	1,399993	33,28067
15.		3,508086	4	4	1,240755	1,539472	35,36841
16.		3,481132	2,5	4	1,299845	1,689597	37,33973

Tablica 20. Prikaz deskriptivne statistike
(izradila autorica rada).

Tablica 20. prikazuje deskriptivnu statistiku koja uključuje: (1) aritmetičku sredinu, (2) medijan, (3) mod, (4) standardnu devijaciju, (5) varijancu i (6) koeficijent varijacije za odgovore na sljedeća pitanja: 6., 10., 11., 12., 13., 14., 15. i 16., prevođenjem u numeričke vrijednosti. Aritmetička sredina predstavlja srednju vrijednost, tj. prosjek koji se dobiva zbrajanjem vrijednosti i dijeljenjem zbroja s ukupnim brojem ispitanika. Medijan predstavlja srednju vrijednost koja dijeli skup na dva jednaka dijela tako da prvih 50% ima vrijednost obilježja manju od medijana, a drugih 50% veću od medijana. Mod označava najčešću vrijednost veličine, tj. najveću frekvenciju. Standardna devijacija predstavlja prosječno odstupanje numeričkih vrijednosti, tj. prosječno odstupanje od prosjeka. Varijanca označava mjeru disperzije, tj. prosječni zbroj kvadrata odstupanja vrijednosti od srednje vrijednosti. Koeficijent varijacije predstavlja odnos standardne devijacije i očekivane vrijednosti (srednje vrijednosti).

Analiza daje sljedeće rezultate (rezultati su skraćeno prikazani na dvije decimale):

- (1) aritmetička sredina za pitanje 6 iznosi 4.16, za pitanje 10 iznosi 3.01, za pitanje 11 iznosi 3.37, zatim za pitanje 12 iznosi 3.96, za pitanje 13 iznosi 4.06, za pitanje 14 iznosi 3.55, za pitanje 15 iznosi 3.5 i za pitanje 16 iznosi 3.48. Odgovori koji su bili ponuđeni na pitanja od 10. do 16. (u potpunosti se ne slažem do u potpunosti se slažem) pretvoreni su u numeričke vrijednosti od 1 do 5,
- (2) medijan za pitanje 6 iznosi 4, za pitanje 10 iznosi 2, za pitanje 11 iznosi 3, zatim za pitanje 12 iznosi 4.5, za pitanje 13 iznosi 5, za pitanje 14 iznosi 4.5, za pitanje 15 iznosi 4 i za pitanje 16 iznosi 2.5. Najveća vrijednost medijana javlja se kod pitanja 13, a najmanja kod pitanja 10,

- (3) mod za pitanje 6 iznosi 5, za pitanje 10 iznosi 3, za pitanje 11 iznosi 4, zatim za pitanje 12 iznosi 5, za pitanje 13 iznosi 5, za pitanje 14 iznosi 4, za pitanje 15 iznosi 4 i za pitanje 16 iznosi 4. Najveća vrijednost za mod postoji kod pitanja 6, 12 i 13,
- (4) standardna devijacija za pitanje 6 iznosi 0.97, za pitanje 10 iznosi 1.18, za pitanje 11 iznosi 1.18, zatim za pitanje 12 iznosi 1.21, za pitanje 13 iznosi 1.21, za pitanje 14 iznosi 1.18, za pitanje 15 iznosi 1.24 i za pitanje 16 iznosi 1.29. Najveće odstupanje od prosjeka javlja se kod pitanja 16, a najmanje kod pitanja 6,
- (5) varijanca za pitanje 6 iznosi 0.94, za pitanje 10 iznosi 1.39, za pitanje 11 iznosi 1.39, zatim za pitanje 12 iznosi 1.48, za pitanje 13 iznosi 1.48, za pitanje 14 iznosi 1.39, za pitanje 15 iznosi 1.53 i za pitanje 16 iznosi 1.68. Iznos varijance je najveći kod pitanja 16, a najmanji kod pitanja 6,
- (6) koeficijent varijacije za pitanje 6 iznosi 23.39, za pitanje 10 iznosi 39.2, za pitanje 11 iznosi 35.06, zatim za pitanje 12 iznosi 30.71, za pitanje 13 iznosi 29.95, za pitanje 14 iznosi 33.28, za pitanje 15 iznosi 35.36 i za pitanje 16 iznosi 37.33. Koeficijent varijacije ima najveću vrijednost kod pitanja 10, a najmanju kod pitanja 6.

			PEARSONOV KOEFICIJENT KORELACIJE						
	PITANJE								
PITANJE	7	8	9	11	12	13	14	15	16
1	0,045523	0,036009	0,019797						
7		0,450767	0,362304						
8			0,300458						
10				0,567344	0,287418	0,270653	0,185254	0,178553	0,1475608
11					0,521159	0,43566	0,291961	0,265018	0,2422819
12						0,607654	0,311771	0,276311	0,2928493
13							0,39978	0,350787	0,2777673
14								0,786538	
15									0,6598887

Tablica 21. Prikaz Pearsonovog koeficijenta korelacije
(izradila autorica rada).

Tablica 21. prikazuje jačinu korelacije parova Pearsonovim koeficijentom za sljedeća pitanja (svaki sa svakim): pitanje 1. sa 7., 8., 9. te 7. s 8., 9. i 8. s 9. te pitanja 10. s 11., 12., 13., 14., 15., 16., pitanje 11. s 12., 13., 14., 15., 16., pitanje 12. s 13., 14., 15., 16., pitanje 13. s 14., 15., 16., pitanje 14. s 15. te pitanje 15. sa 16. Pearsonov koeficijent korelacije označava međusobnu korelaciju pitanja. Iz tablice moguće je zaključiti kako je najveća međusobna povezanost između pitanja 14. i 15., a zatim slijedi pitanje 15. sa 16., pitanje 12. s 13., pitanje 10. s 11. i pitanje 11. s 12. Najmanja korelacija postoji među pitanjima 1. i 9., a zatim 1. sa 7. i 8. te pitanje 10. s 15. i 16.

2.1. Rasprava

S obzirom na općenito zanimanje učenika srednjih škola za predmet Filozofija koja je vrlo mala, računajući činjenicu odabira predmeta Filozofija na državnoj maturi i kasnije studija filozofije, kao i česta pripisivanje apstraktnosti samog predmeta (nerazumljivost sadržaja, nepovezanost s ostalim predmetima i svakodnevnim životom), cilj ankete bio je ispitati mišljenje učenika o sadašnjoj praksi rada na nastavi Filozofije te o novom remodeliranom Godišnjem planu i programu za Filozofiju.

Ispitanici ankete bili su učenici koji pohađaju nastavu Filozofije u srednjim školama u Republici Hrvatskoj uključujući gimnazije i strukovne škole (većina ispitanih učenika pohađala je gimnaziju). Anketa je pokrila sve veće gradove (najveći broj učenika je iz Zagreba) i sve županije u državi. S obzirom na spol ispitanih učenika, više je bilo ženske populacije nego muške te je velika većina učenika bila punoljetna. Predmet Filozofija je većini ispitanih učenika obvezan u školi, dok je jako malom postotku on izborni predmet.

Učenici su se ispunjavanjem dane ankete izjasnili po pitanju novog predloženog modela podučavanja Filozofije u srednjim školama kao i o mišljenju o dosadašnjem načinu rada u nastavi. Iz rezultata provedene ankete proizlazi zaključak kako skoro polovica ispitanih učenika ima ocjenu odličan iz Filozofije očito ne uzimajući u obzir je li im gradivo koje im nastavnik podučava jasno. Moguće je za pretpostaviti da je to uzrok što se više od polovice ispitanih učenika izjasnilo kako je zadovoljno sadašnjim načinom rada na nastavi Filozofije. Ovdje se postavlja pitanje poklanjanja ocjena uenicima radi često pripisivanja nebitnosti predmeta naspram ostalih, npr. Matematika, Hrvatski jezik, strani jezici i sl. Nadalje, više od polovice ispitanih učenika smatra da je nastava Filozofije apstraktna, tj. da nije skladno

povezana s drugim predmetima i svakodnevicom. Po pitanju obvezne upotrebe društvenih mreža u nastavi Filozofije koja bi utjecala na zanimljivost, najviši postotak učenika se izjasnio neutralno, odnosno niti se slažu niti ne slažu s tom tvrdnjom, što je začuđujuće s obzirom na činjenicu koliko vremena provode na društvenim mrežama, pogotovo Facebooku. No, s druge strane smatraju da bi filozofija društvenih mreža bila zanimljivija od postojećih sadržaja u nastavi. Zatim, po pitanju filozofija popularnih pojava (film, sport, moda, glazba itd.), većina ispitanih učenika smatra da bi takvi sadržaji bili interesantni, tj. zanimljiviji nego oni koji se sada koriste u nastavi. Također, učenici smatraju da bi im gradivo na nastavi bilo puno lakše shvatiti i razumjeti ako bi se ono podučavalo putem stripa ili filma umjesto dosadašnjeg načina rada koji se uglavnom svodi na čitanje iz udžbenika i analizu filozofskih tekstova. Vezano za međusobnu povezanost drugih predmeta s Filozofijom, učenici su se izjasnili da bi im istovremeno obrađivanje tema koje se tiču čovjeka i u drugim predmetima pomoglo u shvaćanju filozofskog poimanja čovjeka, kao i tema koja se tiču svijeta i Boga ukoliko bi te teme istovremeno obrađivali i u drugim predmetima.

Dakle, učenici smatraju kako bi im međusobno obrađivanje istih tema na različitim predmetima pomoglo u shvaćanju gradiva Filozofije. S obzirom na konstrukciju pitanja u samoj anketi (vezano za popularizaciju, filozofiju popularnih pojava i moguću povezanost s drugim predmetima) temeljem dobivenih odgovora moguće je zaključiti kako su se učenici pozitivno izjasnili po svim navedenim cjelinama, odnosno da smatraju kako bi novi predloženi model podučavanja u nastavi Filozofije (a koji uključuje promjenu u sadržaju, metodici i didaktici nastave) bio prihvatljiv, zanimljiviji, razumljiviji te korisniji od dosadašnjeg načina rada.

Zaključak

Anketnim upitnikom željelo se provjeriti mišljenje učenika četvrtih razreda srednjih škola u Republici Hrvatskoj koji pohađaju predmet Filozofija o sadašnjem načinu podučavanja te o novom remodeliranom Godišnjem planu i programu, koji bi uključivao populariziranu filozofiju, filozofiju popularnih pojava i povezanost Filozofije s drugim predmetima. Učenici su se pozitivno izjasnili po pitanju mogućih promjena u načinu podučavanja Filozofije, a koja se odnosi na promjenu sadržaja, metodike, didaktike i pedagogije nastave Filozofije.

Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti hipotezu da bi učenici srednjih škola prihvatili novi model podučavanja Filozofije ako bi on bio bliži njihovim svakodnevnim školskim, izvannastavnim,

izvanškolskim i osobnim interesima, hobijima i aktivnostima. Rezultati istraživanja (temeljem provedene i analizirane ankete) potvrđuju postavljenu hipotezu.

Naime, više od polovice ispitanih učenika smatra kako Filozofija nije skladno i usko povezana sa svakodnevicom i ostalim predmetima. Nadalje, uvođenjem popularne filozofije (popularizirane filozofije i filozofije popularnih pojava) nastavno gradivo bilo bi im zanimljivije i razumljivije nego dosadašnje te bi im povezanost Filozofije s drugim predmetima olakšalo shvaćanje gradiva. Temeljem provedene ankete odnosno učeničkih odgovora, moguće je zaključiti da popularna filozofija može pripomoći u shvaćanju nastavnog gradiva odnosno da pridonosi Filozofiji ne samo metodom nego i sadržajem. Također, uvođenjem popularne filozofije moguće je remodelirati nastavu Filozofije, tj. Godišnji plan i program (koji bi u sebi uključivao populariziranu filozofiju, filozofiju popularnih pojava i povezanost s drugim predmetima).

Možda bi se novim predloženim modelom podučavanja uklonio čest stav o Filozofiji kao apstraktnom i teškom predmetu te pobudio kod učenika veću motiviranost i zainteresiranost kao i poticaj na filozofsko razmišljanje i logičko zaključivanje (ako bi im se ukazalo na njezinu međusobnu povezanost sa svakodnevicom i ostalim predmetima). Ostaje kao mogućnost provesti eksperimentalno predloženi model na nastavi Filozofije u srednjim školama i na taj način dobiti povratnu informaciju o ishodima učenja.

3.3. Zaključak trećeg dijela

Poglavlje (3.1.) *O važnosti mišljenja učenika o odgojno-obrazovnom procesu* odnosi se na istraživačko pitanje (P3) koje glasi: *Pod uvjetom postojanja popularne filozofije (P1) i remodeliranja nastave Filozofije (P2), kako takve metodičke i sadržajne promjene percipiraju sami učenici?* Rezultati istraživanja pokazuju relevantnost dosadašnjih provedenih istraživanja među učenicima osnovnih i srednjih škola u Republici Hrvatskoj, ali i njezinu nepotpunost i djelomičnu pouzdanost radi isključivanja mišljenja ostalih sudionika odgojno-obrazovnog procesa. Također, istraživanja bi trebalo provoditi nekoliko puta u različitim vremenskim razmacima zbog potpunije i konkretnije slike obrazovanja. Za pretpostaviti je da su istraživanja bila provedena radi dobivanja saznanja o trenutnom stanju i nastavnoj praksi u školama, kao i stjecanju novih spoznaja radi mogućih unapređenja istih.

Dakle, s obzirom na neke od rezultata dosadašnjih provedenih istraživanja (kao npr. osrednje zadovoljstvo učenika uslugom srednjoškolskog obrazovanja, predlaganjem suvremenih metoda poučavanja i poticanja na kritičko mišljenje) ovime je potvrđena glavna hipoteza istraživanja (H4): *Srednjoškolski učenici prihvaćaju takav novi model ako je bliži njihovim svakodnevnim školskim, izvannastavnim, izvanškolskim i osobnim interesima, hobijima i aktivnostima.*

Drugo poglavlje (3.2.) *Anketa učenika srednjih škola u RH* također se bavi istraživačkim pitanjem (P3): *Pod uvjetom postojanja popularne filozofije (P1) i remodeliranja nastave Filozofije (P2), kako takve metodičke i sadržajne promjene percipiraju sami učenici?*

Provedena anketa među učenicima 4. razreda srednjih škola u Republici Hrvatskoj ukazuje na mogućnost promjena u nastavi Filozofije, tj. kako bi učenici prihvatili novi predloženi remodelirani Godišnji plan i program koji u sebi sadrži popularnu filozofiju (populariziranu filozofiju i filozofiju popularnih pojava) te povezanost s drugim predmetima. Također, smatraju da bi novi model pružio zanimljiviji i razumljiviji pristup u podučavanju predmeta Filozofija odnosno kako bi olakšao shvaćanje gradiva. Ovime je potvrđena glavna hipoteza istraživanja (H4): *Srednjoškolski učenici prihvaćaju takav novi model ako je bliži njihovim svakodnevnim školskim, izvannastavnim, izvanškolskim i osobnim interesima, hobijima i aktivnostima.*

Moguće je za pretpostaviti kako bi novi model podučavanja Filozofije bio korisniji od sadašnjih jer on uključuje povezivanje sadržaja sa svakodnevnim životom učenika kao i s drugim predmetima, čime bi se smanjila često pripisivana apstraktnost predmeta te ujedno i povećao sam interes (motivacija) učenika za predmet Filozofija. Ostaje kao mogućnost provesti

eksperimentalno predloženi novi model u nastavi Filozofije i na taj način dobiti povratnu informaciju o ishodima učenja. Za potpuniju i jasniju sliku u hrvatskom obrazovnom sustavu, potrebno bi bilo anketu ponoviti u više navrata (generacija) u različitim vremenskim razmacima, kao i ispitati mišljenja ostalih sudionika odgojno-obrazovnog procesa (ne samo učenika što je ovdje slučaj).

Zaključak

Zaključci pojedinih dijelova rada (1–3)

Prvi dio rada (1) *Pojmovna analiza popularne filozofije* bavi se istraživačkim pitanjem P1 i P2 te odgovara na postavljenu pomoćnu hipotezu istraživanja H1. Temeljem provedenih istraživanja dobiveni su sljedeći odgovori:

- postoji razlika između nepopularne i popularne filozofije, (vidi 1.1. *Pojam, vrste i sadržaj popularne filozofije*)
- postoji popularna filozofija kao dio filozofije te dioba popularne filozofije na populariziranu filozofiju i filozofiju popularnih pojava, (vidi 1.1. *Pojam, vrste i sadržaj popularne filozofije*)
- moguće je uvođenjem popularne filozofije (putem odabranih primjera popularizirane filozofije i filozofije popularnih pojava) remodelirati nastavu Filozofije, tj. ona je primjenjiva u srednjoškolskoj nastavi, (vidi 1.2.1. - 1.3.5.)
- u većini slučajeva potvrđena je postavljena pomoćna hipoteza H1, koja govori da popularizacija Filozofije pomaže u usvajanju nastavih sadržaja (vidi 1.2.1. - 1.3.3) i
- popularna filozofija doprinosi Filozofiji ne samo metodom nego i svojim sadržajem. (vidi 1.3.1. - 1.3.3.)

Drugi dio rada (2) *Remodeliranje Godišnjeg plana i programa Filozofije* odnosi se na istraživačko pitanje P2 i postavljene pomoćne hipoteze istraživanja H2 i H3. Sukladno provedenom istraživanju, zaključci su sljedeći:

- uvođenjem popularne filozofije moguće je remodelirati nastavu Filozofije u srednjim školama te najveća mogućnost za njezino uvođenje (uključujući populariziranu filozofiju i filozofiju popularnih pojava te povezanost s drugim predmetima) postoji kod novog kurikulumu za Filozofiju u sklopu Cjelovite kurikularne reforme *Škola za život*, (vidi 2.1. *Pregled i procjena postojećih inačica Godišnjeg plana i programa Filozofije*)
- potvrđena je postavljena pomoćna hipoteza H3, tj. moguće je ponuditi novi model podučavanja Filozofije koji bi u sebi uključivao populariziranu filozofiju i filozofiju popularnih pojava te povezanost s drugim predmetima (vidi 2.3. *Prijedlog nove inačice Godišnjeg plana i programa Filozofije*) i

- moguća je povezanost Filozofije s drugim (odabranim) predmetima te je samim time potvrđena postavljena pomoćna hipoteza H2, a koja govori da međusobna povezanost Filozofije s drugim predmetima pomaže u usvajanju nastavnih sadržaja Filozofije. (vidi 2.2. *Prijedlog povezanosti Filozofije s drugim predmetima*)

Na koncu, posljednji dio rada (3) *Anketiranje učenika o postojećem i predloženom modelu nastave Filozofije* tiče se istraživačkog pitanja P3 i glavne hipoteze istraživanja H4. Zaključci s obzirom na provedena istraživanja jesu:

- srednjoškolski učenici pozitivno bi prihvatili novi (remodelirani) model podučavanja Filozofije koji u sebi uključuje popularnu filozofiju (populariziranu filozofiju i filozofiju popularnih pojava) te povezanost s drugim predmetima (vidi 3.2. *Anketa učenika srednjih škola u RH*) i
- potvrđena je glavna hipoteza istraživanja H4 koja govori da postoji mogućnost promjene vezano za metodiku nastave Filozofije u srednjim školama u Republici Hrvatskoj, ukoliko bi novi model podučavanja bio bliži učeničkim školskim, izvannastavnim, izvanškolskim i osobnim interesima, hobijima i aktivnostima. (vidi 3.2. *Anketa učenika srednjih škola u RH*)

Generalni zaključak temeljem konjunkcije zaključaka pojedinih dijelova rada (1 – 3)

Postoje uvjeti koji sugeriraju potpunije ostvarivanje nastavnih ciljeva srednjoškolske nastave Filozofije i veze Filozofije s ostalim predmetima. Uvjet (1) opisuje priliku, uvjet (2) opisuje znanje - kako ili vještinu i uvjet (3) opisuje motivaciju (učenika i nastavnika).

(1) Prilika: Popularna filozofija kao ona popularizirana i ona popularnih pojava dio je filozofije. (vidi 1. dio)

(2) Znanje - kako: Uvođenje popularne filozofije u srednjoškolsku nastavu Filozofije je moguće. (vidi 2. dio)

(3) Motivacija: Učenici četvrtih razreda srednjih škola u Republici Hrvatskoj podržavaju uvođenje popularne filozofije. (vidi 3. dio)

(4) (1), (2) i (3) sugeriraju kvalitetnije ostvarivanje nastavnih ciljeva nastave Filozofije i veze Filozofije s ostalim srednjoškolskim predmetima.

Drugim riječima vrijedi sljedeći formalni argument:

$$(5) (1) \cdot (2) \cdot (3) \rightarrow (4)$$

(6) (1) • (2) • (3)

(7) (4)

Time je oblikovan generalni zaključak koji slijedi iz premisa koje su zasebno opravdane u svakom dijelu rada.

Ograničenja istraživanja pod vidom i rezultata (1 - 3) i daljnja istraživanja

Iako je navedeni argument (5 – 7) formalno valjan, tj. zaključak slijedi, ipak se pojavljuje cijeli niz problema unutar samih početnih pretpostavki. Neki problemi, a koji su izričito navedeni i na koje je odgovoreno u radu, su sljedeći (ovdje ih ističemo jer dopuštamo kako odgovori na njih neće svima biti dovoljni):

(Ad. 1) Ima filozofa koji drže kako je filozofija vrlo stroga, apstraktna i isključivo teorijska pa je tim slijedom manje-filozofija ili ne-filozofija sve što nema formalnu strogost analize, argumentacije i zaključaka, sve što je imalo konkretnije od maksimalne apstrakcije i sve što je imalo primijenjeno. Ti bi filozofi već i dobar dio etike držali ne-filozofijom (osim možda metaetike), također filozofije politike, prava, ekonomije, kulture, umjetnosti i sl., da o popularnoj filozofiji kao filozofiji popularnih pojava i ne govorimo.

Ovaj prigovor nakon što se s njega razmakne sva retorika, eristika i lažna skromnost, a koji kaže kako se filozofiju time profanizira, ponižava i kako se podilazi učenicima i trenutačno popularnim pojavama teško je racionalno odbaciti. Filozofija je od svojih antičkih početaka prepuna metafora, slika, opisa svakodnevnih situacija (Predsokratovci), prispodoba (Platonova spilja) pa i praktičnih postupaka (Diogen donosi Platonu očerupanu kokoš) i time već uključuje popularno.

(Ad. 2) Iako je uvođenje popularne filozofije u nastavni plan i program Filozofije teorijski i na razini načelnog remodeliranja postojećeg modela moguće, ipak postoje mnoge poteškoće njegove primjene (poput remodeliranja ostalih predmeta, povezanost na razini zajedničkih tema, pristanka nastavnika na nov način rada i sl.).

(Ad. 3) Pitanje je koliko su učenici prihvatili nov ponuđen model u poredbi s postojećim jer im se čini lakšim, a koliko jer su shvatili kako je zabavniji u procesu učenja i povezivanja Filozofije s ostalim predmetima i svakodnevnim životom.

Navedene prigovore (Ad. 1–3) pod uvjetom da je načelni argument valjan, treba ostaviti za daljnje istraživanje jer ono izlazi iz okvira teme, metode i ciljeva postavljenih na početku ovog istraživanja i rada.

Također, ostaje za preispitati mogućnost eksperimentalnog uvođenja novog predloženog modela u nastavu Filozofije u različitim vremenskim razmacima odnosno u više generacija radi dobivanja konkretnije i jasnije slike o navedenom. U istraživanje se mogu uključiti i ostali sudionici odgojno-obrazovnog procesa (nastavnici drugih predmeta, školski suradnici itd.).

Za razliku od uvoda u znanstvene radove koji su nerijetko puni otvorenog ili samozatajnog optimizma s obzirom na rezultate i njihovu primjenu, pri čemu ovaj rad nije iznimka, zaključci su nerijetko skromni i prepuni ograničenja, pri čemu još jednom ovaj rad nije iznimka. Uvod je često napisan u skladu s planom istraživanja, a zaključak u skladu s rezultatima pa otuda dolazi do nerazmjera, pri čemu još jednom ovaj rad nije iznimka.

Ipak, a nasuprot rečenom, čini se kako je temeljni argument takav da omogućuje zaključak koji u najblažem obliku kaže kako je sadržajem i načinom moguće promijeniti nastavu Filozofije tako da postane bliža prije svega ostalim predmetima (pod pretpostavkom da su i oni tako promijenjeni), ali i bliža svakodnevnici učenika.

Ovakva kakva trenutačno postoji ne koristi nikome. Ne koristi prosječnom učeniku kojeg uopće ne zanima pa je uči napamet navodno stječući opću kulturu koju za nekoliko godina zaboravi (često se ne sjećajući niti jedne filozofske zamisli, analize, argumenta, prigovora ili odgovora), a još manje koristi recimo 1 od 100 učenika koji je osobno zainteresiran za filozofiju, jer taj će se ionako samostalno obrazovati pri čemu će mu nastava biti samo vodič. Ako je ovim radom pokazano kako je barem moguća nastava Filozofije drugačija od postojeće, onda je njegov minimalan početni cilj ostvaren.

Literatura

Tiskani izvori

- Abram, C.; Pearlman, L.: „Facebook For Dummies“ (2. izdanje), Wiley Publishing Inc., Indianapolis, Indiana, 2010.
- Abrams, Jerold J.: „The logic of guesswork in Sherlock Holmes and House“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby ur.), John Wiley & Sons Inc., New Jersey, 2009.
- Akrap, Ante: „Ontologija nogometne igre“, u: Crkva u svijetu, Vol. 53, No. 3, 2018., str. 471.-492.
- Allen, R.; Smith, M. (ur.): „Film Theory and Philosophy“, Clarendon Press Oxford, New York, 1997.
- Althusius, Johannes: „Politka“, u: Politička misao, Vol. 40, No. 4, 2003., str. 51.-68.
- Anzenbacher, Arno: „Filozofija. Uvod u filozofiju“, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
- Archer, Rory: „Assessing Turbofolk Controversies: Popular Music between the Nation and the Balkans“, Southeastern Europe 36, 2012., 178.-207.
- Aristotel: „Nikomahova etika“ (pr. Ladan, T.), Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1982.
- Austin, Mihael W. (ur.): „Football and philosophy: going deep“, The University Press of Kentucky, Kentucky, 2008.
- Austin, Mihael W.: „Introduction“, u: „Football and philosophy: going deep“ (Austin, M. W. ur.), The University Press of Kentucky, Kentucky, 2008.
- Ayer, Alfred Jules: „The Central Questions of Philosophy“, London, Penguin, 1973.
- Babarović, Toni; Burušić, Josip; Šakić, Marija: „Uspješnost predviđanja obrazovnih postignuća učenika osnovnih škola Republike Hrvatske“, u: Društvena istraživanja, Vol. 18, No. 4-5 (102-103), 2009., str. 673.-695.
- Baker, Catherine: „The concept of turbofolk in Croatia: inclusion / exclusion in the construction of national musical identity“, u: Nation in formation: inclusion and exclusion in central and eastern Europe (ur. Baker Catherine, Gerry Christopher J., Madaj Barbara, Mellish Liz, Nahodilová Jana), London: SSEES, Publications, 2007., str. 139.-158.
- Baličević, M.; Ivančić, I.: „Timska nastava (Hrvatski jezik, Likovna i glazbena kultura) u okviru otvorene škole u OŠ Franje Krežme u Osijeku“, u: Život i škola, Vol. L, No. 12, 2004., str. 125.-130.

- Balabanić, Josip: „Filozofija“, u: „Filozofski leksikon“, LZMH, Zagreb, 2012.
- Barnett, Barbara: „Chasing zebras: the unofficial guide to House M. D.“, ECW Press, Toronto, Ontario, 2010.
- Bar-tura, A.: „Wall to Wall or Face to Face“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower, D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010.
- Battaly, H.; Coplan, A.: „Diagnosing character: a House divided?“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby ur.), John Wiley & Sons Inc., New Jersey, 2009.
- Baugh, Bruce: „Prolegomena to Any Aesthetics of Rock Music“, u: The Journal of Aesthetics and Art Criticism, Vol. 51, No. 1, 1993., str. 23.-29.
- Bazala, Albert: „Povijest filozofije: povijest narodne filozofije Grčke“ (sv. I), Matica hrvatska, Zagreb, 1906.
- Bazala, Albert: „Povijest filozofije“ (sv. II), Matica hrvatska, Zagreb, 1909.
- Benić, Đ.; Benić Penava, M.: „Ekonomski misao u antičkom Rimu“, u: Ekonomski pregled, Vol. 70, No. 1, 2019., str. 87.-111.
- Benson, Kristina: „House M. D.: House MD Season Two Unofficial Guide“, Equity Press, 2008.
- Berdica, Josip: „Rousseau i Tolstoj. Dva proroka na različitim putovima“, u: Filozofska istraživanja, Vol. 34, No. 1-2, 2014., str. 121.-137.
- Berdica, Josip: „Tolstojevo mjesto u ruskoj religijskoj filozofiji. Prolegomena u mišljenje“, u: Diacovensia, Vol. 18, No. 1, 2010., str. 129.-157.
- Biončina, Ivana: „Modus vivendi: Ogled o političkom, ekonomskom i društvenom u modi“, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2014.
- Bjedov, Vesna; Sigurnjak, Marija: „Učenička percepcija primjene skupinskog rada u nastavi gramatike“, u: Croatica et Slavica Iadertina, Vol. 13/2, No. 13, 2017., str. 263.-286.
- Bjelajac, Slobodan: „Sport i društvo“, Redak, Split, 2006.
- Bloor, C.: „What Are Friends For?“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower, D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010.
- Bochenski, Joseph Maria: „Uvod u filozofsko mišljenje“, Verbum, Split, 2001.
- Bogost, I.: „Ian Became a Fan of Marshall McLuhan on facebook and Suggested You Became a Fan Too“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower, D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010.

- Borden, Sam: „The complete idiot's guide to soccer basics“, Alpha, Penguin Group, New York, 2009.
- Boršić, Luka; Skuhala Ivana (ur.): „Filozofija u dijalogu sa znanostima“, Institut za filozofiju Zagreb, 2013.
- Bošnjak, Branko: „Filozofija i demokracija“, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, Vol. 14. No. 1-2 (27-28), 1988.
- Bošnjak, Branko: „Filozofija od Aristotela do renesanse“ (4. izd.), NZMH, Zagreb, 1983.
- Bošnjak, Branko: „Filozofija, uvod u filozofsko mišljenje i rječnik“, Naprijed, Zagreb, 1977.
- Bošnjak, Branko: „Filozofija: uvod u filozofsko mišljenje i rječnik“, Naprijed, Zagreb, 1973.
- Bošnjak, Branko: „Grčka filozofija: od prvih početaka do Aristotela“, NZMH, Zagreb, 1983.
- Brezetić Marušić, Dunja: „Filozofija - priručnik za pripremu ispita na državnoj maturi“, Profil, Zagreb, 2009.
- Bubić, Andreja; Ivanišević, Karmen: „Kako učenici biraju srednje škole: Uloga samoučinkovitosti u odlučivanju o karijeri i školskog postignuća“, u: Croatian Journal of Education, Vol. 18, No. 2, 2016., str. 465.-489.
- Butera V. M.: „Gatekeeper, Moderator, Synthesizer“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower, D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010.
- Butterfield, J.; Earman, J. (ur.): „Philosophy of physics“ (Part B), Handbook of the Philosophy of Science, North- Holland, Elsevier, 2007.
- Calefato, Patrizia: „Fashion and Worldliness: Language and Imagery of the Clothed Body“, u: Fashion Theory, The Journal of Dress, Body and Culture, 1997., Vol. 1, No. 1, str. 69.-90.
- Carroll, Noël; Choi, Jinhee (ur.): „Philosophy of film and motion pictures: an anthology“ (Blackwell philosophy anthologies), Blackwell Publishing, 2006.
- Carroll, Noël: „The Philosophy of Motion Pictures“ (Foundations of the philosophy of the arts), Blackwell Publishing, 2008.
- Casimir, Ani: „Plato & Dukor on Philosophy of Sports, Physical Education and African Philosophy: The Role of Virtue and Value in Maintaining Body, Soul and Societal Development“, u: Open Journal of Philosophy, Vol. 3, No. 1, 2013., str. 231.-239.
- Challen, Paul: „The House that Hugh Laurie built: an unauthorized biography and epizode guide“, ECW Press, Toronto, Ontario, 2007.
- Cipra, Marijan: „Uvod u filozofiju“, Matica hrvatska, Zagreb, 2007.

- Clarke, David B.; Doel, Marcus A.; Housiaux, Kate M. L. (ur.): „The consumption reader“, Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 2003.
- Coesel, Marga: „Education through the enjoyment of nature. Hugo de Vries and the popularization of biology“, u: *Acta Bot. Neerl.*, Vol. 47, No. 4, 1998., str. 491.-507.
- Colman, Felicity (ur.): „Film, theory and philosophy: the key thinkers“, McGill-Queen's University Press, Montreal & Kingston, Ithaca, 2009.
- Condella, C.: „Why Can't We Be Virtual Friends?“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower, D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010.
- Connor, Steven: „A Philosophy of Sport“, Reaktion Books, London, 2011.
- Cotkin, George: „Middle-Ground Pragmatists: The Popularization of Philosophy in American Culture“, u: *Journal of the History of Ideas*, Vol. 55, No. 2, 1994., str. 283.-302.
- Cox, Damian; Levine, Michael: „Thinking through film: doing philosophy, watching movies“, Blackwell Publishing, John Wiley & Sons Inc., 2012.
- Crnojević-Carić, Dubravka: „Kritičar - osoba koja gradi ukus ili stvara modu? (Kazališna kritika: kreiranje mode i/ili ukusa?)“, *Dani hvarskoga kazališta*, Vol. 42, No. 1, 2016., str. 393.-407.
- Culbertson, Leon; McNamee, Mike; Ryall, Emily: „Resource Guide to the Philosophy of Sport and Ethics of Sport“, Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Network, 2008.
- Cuonzo A. M.: „Gossip and the Evolution of facebook“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower, D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010.
- Currie, Gregory: „Image and Mind: Film, philosophy and cognitive science“, Cambridge University Press, 1995.
- Čehok, Ivan: „Filozofija- misliti i biti, udžbenik filozofije u četvrtom razredu gimnazije“, Školska knjiga, Zagreb, 2021.
- Čehok, Ivan; Uzelac, Maja: „Mali rječnik filozofskih pojmova“, u: Hirschberger, Johannes: „Mala povijest filozofije“, priručnik za gimnazije od 1995., Školska knjiga, Zagreb, 1995.
- Čehok, Ivan; Grgić, Filip: „Filozofija, udžbenik za 4. razred gimnazije“, Profil, Zagreb, 2001.
- Čvrljak, Krešo: „Životna filozofija likova u romanima F. M. Dostojevskog. Jedan pogled iz današnje perspektive“, u: *Crkva u svijetu*, Vol. 4, No. 2, 1969., str. 181.-194.
- Ćurko, B.; Kragić, I: „Filozofija za djecu- primjer „Male filozofije“, u: *Život i škola*, Vol. LIV, No. 20, 2008., str. 61.-68.
- Ćurko, Bruno: „Kritičko mišljenje u nastavi filozofije, logike i etike“, HFD, Zagreb, 2017.

- Ćurko, B.; Kardum, M.; Novina, M.; Perhat, J.; Skansi, S.; Skelac, I.: „Filozofija, udžbenik za 4. razred gimnazija“, Element, Zagreb, 2021.
- Davies, Stephen: „Themes in the Philosophy of Music“, Oxford, University Press, New York, 2003.
- De Sanctis, Raffaella: „Vrijednost i efikasnost suvremenih strategija učenja i poučavanja filozofije u talijanskoj školi“, u: Metodički ogledi, Vol. 13, No. 1, 2006., str. 95.-105.
- Despot, Branko: „Uvod u filozofiju“, Biblioteka Zora, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1988.
- Despot, Branko: „Vjera i filozofija (s ovu i onu stranu uma)“, u: Bogoslovska smotra, Vol. 78, No. 4, 2008., str. 741.-746.
- Devčić, Ivan: „Kozmološki dokaz za božje postojanje i nove znanstvene teorije“, u: Riječki teološki časopis, Vol. 20, No. 2, 2012., str. 227.-248.
- Dick, Luke; Reisch, A. George (ur.): „The Rolling Stones and philosophy: it's just a thought away“, Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2011.
- Dokić, Marko: „Spencerova filozofija individualne slobode“, u: Filozofska istraživanja, Vol. 35, No. 1, 2015., str. 137.-152.
- Dorfles, Gillo: „Moda“, Golden marketing, Zagreb, 1997.
- Doxiadis, A.; Papadimitriou, C. H.; Papadatos, A.; Donna di A.: „Stripologikon“, Logicomix Print Ltd., Mate d.o.o., 2010.
- Doyle, John: „Svijet je lopta: radost, ludilo i značenje nogometa“, Znanje, Zagreb, 2010.
- Doyle, W.; Fraser, M.: „Facebook, Surveillance and Power“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower, D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010.
- Dronamraju, Krishna R.: „Popularizing Science: The Life and Work of JBS Haldane“, Oxford University Press, New York, 2017.
- Dryden, Jane: „House and Moral Luck“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby ur.), John Wiley & Sons Inc., New Jersey, 2009.
- Ehrenberg, Kenneth: „House vs. Titter: On the Clash of Theoretical and Practical Authority“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby ur.), John Wiley & Sons Inc., New Jersey, 2009.
- Ercegovic Reić, Ina; Dobrota, Snježana; Surić, Sara: „Listening to music and music preferences in early adolescence“, u: Metodički obzori, Vol. 12, No. 24, 2017., str. 6.-23.
- Erent-Sunko, Zrinka: „Gospodarstvo i poduzetništvo u antičko doba - Atena u razdoblju demokracije“, u: Zbornik Pravnog fakulteta, Vol. 57, No. 6, 2007., str. 1005.-1027.

Fairweather, A.; Halpern, J.: „Do Status Updates Have Any Value?“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010.

Falzon, Christopher: „Philosophy goes to the movies. An introduction to philosophy“, Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 2002.

Festini, H.: „Uvod u čitanje Ludwiga Wittgensteina“, Biblioteka „Filozofska istraživanja“, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1992.

Fiala, Andrew: „The philosopher's voice: philosophy, politics, and language in the nineteenth century“, State University of New York Press, Albany, 2002.

Filipović, Vladimir: „Logika“, Školska knjiga, Zagreb, 1941.

Filipović, Vladimir (ur.): „Filozofijski rječnik“, Matica Hrvatska, Zagreb, 1984.

Fitzpatrick, John R.: „House and the Virtue of Eccentricity“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby ur.), John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, 2009.

Frappier, Melanie: „„Being Nice Is Overrated“: House and Socrates on the Necessity of Conflict“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby ur.), John Wiley & Sons Inc., New Jersey, 2009.

Freeland, Cynthia A.; Wartenberg, Thomas E. (ur.): „Philosophy and film“, Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 1995.

Freeland, C. A.; Wartenberg, T. E.: „Introduction“, u: „Philosophy and film“ (Freeland, Wartenberg ur.), Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 1995.

Frelih, Jasenka: „Utjecaj Arthura Schopenhauera na književnost i umjetnost“, u: Nova prisutnost, Vol. XI, No. 1, 2013., str. 57.-72.

Furlan, Ivan: „Film i psihološki problemi učenja“, u: „Metodike osnove za primjenu filma u nastavi (priručnik za nastavnike)“, Knjiga III., Filmoteka 16, Zagreb, 1979.

Galović, Milan: „Moda: zastiranje i otkrivanje“, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2001.

Garcia, Jorge J. E.: „Painting borges: philosophy Interpreting Art Interpreting Literature“, Suny Press, State University of New York Press, New York, 2012.

Gernert, Dieter: „Ockham's Razor and its Improper Use“, u: Cognitive Systems, Vol. 7, No. 2, 2009., str. 133.-138.

Gifford, Clive: „Nogomet: osnove prekrasne igre“, Profil, Zagreb, 2003.

Gilmore, Richard A.: „Doing philosophy at the movies“, State University of New York Press, Albany, 2005.

Gilson, Etienne: „Uvod u kršćansku filozofiju“, Filozofsko-teološki institut družbe Isusove, Zagreb, 1995.

Girardi-Karšulin, Mihaela: „Petrićeva kritika Aristotelova pojma vremena“, u: Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, Vol. 15, No. 1-2 (29-30), 1989., str. 99.-126.

Giulianotti, Richard; Robertson, Roland: „The globalization of football: a study in the globalization of the „serious life““, u: The British Journal of Sociology, Vol. 55, No. 4, 2004., str. 545.-568.

Goldlatt, David: „Is There s Superman in the House?: A Nietzsche Point of View“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby ur.), John Wiley & Sons Inc., New Jersey, 2009.

Goodin, R. E.; Pettit, P. (ur.): „A Companion to Contemporary Political Philosophy“, Blackwell Companions to Philosophy, (2. izd.), Vol. 1, Blackwell Publishing, 2007.

Gracyk Theodore; Kania, Andrew (ur.): „The Routledge companion to philosophy and music“, Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 2011.

Gracyk, Theodore: „Rhythm and Noise: An Aesthetics of Rock“, I. B. Tauris & Co Ltd, London, New York, 1996.

Graham, Gordon: „Philosophy of the arts: an introduction to aesthetics“, Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 1997.

Gredt, J. u: „Elementa philosophiae aristotelico-thomisticae“, 2 voll., Friburgi Brisgoviae, Herder, 1932., Vol. I, art. 1. (prema Gilson, Etienne: „Uvod u kršćansku filozofiju“, Filozofsko-teološki institut družbe Isusove, Zagreb, 1995.)

Gretić, Goran: „Filozofija i politika: Hannah Arendt-Martin Heidegger“, u: Politička misao, Vol. 36, No. 4, 1999., str. 49.-65.

Guć, Josip: „Etički aspekti Camusova *Pobunjenog čovjeka*“, u: Filozofska istraživanja, Vol. 37, No. 2, 2017., str. 271.-287.

Guthrie, William K. C.: „Povijest grčke filozofije: Sofisti - Sokrat“, (sv. III) Naklada Jurčić, Zagreb, 2006.

Hagberg, Garry L.; Walter, Jost (ur.): „A companion to the philosophy of literature“ (Blackwell Companions to Philosophy), Wiley-Blackwell, John Wiley & Sons Ltd. Publication, 2010.

Hamington, M.: „Care Ethics, Friendship, and facebook“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010.

Hardman, Alun; Carwyn, Jones (ur.): „Philosophy of Sport: International Perspectives“, Cambrigde Scholars, Newcastle, UK, 2010.

Hasnaš, Snježan: „Značaj mediteranskog propitivanja humaniteta kod Alberta Camusa“, u: *Filozofska istraživanja*, Vol. 27, No. 3, 2007., str. 629.-634.

Havi, Carel; Tuck, Greg (ur.): „New Takes in Film-Philosophy“, Palgrave Macmillan, 2011.

Haydon, John: „Facebook Marketing For Dummies“ (4. izdanje), John Wiley & Sons Inc., Hoboken, New Jersey, 2013.

Heaton, J.; Groves, J.: „Wittgenstein za početnike“, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2003.

Heisenberg, Werner: „Fizika i filozofija“, Kruzak, Zagreb, 1997.

Herzogenrath, Bernd (ur.): „Film as philosophy“, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2017.

Higgins, Kathleen M.; Maira, Shakti; Sikka, Sonia (ur.): „Artistic Visions and the Promise of Beauty, Cross-Cultural Perspectives“, *Sophia Studies in Cross-cultural Philosophy of Traditions and Cultures*), Springer International Publishing Switzerland, 2017.

Hirschberger, Johannes: „Mala povijest filozofije“, priručnik za gimnazije od 1995., Školska knjiga, Zagreb, 1995.

Hockley, L.; Gardner, L. (ur.): „House: the wounded healer on television: Jungian and post-Jungian reflections“, Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 2011.

Hofstetter, Robert: „Filozofija, društvo i fizika“, Školska knjiga, Zagreb, 1997.

Holtz, Andrew: „The medical science of House, M. D.“, Berkley Boulevard, New York, 2006.

Hyman, David A.: „Aesthetics and Ethics: The Implications of Cosmetic Surgery“, u: *Perspectives in Biology and Medicine*, Johns Hopkins University Press, Vol. 33, No. 2, 1990., str. 190.-202.

Introduction, u: „Comics as philosophy“, (McLaughlin, J. ur.), University Press of Mississippi/Jackson, 2005.

Introduction, u: „Philosophy and film“, Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 1995.

Irwin, William; Johnson, David K. (ur.): „Introducing philosophy through pop culture: from Socrates to South Park, Hume to House“, Blackwell Publishing, John Wiley & Sons Inc., UK, 2010.

Jacoby, H.: „Introduction: Read Less, More TV: A Cranky, Slightly Rude Introduction“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby ur.), John Wiley & Sons Inc., New Jersey, 2009.

- Jacoby, H: „Selfish, Base Animals Crawling Across the Earth: House and the Meaning of Life“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby ur.), John Wiley & Sons Inc., New Jersey, 2009.
- Jacoby, Henry: „House and philosophy: everybody lies“, John Wiley & Sons Inc., New Jersey, 2009.
- Jakopec, Petar: „Filozofija politike Johna Lockeja u „Drugoj raspravi o vladi“, u: Nova prisutnost, Vol. 11, No. 3, 2013., str. 419.-432.
- Jakušić, Dino: „Stephen Hawking i smrt filozofije (preveo s engleskog: Matija Pospíš)“, u: Čemu, Vol. XI, No. 21, 2013., str. 65.-75.
- Jarvie, Ian: „Philosophy of the Film: Epistemology, Ontology, Aesthetics“, Taylor and Francis Group, Routledge, London, New York, 2003.
- Jurković Majić, Olivera: „Istraživanje zadovoljstva učenika kvalitetom usluge srednjoškolskog obrazovanja u Republici Hrvatskoj“, u: Market-Tržište, Vol. 19, No. 2, 2007., str. 231.-239.
- Jurić, H.; Stupalo, K.: „Filozofija, udžbenik filozofije u četvrtom razredu gimnazije“, Školska knjiga, Zagreb, 2021.
- Kalin, Boris: „Albert Bazala i nastava filozofije“, Prilozi 27-28, 1988.
- Kalin, Boris: „Filozofija, uvod i povijest (priručnik za nastavnike), Zagreb, 2014.
- Kalin, Boris: „Filozofija, uvod u povijest“, Školska knjiga, Zagreb, 2015.
- Kalin, Boris: „Povijest filozofije“, Školska knjiga, Zagreb, 2010.
- Kalin, Boris: „Teorija relativnosti u gimnazijskoj nastavi filozofije i fizike“, u: Filozofska istraživanja, Vol. 26, No. 3, 2006., str. 571.-584.
- Kania, Andrew: „Making Tracks: The Ontology of Rock Music“, u: The Journal of Aesthetics and Art Criticism, 64 (4), 2006., str. 401.-414.
- Kawamura, Yunya: „Fashion-ology: an introduction to fashion studies“, Berg, Oxford, New York, 2005.
- Keele, Rondo: „Ockham explained: razor to rebellion“, Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010.
- Keilbach, Vilim: „Kratak uvod u filozofiju“, Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora Zagreb, 1945.
- Kelly, Kevin T.: „Ockham's razor, empirical complexity, and truth - finding efficiency“, u: Kinkoph Gunter, Sherry: „Sams teach yourself Facebook in 10minutes“, Pearson Education, Inc., Indianapolis, Indiana, 2010.

- Kirkpatrick, David: „Facebook efekt“, Lumen, Zagreb, 2012.
- Kivy, Peter (ur.): „The Blackwell guide to aesthetics“, Blackwell Publishing, 2004.
- Koprek, Ivan: „Kao dio mene: Etika-prijateljstvo-krepost“, Biblioteka Filozofska istraživanja, knj. 66, Hrvatsko filozofsko društvo (Barišić, Pavo ur.), Zagreb, 1995.
- Kovačić, Slavko: „Etičnost politike u Aristotela“, u: Filozofska istraživanja, Vol. 26, No. 2, 2006., str. 457.-476.
- Kragić, B.; Gilić, N. (ur.): „Filmski leksikon“, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb, 2003.
- Kranjčević, Kristina: „Propovjednik i Albert Camus. Pitanje smisla“, u: Kateheza, Vol. 33, No. 3, 2011., str. 276.-297.
- Kretchmar, Scott R.: „Philosophy of Sport“, u: The history of exercise and sport science (Massengale, John D.; Swanson, Richard A. ur.), Human Kinetics, Champaign, Illinois, 1997.
- Kretchmar, Scott R.: „Practical philosophy of sport and physical activity“, Human Kinetics, Champaign, Illinois, 1994.
- Krkač, K.; Lukin, J.: „Wittgenstein the Morphologist I“, u: Synthesis philosophicam Vol. 46, No. 2, 2008., str. 427.-438.
- Krkač, Kristijan: „Smells like pragmatism: Wittgenstein’s *anti-sceptical weapons*“, u: Prolegomena Vol. 2, No. 1, 2003., str. 46.-60.
- Krkač, Kristijan: „Wittgenstein’s Dubbit III: Caught in Kirchberg am Aspekt-Wechsel“, u: Wittgenstein Studien, De Gruyter, Vol. 1, 2010., str. 121.-51.
- Krkač, Kristijan: „Čin. Uvod u problem djelovanja u analitičkoj filozofiji“, u: Obnovljeni život, Vol. 64, No. 4, 2009., str. 495.-512.
- Krkač, Kristijan; Jalšenjak, Borna: „Uvod u filozofiju i kritičko mišljenje“ (2. izd.), ZSEM, MATE d.o.o., Zagreb, 2015.
- Krkač, Kristijan: „„Quid pro quo,Clarice“: Wittgenstein’s Multiaspectual Notion of Clarity“, u: Synthesis Philosophica Vol. 52, No. 2, 2011., str. 357.-374.
- Krkač, Kristijan: „Filozofija nogometa. Ogledi o srži igre“, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2012.
- Krkač, Kristijan: „Hrvatska filozofija i skolastička epistemologija 20. stoljeća. Odabrana predavanja 1998.-2008.“, e-book, Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org, Zagreb, 2012.
- Krkač, Kristijan: „Krava na Mjesecu, Filozofija znanstveno-fantastičnih horor filmova: estetika, filozofija emocija, ontologija, epistemologija i etika“, Filozofija.org, Zagreb, 2013.

- Melville, N.; Krkač, K: „The Primacy of Function over Structure“, u: *Synthesis Philosophica* Vol. 60, No. 2, 2015., str. 289.-305.
- Kronja, Ivana: „Turbo folk and dance music in 1990s Serbia: media, ideology and the production of spectacle“, u: *The anthropology of East Europe review*, Vol. 22, No. 1, 2004. str. 103.-114.
- Kukoč, Mislav: „Mediterransko mišljenje Alberta Camusa i filozofija povijesti“, u: *Filozofska istraživanja*, Vol. 35, No. 1, 2015., str. 53.-65.
- Kunzmann, P.; Burkard, F.-P.; Wiedmann, F.: „Atlas filozofije“, Golden marketing, Zagreb, 2001.
- Kusić, Ante: „Kršćanski egzistencijalizam“, u: *Bogoslovska smotra*, Vol. 34, No. 2, 1964., str. 237.-262.
- Kuščević, Dubravka: „Likovno-umjetnička djela u nastavi likovne kulture“, u: *Zbornik radova filozofskog fakulteta u Splitu*, No. 6-7, 2016., str. 43.-54.
- Kuščević, Dubravka; Dobrota, Snježana; Burazer, Marijana: „Stavovi učenika četvrtih razreda osnovne škole o likovnoj kulturi i ocjenjivanju u nastavnom predmetu likovna kultura“, u: *Godišnjak Titius*, Vol. 3, No. 3, 2010., str. 215.-227.
- Kyle, Renee: „„You Care for Everybody“: Cameron's Ethics of Care“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby ur.), John Wiley & Sons Inc., New Jersey, 2009.
- König, Rene: „Promjena i postojanost“, u: Cvitan-Černelić, Bartlett, Vladislavić: „Moda: povijest, sociologija i teorija mode“ (Uzelac Maja ur.), Školska knjiga, Zagreb, 2002.
- Labak, Irena; Heffer, Marija; Radanović, Ines: „Stavovi učenika o nastavi Prirode i Biologije organiziranoj u dvosatu“, u: *Educatio biologiae*, No. 1, 2014., str. 36.-48.
- Labaš, D.; Mihovilović, M.: „Masovni mediji i semiotika popularne kulture“, u: *Kroatologija* Vol. 2, No. 1, 2011., str. 95.-122.
- Lapat, Goran; Lukaček, Nikolina; Matijević, Milan: „Razlike u mišljenju učenika o školskim ocjenama“, u: *Život i škola*, Vol. LXIII, No. 2, 2017., str. 75.-86.
- Leburić, Anči; Štrk Marina: „Moda kao društveni jezik: sociološko istraživanje mladih“, *Biblioteka Istraživačke studije* (knjiga br. 12), Redak, Split, 2010.
- Levison, Jerrold: „Philosophy and Music“, u: *Topoi*, Vol. 28, No. 2, 2009., str. 119.-123.
- Litch, Mary M.: „Philosophy through film“ (2. izd.), Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 2010.

Livingston, Paisley: „Cinema, philosophy, Bergman: on film as philosophy“, Oxford University Press, New York, 2009.

Locke, Jocke: „Ogled o ljudskom razumu“, Naklada Breza, Zagreb, 2007.

Lorand, Ruth: „Aesthetic order: a philosophy of order, beauty and art“, Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 2003.

Loschek, Ingrid: „When clothes become fashion: design and inovation systems“, Berg, Oxford, New York, 2009.

Losh, E.: „With Friends Like These, Who Needs Enemies?“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E., ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010.

Liotard, Jean-Francois: „Postmoderno stanje: izvještaj o znanju“, Ibis grafika, Zagreb, 2005.

Lunić, Anita: „Između književnosti i filozofije: egzistencijalizam mediteranskog kruga. Albert Camus i Antun Šoljan“, u: Filozofska istraživanja, Vol. 35, No. 1, 2015., str. 67.-87.

Macan, Ivan: „Wittgensteinova teorija značenja“, Biblioteka „Filozofska istraživanja“, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1996.

Macan, Ivan: „Filozofija spoznaje“, FFDI, Filozofski niz, Zagreb, 1997.

Magee, Bryan: „Povijest filozofije“, Mozaik knjiga, Zagreb, 2010.

Maira, Shakti: „The Hollowing of Art and the Call of Beauty“, u: „Artistic Visions and the Promise of Beauty, Cross-Cultural Perspectives“, Sophia Studies in Cross-cultural Philosophy of Traditions and Cultures (Higgins, Maira, Sikka ur.), Springer International Publishing Switzerland, 2017.

Maltar Okun, Tanja; Doutlik, Karolina: „Učeničke procjene osobina učiteljica prirode/biologije“, u: Školski vjesnik, Vol. 67, No. 1, 2018., str. 17.-37.

Marcelić, Sven; Krolo, Krešimir; Tonković, Željka: „Turbofolk- od zabranjenog voća do mainstreama: istraživanje glazbenog ukusa zadarskih srednjoškolaca“, u: CASCA, 1, (2015), 2015., 12.

Marinković, Josip: „Filozofija kao nastava“, HFD, Zagreb, 1990.

Marinković, Josip: „Metodika nastave filozofije“, Školske novine, Zagreb, 2008.

Marinković, Josip: „Učiteljstvo kao poziv: rastakanje pedagogije i potraga za smislom“, Kruzak, Zagreb, 2008.

Marinković, Josip: „Utemeljenost odgoja u filozofiji“, Školska knjiga, Zagreb, 1981.

Marinucci, M.: „You Can't Front on Facebook“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010.

- Martinović, Ivica: „Petrićeva prosudba Aristotelove prirodne filozofije“, u: *Obnovljeni život*, Vol. 52, No. 1, 1997., str. 3.-20.
- Martinović, Ivica: „Recepcija Boškovićeve teorije sila u Parizu“, u: *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, Vol. 39, No. 1, 2013., str. 53.-241.
- Massengale, John D.; Swanson, Richard A. (ur.): „The history of exercise and sport science“, Human Kinetics, Champaign, Illinois, 1997.
- Matijević, Milan; Topolovčan, Tomislav; Rajić, Višnja: „Učenička evaluacija udžbenika“, u: *Napredak*, Vol. 154, No. 3, 2013., str. 289.-315.
- Matišić, Martina: „Heather Widdows, *Perfect Me: Beauty as an Ethical Ideal*. Princeton i Oxford: Princeton University Press, 2018., 341. str.“, u: *Obnovljeni život*, Vol. 73, No. 4, 2018., str. 562.-564.
- Matišić, Martina: „Filozofija glazbe kao filozofija popularne pojave“, u: *časopis za kulturu, društvo i politiku Obnova*, Vol. 12, No. 1, 2019., str. 260.-281.
- McDonald, Glenn: „House, T. B. A.“, u: „House unauthorized: vasculitis, clinic duty, and bad bedside manner“ (Wilson ur.), Benbella books, Dallas, Texas, 2007.
- McFee, Graham: „Sport, Rules and Values: Philosophical investigations into the nature of sport“, Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 2004.
- McIntyre, L.; Rosenberg, A. (ur.): „The Routledge companion of philosophy of social science“, Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 2017.
- McLaughlin, J. (ur.): „Comics as philosophy“, University Press of Mississippi/Jackson, 2005.
- McMahon, Jennifer L.: „House and Sartre: „Hell Is Other People““, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby ur.), John Wiley & Sons Inc., New Jersey, 2009.
- McNamee, Mike: „Sport, ethics and philosophy; context, history, prospects“, u: *Sport, Ethics and Philosophy*, Vol. 1, No. 1, 2007., str. 1.-6.
- McNamee, Mike; Morgan, William J. (ur.): „Routledge handbook of the philosophy of sport“, Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 2015.
- Meikle, G.: „It's Like Talking to a Wall“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower, D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010.
- Meints, Waltraud: „Arendt i Kant: Ravnopravni drugi i „prošireni način mišljenja““, u: *Anali Hrvatskog politološkog društva*, Vol. 4, No. 1, 2007., str. 283.-298.

- Melville, N.; Krkač, K.: „The Primacy of Function over Structure, Analogy Reading of Wittgenstein's „Meaning is Use“ Aphorism“, u: *Synthesis philosophica*, Vol. 60, No. 2, 2015., str. 289.-305.
- Meštrović, Matko: „Globalna kriza i socijalna zemlja“, u: *Socijalna ekologija*, Zagreb, Vol. 15, No. 3, 2006., str. 219.-235.
- Mikić, Krešimir: „Film u nastavi medijske kulture“, Educa, Zagreb, 2001.
- Milas, Goran: „Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima“ (2. izd.), Naklada Slap, Jastrebarsko, 2009.
- Miletić, Josip: „Istraživanje pripremljenosti učenika srednjih trgovačkih, ekonomskih i upravnih škola za nastavak obrazovanja na srodnim fakultetima“, u: *Croatia et Slavica Iadertina*, Vol. 10/2, No. 10, 2014., str. 473.-500.
- Miloš, Branko: „Utjecaj rock-glazbe na mlade“, u: *Obnovljeni život*, Vol. 51, No. 5, 1996., str. 559.-586.
- Miošić, Igor: „Priručnik za nastavu filozofije uz udžbenik Tomislava Reškovca „Filozofija“ za 4. razred gimnazije“, Profil, Zagreb, 2008.
- Mišćin, Daniel: „Elementi Kranjčevićevog fundamentalno-ontološkog tezarija“, u: *Obnovljeni život*, Vol. 59, No. 4, 2004., str. 435.-449.
- Mišćin, Daniel: „Tolstojeva pripovijest „Smrt Ivana Iljiča“ u kontekstu Heideggerove analize smrti u djelu „Bitak i vrijeme““, u: *Obnovljeni život*, Vol. 68, No. 1, 2013., str. 7.-24.
- Mišić, Anto: „Rječnik filozofskih pojmova“, Verbum, Split, 2000.
- Moore, G. E.: „Neki glavni problemi u filozofiji“ (1953.), u: Strawson, Peter Frederick: „Analiza i metafizika: uvod u filozofiju“, Kruzak, Zagreb, 1999.
- Morgan, R.; Clulow, J.: „The Proles and Cons of facebook“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010.
- Mothersill, Mary: „Beauty and the Critic's Judgment: Remapping Aesthetics“, u: „The Blackwell guide to aesthetics“ (Kivy ur.), Blackwell publishing, 2004.
- Muhr, S. L.; Pedersen, M.: „Faking It on Facebook“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010.
- Mužić, Josip: „Problem filozofske metode“, u: *Crkva u svijetu*, Vol. 42, No. 1, 2007., str. 155.-166.
- New, Christopher: „Philosophy of literature: an introduction“, Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 1999.

- Odak, Iva: „Moda u društvu: suvremena sociologijska tumačenja“, u: *Revija za sociologiju*, Vol. XXXIV., 2003, No. 1-2, str. 97.-107.
- Osterhoudt, Rober G.: „The History and Philosophy of Sport: The Re-unification of Once Separated Opposites“, u: *Journal of the Philosophy of Sport*, Vol. 5, No. 1, 1978., str. 71.-76.
- Overholser, James C.: „Elements of the Socratic method: I. systematic questioning“, u: *Psychotherapy*, Vol. 3, No. 1, 1993, str. 67.-74.
- Paić, Žarko: „Vrtloglavica u modi: prema vizualnoj semiotici tijela“, *Altagama*, Zagreb, 2007.
- Paić, Žarko; Vene, Lea: „Analiza modnog diskursa-Case Study: *Fashion readeri*, Barnard i Kawamura“, *TEDI*, Vol. 3, 2013., str. 4.-8.
- Pažanin, Ante: „Politički svijet i filozofija politike“, u: *Politička misao*, Vol. 42, No. 4, 2005., str. 3.-16.
- Pažanin, Ante: „Povijesno znanje i političko djelovanje“, u: *Politička misao*, Vol. 42, No. 4, 2001., str. 3.-13.
- Pećnjak, D.: „Aspekti osobnog identiteta“, *Biblioteka Scopus*, Zagreb, 2006.
- Perić, Branka: „Kreativnost u nastavi“, u: *Život i škola*, Vol. LXI, No. 1, 2015., str. 145.-151.
- Peterlić, Ante: „Osnove teorije filma“, *HSN*, Zagreb, 2001.
- Petković, Tomislav; Petković, Tomislav ml.: „Boškovićevo djelo u filozofiji prirode u razvoju moderne fizike čestica. O 300-toj obljetnici Boškovićevog rođenja“, u: *Filozofska istraživanja*, Vol. 32, No. 2, 2012., str. 343.-360.
- Petković, Tomislav: „Doticaj moderne kozmologije i religije: poimanje početka svemira“, u: *Filozofska istraživanja*, Vol. 27, No. 2, 2007., str. 307.-320.
- Petras, Marijan: „Filozofija u srednjoj školi“, *Nastavni vjesnik*, knj. 50, 1941.- 42., str. 209.-220.
- Petrović, Gajo: „Logika“, *Školska knjiga*, Zagreb, 1987.
- Pole, William: „The philosophy of music“, *The International Library of Philosophy*, Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 2014.
- Poljak, D.; Sokolić, F.; Jakić, M.: „Znanstveno filozofski aspekti Boškovićeve djela i utjecaj na razvoj klasične i moderne fizike“, u: *Metodički ogledi*, Vol. 18, No. 1, 2011., str. 11.-34.
- Posavec, Zvonko: „Rawls-Kant“, u: *Politička misao*, Vol. 41, No. 3, 2004., str. 49.-64.
- Posavec, Zvonko: „Filozofija i filozofija politike“, u: *Politička misao*, Vol. 49, No. 1, 2012., str. 15.-23.
- Pourriol, Oliver: „Filmozofija“, *Meandarmedia*, Zagreb, 2010.

- Prica, Ljubiša: „Film kao medij filozofskog mišljenja“, Naklada Jurčić, Zagreb, 2016.
- Primorac, Igor: „Hobbes: filozofija i politika“, u: Politička misao, Vol. 14, No. 2, 1977., str. 233.-250.
- Protasi, Sara: „Love: The Only Risk House Can't Take“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby ur.), John Wiley & Sons Inc., New Jersey, 2009.
- Psillos, S.; Curd, M. (ur.): „The routledge companion to philosophy of science“, Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 2008.
- Puljić, Ante: „Pojam ekonomije kroz stoljeća“, u: Ekonomski pregled, Vol. 52, No. 5-6, 2001., str. 545.-569.
- Raboteg-Šarić, Zora; Šakić, Marija; Brajša-Žganec, Andreja: „Kvaliteta života u osnovnoj školi: povezanost sa školskim uspjehom, motivacijom i ponašanjem učenika“, u: Društvena istraživanja, Vol. 18, No. 4-5 (102-103), 2009., str. 697.-716.
- Raguž, Ivica: „Na razmeđu ateizma i kršćanske vjere. Teološki pogled na misao Alberta Camusa“, u: Obnovljeni život, Vol. 65, No. 3, 2010., str. 341.-353.
- Rasmussen, Vidić Ljerka: „From source to commodity: newly-composed folk music of Yugoslavia“, Popular Music, Vol. 14, No. 2, 1995., str. 241.-256.
- Raunić, Raul: „Filozofija i kurikulum“, u: Metodički ogledi, časopis za filozofiju odgoja, Vol. 24, No. 1, 2017., str. 9.-30.
- Reid, Heather L.: „Introduction to the Philosophy of Sport“ (The Elements of Philosophy series), Rowman & Littlefield, Maryland, UK, 2012.
- Reid, Heather L: „Sport, Philosophy, and the Quest for Knowledge“, u: Journal of the Philosophy of Sport, Vol. 36, 2009., str. 40.-49.
- Relja, Jasna: „Kako se učenici osjećaju u školi“, u: Život i škola, Vol. LII, No. 15-16, 2006., str. 87.-96.
- Restović, Ivan: „Složenost jednostavnosti“, u: Scopus, Vol. 12, No. 25, 2012., str. 52.-57.
- Reškovac, Tomislav: „Filozofija, udžbenik filozofije za 4. razred gimnazije“, Profil, Zagreb, 2008.
- Richards, Ted (ur.): „Soccer and Philosophy: Beautiful Thoughts on the Beautiful Game“, Open Court, Chicago, La Salle, Illinois, 2010.
- Ross, Julian L: „Philosophy in literature“, Syracuse University Press, 1949.

- Roviš, Darko; Bezinović, Petar: „Vezanost za školu - analiza privrženosti školi i predanosti školskim obvezama kod srednjoškolaca“, u: Sociologija i prostor, Vol. 49. No. 2 (190), 2011., str. 185.-208.
- Ruff, Jeffrey C.; Barris, Jeremy: „The Sound of One House Clapping: The Unmannerly Doctor as Zen Rhetorician“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby ur.), John Wiley & Sons Inc., New Jersey, 2009.
- Russell, Bertrand: „The history of western philosophy“, Simon and Schuster, New York, 1945.
- Russell, Bruce: „The Philosophical Limits of Film“, u: „Philosophy of film and motion pictures: an anthology“ (Carroll, Choi ur.), Blackwell Publishing, 2006.
- Ryall, Emily: „Philosophy of sport: key questions“, Bloomsbury, London, UK, 2016.
- Sabo, Adriana: „Otiš'o je svak' ko valja-Rambo Amadeus, Eurovizija i crnogorski turizam“, u: In Medias Res, Vol. 2, No. 3, 2013., str. 384.-402.
- Sarachan, J.: „Profile Picture, Right Here, Right Now“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010.
- Scholz, T.: „Facebook as Playground and Factory“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010.
- Scott, Gary A.: „Plato's Socrates as educator“, State University of New York Press, Albany, 2000.
- Scruton, Roger: „Understanding music: philosophy and interpretation“, Continuum, London, New York, 2009.
- Sharpe, R. A.: „Philosophy of Music: an introduction“ Acumen Publishing, 2004.
- Shusterman, Richard: „Philosophy as Literature and More than Literature“, u: „A companion to the philosophy of literature“, Blackwell Companions to Philosophy (Hagberg, Walter ur.), Wiley- Blackwell, John Wiley & Sons Ltd. Publication, 2010.
- Simmel, Georg: „The Philosophy of Fashion“, u: „The consumption reader“ (Clarke, Doel, Housiaux ur.), Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 2003.
- Singer, Irving: „Cinematic Mythmaking: philosophy in film“, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 2008.
- Skelac, Mirela: „Sukobi u komunikacijskim odnosima između učenika i učitelja“, u: Život i škola, Vol. LXIII, No. 2, 2017., str. 49.-59.
- Slade, Genoveva: „Boškovićeve i Kantova filozofija prirode“, u: Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, Vol. 11, No. 1-2 (21-22), 1985., str. 29.-81.

- Solar, Milivoj: „Uvod u filozofiju književnosti“, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2004.
- Stecker, Robert: „Aesthetics and the philosophy of art: an introduction“, Rowman & Littlefield publishers, Maryland, 2010.
- Stock, Barbara A.; Burke, Teresa B.: „To Intubate or Not to Intubate: House's Principles and Priorities“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby ur.), John Wiley & Sons Inc., New Jersey, 2009.
- Stock, Barbara A.: „It Explains Everything!“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby ur.), John Wiley & Sons Inc., New Jersey, 2009.
- Stock, Kathleen (ur.): „Philosophers on music: experience, meaning, and work“, Oxford, University Press, New York, 2007.
- Stojanov, Trajče: „Filozofski sistem Dostojevskog (pokušaj rekonstrukcije)“, u: Diacovensia, Vol. 18, No. 1, 2010., str. 197.-208.
- Strauss, L.; Cropsey, J. (ur.): „Povijest političke filozofije“, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006.
- Strawson, Peter Frederick: „Analiza i metafizika: uvod u filozofiju“, Kruzak, Zagreb, 1999.
- Sunjako, Goran: „Diderot i Rousseau: tête-coeur filozofije francuskoga prosvjetiteljstva“, u: Studia lexicographica, Vol. 7, No. 2, 2013., str. 139.-180.
- Svendsen, Lars: „Fashion: a Philosophy“, Reaktion Books, London, 2006.
- Šanc, Franjo: „Filozofija borbenog ateizma“, u: Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti, Vol. 18, No. 3, 1937., str. 97.-108.
- Šarančić, Snježana: „Dobrobiti likovnog stvaralaštva“, u: Napredak: časopis za teorijsku pedagošku i praksu, Vol. 154, No. 1-2, 2014., str. 91.-104.
- Šestak, Ivan: „Filozofsko utemeljenje odgoja za zrelu osobnost“, u: Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti, Vol. 69, No. 4, 2014., str. 543.-549.
- Šimundža, Drago: „Apsurd i nada Alberta Camusa Absurdum et spes Alberti Camus“, u: Crkva u svijetu, Vol. 4, No. 1, 1969., str. 36.-47.
- Škaro, Damir; Stipetić, Vladimir: „Sport u vremenu globalizacije (sport i kapital)“, Effectus, Zagreb, 2016.
- Škerbić, Matija Mato: „Etika sporta kao novi nastavni predmet?“, u: Metodički ogledi, Vol. 21, No. 1, 2014. str. 47.-66.

- Škerbić, Matija Mato: „Metodička vrijednost i uporaba filma u nastavi filozofije“, u: Metodički ogledi, Vol. 16, No. 1-2, 2009., str. 63.-86.
- Šturanović, Petar: „Politička filozofija Roberta Nozicka: kontroverzni libertarijanizam“, u: Filozofska istraživanja, Vol. 38, No. 2, 2018., str. 391.-406.
- Šundalić, A.; Pavić, Ž.: „Uvod u metodologiju društvenih znanosti“, Ekonomski fakultet u Osijeku, Osijek, 2013.
- Šuran, Fulvio: „Glazba i mediji s posebnim osvrtom na film“, u: In Medias Res, časopis filozofije medija, Vol. 2, No. 2, 2013., str. 124.-146.
- Tadić, Ivan: „Ogled o Aristotelovoj etici (II)“, u: Crkva u svijetu, Vol. 38, No. 4, 2003., str. 473.-500.
- Tarle, Jere: „Albert Camus- književnost, politika, filozofija“, Biblioteka „Filozofska istraživanja“, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1991.
- Tedesco, M.: „The Friendship that Makes No Demands“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010.
- Težak, Stjepko: „Metodika nastave filma na općeobrazovnoj razini“, Školska knjiga, Zagreb, 1990.
- Težak, Stjepko: „Metodika nastave filma na općeobrazovnoj razini“, Školska knjiga, Zagreb, 2002.
- Thalos, M.: „Why I Am Not a Friend“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower, D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010.
- Tokić, Ružica: „Povezanost afektivnih faktora učenika viših razreda osnovne škole s uspjehom u nastavi Engleskog jezika“, u: Život i škola, Vol. LXII, No. 3, 2016., str. 195.-205.
- Torres, Cesar R. (ur.): „The Bloomsbury Companion to the Philosophy of Sport“, Bloomsbury, London, 2004.
- Tot, Daria: „Učeničke kompetencije i suvremena nastava“, u: Odgojne znanosti, Vol. 12, No. 1, 2010., str. 65.-78.
- Tripković, Luka; Vukelić, Zvonimir: „Zašto volim nogomet“, Jaspri, Zagreb, 1997.
- Turković, Hrvoje: „Razumijevanje filma, ogledi iz teorije filma“, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1988.
- Turković, Hrvoje: „Teorija filma“, Meandarmedia, Zagreb, 1994.
- Turković, Vera: „Umjetničko obrazovanje u tranziciji: likovno obrazovanje u europskom obrazovnom sustavu“, u: Metodika, Vol. 10, No. 18, 2009., str. 8.-38.

- Uvodnik: „Fizika i filozofija“, u: Čemu, Vol. 11, No. 21, 2013., str. 7.-12.
- Vaughan, Hunter: „Where film meets philosophy: Godard, Resnais, and experiments in cinematic thinking“, Columbia University Press, New York, 2013.
- Vejnović, Nevenka: „Povijest filozofije: s odabranim filozofskim tekstovima: udžbenik za gimnaziju“, Školska knjiga, Zagreb, 1968.
- Vidmar, Iris: „Film kao filozofija“, u: Kultura, 142, 2014., str. 13.-33.
- Vidmar, Iris: „Filozofija i književnost o svijetu i čovjeku: isto a različito“, u: Prolegomena, Vol. 12, No. 2, 2013., str. 285.-313.
- Vrabec, Miroslav: „Filmska umjetnost i škola“, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1966.
- Vranicki, Predrag: „Antologija filozofskih tekstova s pregledom povijesti filozofije“ (Šeparović. S. ur.), Školska knjiga, Zagreb, 1958.
- Vrkić Dimić, Jasmina; Stručić, Maja: „Mišljenja učenika o provođenju provjeravanja i ocjenjivanja u nastavnoj praksi“, u: Acta Iadertina, Vol. 5, No. 1, 2008., str. 39.-54.
- Vučetić, M.: „Priateljstvo u Aristotelovoj filozofiji“, u: Filozofska istraživanja, Vol. 27, No. 3, 2007., str. 571.-579.
- Vučković, Ante: „Homo Politicus. Filozofsko utemeljenje politike“, u: Bogoslovna smotra, Vol. 77, No. 2, 2007., str. 311.-343.
- Waller, Sara: „A Prescription for Friendship“, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby ur.), John Wiley & Sons Inc., New Jersey, 2009.
- Wandel, T.; Beavers, A.: „Playing Around with Identity“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010.
- Warburton, Nigel: „Filozofija: osnove“, Kruzak, Zagreb, 1999.
- Wartenberg, Thomas E.; Freeland, Cynthia A. (ur.): „Philosophy and film“, Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 1995.
- Wartenberg, Thomas E.: „On the Possibility of Cinematic Philosophy“, u: „New Takes in Film-Philosophy“ (Havi, Tuck ur.), Palgrave Macmillan, 2011.
- Wartenberg, Thomas E.: „Thinking on screen, Film as philosophy“, Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York, 2007.
- Weissgerber, Josip: „Ontološki paradoksi Jean Paul Sartrea“, u: Obnovljeni život, Vol. 30, No. 3, 1975., str. 223.-234.

- Wicclair, Mark R.: „House and Medical Paternalism: „You Can't Always Get What You Want““, u: „House and philosophy: everybody lies“ (Jacoby ur.), John Wiley & Sons Inc., New Jersey, 2009.
- Wicke, Peter: „Rock music: culture, aesthetics and sociology“, Cambridge University Press, New York, 1987.
- Widdows, Heather: „Perfect me: Beauty as an ethical ideal“, Princeton University Press, 2018.
- Wilson, Leah (ur.): „House unauthorized: vasculitis, clinic duty, and bad bedside manner“, Benbella books, Dallas, Texas, 2007.
- Windelband, Wilhelm: „Povijest filozofije“ (sv. I), Naprijed, Zagreb, 1988.
- Winters, Jill: „Dysfunctional family in residence“, u: „House unauthorized: vasculitis, clinic duty, and bad bedside manner“ (Wilson ur.), Benbella books, Dallas, Texas, 2007.
- Wisser, Richard: „Politika kao ozbiljenje čovječnosti. Jaspersova kritika političkih promašaja“, u: Politička misao, Vol. 32, No. 1, 1995., str. 183.-198.
- Wittgenstein, L.: „Filozofska istraživanja“, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1998.
- Wittkower, Dylan E. (ur.): „Facebook and philosophy: what's on my mind?“, Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010.
- Wittkower, D. E.; Vejby, R.: „Spectacle 2.0?“, u: „Facebook and philosophy: what's on my mind?“ (Wittkower D. E. ur.), Open Court, Chicago and La Salle, Illinois, 2010.
- Wolfendale, Jessica; Kennett Jeanette (ur.): „Fashion-philosophy for everyone: thinking with style“, Wiley-Blackwell, John Wiley & Sons, 2011.
- Yapova, Kristina: „The Relation between Music and Philosophy: Three Retrospects/Perspectives“, u: Philosophy Study, Vol. 7, No. 10, 2017., str. 553.-561.
- Zagorac, Ivana (ur.): „O sportu drugačije (zbornik)“, HFD, Zagreb, 2014.
- Zelić, Ivan: „Vodič kroz filozofiju“, Verbum, Split, 2017.
- Zimmermann, Stjepan: „Sistematsko-didaktički uvod u filozofiju“, u: Bogoslovska smotra, Vol. 14, No. 2, 1926., str. 137.-155.
- Zimmermann, Stjepan: „Temelji filozofije: historijsko kritička orijentacija“, Matica hrvatska, Zagreb, 1934.
- Zorić, Vučina: „Provjera i ocjenjivanje znanja učenika u nastavi filozofije u srednjoj školi“, u: Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja, Vol. LIV, No. 20, 2008., str. 113.-126.

Zorić, Vučina: „Sokratova dijaloška metoda“, u: Život i škola, Vol. LIV, No. 20, 2008., str. 27.-40.

Živković, M.; Živković, B.: „Od metafizike do fizike svjetla“, u: Filozofska istraživanja, Vol. 26, No. 3, 2006., str. 559.-570.

Audiovizualni izvori

Jarman, D. (1993.) *Wittgenstein*. Japan, U. K.

Internetski izvori

„Amazon review- Facebook and philosophy: what's on your mind?“, (URL: <https://www.amazon.com/Facebook-Philosophy-Whats-Popular-Culture/dp/0812696751>, pristupljeno 7. 5. 2018.)

„American Chemical Society- Popular chemistry“, (URL: <https://www.acs.org/content/acs/en/acs-webinars/popular-chemistry.html>, pristupljeno 20. 2. 2020.)

„Beauty“, (URL: <https://plato.stanford.edu/entries/beauty/>, pristupljeno 22. 9. 2018.)

„Beauty“, (URL: <https://plato.stanford.edu/entries/aesthetic-judgment/>, pristupljeno 22. 9. 2018.)

„Beauty“, (URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/beauty>, pristupljeno 22. 9. 2018.)

„Beauty“, (URL: https://www.google.hr/search?q=beauty+definition&sa=X&ved=0ahUKEwi7i_uqt87dAhUWM8AKHfkvDXEQ1QIiQIoAA&biw=1536&bih=706, pristupljeno 22. 9. 2018.)

„Beauty philosophy“, (URL: <https://www.thoughtco.com/how-do-philosophers-think-about-beauty-2670642>, pristupljeno 22. 9. 2018.)

„Book review „House and philosophy: everybody lies““, (URL: <http://readingbooks.blog/2015/01/26/book-review-house-and-philosophy-everybody-lies/>, pristupljeno 21. 7. 2018.)

„Book review „House and philosophy: everybody lies““, (URL: <https://www.goodreads.com/book/show/3792652-house-and-philosophy>, pristupljeno 21. 7. 2018.)

„Book review „House and philosophy: everybody lies““, (URL: <https://www.bookdepository.com/House-Philosophy-Henry-Jacoby/9780470316603>, pristupljeno 21.7. 2018.)

„Book review „House and philosophy: everybody lies““, (URL: <http://betnavad.mobi/book/show/3792652-house-and-philosophy>, pristupljeno 21.7. 2018.)

„Book review „House and philosophy: everybody lies““, (URL: https://www.amazon.com/House-Philosophy-Everybody-Henry-Jacoby/product-reviews/0470316608/ref=cm_cr_dp_d_show_all_btm?ie=UTF8&reviewerType=all_reviews, pristupljeno 21. 7. 2018.)

„Book review „House and philosophy: everybody lies““, (URL: https://www.amazon.com/House-Philosophy-Everybody-Henry-Jacoby/product-reviews/0470316608/ref=cm_cr_ar_p_d_viewpnt_rgt?ie=UTF8&reviewerType=all_reviews&filterByStar=critical&pageNumber=1, pristupljeno 21. 7. 2018.)

„Book review „House and philosophy: everybody lies““, (URL: https://www.amazon.com/House-Philosophy-Everybody-Henry-Jacoby/product-reviews/0470316608/ref=cm_cr_dp_d_srvw_btm?ie=UTF8&reviewerType=all_reviews&sortBy=recent#R14NNXUBI8W0G2, pristupljeno 21. 7. 2018.)

„Book review „House and philosophy: everybody lies““, (URL: <https://www.thriftbooks.com/w/house-and-philosophy-everybody-lies/267885/#isbn=0470316608&idiq=1767868>, pristupljeno 21. 7. 2018.)

„Book review „House and philosophy: everybody lies““, (URL: <https://www.amazon.com/House-Philosophy-Everybody-Henry-Jacoby/dp/0470316608>, pristupljeno 21. 7. 2018.)

„British philosophy of sport association“, (URL: <http://philosophyofsport.org.uk/resources/philosophy-sport/>, pristupljeno 7. 1. 2019.)

„British Philosophy of Sport Association“, (URL: <http://www.philosophyofsport.org.uk/>, pristupljeno 7. 1. 2019.)

„Cornell University- Popular physics“, (URL: <https://arxiv.org/list/physics.pop-ph/recent>, pristupljeno 20. 2. 2020.)

„Collins dictionary Mode“, (URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/mode>, pristupljeno 21. 9. 2018.)

„Cjelovita kurikularna reforma“, (URL: <http://www.kurikulum.hr/>, pristupljeno 31. 1. 2019.)

„Division of philosophy“, (URL: <https://magiscenter.com/an-uncaused-being-can-philosophy-provide-evidence-for-gods-existence/>, pristupljeno 20. 2. 2020.)

„Division of philosophy“, (URL: <https://www.pinterest.com/pin/293859944414170593/>, pristupljeno 20. 2. 2020.)

„Division of philosophy“, (URL: <http://vereloqui.blogspot.com/2008/11/david-chalmers-at-fragments-of.html>, pristupljeno 20. 2. 2020.)

„Division of philosophy“, (URL: <https://www.slideshare.net/cassandra0012345/philosophy-of-man-ppt-part-1>, pristupljeno 20. 2. 2020.)

„Division of philosophy“, (URL: <https://www.slideshare.net/SircDb/philosophy-of-man-51413270>, pristupljeno 20. 2. 2020.)

„Division of philosophy“, (URL: <https://www.slideshare.net/DimpleRamnani/corporate-ethics-tpic-of-business-ethics>, pristupljeno 20. 2. 2020.)

„Division of philosophy“, (URL: <https://slideplayer.com/slide/13305056/>, pristupljeno 20. 2. 2020.)

„Division of philosophy“, (URL: <https://www.pinterest.com/pin/251427591670415316/>, pristupljeno 20. 2. 2020.)

„Enciklopedija moda“, (URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=41446>, pristupljeno 21. 9. 2018.)

„Encyclopedia Britannica „Fashion““, (URL: <https://www.britannica.com/art/fashion-industry#toc296474>, pristupljeno 21. 9. 2018.)

„Facebook „House M. D.““, (URL: <https://www.facebook.com/House/>, pristupljeno 28. 7. 2018.)

„Facebook „Gregory House““, (URL: <https://www.facebook.com/greggieh/>, pristupljeno 28. 7. 2018.)

„Facebook „Gregory House““, (URL: <https://www.facebook.com/SweetSauceHouse/>, pristupljeno 28. 7. 2018.)

„Facebook „House M. D.““, (URL: <https://www.facebook.com/DR.H0USE.M.D/>, pristupljeno 28. 7. 2018.)

„Facebook „House M. D.““, (URL: <https://www.facebook.com/Dr.House.H.M.D/>, pristupljeno 28. 7. 2018.)

„Facebook „House M. D.““, (URL: <https://www.facebook.com/House-MD-Quotes-119738808041145/>, pristupljeno 28. 7. 2018.)

„Facebook „Gregory House“, (URL: <https://www.facebook.com/groups/DrGregHouse/>, pristupljeno 28. 7. 2018.)

„Facebook „House M. D.““, (URL: <https://www.facebook.com/groups/1185876568147498/about/>, pristupljeno 28. 7. 2018.)

„Film and Philosophy“, (URL: <https://www.pdcnet.org/filmphil/Film-and-Philosophy#:~:text=Film%20and%20Philosophy%20is%20a,ideas%20and%20reward%20aesthetic%20analysis>, pristupljeno 25. 7. 2018.)

„Filozofija u književnosti“, (URL: <https://www.google.com/search?q=simpozij+filozofija+u+knji%C5%BEevnosti&spell=1&sa=X&ved=0ahUKEwiLhfTDy5HhAhXOyqQKHdmcCk8QBQgoKAA&biw=1532&bih=750&dpr=1.25>, pristupljeno 20. 3. 2019.)

„Glasnik ministarstva kulture i prosvjete, 1994., Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, Nastavni programi za gimnazije i strukovne škole“, (URL: <https://www.ncvvo.hr/nastavni-planovi-i-programi-za-gimnazije-i-strukovne-skole/>, pristupljeno 31. 1. 2019.)

„Goodreads review- Facebook and philosophy: what's on your mind?“, (URL: <https://www.goodreads.com/book/show/7256238-facebook-and-philosophy>, pristupljeno 7. 5. 2018.)

„Googlebooks review- Facebook and philosophy: what's on your mind?“, (URL: https://books.google.hr/books/about/Facebook_and_Philosophy.html?id=290I3uyqx2IC&redir_esc=y, pristupljeno 7. 5. 2018.)

„Heather Widdows Perfect Me reviews“, (URL: <https://www.bookdepository.com/Perfect-Me-Heather-Widdows/9780691160078>, pristupljeno 21. 9. 2018.)

„Heather Widdows Perfect Me reviews“, (URL: <https://press.princeton.edu/titles/11281.html>, pristupljeno 21. 9. 2018.)

„Heather Widdows Perfect Me Ethical Ideal review“, (URL: <https://www.amazon.com/Perfect-Me-Beauty-Ethical-Ideal-ebook/dp/B0779NG9TG>, pristupljeno 21. 9. 2018.)

„Heather Widdows Perfect Me reviews“, (URL: <https://www.amazon.com/Perfect-Me-Beauty-Ethical-Ideal/product-reviews/0691160074>, pristupljeno 21. 9. 2018.)

„Heather Widdows Perfect Me reviews“, (URL: <https://www.amazon.co.uk/Perfect-Me-Beauty-Ethical-Ideal/dp/0691160074>, pristupljeno 21. 9. 2018.)

„Heather Widdows Perfect Me reviews“, (URL: <https://www.goodreads.com/book/show/36854783-perfect-me>, pristupljeno 21. 9. 2018.)

„Heather Widdows“, (URL: <http://nuffieldbioethics.org/about/council-members/heather-widdows-web>, pristupljeno 21. 9. 2018.)

„Heather Widdows“, (URL: <https://twitter.com/profwiddows?lang=en>, pristupljeno 22. 9. 2018.)

„Heather Widdows“, (URL: <https://twitter.com/BeautyDemands>, pristupljeno 22. 9. 2018.)

„Heather Widdows“, (URL: <https://feministacademiccollective.com/2015/07/02/about-perfect-me-beautydemands/>, pristupljeno 22. 9. 2018.)

„Heather Widdows“, (URL: <http://beautydemands.blogspot.com/>, pristupljeno 22. 9. 2018.)

„Heather Widdows perfect me“, (URL: <http://blog.press.princeton.edu/2018/05/09/heather-widdows-on-perfect-me-beauty-as-an-ethical-ideal/>, pristupljeno 21. 9. 2018.)

„Heather Widdows perfect me“, (URL: <https://www.birmingham.ac.uk/strategic-framework/Research/perfect-me.aspx>, pristupljeno 21. 9. 2018.)

„Heather Widdows perfect me“, (URL: <https://www.birmingham.ac.uk/schools/ptr/departments/philosophy/research/projects/duty-to-be-beautiful/media.aspx>, pristupljeno 21. 9. 2018.)

„House „Occam's razor““, (URL: <https://vimeo.com/57262156>, pristupljeno 7. 8. 2018.)

„House „The Socratic Method““, (URL: <https://www.dailymotion.com/video/x600qyx>, pristupljeno 8. 8. 2018.)

„House M. D. Guide“, (URL: <http://www.housemd-guide.com/characters/houserules.php>, pristupljeno 26. 7. 2018.)

„House M. D. Quotes“, (URL: <https://quotecatalog.com/communicator/dr-gregory-house/>, pristupljeno 26. 7. 2018.)

„House M. D. Quotes“, (URL: <https://www.deviantart.com/mexpiratered/art/Top-25-Dr-Gregory-House-Quote-162974922>, pristupljeno 26. 7. 2018.)

„House The New York Times“, (URL: <https://www.nytimes.com/2007/01/30/arts/television/30hous.html?pagewanted=print>,

pristupljeno 26. 7. 2018., „House, Already Strong, Gets a Boost“, Carter Bill, 30. 1. 2007., The New York Times)

„House- Epizode Guide- TV. com“, (URL: <http://www.tv.com/shows/house/>, pristupljeno 22. 7. 2018.)

„House M. D. (TV Series 2004-2012)- IMDb“, (URL: <https://www.imdb.com/title/tt0412142/>, pristupljeno 22. 7. 2018.)

„House M. D. | House Wiki“, (URL: http://house.wikia.com/wiki/House,_M.D, pristupljeno 22. 7. 2018.)

„House M. D. quotes“, (URL: https://www.google.hr/search?q=house+quotes&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiw7vu5mcfcAhUFKlAKHdnpC1YQ_AUICigB&biw=1530&bih=778, pristupljeno 30. 7. 2018.)

„Hrvatski leksikon Popularan“, (URL: <https://www.hrleksikon.info/definicija/popularan.html>, pristupljeno 5. 4. 2018.)

„Hrvatski zavod za javno zdravstvo“, (URL: <https://www.hzjz.hr/sluzba-promicanje-zdravlja/rezultati-novog-istrazivanja-o-razini-tjelesne-aktivnosti-u-zemljama-clanicama-europske-unije/>, pristupljeno 12. 1. 2019.)

„Hrvatski zavod za javno zdravstvo“, (URL: <https://www.hzjz.hr/aktualnosti/medunarodni-sastanak-istrazivanja-o-zdravstvenom-ponasanju-ucenika/>, pristupljeno 12. 1. 2019.)

„Humanum review- Facebook and philosophy: what's on your mind?“, (URL: <https://humanumreview.com/articles/wittkower-facebook-and-philosophy>, pristupljeno 7. 5. 2018.)

„Instagram „House M. D.““, (URL: <https://www.instagram.com/gregoryhousemd/?hl=en>, pristupljeno 30. 7. 2018.)

„Instagram „House M. D.““, (URL: <https://www.instagram.com/explore/tags/housemd/?hl=en>, pristupljeno 30. 7. 2018.)

„Instagram „House M. D.““, (URL: <https://www.instagram.com/explore/tags/drhouse/?hl=en>, pristupljeno 30. 7. 2018.)

„Instagram „House M. D.““, (URL: <https://www.instagram.com/house.md.love/>, pristupljeno 30. 7. 2018.)

„Instagram „House M. D.““, (URL: <https://www.instagram.com/drhousee/>, pristupljeno 30. 7. 2018.)

„Internet Encyclopedia of Philosophy“, (URL: <https://www.iep.utm.edu/filmcont/>, pristupljeno 23. 7. 2018.)

„Internet Encyclopedia of Philosophy „Philosophy and film“, (URL: <http://www.iep.utm.edu/phi-film/>, pristupljeno 11. 6. 2018.)

„Internet Encyclopedia of Philosophy „Aesthetics“, (URL: <https://www.iep.utm.edu/aestheti/>, pristupljeno 22. 9. 2018.)

„Journal of the Philosophy of Sport“, (URL: <https://journals.scholarsportal.info/browse/00948705>, pristupljeno 9. 1. 2019.)

„LibraryThing review- Facebook and philosophy: what's on your mind?“, (URL: <http://www.librarything.com/work/9979166/reviews/137479349>, pristupljeno 7. 5. 2018.)

„Linkedin Heather Widdows“, (URL: <https://www.linkedin.com/in/heather-widdows-a0732880/>, pristupljeno 21. 9. 2018.)

„Krkač, Kristijan: „Krava na Mjesecu. Filozofija znanstveno-fantastičnih horor filmova: Estetika, filozofija emocija, ontologija, epistemologija i etika“, u: Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org, 2013., (URL: [http://www.filozofija.org/wp-content/uploads/knjige/Krkac-\(2013\)-Filozofija-ZF.pdf](http://www.filozofija.org/wp-content/uploads/knjige/Krkac-(2013)-Filozofija-ZF.pdf), pristupljeno 15. 4. 2018.)

„Matišić, Martina: „Sternov Wittgenstein, Tumačenje Filozofskih istraživanja Ludwiga Wittgensteina od strane Davida Sterna“, u: Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org, 2018., (URL: <http://www.filozofija.org/clanci/clanci/>, pristupljeno 13. 6. 2018.)

„Ministarstvo znanosti i obrazovanja, *Katalog odobrenih udžbenika za osnovnu školu, gimnazije i srednje strukovne škole za šk. god. 2021./2022.*“, (URL: <https://mzo.gov.hr/vijesti/ministarstvo-znanosti-i-obrazovanja-objavljuje-katalog-odobrenih-udzbenika-za-osnovnu-skolu-gimnazije-i-srednje-strukovne-skole-za-sk-god-2021-2022/4352>, pristupljeno 31. 7. 2022.)

„Ministarstvo znanosti i obrazovanja, *Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Filozofija za gimnazije u Republici Hrvatskoj, kurikulum nastavnog predmeta Filozofija za gimnazije*, NN 7/2019“, (URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_158.html, pristupljeno 7. 4. 2019.)

„Ministarstvo znanosti i obrazovanja, *Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta Filozofija-prijedlog nakon javne rasprave*, prosinac 2017., Nacionalni kurikulum, Predmetni kurikulumi“, (URL: <https://mzo.hr/hr/rubrike/predmetni-kurikulumi>, pristupljeno 7. 4. 2019.)

„Ministarstvo znanosti i obrazovanja, *Nacionalni kurikulum za gimnazijsko obrazovanje-prijedlog nakon javne rasprave*, prosinac 2017., Nacionalni kurikulumi“, (URL: <https://mzo.hr/hr/nacionalni-kurikulumi>, pristupljeno 31. 1. 2019.)

„Ministarstvo znanosti i obrazovanja, *Katalog obveznih udžbenika i pripadajućih dopunskih nastavnih sredstava za osnovnu školu, gimnazije i srednje strukovne škole od šk. god. 2014./2015.*“, (URL: <https://mzo.gov.hr/vijesti/katalog-obveznih-udzbenika-i-pripadajucih-dopunskih-nastavnih-sredstava-za-osnovnu-skolu-gimnazije-i-srednje-strukovne-skole-od-skolske-godine-2014-2015/1032>, pristupljeno 25. 7. 2018.)

„Ministarstvo znanosti i obrazovanja, *Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005.-2010.*“, (URL: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/2016/Sjednice/Arhiva/85-05a.pdf>, pristupljeno 31. 1. 2019.)

„Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje, *Ispitni katalozi za državnu maturu 2021./2022.*“, (URL: <https://www.ncvvo.hr/ispitni-katalozi-za-drzavnu-maturu-2021-2022/>, pristupljeno 31. 7. 2022.)

„*Nacionalni dokument društveno-humanističkoga područja kurikuluma* (prijedlog, veljača 2016.), Cjelovita kurikularna reforma, Kurikularni dokumenti, Dokumenti područja kurikuluma“, (URL: <http://www.kurikulum.hr/dokumenti-podrucja-kurikuluma/>, pristupljeno 31. 1. 2019.)

„*Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta Filozofija*, veljača 2016., Cjelovita kurikularna reforma, Kurikularni dokumenti, Predmetni kurikulumi“, (URL: <http://www.kurikulum.hr/predmetni-kurikulumi/>, pristupljeno 31. 1. 2019.)

„*Nacionalni kurikulum za gimnazijsko obrazovanje* (prijedlog, veljača 2016.), Cjelovita kurikularna reforma, Kurikularni dokumenti, Dokumenti nacionalnih kurikuluma“, (URL: <http://www.kurikulum.hr/dokumenti-nacionalnih-kurikuluma/>, pristupljeno 31. 1. 2019.)

„*Nacrt za prijedlog predmetnog kurikula Filozofije*, Hrvatsko filozofsko društvo“, (URL: <http://www.hrfd.hr/>, pristupljeno 31. 1. 2019.)

„*Okvir nacionalnoga kurikuluma* (prijedlog, veljača 2016.), Cjelovita kurikularna reforma, Kurikularni dokumenti“, (URL: <http://www.kurikulum.hr/okvir-nacionalnog-kurikuluma-onk/>, pristupljeno 31. 1. 2019.)

„Open Court review- Facebook and philosophy: what's on your mind?“, (URL: http://www.opencourtbooks.com/books_n/facebook.htm, pristupljeno 7. 5. 2018.)

„Oxford popular philosophy“, (URL: <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100337561>, pristupljeno 4. 4. 2018.)

„Oxford popular philosophy“, (URL: <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199754694.001.0001/acref-9780199754694-e-1685>, pristupljeno 4. 4. 2018.)

„Popular Culture and Philosophy“, (URL: <https://www.amazon.com/Popular-Culture-and-Philosophy-125-book-series/dp/B0897GS1YK>, pristupljeno 2. 8. 2022.)

„Philosophy of Sport Blog“, (URL: <http://philosophyandsports.blogspot.com/>, pristupljeno 7. 1. 2019.)

„Philosophy of art“, (URL: <https://www.thefreedictionary.com/Philosophy+of+art>, pristupljeno 21. 9. 2018.)

„Philosophy and film- Stanford Encyclopedia of Philosophy“, (URL: <https://plato.stanford.edu/entries/film/>, pristupljeno 11. 6. 2018.)

„Philosophy for children“, (URL: <https://p4c.com/>, pristupljeno 31. 1. 2019.)

„Physics world- Making physics popular“, Robert P Crease, 1. april 2009., (URL: <https://physicsworld.com/a/making-physics-popular/>, pristupljeno 20. 2. 2020.)

„Pinterest „House M. D.““, (URL: <https://www.pinterest.com/caroljanekail/house-m-d/>, pristupljeno 30. 7. 2018.)

„Pinterest „House M. D.““, (URL: <https://www.pinterest.com/myricae7/house-md-quotes/>, pristupljeno 30. 7. 2018.)

„Popular Astronomy“, (URL: <https://popularastronomy.technicacuriosa.com/>, pristupljeno 20. 2. 2020.)

„Royal society of chemistry- Chemistry world“, (URL: <https://www.chemistryworld.com/popular-science/1715.tag>, pristupljeno 20. 2. 2020.)

„Slobodni filozofski, Hall Stuart: Bilješke uz dekonstruiranje “popularnog”, 26. prosinca 2014.“, (URL: <http://slobodnifilozofski.com/2014/12/stuart-hall-biljeske-uz-dekonstruiranje.html>, pristupljeno 5. 4. 2018.)

„Sport, Ethics and Philosophy“, (URL: <https://journals.scholarsportal.info/browse/17511321/v09i0003>, pristupljeno 9. 1. 2019.)

„Stanford Encyclopedia of Philosophy“, (URL: <https://plato.stanford.edu/>, pristupljeno 23. 7. 2018.)

„Stanford Encyclopedia of Philosophy „Beauty““, (URL: <https://plato.stanford.edu/entries/beauty/>, pristupljeno 22. 9. 2018.)

„Stanford Encyclopedia of Philosophy „Beauty““, (URL: <https://plato.stanford.edu/entries/aesthetic-judgment/>, pristupljeno 22. 9. 2018.)

„Stanford Encyclopedia of Philosophy „Wittgenstein““, (URL: <https://plato.stanford.edu/entries/wittgenstein/>, pristupljeno 19. 6. 2018.)

„Stanford Encyclopedia of Philosophy „Philosophy and film““, (URL: <https://plato.stanford.edu/entries/film/>, pristupljeno 11. 6. 2018.)

„Škola za život“, (URL: <https://skolazazivot.hr/sazetak-hrvatski/>, pristupljeno 31. 1. 2019.)

„The Aperiodical- Popular mathematics books“, (URL: <https://aperiodical.com/2012/01/favourite-popular-mathematics-books/>, pristupljeno 20. 2. 2020.)

„The Blackwell Philosophy and Pop Culture Series“, (URL: <https://andphilosophy.com/books/>, pristupljeno 2. 8. 2022.)

„The European Association for the Philosophy of Sport“, (URL: <http://www.philosophyofsport.eu>, pristupljeno 7. 1. 2019.)

„The International Association for the Philosophy of Sport“, (URL: <http://www.iaps.net>, pristupljeno 7. 1. 2019.)

„The School of Philosophy and Economic Science“, (URL: <https://www.schooleconomicscience.org/course/introductory-practical-philosophy/>, pristupljeno 4. 4. 2018.)

The Stage „Arts teaching could become more important than maths in tech-based future-education expert“, (URL: https://www.thestage.co.uk/news/2019/arts-teaching-become-important-maths-tech-based-future-education-expert/?fbclid=IwAR1pqE3ix2jHmUapjh83SAZNetmJYhLDJVR4Wyl0tYWjKwJCTvVQB_YhiIuc, pristupljeno 16. 3. 2019.)

„Tumblr „House M. D.““, (URL: <https://www.tumblr.com/tagged/house-md>, pristupljeno 30. 7. 2018.)

„Tumblr „House M. D.““, (URL: <https://www.tumblr.com/tagged/doctor-house>, pristupljeno 30. 7. 2018.)

„Twitter „House M. D.““, (URL: https://twitter.com/housemd_quotes?lang=en, pristupljeno 30. 7. 2018.)

„Twitter „House M. D.““, (URL: <https://twitter.com/hashtag/house.m.d>, pristupljeno 30. 7. 2018.)

„YouTube „Wittgenstein““, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=628eVJgHD6I>, pristupljeno 21. 6. 2018.)

„YouTube „Wittgenstein““, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=xfdutZhUQIE>, pristupljeno 21. 6. 2018.)

„YouTube „Wittgenstein““, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ILlvG78ZldQ>, pristupljeno 21. 6. 2018.)

„YouTube „What is the Philosophy of Sport““, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=oJXB8UsabpQ>, pristupljeno 7. 1. 2019.)

„YouTube „Ruđer Bošković““, (URL: https://www.youtube.com/watch?v=RddOj_i9YKI, pristupljeno 27. 3. 2019.)

„YouTube „House Socratic Method““, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=wtwcwiK-664>, pristupljeno 28. 7. 2018.)

„YouTube „House MD s01 e03- Occam's Razor (Part 2)““, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=dhcMXlNNrXc>, pristupljeno 28. 7. 2018.)

„YouTube „Occam's Razor- House. wmv““, (URL: https://www.youtube.com/watch?v=tA0wGv9_3Os, pristupljeno 28. 7. 2018.)

„YouTube „Beauty and ethics““, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=24M9wBFYC6A>, pristupljeno 21. 9. 2018.)

„YouTube „Beauty and ethics““, (URL: https://www.youtube.com/watch?v=hu_-Yp1rEWA, 21. 9. 2018.)

„YouTube „Beauty and ethics““, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=6BpFIJoaktE>, pristupljeno 21. 9. 2018.)

„YouTube „What is the Philosophy of Sport““, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=oJXB8UsabpQ>, pristupljeno 7. 1. 2019.)

„YouTube „Uvod u filozofiju nogometa““, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rt-d4buJiVg>, pristupljeno 10. 1. 2019.)

„YouTube „Aesthetic Appreciation: Crash Course Philosophy #30““, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=NZ5duzln2wI>, pristupljeno 16. 3. 2019.)

„YouTube „Carlo Rovelli: „Why Physics needs Philosophy““, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=IJ0uPkG-pr4>, pristupljeno 27. 3. 2019.)

„YouTube „House Pilot Part 3““, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=BZY1FiRiqiU>, pristupljeno 28. 7. 2018.)

„YouTube Heather Widdows“, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Gg9YtFNGYUU>, pristupljeno 21. 9. 2018.)

„YouTube Beauty in the Eyes of the Beheld“, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7hk158AaHNQ>, pristupljeno 14. 10. 2018.)

„YouTube Liza Figueroa Kravinsky on Honolulu TV“, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jGwTy1--Hus>, pristupljeno 14. 10. 2018.)

„YouTube „Funniest Cinic Duties““, (URL: <https://www.youtube.com/channel/UCXAi-pPpdtc9uxU39E-PBEQ>, pristupljeno 27. 7. 2018.)

„YouTube „Hugh Laurie Wins Best Actor TV Series Drama- Golden Globes 2007““, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=TDJNUst6Al0>, pristupljeno 27. 7. 2018.)

„YouTube „PCA 2010: Hugh Laurie & House cast accept awards for Favorite TV Drama and Drama Actor““, (URL: https://www.youtube.com/watch?v=NUPykOJ_QuU, pristupljeno 27. 7. 2018.)

„YouTube „Best Comebacks | House M. D.““, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Xvv4JB3rXsA>, pristupljeno 27. 7. 2018.)

„YouTube „House MD- The Funny Moments Compilation““, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=eLxsNTC5KGk>, pristupljeno 27. 7. 2018.)

„YouTube „The Story Behind House's Leg | House M. D.““, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4-QAoTXP6pE>, pristupljeno 27. 7. 2018.)

„YouTube „Walk And Talk | House M. D.““, (URL: https://www.youtube.com/watch?v=pgN_6iDziO0, pristupljeno 27. 7. 2018.)

„YouTube „Massive Attack- Teardrop (House M. D.)““, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ovU4ESybz-U>, pristupljeno 27. 7. 2018.)

„YouTube „House - Hugh Laurie on Joining House““, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=90sTPYNz4Oc>, pristupljeno 27. 7. 2018.)

„YouTube „Best Of Cameron | House M. D.““, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2lf53YRQPLU>, pristupljeno 27. 7. 2018.)

„YouTube „Best Of Chase | House M. D.““, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=uJGmC2q2kEg>, pristupljeno 27. 7. 2018.)

„YouTube „Wilson Best Moments | House M. D.““, (URL:

<https://www.youtube.com/watch?v=SokCCh-i-pY>, pristupljeno 27. 7. 2018.)

„YouTube „The History of House and Cuddy““, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pPgAWQeKGsE>, pristupljeno 27. 7. 2018.)

„Wikipedija moda“, (URL: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Moda>, pristupljeno 21. 9. 2018.)

„Wikipedia Fashion“, (URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Fashion>, pristupljeno 21. 9. 2018.)

„Wikipedia Beauty“, (URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Beauty>, pristupljeno 22. 9. 2018.)

„Wikipedia Popular Astronomy“, (URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Popular_Astronomy_\(UK_magazine\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Popular_Astronomy_(UK_magazine)), pristupljeno 20. 2. 2020.)

„Wikipedia Popular mathematics“, (URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Popular_mathematics, pristupljeno 20. 2. 2020.)

„Wikipedia „Ludwig Wittgenstein““, (URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Ludwig_Wittgenstein, pristupljeno 13. 6. 2018.)

„Wikipedia „Language game““, (URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Language_game_\(philosophy\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Language_game_(philosophy)), pristupljeno 13. 6. 2018.)

„Wikipedia „Comics““, (URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Comics>, pristupljeno 13. 6. 2018.)

„Wikipedia „Wittgenstein film““, (URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Wittgenstein_\(film\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Wittgenstein_(film)), pristupljeno 11. 6. 2018.)

„Wittgenstein movie review“, (URL: <https://letterboxd.com/film/wittgenstein/>, pristupljeno 13. 6. 2018.)

„Wittgenstein movie review“, (URL: <http://www.complete-review.com/reviews/wittgenl/djfilm.htm>, pristupljeno 14. 6. 2018.)

„Wittgenstein movie review“, (URL: <https://www.nytimes.com/1993/09/17/movies/review-film-painting-a-philosopher-in-his-own-colors.html>, pristupljeno 14. 6. 2018.)

„Wittgenstein movie review“, (URL: <http://jclarkmedia.com/jarman/jarman10.html>, pristupljeno 14. 6. 2018.)

„Wittgenstein movie review“, (URL: https://www.imdb.com/title/tt0108583/reviews?ref_=tt_urv, pristupljeno 14. 6. 2018.)

„Wittgenstein movie review“, (URL: <http://tvtropes.org/pmwiki/pmwiki.php/Film/Wittgenstein>, pristupljeno 14. 6. 2018.)

„Wittgenstein movie review“, (URL: <http://www.tvguide.com/movies/wittgenstein/review/129386/>, pristupljeno 14. 6. 2018.)

„Wittgenstein movie review“, (URL: <https://rateyourmusic.com/film/wittgenstein/>, pristupljeno 14. 6. 2018.)

„Wittgenstein movie review“, (URL: <https://www.imdb.com/title/tt0108583/>, pristupljeno 14. 6. 2018.)

„Wikipedia „Film““, (URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Film>, pristupljeno 11. 6. 2018.)

„Wikipedia „Movie““, (URL: <https://simple.wikipedia.org/wiki/Movie>, pristupljeno 11. 6. 2018.)

„„Wittgenstein“ YouTube“, (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8BoKjQfMihs>, pristupljeno 15. 6. 2018.)

„Wikipedia Practical philosophy“, (URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Practical_philosophy, pristupljeno 4. 4. 2018.)

„Wikipedija Popularna kultura“, (URL: https://hr.wikipedia.org/wiki/Popularna_kultura, pristupljeno 5. 4. 2018.)

„Wikipedia „House M. D.““ (engl.izd.), (URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/House_\(TV_series\)](https://en.wikipedia.org/wiki/House_(TV_series)), pristupljeno 22. 7. 2018.)

„Wikipedia „House M. D.““, (URL: <https://web.archive.org/web/20120603155500/http://www.fox.com/house/about/>, pristupljeno 22. 7. 2018.)

„Wikipedia „House M. D.““ (engl.izd.), (URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_House_episodes, pristupljeno 22. 7. 2018.)

„Wikipedia Philosophy of film“ (engl.izd.), (URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Philosophy_of_film, pristupljeno 23. 7. 2018.)

„Wikipedia House characters“, (URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_House_characters, pristupljeno 27. 7. 2018.)

„Wikipedia Gregory House“ (engl.izd.), (URL: <https://web.archive.org/web/20080213083700/http://blogcritics.org/archives/2007/10/30/114407.php>, pristupljeno 28. 7. 2018., „Dr. Gregory House: Romantic Hero“, Barbara Barnett, 30. 10. 2007., Blogcritics magazine)

„Wikipedia „Gregory House““ (engl.izd.), (URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Gregory_House, pristupljeno 28. 7. 2018.)

„Wikipedia Beauty“, (URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Beauty:_In_the_Eyes_of_the_Beheld, pristupljeno 21. 9. 2018.)

„Wikipedia Facebook“, (URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Facebook>, pristupljeno 7. 5. 2018.)

„Wikipedia „Philosophy of sport““, (URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Philosophy_of_sport, pristupljeno 7. 1. 2019.)

„Wikipedia „Nobel prize““, (URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Nobel_laureates_in_Literature, pristupljeno 19. 3. 2019.)

„Wikipedia „Football““, (URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Football>, pristupljeno 10. 1. 2019.)

Sažetak rada i ključne riječi na hrvatskom i engleskom jeziku

SAŽETAK RADA

Tema ovog rada je popularna filozofija, tj. popularizirana filozofija i filozofija popularnih pojava u srednjoškolskom obrazovanju u Republici Hrvatskoj. S obzirom na nagli porast objavljenih radova iz područja popularne filozofije i filozofije u obliku različitom od teksta, npr. stripu ili filmu (većinom u engleskom govornom području), istražila se mogućnost njezinog uvođenja u nastavu Filozofije s ciljem zanimljivijeg, pristupačnijeg i lakšeg razumijevanja nastavnog sadržaja kod učenika. Također, cilj istraživanja predstavlja povezivanje Filozofije s ostalim predmetima kao i sa svakodnevnim životom učenika radi često pripisivane apstraktnosti predmeta i teškog shvaćanja nastavnog gradiva. Istraživanje je podijeljeno u tri osnovna poglavlja: (1) Pojmovna analiza popularne filozofije, (2) Remodeliranje Godišnjeg plana i programa Filozofije i (3) Anketiranje učenika o postojećem i predloženom modelu nastave Filozofije. U prvom dijelu rada analizira se pojam popularne filozofije i njezina podjela na populariziranu filozofiju i filozofiju popularnih pojava. Nadalje, daju se primjeri vezano za populariziranu filozofiju (putem stripa i filma) i filozofiju popularnih pojava (putem društvenih mreža, filma, mode, glazbe i sporta). Drugi dio rada bavi se remodeliranjem Godišnjeg plana i programa za Filozofiju, tj. daje se pregled i procjena postojećih inačica planova i programa (kao i novog kurikulumu temeljem Cjelovite kurikularne reforme), zatim prijedlog povezanost Filozofije s drugim predmetima te prijedlog nove inačice koja bi uključivala popularnu filozofiju (populariziranu filozofiju i filozofiju popularnih pojava) i povezanost s drugim predmetima. Zaključno, treći dio rada odnosi se na provedenu anketu među učenicima srednjih škola koji pohađaju predmet Filozofija u Republici Hrvatskoj, kao i na dosadašnja provedena istraživanja te važnost mišljenja učenika o odgojno-obrazovnom procesu. Rezultati istraživanja pokazuju kako postoji razlika između nepopularne i popularne filozofije te da je popularna filozofija dio filozofije. Nadalje, popularna filozofija doprinosi Filozofiji ne samo metodom nego i sadržajem te popularizacija Filozofije kao i povezanost Filozofije s drugim predmetima doprinosi lakšem shvaćanju nastavnog sadržaja. Također, popularna filozofija je primjenjiva u srednjoškolskoj nastavi, odnosno moguće je ponuditi novi remodelirani Godišnji plan i program za Filozofiju koji bi uključivao popularnu filozofiju (populariziranu filozofiju i filozofiju popularnih pojava) i povezanost s drugim predmetima. Na

koncu, srednjoškolski učenici bi prihvatili novi model ukoliko bi bio bliži njihovim izvannastavnim, školskim i izvanškolskim aktivnostima, interesima te hobijima.

KLJUČNE RIJEČI: popularna filozofija, popularizirana filozofija, filozofija popularnih pojava, povezanost Filozofije s drugim predmetima, remodeliranje Godišnjeg plana i programa za Filozofiju.

SUMMARY

„Popularized philosophy and philosophy of popular phenomena in high school education“

The topic of this paper is popular philosophy, i.e. popular philosophy and philosophy of popular phenomena in high school education in the Republic of Croatia. Given the rapid increase in published works in the field of popular philosophy and philosophy in a form other than text, e.g. comics or film (mostly in English speaking area), the possibility of its introduction into the teaching of Philosophy was explored in order to make teaching content more interesting, accessible and easier among students. Also, the aim of the research is to connect Philosophy with other subjects as well as with the daily life of the students because of the often attributed abstractness of the subject and difficult understanding of the course material. The research is divided into three main parts: (1) Conceptual analysis of popular philosophy, (2) Remodeling of the Annual plan and program for Philosophy and (3) Interviewing students on the existing and proposed model of teaching Philosophy. The first part of the paper analyzes the concept of popular philosophy and its division into popular philosophy and philosophy of popular phenomena. Furthermore, examples are given regarding popular philosophy (through comics and film) and philosophy of popular phenomena (via social networks, film, fashion, music and sports). The second part of the paper deals with the remodeling of the Annual plan and program for Philosophy, that is, an overview and evaluation of existing plans and programs (as well as a new curriculum based on Curricular reform), then a proposal of connections between Philosophy with other subjects and a proposal for a new version that would include popular philosophy (popular philosophy and philosophy of popular phenomena) and connection with other subjects. Inclusive, the third part of the paper deals with the questionnaire among high school students attending the Philosophy in the Republic of Croatia, as well as the research conducted so far and the importance of students' opinions on the educational process. The research results show that there is a difference between unpopular and popular philosophy and

that popular philosophy is part of philosophy. Furthermore, popular philosophy contributes to Philosophy not only by method but also by its content, and popularizing Philosophy as well as connecting Philosophy with other subjects contributes to an easier understanding of the teaching content. Also, popular philosophy is applicable in high school teaching, apropos, it is possible to offer a new remodeled Annual plan and program for Philosophy that would include popular philosophy (popularized philosophy and philosophy of popular phenomena) and connections with other subjects. In the end, high school students would embrace the new model if it were closer to their extracurricular, school and extracurricular activities, interests and hobbies.

KEYWORDS: popular philosophy, popularized philosophy, philosophy of popular phenomena, connecting Philosophy with other subjects, remodeling Annual plan and program for Philosophy.

Prilozi

POPIS TABLICA

1. Tablica 1. Pregledni prikaz strukture i slijeda rada
2. Tablica 2. Pregledni prikaz strukture i slijeda rada
3. Tablica 3. Udžbeničke definicije
4. Tablica 4. Uvodne definicije
5. Tablica 5. Rječničke i leksikonske definicije
6. Tablica 6. Znanstvene definicije
7. Tablica 7. Popularna filozofija definicije
8. Tablica 8. Podjela filozofije na nepopularnu i popularnu
9. Tablica 9. Dioba popularne filozofije
10. Tablica 10. Problem popularne filozofije
11. Tablica 11. Popularna filozofija kao dio svake filozofske discipline
12. Tablica 12. Popularna filozofija kao zasebna disciplina
13. Tablica 13. Usporedba pronađenih pojmova na Wikipediji i u stripu
14. Tablica 14. Usporedba postojećih pojmova u popularnoj i nepopularnoj filozofiji
15. Tablica 15. Usporedba pronađenih pojmova na Wikipediji, u stripu i filmu
16. Tablica 16. Pregledni prikaz strukture i slijeda rada
17. Tablica 17. Pregledni prikaz strukture i slijeda rada
18. Tablica 18. Usporedba postojećih nastavnih planova i novog kurikulumu za Filozofiju
19. Tablica 19. Prikaz izmjena u mogućoj novoj inačici Godišnjeg plana i programa za Filozofiju
20. Tablica 20. Pregledni prikaz strukture i slijeda rada
21. Tablica 21. Prikaz deskriptivne statistike
22. Tablica 22. Prikaz Pearsonovog koeficijenta korelacije

POPIS PRIKAZA

1. Prikaz 1. Prikaz podjele filozofije
2. Prikaz 2. Prikaz podjele filozofije

3. Prikaz 3. Prikaz podjele filozofije
4. Prikaz 4. Prikaz podjele filozofije
5. Prikaz 5. Prikaz podjele filozofije
6. Prikaz 6. Prikaz podjele filozofije
7. Prikaz 7. Prikaz podjele filozofije
8. Prikaz 8. Prikaz podjele filozofije
9. Prikaz 9. Model primjene zaključka
10. Prikaz 10. Model primjene zaključka
11. Prikaz 11. Model primjene zaključka
12. Prikaz 12. Model primjene zaključka
13. Prikaz 13. Model primjene zaključka
14. Prikaz 14. Povezanost Filozofije (u stripu) i Likovne umjetnosti
15. Prikaz 15. Povezanost Filozofije i Hrvatskog jezika i književnosti
16. Prikaz 16. Povezanost Filozofije i Fizike
17. Prikaz 17. Povezanost Filozofije i Politike i gospodarstva

POPIS SLIKA

1. Slika 1. Logička struktura jezika
2. Slika 2. Činjenice
3. Slika 3. Jezične igre
4. Slika 4. Viđenje aspekata
5. Slika 5. Obiteljske sličnosti
6. Slika 6. Isječak kadra iz filma „Wittgenstein“ (Jarman, 1993.)
7. Slika 7. Isječak kadra iz filma „Wittgenstein“ (Jarman, 1993.)
8. Slika 8. Isječak kadra iz filma „Wittgenstein“ (Jarman, 1993.)
9. Slika 9. Isječak kadra iz filma „Wittgenstein“ (Jarman, 1993.)
10. Slika 10. Isječak kadra iz serije „House M. D.“ (Shore, 2004.)
11. Slika 11. Isječak kadra iz serije „House M. D.“ (Shore, 2004.)
12. Slika 12. Izgled ankete

POPIS GRAFIKONA

1. Grafikon 1. Prikaz spola učenika
2. Grafikon 2. Prikaz dobi učenika
3. Grafikon 3. Prikaz srednjih škola u RH
4. Grafikon 4. Prikaz gradova u kojima se nalaze srednje škole
5. Grafikon 5. Prikaz vrste predmeta Filozofija
6. Grafikon 6. Prikaz prosjeka ocjena iz Filozofije
7. Grafikon 7. Prikaz jasnoće gradiva iz Filozofije
8. Grafikon 8. Prikaz zadovoljstva dosadašnjim načinom rada u nastavi
9. Grafikon 9. Prikaz mišljenja učenika o sukladnosti Filozofije i drugih predmeta te svakodnevice
10. Grafikon 10. Prikaz mišljenja učenika o obveznoj upotrebi društvenih mreža
11. Grafikon 11. Prikaz mišljenja učenika o zanimljivosti filozofija društvenih mreža (Facebooka)
12. Grafikon 12. Prikaz mišljenja učenika o zanimljivosti filozofija popularnih pojava
13. Grafikon 13. Prikaz mišljenja učenika o upotrebi filma ili stripa u nastavi
14. Grafikon 14. Prikaz mišljenja učenika o istovremenom obrađivanju tema o čovjeku i iz drugih predmeta
15. Grafikon 15. Prikaz mišljenja učenika o istovremenom obrađivanju tema o svijetu i iz drugih predmeta
16. Grafikon 16. Prikaz mišljenja učenika o istovremenom obrađivanju tema o Bogu i iz drugih predmeta

Životopis

Martina Matišić rođena je 11. prosinca 1985. godine u Varaždinu gdje je pohađala osnovnu i srednju školu (opću gimnaziju). Upisuje Filozofski fakultet Družbe Isusove (sadašnji naziv Fakultet filozofije i religijskih znanosti) 2004. godine u Zagrebu, studij filozofije i religijskih znanosti. Diplomirala je 2010. godine. Nakon stečene diplome, 2011. godine počinje raditi kao profesorica Filozofije, Logike i Etike u različitim srednjim školama u Varaždinu te Varaždinskoj županiji. Redovito se stručno usavršava kroz razne seminare, skupove, edukacije i radionice. Također, aktivno sudjeluje na stručnim predavanjima te javnim i kulturnim djelatnostima škola kao i raznim povjerenstvima za ispite, izradi kurikuluma, provođenju državne mature itd. Dobitnica je nagrade Ministarstva znanosti i obrazovanja za najuspješnijeg odgojno-obrazovnog djelatnika u školskoj godini 2018./2019. Poslijediplomski doktorski studij *Humanističke znanosti* u Zadru upisuje 2018. godine, smjer Filozofija. Objavila je nekoliko znanstvenih radova iz područja filozofije.